Biekorf. Jaargang 44

bron
Biekorf. Jaargang 44. A. Van Poelvoorde, Brugge 1938

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001193801_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

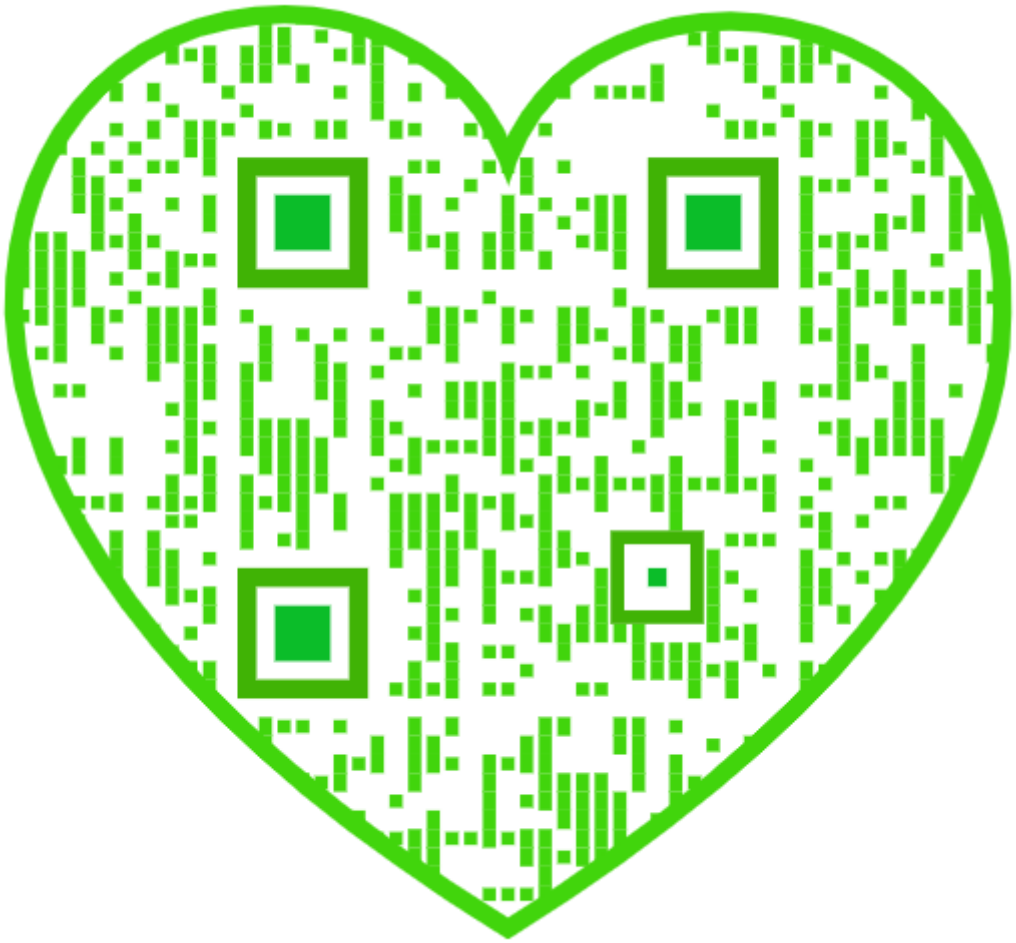

[Nummer 1]

Corneel.

> Where is the magnanimity of bearing misfortunes when the whole world is looking on?
> OLIVER GOLDSMITH.

'T **E**N was maar nen schup hooge; kort gestuikt, breedgeschouderd, korte beentjes. 't Was inbrave. Elkendeen sprak van ‘Corneelk' alhier en Corneelk' aldaar’ maar tegen hem zelve was 't Corneel, en 't wierd nen voet hooger.

't Stierf kort achter den oorloge, zonder pensioen. Ware 't van den oorloge niet geweest, 't had 'n pensioen maar zijnen heere was om zeepe gegaan naar Brussel door 't lappekerten, 't zottebollen en 't vuil lijnwaad.

Corneel was gewonnen en geboren te Machelen - 't heet daar al Corneel - op 'n hof van twee peerden, maar 't hoveken geraakte berent in de slechte jaren[+]

+ *H. Cornelius*: beschermheilige van Machelen aan de Leie.
Berent: met hypotheek bezwaard.

en 'n nog slechtere notaris deed Corneel's vader buiten zetten omdat hij de derde kroozen niet betaald en werd. d'Ander kroozen en waren ook niet betaald maar bij d'ontleende somme geschoven, zoodat bij verkavelinge, huis en kateilen aan den notaris bleven en de reste aan den strijkstok.

Corneel's vader stierf en 't jongentje kwam terechte als koewachter bij nen boer, tegen vijf frank te maande en den kost. 't Leefde voorts gelukkig want 't en was niet geletterd, op geen O, en juist arm genoeg om altijd geestig te zijn. 't Had asem gelijk een peerd. 't Werkte buik sta bij en was geern gezien van baas en bazinne. Den Zondag mocht het met de kinders spelen en in de weke zat het 's avonds in de keuken bij de groote. Daar had het zijn werk met 't speelgoed ineen te steken voor de kinders van den boer.

't Kapte vlienderstokken en brandde 't merg uit met nen gloeienden pulker en maakte pijpen voor klakkebussen, 't korf schuifeletten van wulgestokken, 't vlocht pezen voor de toppers, 't brandde kleppers, 't ging naar de Leie om poteerde om er knikkers van te draaien, 't sneed zoevers in den vorm van flieflodders en visselkes, 't kost nen rommelpot maken met nen bloempot dien 't overtrok met 'n drooge zwijnsblaze, en als er 'n konijn geëten wierd stekte Corneel naar 't ‘hazebeentje’ voor den pijpkoterare van den boer of voor 'n knecht uit 't gebuurte.

Voor de meisjongens moest hij drilnoten slijpen.

Niets en was Corneel te vele. Was 't Zomer zoo kwamen z'hem vragen om 'n drake te plakken of nen klouwstok te scherpen om over de breede grachten te springen. In den Winter was 't doende aan d'ijsstoelen of aan 't smelten van stekstuivers. Dat was Corneel zijn geheim; 't kreeg de loodjes van 'n statieman die de[+]

+ *Niet geletterd, op geen O*: op 9 December gehoord van een ongeletterden steenbakkersgast van Jabbeke.
Pulker: spil gebruikt om met den ijsstoel te rijden, verg. pulken.
Drake: vlieger of plakwaaier.

wagens moeste looden en 't smolt die gelolde loodjes in 'n ingesmeerde schele van 'n blinkdooze, reizereize met den bovenrand, juist de grootte en de dikte van nen treffelijken stekstuiver.

Maar geene 'n waren bedreven als Corneel in 't snijden van stalkeersen om het te doen spoken. Corneel wist de grootste beeten liggen in 't karrekot, wrocht 'en kwartier met den lierenare en had op 'n ik en 'n gij 'n stalkeerse veerdig die al d'andere in vervaarlijkheid wegkadijsterde.

Corneel kost alles scheutelen, maar 't en was maar kort van stoffe en vertellen 'n kost 't in 't geheele of ten deele.

Werd 't aangesproken zoo was 't om elkendeen gelijk te geven.

Zei de bazinne: ‘De kousen zullen nog wel 'n weke meegaan’, zei Corneel: ‘'t is alzoo 'enouf, bazinne’. Zei ze: ‘'k ga de vijf frank naar den postmeester dragen’, lachte Corneel en zei 't: ‘'t Is gelijk of 'e wilt bazinne’.

Corneel was wel 'n beetje den top uitgenepen maar mocht toch al ne keer mee met de groote. Niet tot aan de plaatse, maar langs den karreweg, waar de menschen ‘op strate’ wonen die naar Vrankrijk trekken, naar de beeten en den steenbak. Hij stekte eeuwig geern kalle den Zondag achternoene langs den heirweg en had zijnen gere in 't zeugekoten en 't klosseslaan.

De jonge klinkseurs die al wat geld overhadden van+

+ *Gelolde* geblauwde, ‘gesmokkelde’.
Kadijsteren: wegjagen.
Karreweg heirweg.
Op strate wonen: huisje dat buiten de ‘rooingslijn’ van den heirweg werd gebouwd, om 't aanpalende stuk land niet te schenden. De bewoners van deze huisjes - vroeger leemhutten - hebben dus geen lochting; ze zijn de vroegere arme bezembinders, later de ‘Franschmans’.

Kalle stekken, zeugekoten, klosseslaan, zie De Bo.
Klinkseur: jongen die meetrekt naar 't Fransche met vader en ginder aan den vormtafel staat bij de volwassen steenbakkers. Hij doet de vormtafel klinke slaan.

de kapaande, klinkemutsten liever of stekten schreve voor dikke stuivers.

Corneel mocht al mee met nen kozen uit 't gebuurte naar den baarloop van 't ‘Lulleke’ of van de ‘Leerze’, at er 'n schelleken hespe, nen baarkoeke, of 'n stuk kloeriemoestaarte, die ze kregen met hun kapperke en welgezind trokken ze te gare weere naar 't hof.

Met de ‘gulde’ trok hij 's morgens vóór de zonne naar de kerke om de koekebrooden te doen wijden vóór den eersten dienst en offerde 'n konijn voor den boer en 'n Lombaardsch' henne voor de boerinne.

't Offerkot met de keuns en de kiekens stond juist nevens den marmeren steen die in den kerkemuur zit tot gedenkenisse van Livinus zaliger, zijnen rijken nonkel.

Corneel was 'n specie van 'n droomerke en 't droomde van peerden. 't Wist dat zijn vader met 'n koppel eigen peerden had gewrocht en 't had 'n hoopke van bij peerdevolk te geraken als 't soldaat moest worden.

't Trok er hem in bij de lotinge en 't wierd uitgetrokken bij 't voetvolk. 't Lag te Antwerpen en vertelde later geern van den kapitein die nen fraaie vent was en maar één foutje 'n had en 't was dat hij geen Vlaamsch 'n kon. 't En had hem maar eenen keer kwaad gezien. 't Wierd er nog bleek van in z'n oude dagen als hij zei dat hij bijkan vier dagen pot kreeg om te zeggen aan 'n kameraad ‘'t gaat hier beginnen stinken’. De kapitein schoot in 'n fransche koleire omdat ze babbelden in den rang en de sergeant meende dat hij hooren zeggen had: ‘stinkaards’. 't Wierd effen gekout door nen korporaal van Waregem die voor Corneel, uit gebuurzaamheid, in de bresse sprong.[+]

\+ *Klinkemutsen*: Kop of munte spelen.
Baarloop: herbergkermis,
‘*Lulleke*’: herberg op den weg van Deinze naar Kruishoutem.
‘*De Leerze*’: herberg bij den heirweg van Gent op Rijsel te Petegem bij Deinze.
Gulde: Zondag na Sint Pietersnacht, zijnde 't begin van den grooten ommegang te Machelen.

Meer 'n wist Corneel van den troep niet te vertellen dan dat ze daar niets liever 'n hebben dan dat 't gewere, de knoppen en de schoen blinken en dat ge 't best ontstaat met te g'hoorzamen en te zwijgen.

Corneel kwam rond de ‘gulde’ naar huis in den slijttijd en hielp nog 't groot stik slijten.

Als hij afkwam voor goed speelden weerom de peerden in den kop.

Zoo kwame 't dat hij naar den baarloop van 't ‘Lulleke’ ging en bij ‘Stokstorme’ den ‘Bunderberg’ zag liggen en achter den Bunderberg lag Kruishoutem. 't En duurde niet lang of hij wierd geware dat ze ginder nen boever vandoen hadden te Sloover's en 's anderendaags was hij er naartoe. 't Wierd aanveerd, woonde in, had zijnen frank daags, en geraakte in kennisse met Leonie.

't Wierd allichte getrouwd en gesteld en 't liet zijnen baard groeien.

De kinderkens kwamen en Leonie en Corneel waren gelukkig lijk alleen d arme menschen daar verstand van hebben, van dat geluk waar de filosofen van schrijven maar den armen man niet 'n kunnen naardoen.

Corneel had zijnen kavel gevonden en reed met 'n koppel peerden. 't Was 't zorgzaamste ventje van de plaatse maar de reste was in 't Fransch, want de kindekens kwamen dapper en vele en Corneel moest opslag vragen bij den baas. Met dat hij 't niet 'n kreeg, verlegde hij hem van post. Baas Sloover vond dat 't geen nood 'n deed omdat 't winter wierd en 't werk begost te verbijsteren.

't Verhuurde hem bij den rijken aardmarktjan en heereboer, den kasteelheere zijn's gelijkte 't En duurde+

+ *Stokstorme*: hoeve op het grensgebied Petegem-Machelen-Kruishoutem.
Bunderberg: deel van den heuvelkam die aldaar de Scheldevallei van 't Leiegebied scheidt. Op dien heuvelkam ligt de Romeinsche heirweg.

maar 'n bakte brood of 't was allemansvriend bij zooverre en zoovele dat 't algauwe gedaan was met ketsen en onder den zak te gaan. 't Werd koetsier van Mijnheere en van d'oude Madam; 't moest zijnen baard afscheren omdat 't altemets de tafel te dienen had op feesten en 't kreeg van d'oude madam 'n splinternieuwe laken kazakke met goudenie boordsels. 't Had daar 40 frank te maande en heeft er veertig jaar treffelijken dienst gedaan. 't Mochte met Mijnheere's peerd in de drafkoersen rijden als djokee en 't haalde veel eerste prijzen. 't Heeft zelfs ne keer Bruno Mestdag van Aars'le geklopt en als 't zestig jaar was sprong 't nog over zijn peerd.

't Voerde Mijnheere of d' oude Madam naar de statie van Oudenaarde, 't sliep van nu voorts boven den peerdsstal en zag thuis zijn kinders gedijen.

Moeder Leonie hield winkel, naaide samoizen schorten, hemden, slaapkerels en bezaatsen voor de menschen van te lande en de dochters naaiden mee. De jongsten zone wierd machinist op den tram. Dat was met dat Mijnheere aandeelhouder was van den tram en zoo was 't ook dat Corneel de tramstatie in pachte kreeg. De meiskens wierden groot en geraakten vroeg uitgetrouwd, in alzoo 'n huis van neringe. Daar is zelfs eene getrouwd met nen franschen herbergier die vechtershaans kwam koopen te Kruishoutem en de derde met 'n Waalschen komies die op de parochie stond. D'andere deden 't al even wel.

Corneel kreeg kleinkinders met de macht. De getrouwden en d'aangetrouwden wierden den trots van Corneel. Met de kermisse kwam hij z'al tegen aan den tram en riep van verre, al lachend: ‘wellekom, jongens, ge zult geware worden da' ge verwacht zijt, want moeder is al bezig van eergisteren’.

Den oorlog kwam en d'oude Madam stierf. De jongen+

+ *Samoizen*: Siameesche katoenen stoffe. (Cotonnade siamoise).
Bezaatse: spletzak.

heere trok naar Brussel en Corneel moest zijnen dagelijkschen dreupel, zijn laken kazakke en 't beloofd pensioen derven. 't Koetsierschap viel in duigen, maar 't en mishandde niet. Leonie had gespaard en gegaard.

Ze wierden oud en versleten zijn en verhuisden van de tramstatie naar de Burgstrate.

Bij 't ende van den oorloge kwamen d'Amerikaanders van de ‘Biest’ uit Waregem afgezakt.

Op nen koelen morgen stormden ze lijk Indianen al huilend den lochting van Corneel op, dweers door den tuin en 't kiekenkot, kapten met de bijle de gegrendelde achterdeure open, stoven door 't huis en schoten 't laatste schietgewere omverre dat achter 't hoekske op de ‘Knokke’ stond om den weg naar Lozer af te snijden.

't Was 'n eendelijke beroerte van schieten, smijten en slaan met bommen, kardassen en sulferpijlen. Er was eenen bij die vloekte in 't Vlaamsch: 't was de zone van Cies Danneels die al 'n jaar of tiene in Amerika zat. Al mee ne keer sloeg er 'n bomme in 't deurgat en Corneel was 'n been af.

‘'k Hê, God zij gedankt, nog sanse’, zie Corneel; ‘te Klerkies aan d'Helle, zijn d'er twee doodgesmeten en eene zot’.

Corneel 'n heeft geenen hoogen top meer geschoten. 'n Jaar en 'n stuk na den wapenstilstand lag hij achter de ‘pastoor's hage’.

Ze vertrokken lijk de veugels; alle twee kort op één, want Leonie liet het liggen 'n jaar of omtrent naardien.

***

Wat dat Corneel hier op de wereld is komen doen?

Komen leven - op Gods genade - voor Leonie, voor zijn' kinders en veertig jaar voor zijnen heere.[+]

\+ *Biest*: wijk te Kruishoutem en te Waregem.
d'Helle: een neerloopend, hellend stuk land. Verg. Biekorf 1931, blz 190. (de Flou). Hier halfwege Kruishoutem Olsene.

Al de reste was hem grootsch, duister en onverklaarbaar; - lezing en studie 'n kosten niet bijdragen tot 't vermooschen van het droombeeld dat om hem lag, want hij 'n was niet geletterd, op geen O.

De wereld trekt d'aandacht op de grooten en deze worden bezongen op alle toonen en wijzen. Ze worden afgeschilderd als edele leiders of als martelaars, maar hij die alleene vecht - zonder vrienden om hem aan te moedigen noch kenissen om hem te beklagen - leert leven in stilte en tevredenheid, al spotten met de schuiferluiten en de bomhoofden.

Die landelijke eenvoud dwingt bewondering en eerbied af.

De miseries van den schamelen man worden in den wind geslagen al is 't dat hij meer afziet in één levensdag dan de groote in één menschen's leven.

En, inderdaad - ge ziet het aan Corneel - de omgang met de armoede is de beste school van zielesterkte en van wijsbegeerte.

G.P. BAERT.+

De verkeersmiddelen in de kuststreek in 1822-1826.

OVER den Bargedienst Brugge-Nieuwpoort handelden wij reeds in een vroegere bijdrage(1).

Wij vonden in de archieven van Nieuwpoort meerdere bescheiden die deze kwestie nog nader toelichten en die terzelfder tijd wat licht werpen op de algemeene verkeersmiddelen in onze gewesten rond 1822-1826. Het bijzonderste stuk is een Rekwest uitgaande van den uitbater der barge Brugge-Nieuwpoort,

\+ *Schuiferluit*: wild en onbesuisd mensch.
Bomhoofd: dwazerik.

(1) Biekorf. 1936. bl. 251-53.

Guillielmus Roose-Deridder, en gedagteekend van den 2 November 1823.[1]

Toen de dienst op 1 Juni 1822 heringericht werd volgens de bepalingen van een nieuw Lastenboek (van 7 Mei 1822) had Roose deze bepalingen aanvaard in de meening dat hij op een normaal aantal reizigers zou mogen rekenen.

Uit zijn vertoog vernemen wij dat de barge te Nieuwpoort gevoed werd door deze van Veurne. Deze twee diensten vormden een schakel in het internationaal verkeer tusschen Engeland en de Nederlanden. ‘Daar kwaemender tamelijke Engelsche reyzers over van D'ouveren langst Calais naar de Nederlanden, veele van hun gebruikten de Nieuwpoortsche bargie’.

Reeds in 1823 kwam er verandering. Een nieuwe scheepvaartdienst - twee keeren te week - werd ingesteld tusschen Londen en Oostende. Deze dienst ‘trekt nu alle de passagiers naar zich bijzonderlijk om dat er dagelijks eene diligence in derthien uuren van ostende na brussel rijdt’.

Roose maakt zijn beklag dat deze ‘twee onlangsche nieuwe Etablissementen’ hem grootelijks benadeeligen. ‘Waren zij den 1 Juny 1822 in wezen, hij zoud de Nieuwpoortsche bargie niet gepagt hebben’.

Tusschen Brugge en Nieuwpoort, voegt hij er nog verder bij, wordt er weinig koophandel gedreven. ‘Het is ook kleyn het getal der passagiers die de bargie van Veurne levert, vermits de reyzers uit Engeland naar Vlaanderen nu meest al langst Ostende komen’. Hij wordt beroofd van behoorlijke ontvangsten ‘aangezien er maar weinig of geen goed te vervoeren is en dat er dikwels maar vier a vijf passagiers zijn’.

Voor den dienst Brugge-Nieuwpoort waren er drie schepen beschikbaar, hoewel nochtans ‘er noeydt maar een te gelijk den dienst doet’.

(1) Stadsarchief Nieuwpoort. Register van Rekwesten N^{r} 3. Officieele afschriften van oorspronkelijke stukken. - De familie Roose is tegenwoordig nog uitbaatster van een beurtdienst met stoomschepen tusschen Brugge (Scheepsdalebrug) en Oostende.

Over deze drie schepen worden ons de volgende bijzonderheden verstrekt:

1. - de barge ‘L'AUGUST’ die vaart als er water genoeg is, en waarvoor een patentrecht betaald wordt van 53.24 Gulden.

2. - de barge ‘LA JUSTINE’ die maar gebruikt wordt ‘als de groote bargie uit d'ostendsche vaart niet kan sassen’. Patentrecht 45.41 1/2 Gulden.

3. - de kogge ‘LA MANETTE,’ die de passagiers door de Nieuwpoortsche vaart om zoo te zeggen sleept als er maar zeer weinig water is’. Patentrecht 31.32 Gulden.

Voor sassen en bruggen wordt er dagelijks 2.34 Gulden betaald. De dagelijksche onkost voor pacht, patent, sassen, bruggen, scheeps- en andere uitgaven komt tot de som van 21.27 Gulden. Vermits Roose die som niet of moeilijk kan opbrengen, vraagt hij de tusschenkomst der stad Nieuwpoort bij de Gedeputeerde Staten te Brugge om tegemoetkomingen te mogen verkrijgen. Hij verlangt:

1. - Een schadeloosstelling op zijn pacht, van 220 Gulden.

2. - Dat het patentrecht enkel op de groote barge zou te betalen vallen.

3. - Dat de ‘Nieuwpoortsche bargie zoo als voortijds het gebruik was, vrij van sas en brugge zou zijn.’

Art. 34 van het Lastenboek voorzag het geval dat de barge gedurende meer dan 15 dagen niet zou kunnen varen. Wat er in zulk geval gebeurde wordt niet gezegd. Maar in de dertien maanden van Augustus 1822 tot Augustus 1823 lag de barge 147 dagen stil bij gebrek aan water. Men telde:

28 dagen in Augustus 1822.
64 dagen in den winter.
14 dagen in April 1823.
19 dagen in Juni 1823.
4 dagen in Juli 1823.
18 dagen in Augustus 1823.

Dat er maar weinig koopwaar te vervoeren was,

schijnt - ten minste ten deele - te moeten toegeschreven worden aan de mededinging van het gerij. Zoo stellen wij vast dat de goederen die uit het Iepersche naar Brugge moesten, te Nieuwpoort uit de barge van Ieper overgeladen werden op wagens(1).

Wat de passagiers betreft, het overstappen te Dover, te Kales, te Duinkerke, te Veurne en te Nieuwpoort was ongetwijfeld een ongemak dat pleitte voor het bezigen der nieuwe lijn Londen-Oostende.

Om daarin gedeeltelijk te voorzien stelde Demeurisse-Deriemaker, koopman te Duinkerke, in Juni 1824 voor, een 'trekschuit' tusschen Duinkerke en Nieuwpoort aan te leggen. Hij bezat daarvoor een geschikt vaartuig 'het welk op een tusschen de Regering van Veurne en Duinkerke over een te komen uur her- en derwaards zal vertrekken ten einde reizigers aan te moedigen om door die weg zich naar de Nederlanden te begeven'(2).

Dat men alle hoop niet opgaf ten minste een deel van het internationaal verkeer langs deze kanten te behouden, was toe te wijten aan de onzekerheden die den nieuwen dienst Londen-Oostende kenmerkten. De zeereis was tamelijk lang, voor menigeen veel te lang om er zelfs op te denken. Bovendien de schepen vaarden maar twee keeren te week, terwijl Dover-Kales dagelijks doorging. Dan nog was de dienst al te veel aan vertraging blootgesteld om wille van het onvaste weder.

Die omstandigheden en ook het aanleggen van den steenweg Oostende-Nieuwpoort (aangevangen in 1824) gaven aanleiding tot het ontwerpen van nieuwe ver-

(1) Aldaar. Louis Savary, koopman te Meesen doet zijn beklag dat 20 gereede schaapsvellen, liggende op de barge van Ieperen, om vervoerd te worden langs den steenweg naar Brugge, door een bediende der plaatselijke belastingen van Nieuwpoort aangeslagen werden wegens overtreding van plaatselijke reglementen.

(2) Aldaar. Het verzoek is opgesteld door den advokaat van Demeurisse. (Devrier-Robbe te Duinkerke.). Hij bezigt de Vlaamsche taal.

voerdiensten die het verkeer langs Kales-Nieuwpoort meenden ten nutte te komen.

‘Het vertrekken des stoomboots van Ostende op Londen niet dagelijks en voor al ook in den winter niet regelmatig plaats hebbende, veroorzaakt zulks dikwels dat de rysigers naar Engeland oversteekende genootzaakt zijn te Ostende te verblijven, of op den stoomboot te wachten, of endelijk, wanneer zij haast hebben, met groote onkosten bijzondere rijtuigen te huuren ten einde zich naar Calais te begeven’, zoo schreven Doussaint et Comp[ie] uit Gent den 27 September 1824[(1)].

Doussaint vraagt diensvolgens oorlof om een dienst van Postwagens te mogen inrichten tusschen Oostende en Duinkerke langs de bestaande baan Oostende-Gistel-Veurne, doch zoohaast de baan Oostende-Nieuwpoort klaar komt, langs deze laatste. Naar gelang de omstandighed en en het gemak der reizigers zou de Postwagen elken dag of elken overanderen dag rijden, met drie ofwel met vier peerden bespannen worden, en te Veurne vernachten ofwel recht doorrijden naar Duinkerke.

De volgende tarieven werden voorgesteld:

Reizigers:	Oostende-Veurne	2.50 Gulden.
	Oostende Duinkerke	5.00 Gulden.
Goederen:	Oostende-Veurne	1.00 Gulden per 50 Pond.
	Oostende Duinkerke	2.00 Gulden per 50 Pond.
Munten:	Oostende Veurne	1.00 Gulden per 1000 Gulden.
	Oostende-Duinkerke	2.00 Gulden per 1000 Gulden.

Doussaint herhaalt tevens zijn verzoek om ‘ter bespoediging van der selve overtocht van Brugge naar Ostende, de nieuwe aangelegde straatweg tusschen deze beide steden te mogen berijden’.

De Stedelijke Overheden van Oostende en Nieuwpoort steunden de vraag van Doussaint. Oostende zag er voordeel in omdat de reizigers die anders de baan Kales-Rijsel-Brussel bezigen, aldus eerder op Oostende zouden komen[(2)]

(1) Aldaar.
(2) Aldaar. Besluit van Burgemeester en Schepenen van Oostende van 18 October 1824; van Nieuwpoort 23 October 1824.

Middelerwijl ook hadden Oostende en Nieuwpoort reeds een andere aanvraag gesteund uitgaande van Antonius De Clerck, voerman te Oostende, die den 10 Augustus 1824 voorstelde een 'Diligentie voor Reyzers en goederen van Oostende op Nieuwpoort en vice-versa' te laten rijden van zoohaast de nieuwe steenweg tusschen deze twee steden zou opgemaakt en mogen bereden zijn(1).

Die Postwagen zou s morgens uit Oostende vertrekken bij het aankomen der barge van Brugge. Men zou bij tijds te Nieuwpoort aankomen om aldaar nog de barge te kunnen nemen voor Veurne. De terugreis naar Oostende zou zoodanig geregeld zijn, dat men te Oostende nog denzelfden dag zou kunnen vertrekken met de barge naar Brugge.

Achttien maanden later (Februari 1826) haperde er nog iets met den nieuwen steenweg ofwel het vak Nieuwpoort-Veurne was nog niet voltooid. In elk geval ging de postweg Oostende-Veurne nog steeds langs Ghistel. Doch de rechtstreeksche verbinding Oostende-Nieuwpoort-Veurne stond op het punt voltooid te worden en het oprichten van een Paarden-Postmeesterschap te Nieuwpoort kwam diensvolgens te berde.

De Paarden-Postmeester van Veurne, Johannes-Baptiste Adam, vreesde dat zulks hem groot nadeel zou doen 'vermits den weg langst Ghistel - nu den post weg van Veurne op Ostende - alsdan zekerlijk (d.i. bij het voltooien der nieuwe baan Oostende-Nieuwpoort-Veurne) niet meer zou beloopen worden, en gevolgentlijk de afgelegentheyd van Veurne op Nieuport te kleen zoude zijn na evenredigheyd van de passagie die er alhier valt'(2).

Om die reden richtte hij zich tot den Koning om in het ambt van Paarden-Postmeester te Nieuwpoort te mogen aangesteld worden, verzoek waarin de Stad Nieuwpoort hem steunde.

RENÉ DUMON.

(1) Aldaar.

(2) Aldaar. Het verzoek van Adam is gedagteekend van 18 Februari 1826. - Betreffende den postdienst van Oostende op Engeland lezen wij in de *Gazette van Gend* van 8 Mei 1828: 'De verzending van brieven van hier (Oostende) na Engeland en *vice-versa* geschied thans niet meer met zeyl paket-booten van en op Douvres, maer wel met stoom-vaertuygen van en op Margate. Den overtocht gebeurt in zeven uren tyds. Deze stoom-paket-booten, van eene uytmuntende bouwing, zyn ten getalle van twee: *the Fury* en *the Spitfire*. Zy vertrekken van getalle van twee: *the Fury* en *the Spitfire*. Zy vertrekken van hier alle woens- en zaterdagen, ten elf uren des voormiddags, dadelyk naer de aenkomst der brievenpost, uyt de noord- en znydelyke provintien des ryks; de reyzigers vinden te Margate overvloedige gelegenheden, om zich met post-rytuygen of met stoom-booten na Londen of in andere voorname steden van Groot-Brittannien te begeven'.

De veeten in het Brugsche vrije xv^{e} eeuw.

IN het register van voorgeboden en vonnissen van het Brugsche Vrije over de jaren 1421-1460, staat er een voorgebod betreffende het dragen van uniformen en wapens. Het stuk geeft een opsomming van de wapens uit dien tijd. Mochten enkel wapens dragen: de dienaars van den graaf, de reizigers langs de baan en ook de personen die openbare veeten hadden.

Dit voorgebod dat dagteekent van rond 1435, bewijst dat de veeten toen nog in voege waren in het Vrije. Het bevat tevens een verbod andere personen dan familieleden tot in den derden graad te belasten met het volbrengen van veeten.

In hetzelfde register vinden we enkele vonnissen waarbij zekere personen die veeten hadden, deze onderwierpen aan de uitspraak van een ridder of een schepen.

Jan f. Jans f. Margrieten, bastaard van Jan f. Willems Wilzoets, die te Varsenare woonde, had een veete met zijn broeder die te Houtave woonde. Ze onderwierpen hunne veete op 16 Mei 1427 aan de uitspraak van Mer Ghelein van Halewin. Deze besloot dat er tusschen beide ‘goed paix ende goet zoendinc’ zou heerschen; indien

echter een van beiden iets misdeed ‘of dade mesdoen’ aan den anderen, zou hij daardoor zonder verdere uitspraak zich zelven veroordeelen ‘dat hi zal trecken jnfra 8^{en} dag naer dien... buten Lande van Vlaenderen, ende voort jn 't Land van Cypers(1) ende daer bliven... drie jaer lanc... ende daerof bringhen ten hende vande drie jaren goede vraye lettren...’ zooniet ‘dat men hem zal moghen doen houden ende vanghen ende over doen rechten metten zwaerde ende zyn hooft of slaen ende bringhen van den live ter doot ghelyc of hi bi der claghen vanden heere(2) ghebannen geweest, bereden, ende woest ballinc(3) te ziere hooftkercke vute ghegheven ware’.

Op 16 December 1428 verbond Lievin f. Jans Trensaerds van Dudzele zich te houden aan de beslissing die zou getroffen worden in zijn veete met Jan f. Pieters Erkembouds door ridder Jan van Oostkerke en Jan van Buekemare, schepenen van het Vrije. Indien Lievin nog iets zou ondernemen tegen zijn vijand, ‘dat men over den zelven Lievin rechten zoude metten zwaerde ende zyn hooft ofslaen ende bringhen vanden levenden live ter doot gelike of hi... wiert verwonnen, ende woestballinc t'zyne hooftkerke vute ghegheven ware’.

Op 12 Mei 1431 verbond zich Canin f. Maroye, bastaard van Willem Colpaerts, niets te zullen misdoen aan Jacop f. Pieters Colpaerts, op dezelfde straf als deze voorzien voor Lievin Trensaerds(4).

Voorgebod
tegen het dragen van wapens in het graafschap Vlaanderen, en tegen het overmaken van veeten aan vreemde personen (ca. 1435).

‘Voort dat niemant van nu voordan, wie hi zy, poorter of vremde, uteghesteken dienaers van onsen gheduchten Heere ende Prince, en gheorlooft te draghene

(1) Het eiland Cyprus in het O. van de Middellandsche Zee, bij de kust van Klein Azië-
(2) De baljuw, vertegenwoordiger van den graaf.
(3) Vogelvrij.
(4) *Staatsarchief te Brugge*. Vrije, reg. n^{r} 16.937, f°s 21 v. 22, 28 en 28 v. Het Voorgebod staat aldaar f. 28-29 v.

binnen den lande van Vlaenderen, bi daghe of bi nachte, eenegherande yserne hoeden of huwen[1] of andre hooftwapene; ende noch ooc langhe wapene, te weten praeschsche messen[2], baselaers[3], glavien[4], ghecantelde peden[5], hameren, haecxen[6], verloodene clompen[7], wappers[8], brandereelen[9], hanthaecxkins jn mauwen noch anders; ghespannen voetboghen, hantboghen, staline boochkins, viandelic ghescot, noch eenegherande ghelicke wapenen.

Maer es gheorlooft dat elc die te weghe ghaet of binnen steden comt of daer ute trect, draghen mach, zinen rechten wech ghaende, eene onghecantelde pede, eene glavie of een zweert ende een boghe met ghescotte van ghenouchten ende niet viandelic es; ooc wel gheorlooft lieden te perde ridende, te voerne boghen ende ghescot, dies zal elc als hi jn zine herberghe comt zine wapene laten jn zine herberghe tot hi weder wech trect.....

Ende als vanden zweerden, die en zal niemant moghen draghen, het en zy bi consente vanden heere ende vander wet, *uteghesteken die openbare veeten hebben*, ende dat de wetten van eenen vanden vier leden [van Vlaanderen] die veete kenlic es; de welcke aldus veete hebben, zullen moghen bi consente van den heere ende vander wet dat onder dat zy verkeeren of te doene hebben, zullen wapen draghen alst hemlieden gheconsenteert zal zyn, de welke wetten den name van den ghonen die bi veeten aldus wapenen gheconsenteert zal zyn te draghene, over nemen zullen alzo wel als de heere, ende van desen zal ooc elke wet waerhede horen, berecht doen, ende die zy be-

(1) Huwe = stormhoed.
(2) Lange messen te Praag vervaardigd.
(3) Dolkmessen.
(4) Lansen.
(5) Met ijzer beslagene stokken.
(6) Bijlen.
(7) Stokken met lood gevuld.
(8) Loden ballen aan een riem gebonden.
(9) Loden ballen aan een riem gebonden.

sculdich vinden, punieren bi bannen ende andersins, t'allen tyden dat's noot zal zyn....

Voort dat niemant voordan eeneghe mesdaet die up hem ghedaen es of ghedaen zal worden, up en draghe noch over en gheve e[...]neghen heere of andre personen omme eeneghe bate of voordeel datter die heere of persoon of nemen mach; noch dat yemant eeneghe mesdaet ghevallen up den ghonen die hem niet en bestaet van maechsibbe ten derde of naerdre an hem en trecke....'

J.D.S.

Westvlaamsche Zanten.

(*Vervolg van Biek. 1937, blz. 285*)

BOERESOEPE, vr. (Kortemark), hetzelfde als *boerezoppe* (Knokke). Zie Biek. 1937, blz. 284.

BOELE (Knokke, Dudzeele): uitspraak met korte oe).: aande. Roep tot de aanden: *boele, boele*. Dim.: *boeletjes*. De boelen zwemmen in den koeipit. *Boelekiekstjes*. Dit woord wordt meest in de kindertale gebruikt, maar ook groote menschen gebruiken het. Verg. *woete* = zwijn, afgeleid van den roep 'woete, woete' tot de zwijns; tjiepe = hen, van 'tjiepe, tjiepe'; rebbe = konijn (De Bo, verg. Eng. rabbit) en 'rebbe, rebbe'; bette = geit, en 'bette, bette' enz.

BRAKKE, m. en vr. (Knokke). Alleen m. bij De Bo. Stout kind. Een *meisebrakke* (m.): een knechtjongen die met de meisjongens speelt, en omgekeerd een *knechtebrakke* (vr.).

BUIGE, vr. (Westk., Dudz.).: bui. *De Marsche buigen* = de Maartsche buien. Enkel in deze uitdrukking gehoord. Buige (uitspr. byge) kan een oude vorm zijn van bui, verg. Deensch byge (y = u). Dit kan misschien de taalvorschers op weg zetten om den nog onbekenden oorsprong van het woord bui te vinden. Elders (Zuid-W. Vl.): Maartsche *bijzen*.

BUK OVER D'HAGE (Dudzeele, Westkapelle): kinderspel ook daar en elders *wup over d'hage* (Knokke) genoemd. Wordt

overal gespeeld door de knechtjongens: de eene springt wijdbeende over den anderen, die hetzij geheel den romp hetzij alleen het hoofd vooroverbuigt.

BUKKIG (Noorden, Veurne Ambacht) zegt men van geiteen keunemoeren.

BUL (Knokke). De bul van een boom is de stam van een boom. Beteekent ook soms het onderste deel van den stam, een korte eindje boven 't eersgat. Spreuk te Knokke: *afgebrand tot aan den bul* = afgebrand tot dat alleen nog de muren rechtstaan, glad uitgebrand. De scheure (schuur) is afgebrand tot aan den bul.

BULTE. De kinderen zingen te Knokke volgend tergliedje: (verg. Biek. 1937, blz. 288):

> Bulte, Marulte,
> Waar zit Sofie?
> Boven in de kasse
> En de bulte zit er bij.

Wij hebben het woord *marulte* nooit in ander verband gehoord. 't Is waarschijnlijk *marulle*, dat voor 't rijm marulte geworden is. 't Kan ook een nevenvorm zijn van *marunte* (b.v. truntemarunte), dat toch ook uit marulle voorkomt (marulle = kwezel, dibbe).

BULTEN = duwen, stooten. Spreuk te Knokke:

> Belofte is schuld,
> En die ze nie(t) vervult
> Wordt in d'helle gebult.

Dit ww. dat in geheel W. Vl. gebruikt wordt, is van denzelfden stam als aanbeeld (W. Vl. anebil, anebilt, anebilk, Hgd. Ambosz, Nederd. Ambolt, Deensch ambolt) en bout, en beteekende oorspronkelijk slaan (Gerin. beltan).

BURREL, m. (Knokke): luidruchtigaard.

BURRELEN. Te Dudzeele schertsend gezegd tot kinders die s avonds te vele eten: ‘past ip, 't zwijn ga(at) van den nacht zijn kotdeure openburrelen’ d.w.z. gij zoudt van den nacht kunnen overgeven.

BUSCHTJE KAPPEN (Knokke, Westkapelle, Dudzeele): de school verzuimen, haagmuiten. Wordt elders ook nog gebruikt (De Bo). De Cock en Teirlinck (Kinderspel en Kinderlust in Z. Ned., VII, bl. 185-193) geven een uitgebreide lijst der benamingen van het school verzuimen. Verg. Fr. faire l'école buissonnière. Een *buschtjekapper* is een schoolverzuimer.

BUSCHWACHTEN. Gehoord te Knokke in de uitdrukking: *staan te buschwachten* = op schote staan om iets te doen, en toch aarzelen om aan te pakken. Bv. Allè toe, pak vaste, ge moet daar nie staan te buschwachten! Ook gezeid van een hond die staat te grollen zonder toe te bijten. Wie kan ons zeggen wat deze zegswijze met den buschwachtersstiel te doen heeft? Misschien dat de buschwachters vele op schote liggen om de de pensejagers te pakken?

BUTSTEKKER, m. (Westkust). Een zeevogel, die ons kort beschreven werd als zwart en wit gespikkeld, en lang van nekke. Wie kan op de Westkust eens nader hooren? De naam butstekker beteekent: een vogel die butten (een soort visch: bot) vangt.

COMMIES. Te Knocke: de commiezen tegenkomen = leelijk in nesten zitten, in moeilijke en pijnlijke omstandigheden geraken. De menschen hebben binst den oorloge de commiezen tegengekomen. Commies = tolbeambte, douanier.

COMPLIMENTEN. Te Dudzeele, versje op al de dagen der weke

j'het de complementen van den Maandag,
om te compareeren den Dijsendag,
in 't huis van Oensdag.
Komt Dunderdag.
'k Gaan 't je Vrijdag zeggen
Waar da je Zaterdag zijn moet
vo(or) Zundag t'eten!

DAKELIJK (Knokke, Westk. enz.). Gezeid van iets dat daakt, doeltreffend is. B. v. te Westkapelle in volgenden scherts aan tafel:

Smakelijk!
Is 't ip, 't is dakelijk!
En o (als) je te vele eet, 't is brakelijk!

DALLIE SLAAN (Moerkerke) = anderwatten. De Bo geeft *dalje, balie, ellie* enz.

DERTIENHOEKER, m. (Heistsche visschers). Naam van een zeesterre met vele armen: Crossaster papposus, zonnester. Een prachtig dier, dat een doorsnede van wel 20 cm. kan bereiken. 't Heeft van elf tot veertien korte armen. De visschers vinden het in hun sleepnetten. Maar 't is toch een zeldzame zeesterre, die wij nooit op 't strange gevonden hebben. De zeesterren worden door de visschers naar 't aantal armen genoemd: een *dertienhoeker*, is een sterre met dertien hoeken of armen; een

vijfhoeker heeft maar vijf armen (gewone zeester, Asterias rubens).

DIJVEREN (Knokke): doelloos rondloopen. *Ronddijveren*. Komt misschien van drijveren, freq. van drijven. Men zegt ook *ronddrijven*. Hij heeft geen werk en dijvert rond het dorp. De kinders dijveren langs de strate. De keuns dijveren in den duine.

DJABBEN, m. (Knokke). Een djabben is een dwaze, onhandige sul van een vent. Gij onnoozele djabben! Djabben = Jacobus.

DJAKE (Dudzeele): verkorting van Jacobus. *Djake Pee* is een keppewoord tot kleine kinders.

DJOKKEN (Knokke en omliggende): met de vuisten slaan. Ook schokken (De Bo). Iemamd djokken of dokken.

DJUDE, m. (Westkust). Pijlstaartrog (Trygon pastinaca). We schreven daarover vroeger (B. 1935, blz. 166). J. Filliaert hoorde *dju* (B. 1935, blz. 193), en bracht dien naam in verband met den vloek dju. Hij heeft ons niet overtuigd. Een oude visscher van De Panne (70 jaar) heeft van zijn vader altijd *djude* gehoord. Dat is dus van uit den ouden tijd. De huidige benaming *dju* ontstond dus blijkbaar uit djude, door beïnvloeding van den vloeknaam dju. Dus volksetymologie. Djude is waarschijnlijk niets anders dan jude, jode.

Op de Oostkust (Blankenberge, Heist) is deze benaming onbekend. Men zegt er *pijlsleert*, en ook wel eens *peerdesteert*.

DOBBEL JONGERS (Dudzeele) zijn aankomende jongens van rond de 16 jaar.

DOEFFE (Knokke, phon. dufe) in de zegswijze: 't is daarmee doeffe = 't is uit daarmee. De Bo geeft Doef.

DOKEN, m. (Knokke) lapnaam gegeven aan schele mannen. Een schele doken. Doken = Judocus. Van een schele vrouw zegt men dat zij scheel is lijk een tinke (visch). Een schele tinke.

DOKKE, DOKKEBLAREN (Noorden: Knokke en elders): is alhier het gemeene kleine hoefblad (Tussilago farfara). Elders zijn het de verschillende soorten van peerdezurkel en ook de gele en witte waterrozen (De Bo, Paque). Dodoens schrijft over den 'Pestilentiewortel, die men Dockebladeren noemt' (= Petasites officinalis, groote hoefblad). Op sommige plaatsen ook de klisse of Lappa (te Vollezeele volgens Paque) evenals in Engeland: Eng. burdock = klisse. De naam dokke, dokkeblaren wordt dus aan vele planten met groote bladeren gegeven. De herkoms

van dokke is volgens Vercoullie (Etym. Woord.) onbekend. Wij vinden misschien den uitleg in de oude medicijne. De Tussilago is een oude en goede hulpe tegen den hoest. Dodoens: ‘Voorts soo is dit ghewas Bechion ende Tussilago nae sijn cracht gheheeten, te weten om dattet den hoest genesen can.... Vele drooge Hoefbladeren, op gloeyende colen gheleyt, ende den roock daer of comende door eenen trechter oft Riet met openen mond ontfangen, is goet tegen den droogen hoest... De selve wortelen met Suycker gheconfijt, oft als tafelkens ende trochiscen (= trochskijns, trogjes) bereydt, oft tot een leckinge gemaect, zijn seer nut tegen den verouderden hoest, ende tegen het moeyelick herhalen des aedems.’ Welnu Wvl. dokken = stooten. Ik heb nog gehoord: een dokkenden hoest = een lastige, stootende, droge hoest. Wanneer dat verband juist is, dan zou het woord dokkeblaren niets anders beteekenen dan hoestblaren. Maar dat moet grondiger onderzocht worden, vooral omdat het woord ook in andere talen voorkomt (Eng. dock, Hgd. Dockenblätter).

DONKERVENT, m. (Dudz.): schrikaanjagende verpersoonlijking van de donkerte in de kindertaal. Verg. *Pier de wind*.

DOLLE, vr. (Knokke, Dudz.): 't vrouwvolk draait hun haar op hun achterhoofd 't hoope in een dolle. Elders *dot* genoemd. Verg. Hgd. Dolde = kruin (ook bloembol), Ned. dol (= hoed, pop), enz. (zie Vercoullie onder dol).

DOLLETJE (Knokke). Heb ik enkele keeren gehoord als keppenaam tot kleene kinders. Dim. van *dolle*.

DOM. Te Knokke: erpeldom, dom lijk een balie, dom lijk een eersgat, dom lijk een boomezel.

DOOFD (Knokke, Dudz.): doof. *Kluitedoofd, erpeldoofd*.

DOOM. Te Knokke: entwien den doom uit zijn oogen plagen. Verg. den doom uit zijn oogen lachen (De Bo).

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

Kachteleiers.

Als er in ons Noorden een peerd op de hoeve kachtelt, dan wordt het dienstvolk binnen gevraagd om hertelijk kachteleiers te eten. = In 't Noorden van Brugge.

Hoe eer kapot = Hoe eer bij God.

Geh. te Roeselare.

A.V.W.

Het zalig kind Achas van Torhout.

HET kind Achas stierf in zijn zevende jaar te Torhout, ten tijde van gravin Joanna, in 't jaar 1220. Zijn leven was zoo voorbeeldig en stichtelijk dat de Brabantsche Predikheer Thomas van Cantimpré het veertig jaar later (1256-61) in zijn beroemd Biënbouc tot een treffend ‘exempel’ verwerkte(1).

De lezing van een lijvig Nijmeegsch proefschrift(2) bracht me te binnen dat de overlevering van ons ‘zalig’ Vlaamsche kind tegenwoordig t'onzent al even onbekend is als het merkwaardig Biënbouc-exempel in 't werk van den geleerden promovendus. En toch heeft het verhaal van broeder Thomas vanaf de 16e eeuw een ware letterkundige overlevering in het leven geroepen die omtrent de jaren der Fransche bezetting (1791-1796) beloofde met een plaatselijke vereering verbonden te worden.

De letterkundige overlevering, steunend op de éénige bron t.w. het Biënbouc-exempel, loopt over Meyer's vermelding en dateering (Annales onder 't jaar 1220) naar Malbrancq (De Morinis) en het Latijnsch hagiographisch werk van Molanus en Raissius. Onze Vlaamsche verzamelingen van heiligenlevens, vanaf Adriani (1609) en Rosweyde (1619), laten de overlevering van Thomas van Cantimpré nimmer ter zijde en schikken het levensverhaal van het kind Achas meestal onder den 11 Juni.

(1) Thomas schreef zijn oorspronkelijk Latijnsch werk *Bonum Universale de Apibus* in de jaren 1256-61. Een Mnl. vertaling onder de naam *Biënbouc* is zeer verspreid geweest. - Wij blijven hier bij de overlevering, en bespreken geenszins de ‘historische’ waarde van Achas' exempel.

(2) B. Van den Eerenbeemt. Het Kind in onze Middeleeuwsche Literatuur. Amsterdam, 1935. In zijn onderzoek betrekt Schr. niet enkel de middelnederlandsche maar ook de Latijnsche geschriften van middeleeuwsche Nederlanders.

Ald us o.m. Den Gheestelicken Palm-boom van Benignus Fremaut; De Godtsdienstigheyt der Belyders (Antwerpen, van Soest); De Levens der Heylige van Nederlant van Adr. van Loo. De Ram schoof het kind Achas in de Leuvensche uitgave van Butler's verzameling. Pastor Huys schreef zoo uitvoerig mogelijk over het zalig kind in zijn Legenden van Sinte Franciscus (Roeselare 1861; bl. 158 vv.). Sedert omtrent tachtig jaar zwijgt nu de geschreven overlevering. Is 't omdat Rond den Heerd er over gezwegen heeft?

Hier volgt de levensbeschrijving zooals ze in een der vroegste Nederlandsche overzettingen voorkomt(1), nl. in de *Legende* van Henricus Adriani, in 1609 te Antwerpen opnieuw uitgegeven door Aubert Le Mire(2).

Van het heylich kint Achas.

‘Daer is tot Toor-houdt een kint van ontrent seven iaren geweest int iaer twelf hondert ende twintich, Achas genaemt, welck aldaer van eerlijcken ouders gheboren is. Ende alst tot zijnen vijf iaren eenen broeder van S. Franciscus orden sach, heeft dit kint met veel schreyens dese cleedinghe van zijne ouders begheert ende vercreghen, het heeft hem oock voor ghelt ghevreest, ende heeft zijnen sin voort op de andere ghebruycken der Ordenen gestelt, alsoo dat men wel heeft moghen mercken, dat het gheen kinderwerck gheweest en was alst dese cleedinghe begheert heeft.

Dit kind straften op der straten de kinderen van hare quade manieren, heeft haer oock vande pijne der hellen

(1) Een mnl. tekst van Achas' leven uit een Hs. van het *Biënbouc* van 1458 staat gedrukt in het werk van W.A. Van der Vet: Het Biënbouc van Thomas van Cantimpré en zijn exempelen, bl. 365-367 (Leiden, 1902); deze overzetting is in Utrechtsch dialect.

(2) Gedrukt bij Hier. Verdussen; f. 159 v. Deze uitgave van 1609 is een ‘derden druck’. De twee vorige uitgaven konden we niet bereiken; in zijn Nederlandsche Bibliographie van Kerkgeschiedenis (Amsterdam, 1889) heeft Knuttel alleen dezen derden druk beschreven.

vermaent, ende planten den goeden kinderen in die glorie van den eewighen leven. Dit H. Kint leerden oock andere kinderen den *Vader onse* ende *Ave Maria*, alsoo dat die oude menschen oock haer vermaeck hier in ghehadt hebben. Het straften zijnen vader oock dickwils met de woorden diet int sermoon ghehoort hadde.

Als zijn moeder op een Hooch-tijdt met desen kinde ter kercken met een root cleet gegaen is, heeft haer dit kint het beelt Christi aenden cruyce ghewesen, seggende: Siet merct wel aen, moeder, hoe Jesus Christus hier naeckt aent cruys ghehanghen heeft, ende ghy hebt u, hem ten spijte met schaerlaken cleederen verciert. Ende dese moeder heeft haren kinde ghehoor ghegheven.

Als nu dit kint hooch inde weerdicheyt zijnder manieren, ende seer neerstich int bidden was, is uut deser werelt genomen voor sijn seven iaren, op dat zijn verstant duer de boosheyt niet en mochte verandert worden. Als hem de doot nu ghenaeckte hevet hem ghebiecht, ende heeft oock begheert het H. Sacrament te ontvanghen. Maer als hem dat (overmidts dat het inde H. Concilien verboden is, yemanden voor zijnen behoorlijcken ouder t'selve te gheven) gheweyghert werde, hevet sijn handen naer den hemel gheheven, ende seyde: Heere het is u bekent, dat het mijn alderhoochste begeerte is u te ontfanghen, Heere ick hebbe u begeert, ick hebbe ghedaen al wat ick mach, maer ick hope dat ick van u teghenwoordicheyt niet en sal beroofd sijn.

Ende alsmen aen dit graf den Psalm *De Profundis* heeft willen lesen, en heeft hem niemant ten einde vermogen uut te lesen.

Naer de doot van desen kinde, hebben dese ouders de werelt verlaten, ende den Vader is in de Prekeren ordene, ende de Moeder in een Clooster van S. Bernaerts orden gheghaen.'

Rond 1790 moeten de kapittelheeren van Torhout gemeend hebben de 'relieken' van het zalig kind

Achas te hebben teruggevonden. Deze ontdekking was blijkbaar de aanleiding tot het schrijven en uitgeven van een boekje waarvan de titel aldus luidt:

Het Kind Achas ofte Bondige Historie van het wonder Leven, Deugden en Dood van dit Heylig Kind, geboren en gestorven binnen Thourout onder het Bisdom van Brugge in Vlaenderen, in het begin van de derthiende Eeuwe.

Waer aen men heeft vervoegd verscheyde bemerkingen en opwekzels, betrekkelyk zoo tot Geestelyke als Lichaemelyke zorge ende opvoedinge der Kinderen, in 't bezonder der Arme en Gebrekelyke na beyde den Mensch.

Het werkje telt 157 bladzijden in-24° en is gedrukt 'Tot Brugge by Cornelis de Moor in de Philipsstokstraet'. De goedkeuring (bl. 154) van Kan. Caytan is gedateerd: Brugge 3 December 1791.

De inhoud is verdeeld in 11 'artykels' en 4 'by-voegsels'. Alleen de eerste twee artikels (tot blz. 20) beschrijven het leven van het kind Achas, volgens de gewone overlevering. Het overige is geheel gewijd aan de verhandeling over opvoedkunde.

In het 2^{e} artikel zegt de Schrijver dat de goddelijke Voorzienigheid het leven en de deugden van Achas aan zijn medeburgers van Torhout zoo lange eeuwen heeft willen verborgen houden tot in deze tijden. Door een bij zonder voorval zijn de Overblijfsels van Achas aan 't licht gekomen en worden in eere gehouden totdat de H. Kerk den eeredienst zal toelaten.

Van deze 'relieken' maken de acten van het kapittel van Torhout gewag: op 5 November 1796 vroegen de proost, de pastoor en twee kanunniken (Schollaert en Maillet) een deel der gebeenten van het kind Achas (*aliquam partem sacrorum ossium pueri Achas*). De aanvraag werd goedgekeurd en de verdeeling had plaats op 9 November[(1)]. Enkele maanden later zou het kapittel

(1) Volgens een aanteekening van A. Duclos (?) vriendelijk medegedeeld door E.H.M. English.

voorgoed ontbonden worden. De pas ontloken vereering van het zalig kind ging mede den Beloken Tijd in en is er blijkbaar in ten onder gegaan. Wat is er tegenwoordig te Torhout nog van bekend gebleven?

Eigenaardig is de reden waarom het leven van Achas vanaf de 17e eeuw steeds geschikt wordt onder *11 Juni*. In zijn Natales Sanctorum (1595) stelt Molanus het levensbericht van den heiligen Rembertus van Torhout, aartsbisschop van Bremen, onder zijn sterfdag, 11 Juni, die te Hamburg gevierd wordt. Omdat Torhout aldus ter sprake kwam, voegde Molanus bij Rembertus' leven een 'Appendix de puero Achas': een aanhangsel over het kind Achas van Torhout. Aldus kreeg het zalig kind zijn vaste plaats in den kalender; tot de Bollandisten toe namen dezen datum in hun Acta over. Toch steunt deze dagteekening op geen anderen grond dan Molanus' willekeurige schikking, evenals het jaartal 1220 geen ander gezag dan de Annalen van Meyer kan inroepen.

Torhout en west-Vlaanderen zouden wel trouwer de overlevering van het zalig kind Achas mogen vasthouden! En alleszins hun roemrijk kind, den heiligen Rembert, den oudsten missiebisschop uit Vlaanderen, meer eere mogen geven! Op een praalwagen waar 'Vlaanderen zijn heiligen vereert' moge men toch nooit meer (zooals in den grooten Missiestoet te Kortrijk, September 1937, jammer het geval was) den grooten zendeling uit de cella van Torhout vergeten!

A. VIAENE.

Bij quader hoede, scijt de wulf wulle.

De Brugsche schoolmeester schrijft in zijn bekend *Bouc van den Ambachten* (1340):

'Silveester, die swijnheerdere, verloes een zueghe, ende de scaepheerdere een scaep dat de wulf hem verworghede; daeromme zeegt men dat, bi quader hoede, scijt de wulf wulle'.

Dit is zeker een van onze oudste en mooiste Vlaamsche spreekwoorden?

B.

Boekennieuws

J. Cornelissen. *Nederlandsche Volkshumor op Stad en Dorp, Land en Volk*. VI. Antwerpen, De Sikkel, 1937. In-8, VIII-256 bl. Met talrijke illustraties naar oude spotprenten en moderne foto's. = Fr. 35.

Het vierde deel van dit gevierde werk verscheen samen met de Registers (deel V) in 1931. (Vgl. Biek. 1931, bl. 191). Sedertdien heeft Schr. zijn opzoekingen voortgezet en is er in geslaagd een volle zesde deel Nalezing en Aanvullingen bijeen te brengen. Van vele belangstellenden mocht hij nieuwe bouwstoffen ontvangen, alsmede verbeteringen op wat reeds verscheen. Moge hem deze medewerking samen met zijn taaie werkkracht behouden blijven om een zevende deel bijeen te zanten en even keurig uit te geven. Dat ware een volmaakt getal en 't zou dit grootsch verzamelwerk voorzeker de bereikbare volledigheid nabij brengen.

West Vlaanderen krijgt zijn redelijk ‘part’ in de toematen. Het aandeel had kunnen grooter zijn, had Schr. de laatste jaargangen van Biekorf kunnen nagaan. Wij verwijzen o.m. naar de aanvullingen van Dr. P. Allossery 1935, bl. 248; den uitleg over Jodenkwartier (Kortrijk) 1936, bl. 223 en Brugsche zotten 1936, bl. 218.

Dit deel heeft zijn eigen volledig Register en bevat een overvloed van ‘Volkshumor in beeld’ van vroeger en nu. A.V.

Guido Gezelle. *Vlaamsche Volksvertelsels* geïllustreerd door Martha Van Coppenolle. Brussel, Standaard-Boekhandel, 1937. Album-formaat. = Fr. 10.

De vertelsels zijn: van Waan van Wantje Wekkers, Mette-Moeie, Pietjen op den Peereboom, Van 't Manneken dat moest hout gaan rapen en Van een Tooveringe. Uit den eersten jaargang van *Rond den Heerd* en den derden jaargang van *Biekorf* (1892). Keurig en kleurig uitgedost voor de Kinderwereld waaruit Gezelle ze vergaarde.

B.

Mengelmaren

Spierluit-Spuurluut.

Uit Tk. 11, Slachtmaand 1937, vernemen we door G.P.B. hoe twee jagers = een uit de Leiestreke, en een andere uit Knocke = elk op eigen wijze den vogelnaam *Spierluit* uitleggen.

B. voegt er een derde verklaring bij, die van De Be overeenstemmend met die van Vercoullie,

Beide taalkundigen aanzien *Spierluut* = Popeliérelouw, Goudvogel, Wielewaal, fr. loriot, lat. oriolus galbula.

- Weet nu iemand te melden in welke streek men den goudvogel *spierluit* noemt, dan is het duidelijk dat er hier geen verwarring mogelijk is met den vogelnaam *Spuurluut* waarvan immers de beteekenis vast staat.

In dit geval worden door beide namen, spierluit en spuurluut, twee verschillende vogels bedoeld.

Maar in tegenovergesteld geval is het zoo goed als zeker dat spierluit hetzelfde beteekent als spuurluut, en dan is de uitleg van den jager uit Knocke de echte, alhoewel Dr. I. Jonston noch wulpe noch spuurluut vermeldt.

G.P.B. vraagt of de spuurluut nader bekend is aan de kust.

Heel zeker.

Reeds vroeger = en wel 25 jaar geleden = gaf Biekorf zelf daarover toelichtingen.

In Tk. 24, Wintermaand 1912, onder de Mengelmaren, stelde J.D.B. de vraag in dezer voegen:

‘Van Merckem al de binnenwegen naar Woumen gaande ontwaart men eene herberg *De Spuurluut* genoemd. Op het uitsteekberd staat er een watervogel geschilderd. Dit woord staat naar onze wete nergens geboekt.

Wie doet ons den wetenschappelijken naam van dien watervogel kennen?’

In Tk. 1, Nieuwjaarmaand 1913, beantwoordde ik die vraag met volgende aanduidingen:

‘De Spuurluut waarvan heer J.D.B. gewaagt in 't voorgaande Tk., is de langgebekte, bruin op grijs gespikkelde watervogel in boeken bekend onder den naam van *Wulp* = *Scolopax arquata* of *Numenius arquatus*. Op de kust en in de moerasstreken heet hij *Spuurluut*. Deze naam (zooals de fransche *Courlis*) is klanknabootsend van den vogel zijn geschreeuw.’

Hierbij nu nog enkele toelichtingen.

Het lat. hoedanigheidsw. *arquatus* bedoelt den boogvormigen (0,13-0,15 m. langen) bek. Van lijf is de vogel van eender grootte als b.v. een duif, maar hij is langer van hals en staat merkelijk hooger op zijn pooten of stelten - 't is immers een steltlooper. Gestalte ± 0,40 m.

De wulp of spuurluut is een buitengewoon schuwe en door jagers moeilijk te benaderen watervogel. In kleine benden

waareert hij op de schorren en langs het zeestrand, vanwaar hij over end weer vliegt naar weilanden en moerassen.

Oostende
E.d.S.

Schommeldeuntje.

Renne kedenne
Noch kloefen noch schoen
Om aan te doen.
Jaagt de kraaie van heuren nest
Dat dat eierke niet en be(r)st.
Dat dat eierke bo(r)ste
't Zoude er wel honderd pond kosten.
Honderd pond is d'hel(f)t te veel
Teur' dermee naar Roomescheel.
Roomescheel en is niet thuis,
Teur' dermee naar 't achterhuis.
't Achterhuis is gesloten,
Teur' dermee naar de vier moden,
De vier moden staan ip 't stik...
Bachten Sint Janskapelleke
Zit er een Pietronelleke,
't En kan noch weven noch spinn'
't En kan zijne kost nie' winn'.
Appels peren pruimen
Roomschen boer
Schud dat appelke van den boom,
Dat appelke 'n is niet rijpe,
Geeft den boer 'ne schip onder zijn schete.
Roere roeren intepot
Den duivel zat ip zijn hinnekot
Hij vroeg waar dat zijn moeder was.
Zijn moeder was in den hemel,
Niet verre van den kemel,
Niet verre van de bontekoe,
Klitse-kletse den hemel is toe.

Geh. te Meulebeke. B.L. - Vgl. De Cock-Teirlinck, Kinderspel, IV, bl. 196, 286; en voor het aftelderke dat in 't schommeldeuntje versmolten is VIII, bl. 266. Daarnevens ook het *Liedje van de Renne*, Biekorf 1935, bl. 286.

Nog klokken van de Waghevens.

Volgens een aanteekening van Arnold van Zinnick, pastoor van Brussegem (Brabant) in 1637-41, zijn de twee groote klokken van Brussegem in 1513 door Medard Waghevens van Mechelen

gegoten. De groote klok van 1800 pond scheurde in 1550 en is dan hergoten geweest door Pieter van der Gheyn van Mechelen en tot 2560 pond vermeerderd. Dezelfde klokgieter herwerkte in 1567 nog een kleine klok van Brussegem. (Eigen Schoon en De Brabander, 1936, bl. 28-29).

De klokken van den *beiaard wan Deinze* werden in 1550 gegoten door Jan Waghevens. Heer A. Cassiman deelt ons den volgenden tekst mede uit de stadsrekening van Deinze (Brussel, Rekenkamer V, - 33980):

'Item betaelt mr. Jan Waghevens clockghieter te Ghendt voor tghieten van *ellef nieuwe wekkers* loopende in ghewicht tot hondert ellef steenen vijf pond ende half, te zes grooten elck pont, bedraghende ter somme van 16 p. 15 s. 6 d. gr. Hierop goet van zes aude wekkers te verghieten teenen blancke tpont totten nombre van 27 steenen ende een half pont, loopt 20 s. 3 d. gr. Comt hier te betalen ter stede laste 13 p. 14 s. 9 d. gr.'.

Deze klokken van Brussegem en Deinze verlengen de reeds lange rij werken van de Mechelsche klokgietersfamilie Waghevens waaraan Dr. Van Doorslaer een uitvoerige studie wijdde. Zie Biekorf 1936, bl. 277 en 31.

B.

- De klok van den Tolbooth-toren in Glasgow draagt het opschrift 'Kathelyne, gegoten bij Jacob Waghevens in het jaar 1554', zegt J. Arnold Fleming in zijn boek Flemish Influence in Britain (Glasgow 1930; blz. 289.)

Verder wordt door den schrijver gewaagd van een groote Vlaamsche klok die in den toren van Sint-Gilliskerke hing te Edinburg. Ze was gegoten in 1460 en de gemeenterekeningen van Edinburg melden dat ze volgende opschrift droeg: 'Soli Deo gloria Jan Burerhuys Me Fecit'.

Deze klok was in 1774 gebarsten en werd overgebracht naar de Tron kerke Edinburg, alwaar ze vernield werd in den torenbrand op 16 November 1824.

G.P.B.

Oude rijmpjes

waarmede men kleine kinderen op den schoot paaide of ze op de knieën peerdje liet rijden. (Gehoord al de kanten van Damme).

Jute klauwe perretje,
Met jen vlassen sterretje,
Perretje wil je zeere loopen,
'k Zal j'een ma(a)tje met haver koopen
Perretje liep in drijf en draf,
En kreeg maar een ma(a)tje... met kaf!

Jute klauwe vale,
We kommen gereen van Male,
We trekken een wistje uit d'hage
Om 't perretje voort te jagen.
Hottentot, hottentot, (2 maal, en in
't Perretje smijt zen holletjen op! (rapper tempo.

Jan ka(n) futten en Jan ka' futten
En Jan ka' futten in 't hoekstje.
Wil je wat hên (hebben), 'k zal je' wa' geven,
Al ip jen leeren broekstje!

(Binst dat men op mate op de tafel klopt):

Kloppe, kloppe, (n)hamertje,
Den dief zit in zen kamertje.
Kloppe, kloppe, zotje,
Den dief zit in zen kotje

R.V.

Gezelliana.

Rond de jaren 90, toen Meester Guido Gezelle nog onderpastoor was te Kortrijk, was Eerw. Heer Bruloot bewaker aan 't College aldaar, en tevens hulpproost van de Congregatie van St Jansput op St Elooisparochie. Op een avondfeeste, waarop Gezelle ook aanwezig was, had Eerw. Heer Bruloot een klein meisje van de Congregatie op het tooneel doen verschijnen en een klein gedichtje, door hem gemaakt, ter eere van Gezelle doen opzeggen. Korten tijd nadien verscheen dat gedicht in de Gazette van Kortrijk. Maar Gezelle was niet ‘vervrozen’ en op een volgende avondfeeste van dezelfde congregatie liet hij een meisje naar voren komen met volgend complimentje:

Bru, Bru, Bru
Hoe geren zie ik u
Loo(t), Loo(t), Loo(t)
'k En zie u ook nie noo
Maar hoe geren da je mij ziet
En zet het in de gazette niet.

Opgeteekend uit den mond van den Kortrijkzaan Eerw. Heer Derycke, pastoor op Sint Jans te Poperinge. - Weet iemand het gedichtje van Eerw. Heer Bruloot op te sporen in de Gazette van Kortrijk??
D.V.

Een binnelander in de straten van Ieper, 1595.

Augustijn van Hernighem teekent in zijn Iepersche Kroniek

(oorspr. handschrift) VII, bl. 342 de volgende ongewone gebeurtenis aan:

'Up den XXVIII van april [1595] wezende vrydach zoo esser wat vreempt ghezien binnen Ypere want dat was eenen timmerman ende houdtbrekere ghenaempt..... die hadde int thoudt hof plach te zynne by tgroene waeyken ghemaect eenen binlandere een fraey schyp ende op desen dach zoo mydts hulpe van ander termerlieden heeft hy het zelve schip gebrocht over de beeste maert ende over de zuvelmaert tot inde Ypere deser stede ende aldaer met instrumenten gheladen int watere zonder schaede vanden scheppe twelcke vreempt was om zien een zulck groot ghewichte over een straete te passeeren met cleenen arbeyt. Dus dit voor memorie'.

Zantekoorn.

- Als de moor te lange wacht van koken 'hij heeft zeepe aan zijn gat'. Jabbeke.

- Gij hebt een leelijke *hooihoeste* (of *spahoeste*) vaste. Gezeid te Brugge van een lentekoude met een diepe zenuwachtige en drogen hoest.

Uitgenoodigd. - Een boer die zijn boomgaard aan een fruitenier verkoopt, houdt dikwijls een tiental fruitboomen voor zijn gebruik; deze worden dus niet meeverkocht en zijn daardoor *uitgenoodigd*, d.i. vallen buiten den verkoop. Gewoonlijk bindt men een touwtje rond die uitgenoodigde boomen. St. Pieters-Brugge.

A.V.W.

Vorte suiker. - Dit is zwarte kandijs of vallingsuiker. 'k Heb weeral een vallinge! Kookt van den avond maar een ferme pinte bier met vorte suiker. Kortrijk.

Een vraag. - Wie weet er te vertellen van *Meester Klei* die schoolmeester was op Walle (Kortrijk) en 'hij sliep in zijn doodkiste' zei het volk?

B.

[Nummer 2]

Honderd jaar geleden... De eerste convooien in West-Vlaanderen Oogst 1838.

OM de haven van Antwerpen onafhankelijk te maken van de Nederlandsche waterwegen, werd reeds in October 1831 een ontwerp ingediend om een spoorweg aan te leggen van Antwerpen naar Duitschland, over Diest en Tongeren. Engeland alleen bezat toen reeds een spoorweg van 49 km. tusschen Liverpool en Manchester.

In Juni 1833 werd een definitief wetsvoorstel ingediend om Verviers, Antwerpen, Oostende, Mons en Brussel te verbinden over Mechelen, door een net van 397 km. spoorwegen.

De wet werd op 1 Mei afgekondigd, en reeds op 5 Mei van het volgende jaar, werd het eerste baanvak Brussel-Mechelen ingehuldigd. Den 7 Mei 1836 werd het vak Mechelen-Antwerpen in dienst gesteld; in 1837 de baanvakken Mechelen-Gent en Mechelen-

Tienen; in 1838 de vakken Ti enen-Ans (Luik) en Gent-Oostende; in 1839 Gent-Kortrijk en Landen-St. Truiden, en in 1840 Brussel-Tubeke.[1]

De eerste 200 ton sporen werden in Engeland aangekocht; daarmede begon men de werken, en had men modellen om aan de Belgische ijzerfabrieken te overhandigen. Deze sporen waren 4,57 m. lang en wogen 20 kgr. per meter. Onze huidige sporen wegen 60 kgr. per meter, deze van onze tegenwoordige buurtspoorwegen 23 kgr.

De drie eerste locomotieven werden in Engeland besteld, later werden er ook in België gebouwd. Hun kracht was minder dan die der stoomtuigen van de buurtspoorwegen, die zooals de eerste locomotieven zes ton per as dragen, maar ze hebben drie gekoppelde assen waar de eerste locomotieven er slechts twee hadden. Deze eerste locomotieven hadden ieder een naam, de drie eersten noemden *La Flèche, L'Eléphant* en *Stephenson*.

Het vervaardigen der rijtuigen leverde groote moeilijkheden op, daar er nog geen fabrieken van spoorwegmateriaal bestonden. De bakken van de rijtuigen met het binnenwerk, werden besteld bij de wagenmakers, die postwagens maakten; in de werkplaatsen van den spoorweg te Mechelen, werden deze bakken voorzien van veeren en wielen, en geschilderd. Deze rijtuigen hadden de vormen en de namen van de reiswagens die op de groote wegen verkeerden. Deze van eerste klas noemde men *berlinen*, ze hadden drie afdeelingen met bekussende banken, ze waren overdekt en voorzien van ruiten, met aan ieder hoek een lantaarn; de *diligentiën* waren de tweede klaswagens, ze waren zooals de berlinen, maar zonder ruiten; de derde klas bestond uit *chars-à-bancs*, opene wagens zonder dak, maar voorzien van banken, terwijl de vierde klas bestond uit opene wagens zonder dak of banken.

(1) Van 1 Juni 1834 tot 17 Mei 1840, waren er te zamen 329 km. spoorweg gelegd en uitgebaat, waarvan 82 km. met dubbel spoor.

De eerste spoorwegen geleken veel op onze buurtspoorwegen. De staties waren heel klein; te Brussel (Groendreef) waren er zes wissek, te Antwerpen zeven, te Brugge vier, te Oostende zes en te Mechelen, het middelpunt van het spoornet, waar de magazijnen en de werkhuizen lagen, waren er een en twintig wissels.

Van in 1836 sprak men over de verbinding van de Brusselsche Noordstatie met de Zuidstatie, die tot in 1867 op de Rouppeplaats lag, later werd ze 400 meters verder verlegd. Nu eerst werkt men te Brussel aan de verbinding tusschen Noord en Zuid.

In 1838 werd de dienst der reizigers verzekerd tusschen Brussel en Antwerpen, door vier treinen in beide richtingen, en door drie treinen in beide richtingen tusschen Mechelen en Oostende, alsook tusschen Mechelen en Ans (Luik).

Om alle verwarring te vermijden bij het vertrek van de treinen, waren de richtingen aangeduid door gekleurde vlaggen: naar Luik rood, naar Antwerpen geel, naar Gent groen, naar Oostende bruin, en naar Brussel wit.

Ieder rijtuig kon niet meer dan dertig reizigers vervoeren, en ieder convooi telde gewoonlijk niet meer dan veertien rijtuigen. De kaartjes werden in den trein afgeleverd. De reizigers moesten in de statie zijn ten minste een half uur voor het vertrek van den trein.

In het begin betaalde men 6,6 centiemen per kilometer in eerste klas, 5 in tweede klas en 2,5 in derde klas. Met de paardenpostwagens betaalde men tusschen 8 en 12 centiemen per kilometer.

De eerste jaren van de uitbating der spoorwegen beschikte men niet over den telegraaf, waarvan de eerste lijn in 1846 gelegd werd tusschen Brussel en Antwerpen. Het was ook niet noodig, want het treinverkeer was niet drukker dan op onze buurtspoorwegen, die ook geen gebruik maken van telegraaf en telefoon. Al de overgangen waren bewaakt. Na het groot ongeval aan de brug te Drongen in Oogst 1838 (zie verder), moesten de treinen vertragen bij de draai-

bruggen, en moest de treinwachter afstappen en gaan zien of de brug wel goed gesloten was. Wanneer in een der ‘stations-relais’ (nog een term ontleend aan het postverkeer langs de groote wegen; de convooien kruisten aldaar en konden er water en kolen opnemen) een convooi meer dan een half uur vertraging had, moest een reserve-locomotief voorzichtig den trein te gemoet rijden.

Van 5 Mei 1835 tot 31 December 1839, had de spoorweg 6.863.357 reizigers vervoerd; de locomotieven hadden samen 505.648 postmijlen (2.022.592 km.) afgelegd. Slechts twee en dertig personen waren het slachtoffer geworden van een ongeval, vijftien hadden er het leven bij ingeschoten, waaronder vier reizigers.

De eerste machinisten kwamen uit Engeland, samen met de eerste locomotieven. In het begin volgden ze de engelsche mode en deden dienst op hun locomotief met een hoogen hoed op[1].

***

In Oogst 1838 werden de baanvakken Gent-Brugge en Brugge-Oostende ingehuldigd. Op het einde van Juli waren de werken snel gevorderd te Brugge. Op 31 Juli was er een ‘stoomtuyg (remorqueur) of vuerwagen’ tot bij de stad geweest. Er werd zelfs 's nachts gewerkt bij fakkellicht; de *rails* lagen reeds door de stad Brugge. Den 5 Oogst was een convooi met den minister van Openbare Werken door de stad gereden naar Plasschendale (Oudenburg), waar men de laatste hand legde aan de brug over de vaart. Den 11 Oogst reed een convooi door Brugge naar Plasschendale met de koninklijke familie, die zich vandaar per koets naar Oostende begaf.

Het reizigerstarief voor de twee nieuwe baanvakken werd afgekondigd in den ‘Moniteur’ van 1 Oogst. Het materiaal van den spoorweg bestond toen uit

(1) H. VANDERRYDT. *Les premières années de l'exploitation des chemins de fer en Belgique*, in ‘Revue de l'Université de Bruxelles’, 1911-1912, bl. 454 481.

16 diligentiën en berlinen, 46 chars-à-bancs en 125 wagons (4e klaswagens).

Op 11 Oogst werd de verdeeling van de twee nieuwe baanvakken geregeld; er zouden drie hoofdstaties zijn: te Aalter, te Brugge en te Oostende, en drie bijstaties: te Landegem, Bloemendale (Beernem) en Jabbeke.

Het algemeen tarief en de dienstregeling van al de lijnen werden afgedrukt in den 'Moniteur' van 11 Oogst 1838.

De inhuldiging van de lijn GENT-BRUGGE gebeurde op 12 Oogst.

Het eereconvooi, bestaande uit 38 versierde rijtuigen, met den Minister van Openbare Werken en de uitgenoodigden, vertrok uit Brussel om 10 uur 20. Te Mechelen werd het om 11 uur vervoegd door een convooi met de genoodigden uit Antwerpen. De twee convooien konden eerst om 12 uur vertrekken, omdat er een ongeval gebeurd was met het gewoon convooi uit Gent in de statie van Dendermonde. De locomotief, na water ingenomen te hebben, was met volle geweld naar de rijtuigen terug gereden en had er vier verbrijzeld; er was slechts stoffelijke schade.

Daardoor kon het vertrek uit Gent naar Brugge eerst om 4 uur gebeuren, in plaats van om een en half. 's Morgens om 11 uur was een versierd convooi van acht rijtuigen uit Brugge naar Gent vertrokken met de uitgenoodigden, om samen met het eereconvooi terug te keeren. Het had de reis gedaan in vijf kwartier.

Het eere-convooi, gesleept door *Marie de Bourgogne* en *Jean van Eyck*, kwam om 5.45 met 2 uur 45 minuten vertraging te Brugge toe, gevolgd door de twee andere convooien. Te Aalter hadden de locomotieven moeten water innemen, wat de vertraging nog vermeerderde.

In de statie werden de reizigers opgewacht door de koninklijke familie, die 's morgens uit Oostende toegekomen was, en door de plaatselijke overheid. De burgemeester sprak een redevoering uit, waarna de

Koning in stoet naar het paleis van de provincie gebracht werd. 's Avonds om 7 uur was er banket op het stadhuis, waar de minister van Openbare Werken en de gezanten van Frankrijk, Oostenrijk en Pruisen aanwezig waren. Om 9 uur was er bal op de stadshalle, waar de koninklijke familie aanwezig was tot 12,30 uur. Het belfort en de meeste huizen waren prachtig verlicht(1).

Er waren veel vreemdelingen naar Brugge gekomen, bij zoover dat er nergens geen slaping meer te vinden was; onder de vreemdelingen waren veel inwoners van Zeeuwsch-Vlaanderen in hunne schilderachtige kleedij, ze waren gekomen niettegenstaande de staat van oorlog die nog heerschte tusschen Nederland en België, en waaraan eerst op 19 April 1839 een einde gesteld werd.

's Anderendaags, om 1 uur na den middag, keerden de genoodigden met een speciaal convooi naar Brussel terug, waar ze om 7 uur toekwamen. Een ander convooi bracht de koninklijke familie naar Oostende.

's Namiddags duurden de feesten voort te Brugge, er was schottersprijskamp, mastklimming op de Markt, palingtrekken aan de Carmersbrug en zakkenloopen op de Jan van Eyckplaats. 's Avonds om 9 uur was er groot vuurwerk.

Het baanvak BRUGGE-OOSTENDE werd ingehuldigd op 28 Oogst 1838. Om 10 uur vertrok het eereconvooi met versierde rijtuigen uit Brussel, te Mechelen werd het vervoegd door een ander convooi en te Brugge door een derde, dat de genoodigden uit Oostende bracht. De drie convooien vertrokken samen na vier uur en kwamen om 5,45 uur te Oostende toe, waar ze door den koning verwacht werden. De burgemeester van Oostende sprak een rede uit. Daarna trok een stoet naar het stadhuis. Om 7 uur was er banket in het ‘Hotel du Commerce’, waar de Minister van

(1) Het leggen van het baanvak Gent-Brugge 44,6 km.) had 4.707.170,31 fr. gekost en Brugge Oostende (21 km.) 2.570.093,07 fr.

Openbare Werken, en de gezanten van Engeland, Frankrijk, Brazilië, Oostenrijk, Pruisen, Spanje, Zweden en Portugal aanwezig waren. Om 8 uur was er bal op het stadhuis, de koninklijke familie bleef er tot 11,30 uur. Heel de stad was verlicht.

In de eerste weken dat de nieuwe lijn gebruikt werd, gebeurden er twee ongevallen. Den 17 Oogst, toen het middagconvooi te Bloemendale over den wissel reed, sprong er een stuk ijzer van een *rail*, de rijtuigen ontspoorden en de haak van de locomotief brak; er was geen verdere schade, en met twee uur vertraging kon het convooi zijn reis voortzetten.

Den 20 Oogst was het erger. 's Morgens om 11 uur, vertrok een speciaal convooi met de koninklijke familie uit Brussel naar Oostende. 's Avonds rond 8 uur, wanneer het convooi terug naar Brussel reed, was de brug te Drongen opengedraaid, de brugdraaier was niet op zijn post, maar had een wit licht uitgesteld aanduidend dat alles in orde was. De locomotief en het eerste rijtuig reden in het water; er waren twee dooden en één zwaar gekwetste.

Ten gevolge van dit ongeval, schreven de gazetten over het gevaar van reizen op den spoorweg. Het ministerie deelde op 26 Oogst mede, dat sedert de opening van den spoorweg op 5 Mei 1835, zeven leden van het personeel verongelukt waren, waaronder zes gedood, en vijf reizigers, waarvan drie gedood. In dien tijd had de spoorweg drie millioen reizigers vervoerd, 't is te zeggen de lading van 250.000 diligenties. Zeventig diligenties die dagelijks zouden vertrekken, hadden tien jaar noodig om zooveel volk te vervoeren. Dit bericht stelde de menschen gerust(1).

Vanaf einde Oogst liepen er te Brugge dagelijks vier treinen in de richting van Oostende en vier in de richting van Gent. De eerste trein vertrok uit Gent, en de laatste liep niet verder dan Gent. De andere treinen reden tot Mechelen en gaven er aanslui-

(1) *Moniteur belge*, 2e semester, 1838; en *Standaerd van Vlaenderen* (Brugge), 1838.

ting met de andere lijnen. De laatste trein naar Mechelen vertrok uit Oostende om 12,30 uur en om 13,5 uit Brugge. De laatste trein uit Brussel naar Oostende vertrok om 2 uur en was te Brugge om 6,20 uur en te Oostende om 7 uur.

Met den eersten trein uit Oostende vertrokken om 5,50 uur, was men te Brugge om 6,25, te Mechelen om 10 uur, te Brussel om 11,30, te Antwerpen om 10,55 en te Ans (Luik) om 1,40. Vertrok men uit Ans om 7 uur, dan was men te Mechelen om 9,55, te Brussel om 10.50, te Antwerpen om 10,55, te Brugge om 1,45 en te Oostende te 2,20 uur.

Ziehier enkele prijzen voor reizen uit Brugge, in Berlinen, Diligenties, Chars-à-bancs, en Wagons:

	B.	D.	C.	W
Naar Ans (Luik):	14,75 fr.	12,50 fr.	8,50 fr.	5,00 fr.
Naar Brussel of):	8,75 fr.	7,50 fr.	5,00 fr.	3,00 fr.
Antwerpen)				
Naar Mechelen:	7,75 fr.	6,75 fr.	4,50 fr.	2,75 fr.
Naar Gent:	3,50 fr.	3,00 fr.	2,00 fr.	1,25 fr.
Naar Oostende:	1,75 fr.	1,50 fr.	1,00 fr.	0,60 fr.[1].

Op 3 Februari 1839 werd een nieuw tarief ingevoerd. De berlinen werden afgeschaft, en de prijzen van de andere rijtuigen verhoogd. Van Brugge naar Oostende betaalde men in Dilig. 2,00 fr., in C. à.b. 1,25 fr. en in Wagons 1,00 fr.[2].

Het aankomen van de convooien had veel bijval. Te Brugge was er een herbergier die er profijt wilde uittrekken. Hij liet op het dak van zijn huis in de Smedenstraat een belvédère bouwen, die nu nog bestaat, en waar de gasten het convooi van ver konden zien afkomen.

Het aanleggen van den spoorweg te Brugge, met de statie op de Vrijdagmarkt, had een onverwacht gevolg: de Vlamingstraat die vroeger de bedrijvigste straat

(1) *Moniteur belge* van 11 Oogst 1838, bijblad.

(2) *Chemin de fer*. Rapport présenté aux Chambres législatives, le 4 février 1841, par le Ministre des Travaux publics. Brussel, 1841, één deel in-4°, 29 pp. XVIII annexes, 1 carte.

t.o. 40

(Bijblad van Biekorf 1938, 2)

DE EERSTE STATIE VAN BRUGGE
Gravure uit den Atlas Cadastral 1865 van P.C. Popp.
Zicht van rechts naar links: Sint-Salvators met haar oude torennaald; Sint-Jacobskerk; de Capucijntjes op de Vrijdagmarkt die in 1867 moesten verhuizen voor het bouwen der nieuwe statie; de eerste Statie (links van de spoorlijn), na de voltooiing van het nieuw gebouw(1886) afgebroken en te Ronse heropgericht. = Op den voorgrond een der oude Brugsche bleekerijen.

Binder: deze prent rechtover bl. 38

was van de stad, werd overvleugeld door de Steenstraat, die nu nog altijd de bijzonderste straat is. Zal het ook niet veranderen met de nieuwe statie te St. Michiels?

JOS. DE SMET.

Ghislain.

PLECHTIGE H. NUTTINGE EN H. VORMSEL VAN GHISLAIN TACQ. KORTRIJK - 1937.

Dierbaar Kind,
zet den blom*tak* van uw deugden
waar hij vrij blijft, en beschut blijft,
ver van al dat schaden kan!...
.....
Op den grond van Jesus' herte
GROEIT dien TAK,
in den glans van Jesus liefde
BLOEIT dien TAK,
bij de kracht van Jesus' hulpe
DRAAGT dien *tak*,
en laat den edelen opbrengst gave in
Jesus' handen!
Dierbaar Kind, van God gevoed,
met den Geest van God versterkt,
o bewaar uw rein gemoed,
en blijf gelukkig!

Kunt ge...

Kunt ge kijken?
kijkt met eigen oogen:
d'*uwe*!...
Kunt ge voelen?
voelt met eigen herte:
't *uwe*!...

Kunt ge spreken?
spreekt met eigen mond:
den *uwen*!...
hamert uw gedacht op
't aanbeeld van de *waarheid*!
vijlt uw woord met
oordeel en met *liefde*!
Kijkt -
voelt -
spreekt -
schrijft -
als kristen en als vlaming!..,
doet 't...
want uw kristen- en vlaamschzijn zeggen:
'*t moet*.
Kortrijk.

A. MERVILLIE.

Oude rijmgebeden uit de leerschool van Sint-Anna te Brugge.

'T **G**EBEURT wel meer dan eens dat oudere menschen klagen: ‘Wal, wal, en de joengers en kennen hunderen godsdienst nie' mè! Mo miender in onzen tijd... heel de katekissemus en de komminieboek en de missias, en al op onzen duum en van buuten wèe!’ En dan volgt heel de vertelling, hoe ze twee jaar lang naar de leerschool gingen van Lewiesetje Van Oost.

Ge moet weten, er bestond toen nog geen ander leering in de kerk, buiten de zevenweeksche leering, van de eerste Kommunie.

Lewiesetje woonde in de Jeruzalemstraat op den hoek van den Rolleweg. Het was een oude fijne spellewerkster, die 's avonds van 6 tot 7 uur de catechismus leerde aan alle eerste kommuniekanten van 9 tot 11 jaar oud. Ieder leerling betaalde zeven cents en half te weke.

Er was ook concurrentie in 't vak. Bij Nathalie in de Roodestraat betaalde men maar zes cents; en Manse Kobejans, een melkerigge uit de Peperstraat hield leerschool voor een kluite te weke.

In den Winter moesten de kinderen de kloefen afzetten in den gang, zoo gezegd ‘voor de properteit’ en 't geruchte. En toch was er daar een lawaai van alle duivels. Verbeeld u een veertigtal knechten en meisjes op lange lage banken, onder 't schaarsche gele licht van een kinkeetje en daar tegenover Lewiesetje op een hoogen stoel, die in plat Brugsch en met bevende stem de catechismus uitlegde. Het zal dan ook niemand verwonderen dat de ‘pelissie’ in eigen persoon de leerschool in 't oog hield als de knechten buiten stormden, of lachend en stootend naar hun kloefen zochten.

Lewiesetje eindigde de leerschool met een lang avondgebed en de volgende gebedetjes, die nog door verscheidene oudleerlingen gekend zijn, en altijd in dezelfde volgorde opgezegd werden.

1) Onze lieve Vrouwtje stond op den hooge autaar
't Kindetje Jezus kwam daar gegaan
't Zei: ‘Wel, lieve moeder, waarom weent gij alzoo?
Ik zou daar zoo drukkelijk niet kunnen staan
mijn oogjes zullen leken
mijn hertje zal breken
mijn zieltje zal rondgaan
En die dat gebedetje alle dagen leest
Zal naar den hemel gaan.

2) O zijt gij vloeker zoo verblind
Die door uw vloeken niet en wint
En Jesus voor zooveel gij kont
Zeer bloedig geeselt en verwondt
Bekeert u spoedig, het is nog tijd
Eer gij vertrekt naar de eeuwigheid.

3) Heilige Barbara, heilige maagd
Die de schoone krone draagt
Boven alle martelaressen
Edele juffer, maak dat ik zal hebben biecht en berouw
Eer dat ik van deze wereld scheiden zou.

4) De bekende avondgebeden uit ‘Het dobbel Kabinet der Christelijke Wijsheyd’ als volgt samengevoegd:

's Avonds als ik slapen ga
volgen mij zestien engeltjes na
enz...
twee die mij wijzen
naar 't Hemelsch paradijs.
't Hemelsch paradijs staat open
de helsche poorte is gesloten
met twee ijzeren banden
met den heere Jezus' gebenedijde handen.
'k Leg, mijn hoofd op mijn slaapkussen
met God den Vader zal ik rusten
met God den Zoon zal ik slapen gaan
met God den Heiligen Geest zal ik opstaan
Hiet te vroeg noch niet te laat.
als de klok 5 (of 6) uren slaat.

5) Ste Petrus en Ste Paulus van Romen
Bewaart mij van alle kwade droomen
Van alle kwade gepeinzen
Opdat ik met God mag naar den hemel reizen.

6) Heere Jesus door uw bloedige wonden
Vergeef toch al mijn bekende en onbekende zonden
Door uw kruis en lijden ende dood
God helpe die arme zieltjes uit den nood
De naam des Heeren zij gebenedijd
Van nu af tot in der eeuwigheid
Geloofd zij Jezus Christus! Amen.

Wij hoorden ook nog enkele andere oude gebedetjes in denzelfden aard als de hierboven opgeteekende.

1) Heilig Engel Sinte Michiel
Wil mij wekken met lijf en ziel
Heilig Engel teer en zoet
Wil mij wekken met de spoed
Niet te vroeg noch niet te laat
Als de klok 5 (?) uren slaat.

2) O Grooten Heere, klein kind,
Gij zijt den Heere, die ik bemin
Gij zijt den Heere bovenal
Gij weet wanneer ik sterven zal
Als mijn oogen zullen wezen geloken

Als mijn herte zal wezen gebroken
Als mijn mond niet meer kan spreken
Mijn arme ziel toch niet vergeten,
Mijn arme ziel gedachtig zijn.
'k Leg mijn hoofd op mijn kussen
Met God den Vader, enz. (als hierboven).

3) Maria, edel ende goed,
Ze heeft gedregen Ons Heeren dierbaar bloed.
Als Maria dat bloed ontving
Het was naar den tempel dat ze ging
Den engel Gods kwam voor haar staan
- 'Maria, gij moet niet weenen of niet droevig zijn,
gij zult baren een klein kind,
't Zal den Oppersten Heer van heel de wereld zijn!'
Als Sint Jozef dat werd geware
Dat Maria was groot en bezware,
Hij meende Maria te verlaten
Maar hij heeft ze niet verlaten.
Hij heeft ze genomen bij haar hand
En geleid naar Egypteland
In Bethlehemstad is God geboren,
Te Jerusalem is God verloren,
Te Jerusalem starf God den dood,
Ze hebben Hem gebonden aan een kolonne groot,
Ze hebben hem gegeven 5.666 slagen
Op zijn gebenedijd lichaam
En die, die slagen kan tellen,
Een heel jaar met zijn nuchteren mond
Zal verdienen 77 messen
En eer dat de ziel uit het lichaam zal gaan
Zal Maria komen voor haar bedde staan
en zeggen:
- 'Mijne lieve vriendin,
Komt gij maar bin',
Vergeven zijn al uwe zonden
Al waren zij nog zoo groot'.

Dit laatste gebed is een belangwekkende variante van een oud gebedeke waarin nog een middeleeuwsch volksgeloof voortleeft. Zie Biekorf 1933, bl. 168; 1935, bl. 84 vv,

MAGDA CAFMEYER.

Uit het Memoriael van Reningelst.
Wat een koster lijden kan.

PIETER Cuvelier, koster en schoolmeester van Reningelst, was op 16 April 1794 met zijn huisgezin gevlucht bij den koster van Dikkebusch; vandaar trok hij op 25 April naar Ieper. In zijn *Memoriael* vertelt hij nu verder (zie Biek. 1937, bl. 249) zijn bezoek te Reningelst enkele weken later.

Kerk en Kosterij van Reningelst na 't eerste geweld.

Den 20^{n} dito [Mei 1794], ik was nieuwsgierig om eene voyage naer Reninghelst te doene en te gaen zien, hoe de kerke, myne en andere woonsten gestelt waeren; want wy kreegen altyd tydinge dat het redelik ginck.

Komende op de plaetse, men was bezig met den uytvaert te doene van d'huysvrauwe Houvenaghel ter Clytte, de welke comende van Jpren vande natie (Carmagnolen) eene schote kreeg op haer rok-lyf, waer in geld genaeyt was, en haer bevryde van seffens dood te wezen. Ik wagtede tot dat het volk vertrocken was van in de kerke te gaen; want ik hadde moeten huylen in plaetse van syngen, aenziende alle den ramp van de kerke.

Daer naer ben ingegaen en vond de schaede veel grooter, als men my verbeeld hadde, en volgens ik hier van vooren geschreven hebbe, was de schaede merkelik, en waer het zaeke de kerke van Reninghelst in dien ellendigen staet zoude bevonden geweest hebb en alleen zoo gestelt, de gheele weyreld zoude dan af gesproken hebben; maer eene mindere schaede wiert niet geagt, ten opzigte van veel andere kerken.

De tweede visite was myne woonste, die ik vond in zoodaenigen ellendigen staet, dat men zulks moet zien om te gelooven, hoe een geplondert huys is:

stroey, pampieren, etc[a]. was al in den vloer gesmeten, en daerinne eene kanne jnckte gegoten: gedolven en gevroetelt als de zwijns: het rooker zoodaenig a la Carmagnole, dat ik algauw de deure sloot, en liet alles in statu quo.

Ik vond my als in de woestyne, niets om te drynken als de loopende beke. Daer quam my in den sin eenige bottellien goed bier gedolven te hebben onder den grond van den wynbak; maer eylaes! 't nest was gerooft.

Myn verblyf en duurde niet lang, wel gevoelende dat ik in 't land van beloften niet en was, en gewoon was tot Boesinge ofte Langemark geruster te wezen.

De Fransche patrouille quam tot aan Westoultre, en ik vreesde van vast te raeken; naer eenen vriend of twee bezogt te hebben, die ook al niet veel voorzien en waeren, ben ik door den regen weergekeert naer de bakkerye van Boesynge.

De Koster op zijn smalst.

My gebeurde dien dag een alderwonderbaerste historie.

Den selven dag 5 Juny, ik hadde eene groote genegentheyd om myne moeder ende zoone te gaen bezoeken, die tot Langemark gebleven waeren in d'hofstede van Pieter en Chaerle De Raedt, ontrent den middag, ik vond aldaer ontrent 1.100 Engelsche en Hessische soldaeten, dit verzekerde my een weynig, passeerde door naer d'hofstede die op Hooge zieken was, myne compagnon bleef te plaetze met de kynders van Jan Baptiste Cuvelier, mynen cozyn.

Op d'hofstede comende, was het gerugt aldaer gekomen dat de Fransche inbraken al S[te] Julien, en dat zy alreede ter plaetse waeren van Langemark. elk liep weg, den waegen met hun goed gelaeden etc[a], vond my aldaer alleen met myne moeder en jongen, die altyd kermde om van my weggedraegen te worden; mits hy nog in hun gezelschap geweest hadde tot Reninghelst. 'k Hadde veel moeyte om hem te vreden

te stellen, en ondertusschen verliep altyd den tydt, en bleef alleen om te gaen vlugten.

Moeder gaf my eene sargie om naer den bosch te gaen meynende dat ik aldaer den nagt zoude hebben moeten passeren. Voor al eerst in den bosch te gaen, ik begaf my eerst naer de plaetse van Langemark, daer waeren alreede Fransche piquetten, en niemant mogte passeren; nam dan myne retraite naer den bosch, maer naer eene ure of twee dit verdroot my, den weg nemende naer den steenen molen aldaer zag men ook een piquet.

In den selven oogenblyk quaemen aldaer geloopen eenige Engelsche jaegers die hunnen weg verlooren hadden, het volk van daer ontrent riepen altyd: de natie comt! de natie komt! Men hadde geen beenen genoeg om te loopen. Ik daer ontrent zynde, liep agter een arm huyzeken, en stack my in d'haege, en 'k was aldaer gedoken als jemant die bloot legt.

De vrauwe van dit arm huyzeken, dit ziende en gehoort hebbende dat het geen carmagnolen hadden geweest, dede my binnen gaen, en omdat ik zeyde beangst en bevreest te zyn, zy stack my boven op ha eren zolder door eene valle in eene ydele koetse, waer ik moeste droomen om te cunnen in geraeken door de koppenetten die er in overvloed waeren, zy dede de valle toe, en droeg den zoldertrap, en liet my aldaer alleen een berauw verwecken, want ik seker peysde vermoort te zyn; ik dook mynen montre en pampieren, etc[a].

Terwyl ik aldus in myn droevige gepeyzen was opgetrocken, quamender eenige vrauwen en kynders in dit huyzeken geloopen, die in d' handen vande carmagnolen geweest hadden en die groot misbaer maekten, altyd zeggende: Jezus, wy en hebben geen geld, wy hebben geen geld! Met het eerste benauwt gedagt, ik liet my voorenstaen dat het carmagnolen waeren, 'k hadde redelik vele geld in mynen sak, die in geen beurseken was, ik poogde het te duyken in het dak,

het viel van alle canten op den solder, zoo dat ik aldaer zeer secretelik gedoken zat.

Het gerugt voorby zynde, quam ik ook wat beter by my zelven, en verstond dat het vrauwen waeren, die hunne gebeurtenissen al schreeuwen waeren vertellende. Naer twee uren aldaer in den doodstryd geweest te hebben, ik hoorde dat het stille was, ik klopte, de vrauwe zettede den trap en liet my af. Naer een weynig gedronken te hebben, want ik het zeer noodig hadde, begon de dag te vallen, zoude geirne van dat casteel vertrocken hebben, maer 'k en wistede niet langs waer.

Op tocht van Langemark naar Handzame.

Daer comt een man in als van God gezonden, kloek en stout, beloofde hem een goeden loon te geven, wilde hy my tusschen de Fransche piquetten leyden en stellen op den weg van Staden. Hy nam het aen en leyde my door dyken, haegen, vrugten, dikwils al cruypende, langs St. Jean ter Vonte, alwaer de Fransche piquet stonden. Als wy regt over waeren, hy vraegde my of ik de roode-mutsen wilde zien. Ik voelde myne hayren ryzen, en bad hem te swygen, en den weg te willen verkorten. Hy leyde my voorts naer Langenewaede Cappelle, aldaer vond ik eenige vlugtende volontairen van Steenstraete, liep met hun naer den Vryenbosch, in den welken men niet een dronk water en vond. Ik was ook uytgevast: op 't eynde van den bosch, quansuys om eene pype te ontsteken, in eene gelyke cluyse, de vrauwe hadde aerdappels gezoden: wel wat ciere was dat? aerdappels en waeter, was dien dag lekker eten.

Den knegt van Pieter Cuvelier, mynen compagnon, was nu al lange te Staden weergekeert, en zy waeren al teenemael voor my bezorgt, peyzende dat ik ingesloten was. Men diende my etens en drynkens, vertelde dan myne gebeurtenisse, elk was verslegen, en wy loegen tzaemen meer als dat wy kreesschen.

Den 6^{en} Juny 1794 ik vertrock van Staden naer Hand-

zaeme, en nauweliks al daer aengekomen zynde, de inwoonders van Staden verlieten ook hunne woonsten, plaetze maekende voor die Eerlicke Lieden. Effectivelik 't en was niet voortydt. De carmagnolen quamen binnen en lichteden vier persoonen waer van een was den burgemeestre Glorie: zy zyn korten tyd daer naer weergekeert.

.....

Wy hadden vastgestelt te logeren by Hantzaeme, ontrent den uytgang van den Vryen-bosch met spoet en benauwtheyd, dat de koeyen en peerden en gevlugte waegens onder malkander verwerden: my dogt datter wel 150 waegens quaemen uytgeloopen, d'één naer Clercken, d'andere naer Werken, Staden, Hantzaeme, etc[a], men liep met zulken spoed, dat het gonne van de waegens spaesende, niet en wiert opgeraept: eenen pander met geld, wiert agtergelaeten, een kynd vloog uyt de wiege; men sneed de stryngen af, weg loopende met de peerden alleen. Die den tyd niet en hadden, dooken sig in de groote taille.

De oorsaeke hier van was, dat 80 of 90 Fransche Houssaeren in den bosch waeren gesprongen, en hem doorliepen, waer door elk verhuysde. Men rekende al te saemen eenige honderd waegens die op de vlugt waeren gedreven. Vele troppen schaepen, zelf van dese prochie.

.....

Mengelmaren

De Butstekker.

In Biekorf 1938, bl. 19, wordt er gevraagd welk soort van zeevogels de visschers bedoelen door butstekker. Het is de Roodkeelige duiker, *Colymbus septentrionalis*, in het fransch plongeon à gorge rousse, familie der *Colymbidés*.

Deze zwemvogels zijn van onder wit; de kop en rug zijn zwart (grijsbruin in den winter) met wit gespikkeld; het voorgedeelte van den nek is ros in den zomer, wit in den winter.

Deze vogels zijn geheel geschikt om te zwemmen, te duikelen en te vliegen. Aan land zijn ze integendeel schamel om zien; hunne pooten staan zoover aan het achterlijf, dat ze zich met moeite kunnen rechthouden, en nog maar voor eenige oogenblikken. Willen ze zich verplaatsen, ze leggen zich plat op den buik, en kruipen zoo vooruit bij middel van bek en vleugels, meer dan door de pooten. Vandaar het gezegde van sommige visschers dat de butstekkers geen pooten hebben. Het is een der rare duikervogels die platvisschen vangt; dit legt de naam uit van butstekker. Deze roodkeelige duiker bezoekt ons regelmatig in den winter. Men vindt ze niet alleen in zee, maar ook langs de Schelde, waar ze soms in groote hoeveelheid aanwezig zijn.

K. LOPPENS.

Klankwoorden. (vgl. *Biekorf 1937, bl. 256*.)

Fransch.

De Gentsche laan ‘Champs Elysées’ = Schandalizee.

De Gentsche straat ‘Rue Charles Quint’ = Sarel Lakijnstrate.

Innovation = nieuw fatsoen.

Frais de voyage = frit en viagie.

Engelsch.

Bij de Vlamingen in Canada: tomatoes = tom-eters.

Bij de Vlamingen in Moline (Illinois) de stad Davenport (Iowa) bij den oever van den Mississipi = Duivenpoorte.

Leghorn = legorgel (toevallig een hennesoorte die dapper en regelmatig legt).

Leghorn is de Eng. vorm van den Italiaanschen plaatsnaam Legorno = Livorno.

De twee eerste zijn ontstaan bij 't nabootsen van de fransche straatbenaminge te Gent. De andere heb ik hooren klinken uit den mond van ongeletterde rasechte Vlamingen.

G.P.B.

De Pastorij van Caster, 1816.

Den 16 Oogst 1816 werd Benedictus Van den Driessche (geboortig van Dendermonde), onderpastor te Anseghem, aangesteld tot pastor (deservitor) van Caster. Hij moest tezelfdertijd de onderpastorij van Tieghem bedienen, en mocht in de beide kerken bineeren. Te Tieghem moest hij telken zondage en op den vooravond der hoogdagen biecht hooren, de zieken berechten als de parochianen of de pastor van Tieghem het verlangden, en ten minste alle veertien dagen in de kerk van Tieghem den grooten Catechismus houden ofwel een sermoen op de bijzondere feestdagen. Zoo beschreef het reglement hem door secretaris F. Boussen van 't bisdom Gent toegezonden.

Pastor Van den Driessche stierf van den typhus den 30 Mei 1819, in den ouderdom van 41 jaar.

- Volgens het Decanaal Register berustend in het Archief van de Sint-Maartenskerk te Kortrijk, bl. 186.

V.

Aflezen van kwalen.

1. *Als er iemand verbrand is.*

‘Maekt ligt over de wonde met den rechter duim een kruiske bevochtigd met spug en zegt het volgende:

> Sint Pieter en Sint Man
> gingen te gader over het land
> zij vonden daar een kind die was verbrand
> en Sint Pieter zeid aan Sint Man:
> Legt daarop uwe rechter hand
> dat het niet verder in en brand.

Daarna zonder fout te lezen negen onze vaders en negen wees gegroets’.

2. *Om een perel af te lezen.*

> ‘O perrel tak of vel
> verdrijft van deze oog weg
> en wilt in de aarde vergaan
> in naam van Jezus Christus. Amen.

(5 Onze Vaders en 5 Wees gegroets, zoohaast mogelijk)’.

3. *Voor kolyke.*

> Onze vrauwe die aan de kerke kwam
> Kolyke die haar tegen kwam
> Kolyke Kolyke Kolyke keert weder
> uit naem van Onze Lieve Vrouw.

(5 Onze Vaders en 5 Wees gegroets)’.

- Uit een handschrift der vorige eeuw, te Beveren aan den Yzer.

A.D.

Zijn broodjen is gebakken.

Deze Vlaamsche spreuk beteekent zooveel als: Zijn fortuin is gemaakt. Hij kan onbezorgd leven, is zijn bestaan zeker.

Vanwaar komt die zegswijze?

Prof. Stoett (Nederl. Spreekw. 1256) stelt onze Vlaamsche spreuk als een synoniem nevens 'Zijn kost is gekocht' waarvan de oorsprong te zoeken is in de oude zegswijze: 'zynen cost coopen, zyne taefel coopen' d.i. op pensioen leven. Over onze Vl. spreuk vernemen we aldaar niets meer.

In West Vlaanderen, met name te Kortrijk en omstreken, hoorde ik de spreuk 'Zijn broodjen is gebakken' meestal zeggen op de pastors. 'De pastors en mogen niet klagen,

hulder broodjen is gebakken'. Of van iemand die voortleert: 'Den tweeden (van de zoons) leert voor pastor, zijn broodjen is gebakken!'

Nu vind ik in oorkonden uit de jaren 1420 en volgende dat voor de pastors in de Leiestreek hun broodje waarlijk gebakken was. De parochianen van Deerlijk, Desselgem, Vijve Sint Elooi, Waregem en Wielsbeke moesten jaarlijks aan hun pastor brooden leveren. Daartoe gehouden was ieder huisgezin of (zooals te Wielsbeke) 'ieder huis waar er vuur gemaakt wordt'. De jaarlijksche last bedroeg drie brooden, te leveren op de drie Nataaldagen d.z. Paschen, Sinksen en Kerstdag; alleen Waregem bepaalt twee brooden op Paschen en Kerstdag. De brooden werden in die jaren blijkbaar niet meer *in natura* afgeleverd, maar in geld uitbetaald; de lijst der pastoreele beneficiën duidt gewoonlijk de geldwaarde aan: 'ieder brood geschat op 6 stuivers' ofwel zooals voor Waregem 'twee brooden van 12 stuivers'. Deze brooden behoorend tot de pastoreele inkomsten in de Leiestreek, stemmen aldus overeen met de *Natael* en het *Nataelghelt* in andere Vlaamsche gewesten. (Zie hierover Stallaert s.v. en E. Gailliard, Keure van Hazebroek).

Niet zonder grond mogen we dus de vraag stellen: of de spreuk 'Zijn broodjen is gebakken' niet ontstaan is uit die oude verplichting van 'nataalbrooden' aan den parochiepastor? Dezes benificie verschafte hem weliswaar nog vele andere en grootere inkomsten, bijz. van de tienden, doch de last van die brooden woog op ieder gezin, raakte het volk op zijn geheel, en zoo kan deze spreuk best aan het volk ontsprongen zijn.

A.V.

Een Goevrijdag-kind te Ieper, 1595.

De schepenen van Ieper onderhielden tot op het einde der 18e eeuw het gebruik der 'genade' van den Goeden Vrijdag: 'uit liefde voor dezen heiligen dag en ter eere van de glorieuze Passie onzes Heeren' schonken zij vergiffenis en verlossing aan al degenen die, wegens gelijk welke misdaden, in de stedelijke kerkers gevangen lagen. De overlevering wilde dat deze genade door de gravin Joanna van Constantinopel (13e eeuw) gesticht en voor eeuwig vergund was.

Daarover schreef Lambin (Messager de Sciences, 1833, bl. 276) en de Sentenciën van Ieper (uitg. P. De Pelsmaeker, 1914, bl. 246 vv.) geven daarvan talrijke voorbeelden uit de 14e eeuw. Augustijn van Hernighem beschrijft in zijn Iepersche Kroniek (oorspr. handschrift) VII, bl. 332 de genade die hij op Goeden Vrijdag (24 Maart) 1595 zag toekennen, als volgt:

'Ende naer de predycatie vande ween van Maria tot

St Jacobs zoo es den heere den hooch bauillu voocht ende schepenen met gryffier ende peynsionares ghegaen naer de vanghenesse vander stede, naer oude coustume, om te gaen presenteeren de gratie die eens hadde ghegheven Johanne gravenede van Vlaendere over meer dan IIIJ^{c} jaeren ende altyts by alle graven van Vlaendere onderhouden tot up den dach van hedent. Ende daer commende op de zaele, al waer gedect was mette lakenen vande vierschaere een tafele ende de bancken, ende de vysytacie ghedaen zynde in alle de partyculiere cooten, zoo wasser bevonden boven eenen Jaques Coucke, een ghevanghen van myn heere den hooch bauillu, die up onze vrauwe half oust dach ghevanghen was van quaede feyten ende hadde daer de coude wyntere gheleghen, ende was naer trepoort by de heeren doen commen ende badt om gratie ende naer langhe vertrecken zoo waeren zyn delycten gheleesen ende hy hadder wel vj. ofte viij. daer hy de doot verdient hadde; ende zynnen procureur Nycolaeys de Boom hem assysterende badt der de passie ons Heeren Jesus Christus om gratie zoo wast hem ten ende ghedaen, waer of hem zullen briefven ghegheven wezen datmen hem van dien neemermeer anspreken en mach, mydts hem verbiedende neemermeer zulcx of andere te doene ende bedancke de heeren.'

V.

Gebeden tegen de Pest. (XVIe eeuw).

Ter heeren van de Moeder Godts jeghens de Peste.

's Hemels sterre, hooghe verheven,
Die den Heere ghevoestert heeft,
Heeft de peste des doots verdreven
Die ons Adams sonden gheeft.

's Hemels sterre, wilt U gheweerdighen,
Wech te nemen uut de locht,
Peste, doot en watter op eerde
Ons broos leven quetsen mocht.

Goedertieren sterre der zee,
Wilt ons jeghens de peste bystaen,
Bevryt ons van dese wee,
U ghebedt sal Godt ontfaen.

Als Ghy U tot bidden keert,
Want Hy voor U syn Moeder heert,
Bevryt ons Heere, van dese peste,
U ghebenedyde Moeder gheeft voor ons requeste.
Pater noster ende Ave Maria.

Een keyser heeft tot onsen vader den Paus om raet geschreven teghen de pestilentie, ende heeft wederom gheschreven dat men over hem soude draghen dese naervolghende heilighe namen:

Jesus, Maria, Anna, Sinte Anthuenis, Ste Nicolaus, Ste Beernaert, Ste Christoffels, Ste Ghetruijt, Ste Maerten, Ste Silvester, Ste Rochus ende Ste Adriaen.

Ende men moet alle daghe lesen ter eere van dese heilighen een Pater noster ende Ave Maria; ende ter eeren van Onse Liefve Vrauwe soo leest eenentwijntich roosenhoijkens jn acht daghen tijts, ende die dit eens doet en sal van de peste niet sterven.

Gheprouft in veele steden alwaer 't zelfve alsdoen cesseerde.

Staatsarchief te Brugge. Vrije, reg. n^{r} 15826. (Ontvangst van geld voor missen in de kapel van de lazarie van Koekelare. 1522-1557). Los blad op het einde het register; geschrift van de XVIe eeuw. = Vgl. Biek. 1931, bl. 367.

D.S.

Om de kwalen van de peerden af te lezen.

‘Upzeghenynghe van peerden die vernaeghelt zyn.

In Godt den vaeder, Jn (Godt den) Zone, Jn God de Heylighen Gheest.

Ons Heere Godt was zoo ghewondt
Dat was alle zoo ghesont
Die en wonde die en zwol noch en zwoer
Daer en slouch noch gheen ongheluck meer toe
Zoo moet dese wonde toe doen.

Dats waar In Gods naem Jhs Xps Amen.

Als ghy een peert de Vyve ofte worm af wilt lezen zoo moet dat haer vornoemde peerde weten.

† In nomine patris † et filii † et spiritus santy † Amen.

Ick bezweere u peert dat ghij moet ghenesen alzoo waerachtich als Josep ende Nycodeemus Onsen Heere vanden Cruuse af naemen.

Doe moet gy lesen een pater noster ende een ave maria
Duer zyn heylyghe vyf wonden
Een pater noster ende een ave maria
Ter eeren van haer bedroefnisse alzo waerachtich moet ghy ghenesen.
Fyat, fyat, fyat, fyat, fyat van de galle jnden mont.’

Geschreven van achter in een rolle van omstellinghe van Langemarck, 1603.

E.S. (76).

Kwelspreuken.

Om kleine jongens te tergen, zeggen de grootere al wijzend met den wijsvinger:
‘Den dienen en heeft geen hemd' aan.’
De kleine zegt: ‘ja 'k doe.’
De grootere steekt den wijsvinger op en vraagt: ‘Heeft “den dienen” wel 'n hemd' aan’?

Kwelspreuke uit den Oostenrijkschen tijd: (nog in zwang in de Leiestreke):

> k' Durve 'k ik wedden
> voor duizend plaketten
> dadde gij jen neuze
> op je gat niet 'n kunt zetten.

Wat hebt je liever: Handgeld of voetgeld.
Antwoorden: handgeld = 'n kaaksmete,
voetgeld = 'n schop.

Op ‘*'k meende*’. Eerste zegt ‘'k meende’.
Tweede zegt:

> Meenen ligt bij Halewijn
> en Petegem bij Deinze.
> Ge raadt nu wat da'k peinze.

Derde zegt: ‘Kloef van Deinze’. Spotname van die uit 't Gentsche op die van Deinze.

Krijgskreten tijdens de lotinge.

> Die van Deinze tegen de Vinktenaren: ‘Deinze, vooruit!’
> Die van Vinkt tegen de Deinzenaren: ‘Vinkt da' vecht!’
> Die van Deinze tegen Zeveren ‘Zeveren slunse!’
> Die van Machelen tegen d'andere: ‘Machelen put!’

G.P.B

[Nummer 3]

Spaansche Witte Donderdag in Vlaanderen.

DE Spanjaards die in de beroerde XVIe eeuw hier te lande in garnizoen lagen, vierden Witten Donderdag op hun eigen grootdoende wijze met een soort nachtelijke boetprocessie. Die vreemde geeseltocht liep van kerk tot kerk om te eindigen bij een pronkerig verhoog waarop het Allerheiligste en waarvoor het Kruisbeeld rustte. Onze voorouders die op dien dag de ingetogen stemming kenden van een ‘heilig graf’ of ‘sepulchre’, en het stil ‘kruipen’ rond het kruis, moesten wel vreemd opkijken naar het geweldig vertoon van den onlieven bezetter. Even vreemd voorzeker als een buitenlander die de hedendaagsche nachtprocessie van Witten Donderdag te Sevilla te zien krijgt! De Iepersche kroniekschrijver, Augustijn van Hernighem, vertelt omstandig het mimodrama van den Spaanschen Witten Donderdag dat hij in 1572 voor het eerst in zijn stad te zien kreeg.

‘Op den witten donderdach [1572] zoo hebben de spaeingaerds ghehouden een processie beghinnende vande predicaeren tsnachts ontrent den 9 hueren ende quamen lancks de Montstrate. Alvooren ghynck eenen met een groot cruus gheladen, ghecleet ghelyckmen in een spel des ghecruusten Jesus speilt; daer naer zoo ghynghen 3 ofte 4 gheladen met groote yseren latten, ghecleet in huer lynwaet; daer ghynck eenen met een trompet blazende stilleachtich; daer naer ghynghen een groote menichte alle in huerlieder lynwaet met de bloote voeten het ansichte bedeckt ende met den ryck bloot, huerlieder zelven gheselden met groote swyepen met zelveren sporkens daer an zom 7 zom 5 zom 4, ende an huerlieder zyde ghynck eene met eenen flampeu ofte torse; ende zy droughen oock in die middel vande processie een beilde onsen Heeren metten cruusse ende huerlieder pristers ghynghen al zynghene ende noch ander van sinte Maertens, twelcke was vreempt om zien, maer men hadde niet gheloeft dat zy hemlieden alzoo huer zelven zouden ghetracteert hebben want zy niet op en heilden van slaene, ende ghynghen sinte Pieters duer de kercke van daer sinte Jacobs ende te Fruminneren aldaer zy ghemaect hadden een zeer schoone plaetse aldaer het sacrament ruste ende daer stonder 6 ofte 8 ghewapent ende het ansichte verdeckt met vesieren datmense niet en kende ende stonder zonder eeten van witten donderdach tsnuchtens ontrent de 10 hueren tot goede vrydach te 10 hueren voor noene. Na de processie commende te Fruminneren zoo hebben zy huerlieden devotie ghedaen ende quamen te sinte Maertens ende van daer naer de predicaeren, maer men hadde niet gheloeft hoe dat zy bestiert waeren vanden bloede datmen de sommighe niet en zach vande gheselynghe alzoo bestiert dat huerlieden ryck gheheel rau vleesch was.’[1]

In de jaren na de herovering willen de Spanjaards, nog meer dan vóór den opstand, te Ieper den toon aangeven in 't vieren van den Witten Donderdag. In de Goede Week 1588 zijn de timmermans aan 't werk in 't Gasthuis op de Markt: 't is daar dat ‘op de zuytzyde van den choor buyten den choor’ de groote ‘tooch’ of praalautaar voor de Spanjaards opgericht

(1) Oorspr. Handschrift I, bl. 163-164.

wordt. Den Donderdag namiddag ‘zoo deden zy zeer vele groote menigte wassen keerssen bernen en flambeelen, en 't wasser zeer costelyk’ want de ‘twaalf ofte meer’ trappen waren bedekt met fluweelen koorkappen. Beneden aan weerszijden den autaar waren twee groote tafereelen uitgebeeld: het oordeel van Salomon ‘met beyde de vrauwen van de kinderen, het eene dood’; en Jezus bij den Jacobsput in gesprek met de Samaritaansche vrouw. Buiten de kerk hing er een Judas met zijn geldbeurs gruwelijk opgehangen aan een ‘vlienderboom’ met een duivel op zijn lijf. Dit waren al ‘personagien eene manspersoone groot’. Voor het verhoog stonden er vier soldaten op wacht in volle wapenrusting. Zeer veel Ieperlingen gingen de zeven kerken, maar in 't Gasthuis stropte het van 't volk, men ‘konste zeer kwalyk uyt ofte in’ van al de nieuwsgierigen. Om tien uur 's avonds hielden de Spanjaards een geeseltocht zooals hiervoren in 't jaar 1572. Op den Goeden Vrijdagavond herhaalden zij hunne processie, doch met weinig geeselaars. Dit zijn de ‘vremde manieren’ door de Spanjaards alhier onderhouden, zoo besluit de vrome Ieperling, doch zij zouden beter gedaan hebben ‘hun kwaed en goddeloos leven te bekennen ende eerbaerlijk te leven’.[1]

Ook te GENT vierden de Spanjaarden, al kort na de eerste bezetting, den Witten Donderdag op hun manier. De gebroeders van Campene beschrijven in hun Dagboek die ongewone doening op den Witten Donderdag en Goeden Vrijdag van 't jaar 1568. In de kerk van het Tempelhuis en in de Sint-Janskerk (St. Baafs) stond er, vóór het koor, ‘al hooghe ghestelt eenen aultaer met xv trappen; daer vooren ende voor tcruce hebben de Spaignaerden ende insetenen huerlieder devotie ende ghebede ghedaen met knytbootinghe ende anderssins...; ende inden inganck vande kercke waren sommeghe

(1) Nederlandsche Historic (Iepersch Dagboek) van Augustijn van Hernighem II, bl. 36 vv. (Gent, 1867; uitgave der Mij der VI. Bibliophilen), = Over het gedrag der Spanjaards te Ieper, vgl. Biekorf 1934, bl. 29 en 66.

Spaignaerden die met bussen ende wapenen de wake hielden jeghens de overwillighe.' Buiten de kerk van het Tempelhuis hing, zooals te Ieper, aan een boom 'de ghedaente' van Judas. Het is echter op den Goeden Vrijdag dat de Gentenaars een Spanjaard zagen optreden, vermomd en vergezeld van twee soldaten; terwijl hij door de straten trok, geeselde hij 'hem zelven met een zweepe zeer scherpelick op zynen rugghe,... ende thende vande zweepe waren sommeghe zelver aecxkins'.(1)

Ook te Antwerpen, te Brussel, te Maastricht werden in den Spaanschen tijd dergelijke boetprocessiën op Witten-Donderdagavond ingericht(2). Na de herovering en onder de Aartshertogen zijn het meestal de Capucijnen die de Spaansche manieren op verzachte wijze trachten in leven te houden. De groote ommegang van Akkergem (Gent) was voornamelijk op den Witten Donderdag druk begaan en uit Akkergem kwam het gebruik naar VEURNE over, waar de Capucijnen bijna een anderhalve eeuw den kruisweg op den Witten Donderdag te middernacht hebben geleid. In den Veurenschen nachtelijken kruisweg van den Witten Donderdag, die tegenwoordig nog gegaan wordt, leeft er iets van een Spaansche overlevering voort. En misschien staat de Brugsche ommegang van den Witten-Donderdagavond niet los van dezelfde overlevering?

Men heeft genoegzaam herhaald dat de boetprocessie

(1) Dagboek van Cornelis en Philips van Campene, uitg. Fr. De Potter, bl. 125 (Gent, 1870). - Die *zweep* met zilveren 'spoorkens', 'aecxkins' of sterrekens (te Brussel) heeft blijkbaar een groote ontroering bij de toeschouwers verwekt. Opmerkelijk is dat de boetenden *vermomd* zijn, 'het ansichte bedeckt' of 'vermuseleert' (Ieper 1572 en 1588).

(2) De Reinsberg-Düringsfeld, Calendrier Belge, I, bl. 222 (Brussel, 1861). De gegevens zijn ontleend aan A. Schayes, Essai historique sur les usages... (Leuven, 1834): zou het jaartal 1549 van de geeselprocessie te Brussel wel juist en gestaafd zijn? - Zie over de viering van W.D. de beide werken van Kan. V. Vande Velde: Feesten van het Kerkelijk Jaar, bl. 248: De Goede Week, bl. 98 vv. (Brugge, z.d.).

van Veurne (1644) een Spaanschen stempel draagt[1]. Doch vanwaar en langswaar werd dit Spaansche kenmerk overgenomen? De hierboven beschreven Iepersche processiën, samen met degene die uit andere steden bekend staan, leeren m.i. duidelijk waar het model van de Veurensche boetelingen te vinden lag[2]. Doch in den vroegen Spaanschen tijd waren onze voorouders geenszins bekoord om de laatdunkende devotie van den verdrukker na te volgen. De herovering, de religieuse herstelling onder de Aartshertogen en Spaansche smaak bij de Capucijnen hebben daartoe den weg gebaand; de vrome Veurenaar kon in 1644-1650 aanbidden wat de vrome Ieperling zeventig jaar vroeger hartgrondig verbrandde.

De Spaansche praal rond het voorheen bescheiden ‘heilig graf’ of ‘sepulchre’ heeft eveneens de stemming van den Witten Donderdag alhier gewijzigd. Algemeen werden de ‘hovekens’ nu hoog opgetimmerd, schitterend versierd en dikwijls militair bewaakt.

Het aangehaalde voorbeeld van Gent (1568) en Ieper (1572 en 1588) is in onze meeste steden terug te vinden: waar de kronieken zwijgen, spreken kapittelacten en kerkrekeningen van het nieuwe gebruik. Te Antwerpen waren het de Castilliaansche kooplieden die in 1575 een nieuw heilig graf bij de Jezuieten gingen oprichten[3]. In 1590 (4 April) kwam een Spaansch officier aan de Kortrijksche kapittelheeren de toelating vragen om in hun kerk vóór het O.L. Vrouwaltaar een ‘*theatrum*’ of verhoog te mogen optimmeren

(1) C. Wybo. La procession expiatoire de Furnes, bl. 65.

(2) Treffend zijn sommige bijzonderheden uit de Iepersche processie van 1572 (die in 1588 een ‘oude coustume’ geworden was): de man met een *groot kruis* beladen; drie-vier mannen met groote *ijzeren latten* beladen; de boetenden gaan in hun hemd en zijn vermomd; een *paso* met een kruisdrag, enden Christus wordt in de processie gedragen. We vinden hierin een duidelijk model van de latere Veurensche boetprocessie.

(3) Rond den Heerd X, 1875, bl. 131.

als rustplaats van het Allerheiligste op den aanstaanden Witten Donderdag. De gevraagde toelating werd hem verleend.(1)

Diksmuide heeft in de jaren 1607-1613 ‘den outaer van tgraf van Onsen Heere’ zoo schitterend versierd en met soldaten en ‘waekers int harnas’ bezet, dat de uitgaven door de inkomsten van de Goede Week niet meer gedekt werden(2).

Doch het is alleszins NIEUWPOORT dat de krone spant en het langst aan het Spaansche heilig graf op den Witten Donderdag heeft vastgehouden. Het schitterend *Paeschhuys* ‘daer men in geene steden van ons land, zelfs te Dunkerke, Cales, Bergen, etc. zulk eene vond’ is, tot in het jaar 1864, telkens opgetimmerd geweest: een statig en prachtig versierd verhoog ‘bewaekt door vier gewapende mannen met pieken... die op ieder uurslag een stoot met hunne pieken gaven ende bleeven aldaer dag en nacht...’ Dit graf, oorspronkelijk in 1586 opgericht in de kapel der Spanjaards en door den ‘major-dome’ van de kapel met zijn soldaten bewaakt, verhuisde later naar het hoogkoor en ten slotte naar de kapel van de Nood Gods waar de Hoveniers (gilde van het heilig Kruis) op Witten Donderdag 1864 een laatste maal met mantel en piek de wacht hielden. J.B. Rybens besluit zijn beschrijving met een weemoedige beschouwing: ‘Welke al veranderingen dat men ziet zoo in de kerk, als anders; wat zouden onze voorouders daeraf zeggen dat zij te voorschijn kwamen, zij die dit alles ingesteld hebben ende doen maeken!’(3)

Om nu Brugge niet te kort te doen bij de verdeeling van dit Spaansch goed, wijzen wij op den Judas van de Maricolen. In Rond den Heerd 1875, bl. 131,

(1) Kapittelacten der Collegiaalkerk, f. 161.
(2) J. Weale. Les Eglises du Doyenné de Dixmude, bl. 58, 60, 109, 110 (Brugge, 1874).
(3) Biekorf 1913, bl. 120 vv. (R. Dupont). - Een *bewaakt* ‘Sepulchre’ was nog rond 1820 in voege te Anzin bij Valenciennes. A. Van Gennep. Le Folklore de la Flandre, I, bl. 207 (Parijs, 1935).

schrijft A. Duclos van afbeeldingen op Witten Donderdag die ‘doen peinzen op degene die bij de Maricolen te Brugge, in den Ouden Zak eertijds - nu nog? - te zien waren, en waar gansch de passie, in beeldekens, uitstond rond de kapelle, met Judas aan de galge; en de jongens gaven hem een wip al voorbijgaan, om hem eens te doen wiegewagen door de lucht.’ Duclos schijnt dien Judas nog gezien te hebben. Aldus is het waarschijnlijk dat Brugge het langst een Judas is blijven ophangen volgens een Spaansche overlevering die wij hierboven te Gent (1568) en te Ieper (1588) vaststelden.

Een verder onderzoek van bronnen en oorkonden zou voorzeker nog menige bijzonderheid betreffende den Spaanschen Witten Donderdag in onze Vlaamsche steden aan het licht brengen.

A. VIAENE.

Dominicus van Weydevelt. *Een antwoord.*

De vraag in Biekorf 1937, bl. 144 door K.S. gesteld deed de volgende mededeeling binnenkomen.

‘'t Is in 't werkhuis van D. van Weydevelt dat de plaasteren *Simon Stevin* gereed ‘getooverd’ werd. De onthulling van het standbeeld moest op 26 Juli 1846 plaats hebben, maar het bronzen beeld van Simonis was niet gereed. 't Is dan dat twee Brugsche beeldhouwers, August Derre en Dominicus van Weydevelt, geholpen door hun leerlingen Hendrik Pickery en Jules van Nieuwenhuyse, in acht dagen tijd het gebronsd plaasteren beeld gereed maakten dat bij de onthulling dienst deed. (Duclos, Bruges, bl. 495). *De Standaerd van Vlaenderen* bericht op 9 September 1847 het volgende: ‘Heden voormiddag heeft men begonnen het oud plaesteren standbeeld van Simon Stevin van het voetstuk af te nemen, om het te vervangen door het bronzen standbeeld dat den heer Simonis gemaekt en den heer Trotsaert van Gent gegoten heeft.’

Misschien komt er nog wel meer nieuws over 't ander werk van dezen beeldhouwer?

B.

Hoe dat Broomes van Ommelenpompe voer.

'T **M**OET waar gebeurd zijn; want 't is onzen ouden knecht Charrel die 't vertelde, op 'en keer dat we ons getweeën, ik al wuppen en springen aan z'n hand, van Vijvekapelle naar huis kwamen. 'k Was toen al verre een buggel van een twaalf jaar oud.

- Charrele, knees ik, met een deerlik gezichte, vertelt nu 'en keer entwadde, alzoo entwa' van schoone. Charrel met de kinne in de lucht en met korte stijve staptjes ging alsan maar vooruit, trok aan z'n steenen pijptje, en 'n sprak niet. Dat was teeken dat hij aan 't peizen was. Rechtover Oud-Lettenburg, lieten wij de bane van Brugge liggen en sloegen de dreve in naar Male.

- Charrele, sprak ik - meest om hem wakker te schudden - Charrele, e'... dat is een ommeweg!

De man liet dat vallen, en wees, met den pijpesteert, in de verte.

- Zi', zei hij, je ziet, hier gaande langs die gracht, ginder verre dien boom staan, ei? - dien ‘bum’ zei hij op z'n oud Brugsch - kijkt hem striemen in de lucht! Dat's kerel, ei? Dat is een italjaander, en op z'n minste wel duist jaar oud, ...bah ja... en nog een jaar twee-drie daarbij. Enwel, 't is bij dien zelfsten boom en in die eigenste dreve hier dat 't gebeurde.

Daar was 'en keer, maar 't is nondebruisch lange 'leên, 't was 'en keer, zeg ik, een vent, een grooten kloeken bliksem van een Bruggeling; hij heette Broomes+

+ *Oud Lettenburg*: Langs de baan van Brugge op Vyve-Kapelle, herberg op den N-O hoek van de Maledreve; thans gedempt en vervangen al den overkant door Nieuw-Lettenburg, op den Z-W hoek van de zelfde dreve.

van Ommelenpompe, je kan peizen! en van nieten benauwd.

Zoonu, een keer op Bakkersmesdag dat hij had zitten pekken en z'n tijd verneuken te Zebia's aan 't Maleleitje, kwam hij rond ten eenen van den nacht, met z'n handen in z'n broekzakken, op z'n duist gemakken, moedermensch aleene, alhier naar huis gewandeld.

't Was toen ten tijde hier al hemel en busch da'je zaagt. De volle mane zat daar te blinken in 't diepste en 't donkerste blauw, lijk met een mes gesneên zoo zuiver en zoo scherp. Broomes van Ommelenpompe schuifelde dat 't helmde in den doodstillen nacht. M aar al met e' keer... hij hoorde lijk een ruttelinge van loovers en stappen achter hem.

- Nè, peisde hij nog, 'k was me zoo zeker van hier aleene te zijne, en me zou' zeggen dat er nog liefhebbers van nachtegalen zijn.

Zoo e'-ja, Broomes keert hem om,... en een stap of vijve achter hem staat er me daar een lange magere grauwgrijsde gedaante; hoed en mantel, tot z'n gezichte toe, 't was al grijsde... maar zoo grauw en zoo grijsde of de moefen van Sin' Salvaderstorre... Deed Broomes een stap, den grijsden kwam meê; bleef Broomes staan, langen zwikzwak bleef ook staan... En geen een van de twee die een woord sprak... Nu Broomes 'n verschoot nog in geen kleen geruchte, en wandelde voort. Algelijk, een boogscheute verder tegen aan dien hoogen boom gekomen, Broomes 'n schuifelde niet meer; 't en ging hem lijk niet;,.. dien mageren tetting die alsan maar volgde... zie, dat begost hem leelik z'n neuze uit te hangen.

- Maar, zegt hij ineens en hij snakte hem omme, zeg' kerel, zegt hij alzoo, wat ten duivel wat he'-je gij[+]

+ *Ommelenpompe* of *Ompelenpompe* of *Coopmanswalletje*, was een heester gelegen daar omtrent waar nu het Koopmanstraatje stopt. (Zie plan van M.G.).
't Maleleitje, een goe' twee honderd stappen voorbij Lettenburg, Vyve Kapelle op, spoelt het Maleleitje; een watergangske dat van Male naar Damme loopt.

nu eigentlik in 't zin, dè? Ik voor mij 'k en spele niet geren achterloopertje. Gaat daar 'en keer schoone vóór mij(n), ei? Dat heeft nu al lange genoeg geduurd.

En uit een tandenloos zwart gat van een mond kwam daar een aardige scherpe schuifelstemme, en op 't zelfste toontje van 't begin tot 'tende:

- ik, ging dat, ik ben De Dood Pieter,
en doe bescheid;
tot aan dien boom, dien schieter,
volg Ik U;
dan volgt Gij Mij...
naar de eeuwigheid.

- Wadde wa' belief'-je? vroeg Broomes. Ja, wat dingen, je zij' gij De Dood Pieter. Broomes ging op ze' gemak nog een staptje tegen, en toen, met z'n armen gekruist:

De Dood Pieter, zegt ge, 't was vroeger altijd Pietje De Dood!... Zij'-je gij herdoopt misschien? of speelt de hooverdije in jen kop?... Ja wat dinge', 'k hoorde 't, 'k zag het seffens da'-je van 't Brugsche niet 'n waart, en vreemd aan de streke. De menschen hier zien er gezonder uit, man, en zijn veel eenvoudiger van sprake.

Maar Pieter smeet er hem tusschen:

- Ik gebiede U... ga!

Ik volge U... na!...

- Mo mo, jonkman toch, sprak Broomes, voor wien pak'-je gij mij(n) eigentlik? Je 'n peist toch zeker niet dat 'kik, Broomes van Ompelenpompe, alzoo goedsmoeds ga gehoorzamen.

- Ga voort!

Is 't g'hoord? schuifelde 't weere.

- E... tut tut tut! loech Broomes, stopt van fluiten, vent, en laat de musschen slapen. Luistert, me zeggen dus - volgens joe - dat 'k nog te leven heb van hier tot aan dien boom. Ja, als ik dat beschaffe dan is dat nog alzoo een goe' twintig boerestappen van hi er. Goed, maar we 'n zijn nog zooverre niet. 'k En ga niet zeggen: ooge voor ooge en tand voor tand! Ge 'n hebt noch 't eene noch 't andere, maar g'hebt

algelijk nog een goe' kluts gebeente, bij dat 'k zie. Alla gauw', laat ons 'en keer schoone zien of er nog mark in die pijpen zit.

En zoo medeenen smeet Broomes z'n veste en z'n klakke op den grond... Jamaar, De Dood Pieter stelde hem ook te were, en ja de leute begost... 't Was lijf om leven!... Den eenen fijn, licht, subtiel, zweefde rond lijk 'en motte, ontglipte de grepe lijk 'en paling! Den anderen lomp, zwaar en onhandig sloeg gaten in den wind, dorsch in den grond dat 't kuilde van 't stof, en hij zweette dat 't van hem liep. Pieto bleef rondschijveren, drooge, ruttelachtig en onpakbaar. 't Duurde bermhertig lange: Broomes begaf ziender ooge.

- Ai gij nondekuische puppe van 'en pijpekasse! brieschte Broomes, kom' hier, laffe beeste, dat 'k je de schinkels breke!

En 'k weet niet hoe, had Pieter hem te verre gerieschd misschien? God weet het; alleszins één dingen: Broomes had één van z'n pekkels in z'n knuisten, en 'n liet niet meer los... scheerde verraads een tweede been vaste, en... Pietje ging de lucht in! Broomes, uit àl z'n macht, sloeg den neutekraker tegen die tronke, - zi' de zelfste -, met zoo 'n onmenschelijk geweld dat Pietje De Dood in g'heel z'n lengte met lijf en ziele wel viere-vijf keeren rond den stam slingerde... en der bleef aanplakken. Wel Heere 't mannetje!... 't piepte lijfsgenâ om hulpe. Broomes liet het plakken, tot dat er van 's zelfs wat pezerekkinge en meer en meer slakte in Pietje's letten kwam, en dat 't eindelinge losgerold met borstkasse, ribben - looze en andere -, ruggewervels, kneukels, krakelinge en g'heel 't geloove, al ruttelen lijk 'en zak drooge okkerneuten, in de gracht robbelde.

- Nè, zei Broomes, en slap' wal! Hij raapte veste en klakke op, liet den italjaander, ginder twintig stappen verder, uit alle voorzichtigheid, maar staan waar dat hij stond en miek hem al een binnenwegeltjen uit de voeten.

Petrus De Dood 'n kon geen pap meer zeggen; en met dat hij geen longen 'n had, 'n kon hij ook niet asemen; liggen sterven was nog het gemakkelijkste... maar, m'n verdooie, dat liggen sterven duurde wel honderd jaar!!

.....

De Bruggelingen 'n wisten niet wat ze er aan hadden, en 'n konnen hun geluk niet zwelgen! Ze leefden en bleven leven! Schoren van den zot van den uchtend tot den avond, aten buik-sta'-bij, dronken lijk zimperputten en vochten - met de messen toennog - zonder vare of vreeze. 't Was uittermate geestig! Maar der waren er ook die in 't verdriet zaten, lijk Pietje Cuypers bij voorbeeld, die geen 't minste doo'-kistje meer te maken 'n kreeg, en drukker Poelvoorde die bleef zitten met al z'n doo'kaarten en doo'brieven! Apothekers en dokters gingen te gare gaan doppen, de zieken lapten hunder zelven! 't Stroopte van 't volk, 't reuzelde menschen in Brugge. De lijkkoetsten stonden te schimmelen, of vielen vaneen... plukkevort. Menheere de pastor vond het nutteloos nog langer over de schoone zoete dood te preeken.

Broomes van Ommeldepompe uit 't Coopmanswalletje, die wist waar den hond gebonden lag, leefde lijk God in Vrankrijke, verkletste tot z'n laatste kluite voor de pinte, de leute en 't plezier! Maar toen zat hij algelijk leelik in de bramen; en hij was er den slechtsten van àl meê gescheuteld. Hij had daar ommers in 't Verbrand Nieuwland een suikernonkel wonen die schandalig, die onnoozel rijke was: hij bezat wel tien duist frank en nog!... Had nonkeltje willen naar den hemel gaan, Broomes ging wederom wel-en-weeldig zijn... maar e' kleen, e' bedroefd kleen neeptjen in z'n nekstje, en 't ventje was den adem uit!... Maar ja, je zij' wel! 't Mannetje stierf, bleef sterven, en bleef alzoo ten-nieten-uit al een kantje leven honderd jaar aan 'en stuk... 't Was nu juiste honderd en drie-entnegentig jaar oud! Wat blief'-je, peternoom!

Broomes tenden alle markten en... kluiten, bekeek

alzoo z'n platte beurze,... en zeggen, dacht hij, dat z'in een ure zou kunnen bollerond staan...

- Wach', peisde hij, 'k heb het gevonden. 't Moet daar toch 'en keer kom-af van komen.

Zoo, hij vooruit, op zoek achter Pietje-Pieter-Petrus Mors. 't Was gemakkelijk om vinden: den hoogen schieter van eertijds, nòg zoo dikke en nòg zoo hooge, 'n was van geen zier verschoven; en twintig stappen daarvan, onder een ferme bakte sneeuw van viere-vijf voet hooge, diepe diepe in de gracht, hoorde Broomes Pietje piepen en kriepen dat er eens herte zou van gebroken hebben. In plaatse van het te laten klagen en tjonken, gaat die dwaze kloefe van 'en Broomes daar niet stap en half naar toe dè, en met een schuppe smeet hij al de sneeuw op zijden en dolf den Pieter uit!

- E'wal, den baas, hoe is't? sprak Broomes; stekte Pier bij z'n keelbeier en trok hem 'en beetje rechte. Sa sa, vent, nu dat 't klaar dag is, nu beschaf ik beter uw smijkel. Wat zij'-je mager en bleek, jongen; en lig'-je gij hier alzoo al een eeuwe naar jen dood te snakken? En waar zijn jen oogen? en waar is jen neuze belonden? en waar is jen mond naartoe? En waar is 't vel over jen beenen?

- Och, schuifelde wederom dat schuifelet, helpt toch menschlief.

Hier lig en zucht ik al honderd jaar, en kreeg ik brood noch water klaar...

Broomes stoop, greep hem bij de lurven en trok hem gheel op 't drooge.

- Nè, zei hij, en gaf hem een sloksken uit de ‘flessche van 't Lang Leven’ uit d'Apothekerije Den Cleenen Thems... Pier verkwikte, lekte tewege z'n lippen af... maar hij 'n had geen tonge.

- Nog een teugsje, smeekte hij, ja... en nòg eentje...

Den kostelijken drank liep warm en deugdelijk, maar+

+ *Keelbeier* of *keelbubbel*: kop van 't strottenhoofd, fr. pomme d'Adam.

een beetje verloren langs z'n kinnebak, verdween achter 't borstbeen en vloeide kronkelend rond de wervels van z'n rikgrate,.. hij 'n had ommers noch mage, noch derms.

- 't Doe' me deugd, zuchtte Pieter, 't is e' goedtje.

Hij kroop rechte en stond te bibberen op z'n spillebeenen. Broomes verschoot geweldig; 't en is nù nogmaar dat hij dat schamel geraamte zag in al z'n naaktheid. Hoed en mantel waren plukkevort, weggerot...

- Verschiet niet, fluitte de kele, gij ziet het aan mijn pluimen,
  Voorwaar ik zeg het U: ik, Peterus De Dood,
  moet nu de wereld ruimen
  van duizenden, zoo klein als groot...

Man, ik dank U voor uwe hulpe; ik dank U niet met herte... kijk'... 'k en hebbe geen herte. Niemand spaar ik, U ook niet; maar 'k wil geen beeste zijn, en bel ove U, de lawete te doen wanneer ik kom. God vordere U!

En Pietje-Pieter-Puit was de pijpen uit...

- Sapperlooten.. maar dat is 'en keer goed, loech Broomes en sloeg. een flikker. Dat is meer of goud weerd; op voorhande weten wanneer dat 't gang is.

En hij naar huis, zot en half!... Nè! Nonkeltje was juiste doodgesnikt, en de klinkaars lagen te blinken in de spaarkasse. Broomes wreef in z'n handen, snoerde maar goed z'n schoen toe en ging door de dagen lijk door de beuter, wild en uitgelaten men 'n kan niet meer.

.....

Maar, aan alles komt er een einde, en met een dag teenegader, stilletjes aan al ouder en ouder wordende, wierd de bratte beeste 'en beetje getemd; kreeg stijve beenen en 't lendegeschot; z'n buik woeg zwaar, zwol op en de pezen rokken tegen... als je 'en keer rond de honderd-tzeventig draait, jen zijt algelijk in de wiege niet versmacht... Broomes 'n kon tegen den drank niet meer, den brugschen dobbelen bleef in z'n hoofd hangen; en aan 't ander einde van z'n lijf speelden de

kozijntjes met z'n groote blinkende tee. Hij zocht z'n pantoffels, z'n ligstoel en de warme stove.

M aar dat al 'n belette hem niet nog nu en dan 'en keer z'n gat op te smijten.

- Ha ha ha! loech hij, zoolang als dat ik den neutekraker met z'n trommelstokken niet geware 'n worde, is 't goe' jacht!

Zoo gauw de roe' van 't gat was, vloog hij wederom de gladde baan op van de vreugdige dagen. Tot dat er 'en keer, op een koelen uchtend, entwien hem van achter op z'n schouder klopte:

Nè,! 'wien da' me daar hên! 't Was verdesie De Dood Pieter! Met een splenternagelnieuwen hoed en een schoone breê vooie; lang en rilde, met een zwierigen grauwen pracht van een mantel aan!... maar met een eendelijk zeisen in de knoken.

- Hier ben ik, sprak hij; maar 't schuifelen was uit, 't was lijk een tijger die beet: Nu is 't gang en geen pardon meer.

- Hoe? Ik meê?! schruwelde Broomes,... en jen belofte? Je 'n he' me nie' verwittigd!

- Wadde! brieschte Pier,... Ssst! niet tegenpruttelen. Verwittigd! Aaa, 'k en heb u niet verwittigd! Jaren lang heb ik gesproken. Van kleene malanjen en ongemakken maar gezwegen.

Hebt gij het vergeten... dien keer, - en Pieter's stemme kwam van onder dien grooten hoed, me zou gezworen hebben: al ijzer- en staalwerk - hebt gij het vergeten dien keer dat gij, Rommeldepompe! al schaverdijnen met pijpe en hilijkmaker van Sluis kwaamt,... hebt gij het vergeten dat gij aan Hoekebrugge door 't ijs schootet en drie-vier roe'n verder, bij honderdduist gelukken, een lomgat vondet om uit te kruipen! Kon ik klaarder spreken?...

Hebt gij het vergeten, sterveling van Onderdepompe, dien keer dat gij, poereloerepoepzat, met peerd en karre en g'heel 't getrek over de kaaie van 't Speelmansreitje klaaidet,... hebt gij het vergeten dat gij, bij duistmiljoene gelukken, met den voet vernesteld in de

leisels, kop-tegen-water bleevet hangen? Kon ik klaarder spreken?...

Hebt gij het waarlijk vergeten, sterveling van Robbeldepompe! dien keer dat gij al lierelauwen den meulenwal optrokket van Den Roompot,... en dat gij, van de wieken meêgeschoren, de lucht inginget,... en dat gij, al over de huizen in 't herte van de stad, bij honderdduist-miljoene gelukken, flak in de wolle tuimeldet van Bastje De Jonghe, den velleploter!?...

Zattekul, kon ik klaarder s-p-reken?! En beweren durft gij nu van niets te w-weten?! Aa! 'k heb u niet verwittigd!...

- Och, ach, ach! zuchtte Bromes, 't is waar... en dat God me bermhertig weze...

- Amen, sprak Pieter.

En al met 'en keer: Ziep!... zong dat zeisen... en Broomes van Ommelenpompe z'n kop robbelde vóór z'n voeten den grond op.

- E' mo mo mo, Charrel! schreeuwde ik, ...en was hij dood? alzoo al met e' kee' dood?!...

- Dood en en ooge uit! sprak Charrel plechtig...

- En bleef dien buik zonder hoofd alzoo op z'n beenen staan?...

Boomstille bleef Charrel staan peizen... trok geweldig ...geweldig aan z'n pijpe...

- Zou'-je 't gelooven, sprak hij, om de waarheid te zeggen,... dàt is nu 't eenigste dat 'k vergeten hebbe.

...En gaan dat we deden, ik met 't zweet in m'n nekke en den daver op 't lijf; 'k was m'n ziele zeker dat 't Charrel zelve geloofde...

.....

K. De Wolf.+

+ *De Roompotsmeulen* stond langs de Guldenvlieslaan, rechtover 't Roompotstraatje. Was een van de zeven thans verdwenen reuzen, tusschen Smeê- en Ezelpoorte.

Westvlaamsche Zanten.

(*Vervolg van bl. 21*).

DUIM. Te Knokke een duim vetten in entwadde, d.w.z. heimelijk vermaak hebben in iets. B.v. in entwien zijn ongeluk een duim vetten.

- Te Dudzeele zegt men schertsend tot iemand die geen stoel vindt om te zitten: ‘Zet jen ip jen duim!’

DUIMPJE (Knokke, Westkapelle, Heist. Uitspr. duimptje): winterkoninkje. Elders keuntje (Kortemark). Wordt bij ons door de kinders nooit geroofd. Wordt beschouwd als een gelukbrengend vogeltje.

DUINEPLANTEN. Te Knokke volgende namen van eenige duineplanten:

DUINEROOZETJES: Helianthemum vulgare, Ned. zonneroosje, een lieve plant met gele teere bloemen. Niet verwarren met de gewone duinroos (Rosa rubiginosa).

DUINEDISTEL: Eryngium maritimum, de prachtige blauwe zeedistel, de schoonste plant onzer duinen. Is bijkans uitgeroeid door 't vreemd gespuis, dat hier al zooveel kwaad gesticht heeft. Wordt zoogezegd door de wet beschermd!!! 't Is een hemeltergende schande. Er zijn al vele zeldzame planten voor goed uit de duinen der Oostkust verdwenen: enkele zeldzame wilde orchideeën en biezen (b.v. de prachtige Scirpus holoschoenus). Ook het Parnaskruid is bijkans weg. En de allerzeldzaamste Goodyera repens is uitgeroeid. Alles moet kapot. 't Moet geld opbrengen en voor geld verkoopen de menschen hun ziel.

DUINEKLAVER: Trifolium repens, de gewone witte klaver, alhier en elders ook *steenklaver* genaamd.

DUINEPEMEN: Carex arenaria, Ned. zandzegge. De lange taaie uitloopers worden door de kinderenals touwen gebruikt.

DUINEPRIEMEN: Orobanche carvophyllacea, een soort bremraap, die woekert op de wortels van het walstroo. (Galium). De naam ontstond door vergelijking met de schadelijke *klaverpriemen* (Orobanche major), die de klaver doodwoekert en door de boeren gevreesd wordt.

DUINESTEKKERS of DUINEDOORNS: Hippophaes rhamnoïdes,

Ned. duiudoorn, een gemeene gedoornde heester, die tegen den Winter vele gele beiers krijgt. Tegen Kerstdag worden de met gele beiers beladen takken als sieraad gebruikt en blijven wel een maand schoone. De spreeuwen zijn verlekkerd op de beiers. Men maakt de kinders wijs dat zij vergiftig zijn, maar dat is geen waar.

DUINETIMOEN of WILDE TIMOEN: Thymus serpyllum, gewone wilde tijm, geeft samen met het sterk riekend stalkruid (Ononis repens) den sterken aromatischen geur aan den duine.

DUINEZEEKER. Scheldnaam gegeven aan de bewoners van den duinekant te Knokke en Heist. De Heistenaars verwijten de Knokkenaars voor ‘Knoksche duinezeekers’. En wederwoord: ‘De Heistenaars, zij koken hulder luizen in de geernaars’. Wij hebben als knechtjongens voor deze beleedigingen ten bloede gevochten. Wij kregen hetzelfde te hooren van de Westkapellenaars, die wij tergden met ‘Westkapelsche kassieschijters!’.

DUIVEL. Te Dudzeele en te Heist: 't is al één duivel = 't is al eender. Bv. al dat goedje t'hoope, 't is al één duivel. Elders: 't is al koekuit één zang (Brugge).

DUIVELSSLAG. Knokke, Dudzeele: in een duivelsslag = in een zeer korten tijd.

DULLENHALF (Dudzeele, Heist, Ramskapelle, Lapscheure): geweldig, levendig. Een kind dat dullenhalf is. 't Jong volk is dullenhalf. Verg. zottenhalf.

DULZAAD. Wordt te Knokke, Westk., Dudz. gezegd van een nijdig kiud: een dulzaad van een kind. Door de moeders ook veel als keppenaam gebruikt.

Dulzaad is eigenlijk het zaad van sommige giftplanten: van dolik of bedwelmend raaigras (Lolium temulentum) en misschien ook van den gevaarlijken grooten scheerling (Conium maculatum). Over deze planten schreven wij hier vroeger (Biek. 1932, bl. 212-214). Het zaad van den scheerling werd vroeger op wijn getrokken en ingegeven om inwendige pijnen te verdooven. Dat van Lolium of Dolik, een grassoort tusschen gerst en haver, bezit bedwelmende eigenschappen, veroorzaakt door een zwam, die symbiotisch (dwz. samenlevend) in de dolik leeft, zoodat dit onkruid bij het zuiveren van het graan zorgvuldig moet worden verwijderd. Zoo schrijft Dodoens ‘Dolick bij tcorenwerck daer men het Bier van siedt, vermengt, maect tselve bier hoofdich ende veroorsaect dat de gene die daer af drincken, haest droncken worden: Selfs het

Broot daer wat veelachtich van desen Dolick bij ghedaen is, can het hooft beroeren ende als eenighe dronckenschap maecken.' De Bo geeft *Dronkaard*, zooals deze plant in 't Z. en 't W. van West Vl. heet.

DUTS, m. (Veurne Amb.): haarwrong der vrouwen. Aldaar ook *krote* en *krotte* genaamd. In 't Noorden; *dolle*.

Overal in W. Vl. is een duts een bundel. Bv. te Knokke: een duts blommen = een 'bouquet' bloemen.

EENBALG, m. (Knokke): gulzigaard. Dit woord hebben wij maar een paar keeren in engen kring gehoord. Is het niet uit het Veurnsche afkomstig??

EI. (Knokke): een ei pelen = sch...; met entwien een eitje te pelen hebben = met iemand iets onaangenaams te bespreken hebben (ook bij Van Dale).

ELECTRIEKE ROCHE, vr. (Heist): de verschillende soorten van het rochengeslacht Torpedo. Ned. Sidderrog. Geven bij aanraking snokken in de armen door electrische ontladingen. De Torpedo nobiliana is zeldzaam in de Noordzee. Soms wordt zij in het Kanaal gevangen. De groote Torpedo marmorata is nog zeldzamer en wordt door de visschers gevreesd.

De naam 'electrieke rochen' is jong en heeft de oude namen verdrongen. Een Heistsche visscher meent van zijn grootvader zoo iets als *snokkers* gehoord te hebben. Maar hij is er niet zeker van. Wij moeten nog verder hooren. Wie kan eens bij de oude visschers van de Westkust gaan luisteren?

ELZENTAP, m. (Knokke). Elzentappen zijn de kogels of vruchtjes die aan de elzen groeien. Wanneer de kinders voor hun klakkebusseproppen geen vlas vinden, gebruiken zij elzentappen of elzenkogels.

Fig. gebruikt voor dommekop. Ai gij 'n elzentap! = a gij domkop! Dom lik een elzentap.

ERIETEN (Sint Andries, uitspr. èrieten, met korte beklemtoonde è). Bijv. nw. afgeleid van èriet (bestaat dat zoo nog?) = haagbeuk (Carpinus betulus). De Bo geeft o.m. hernte, heernte, herntril. Het is dus waarschijnlijk dat wij *herieten* moeten schrijven. Dit gewas heeft vele onderling verwante namen. Daarover moet er eens een uitgebreid onderzoek gedaan worden. De oorspronkelijke vorm moet *heerntrie* (te Ingooigem *herentrie* volgens Paque) of *heernteer* (*herenteer* te Aarschot) geweest zijn: trie of teer (Eng. tree, Gr. drus) beteekent boom of heester, en hern moet van denzelfden stam zijn als ahorn en Lat. acer (bijv. nw. acernus), misschien Indogerm. wortel *ker* - hoofd (waaruit hersenen, Gr. kranion

= schedel, Lat. cerebrum, ook hoorn). Uit denzelfden wortel komt ook kers langs het Grieksch *kerasia* (zie Vercoullie Etym. Woord.). Men spreekt toch ook van de kruine en den kop van een boom. In Limburg, heet de haagbeuk *harrenteer* (Paque). Dit zou volgens Paque harden teer, harden boom zijn. Maar dat is mis. In 't Gentsche is 't *herreleer*: dus oorspr. heernlaar, met hetzelfde laar als in perelaar, notelaar enz. *Hesselter* (van Dale) is een nevenvorm: hessel uit hersel, hersen staat tot hern gelijk Mnl. hersene staat tot Mnl. herne (Hgd. Hirn. Fr. cerveau). Deze oude namen van den haagbeuk zijn thans aan 't uitsterven. Te Knokke en op vele andere plaatsen zegt men thans *meulenaarshagen*. Wij hoorden ook *boekenhagen*, ergens in 't Brugsche.

EUREN. Te Knokke in 't marbelspel: een marbel euren beteekent vrijwillig, of onvrijwillig een rollenden marbel tegenhouden, Geldt de spelregel '*goed otn* (= als hij) *eurt*' dan moet de onvrijwillig geëurde marbel ter plaatse blijven liggen. Geldt daarentegen '*kwaad otn eurt*' dan mag, de marbel een voetstoot in zijn richting, krijgen. Euren beteekent hier dus tegenhouden.

Te Knokke uitdrukking in de spelen van kinders en groote menschen, vooral in 't marbelspel en in 't kaartspel: '*zeuren komt ip euren*' d.w.z. van bedrog komt er ruzie en einde aan 't spel. Euren beteekent hier dus uitscheiden. Te Westkapelle is deze uitdrukking door misverstand ontaard tot: '*zeuren komt te peuren*'.

Dit ww. euren schrijven wij volgens de uitspraak zonder h. Maar waarschijnlijk moet het heuren zijn, verwant met horten (stooten), Fr. heurter. De Bo kent euren met de beteekenis van goedkeuren, laten gelden, laten tellen: gebruikt in het spel om te zeggen, dat een slag volgens de spelregels is en dus telt.

EZELSTRONTEN (Heist): kooteiers, een soort zeeëgels (Spatangus purpureus). Zie onze bijdrage Biek. 1930, bl. 15. Zoo genoemd naar den vorm. Werden vóór den oorlog gekuischt en aan de schelpwinkels tegen 0,75 fr. verkocht Deze naam verdwijnt en wordt verdrongen door *kooteiers*.

(*'t Vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

Van een ‘gekleeden’ gekruisten Christus.

HET ‘kleeden’ van godsdienstige beelden is een gebruik dat zijn verdedigers vindt en zijn bestrijders. De bestrijders zijn vooral de neogothiekers geweest, ‘waarvan de gelederen zijn verdund maar waarvan het geslacht nog niet is uitgestorven’. Hier en daar verhuist nog een gekleede Lieve Vrouw naar den zolder... Toen men, na den oorlog, allerlei gerief ging vragen voor de vernielde kerken van de frontstreek, deed Sint-Jacobs te Brugge grootmoedig afstand van het gekleed beeld van O.L. Vrouw der Engelen(1). Een weinig meer eerbied voor 't verleden en wat gezonder kunstsmaak had hier beter raad kunnen voorslaan: er is in de schoone Sint-Jacobskerk nieuwe bucht genoeg waarvan 't verdwijnen een werkelijke aanwinst zou beteekenen.

Onze neo-gothiekers hadden boven hun vele goede hoedanigheden een leelijk gebrek: al wat niet middeleeuwsch was, werd voor de kerken onbruikbaar verklaard; en dat aankleeden van de beelden ging door voor een vinding van Renaissance en Barok, in onze landen verbreid door de Spanjaards. We lezen nog dikwijls van ‘Vierges habillées à l'espagnole’. 't Kan wel dat Spanjaards de mode hebben bevorderd, maar ze hebben deze bij ons niet ingevoerd. De Spanjaards ermee moeien is nog niet erg; 't wordt erger wanneer de neo-gothiekers, die heel onze kunstgeschiedenis splitsen in twee hoofdstukken - ‘art chrétien’ en ‘art païen’, lees middeleeuwsch en niet-middel-

(1) Zie over O.L. Vrouw ter Engelen en haar Gilde in S. Jacobs (1512), A. Dierick. Het Jubelboekske (1498-1898) van O.L. Vrouw Presentatie, bl. 62. Sint Jacobs is de eenige parochiekerk van stad waar geen gekleede Lieve Vrouwebeeld meer bestaat. Pastoor Loosveldt heeft te vergeefs gezocht en gevraagd naar het verdoolde beeld om het terug te brengen ‘in sede propria’. Wie kan hem daarin helpen?

eeuwsch - onze gekleede beelden onder die ‘heidensche kunst’ rangschikken. En was het nu maar bij dat ‘heidensch’ gebleven! Op het Congres te Mechelen. in 1867, beweerde Mgr Bethune zaliger dat die ‘*simulacres* - lees gekleede beelden - *ne peuvent été inventés que par l'ennemi de Dieu, le père du mensonge*’.(1) Wanneer zulke dingen gezeid werden op een groot katholiek Congres en wel door iemand die een beslagen oudheidkundige was en op 't Groot Seminarie te Brugge een leergang gaf in de kerkelijke kunst, begrijpt men gemakkelijk dat vele pastoors meenden verdienstelijk werk te doen met die beelden naar den zolder te verhuizen.

We zijn gelukkig niet gebleven bij dat indeelen in Heidensche en Kristelijke Kunst, en we gelooven thans dat Renaissance en Barok veel schoone dingen hebben geschapen, die even goed bruikbaar zijn voor den eeredienst als gothiek van 't zuiverste karaat. Het kan wel dat die na-middeleeuwsche kunstenaars, die niet veel voelden voor de gothiek, in dat bekleeden van de beelden een middel hebben gezien om wat bij hen voor oud-modisch en onschoon doorging, te verstoppen en onzichtbaar te maken. Juist zooals ze graag doxalen bouwden en hooge retabels om de middeleeuwsche architectuur te verduiken.

Om dit bekleeden mogelijk te maken werden soms prachtige oude beelden ongenadig verknoeid; wat een misdaad was. Ook kan men er slechts blij om zijn wanneer die verknoeiïngen worden hersteld en de bekleeding van echte kunstbeelden wordt weggenomen. Zooals het gebeurde te Dadizeele, te Meetkerke en te Brugge voor O.L. Vrouw van Blindekens, van Sparmalie en van de Potterie. Maar 't zijn niet altijd kunstbeelden die onder die aankleeding zitten verstopt; en nog andere zijn gemaakt om bekleed te worden.

(1) Zie Rembry. De bekende pastors van Sint Gillis, bl. 475. Rembry ziet veel juister dan Bethune en spreekt zich open lijk uit voor 't behoud van 't oud gebruik.

Daar is geen kerkelijk voorschrift die dat bekleeden verbiedt en we kunnen het gebruik niet in zijn geheel als onesthetisch veroordeelen.

Zijn die gekleede beelden niet schilderachtig en schoon? Schooner in elk geval dan onze nieuwe plaasteren sancten! Die gekleede Lieve-Vrouwen beschikken doorgaans over een rijk gestoffeerde kleerkast en kostbare juweelen. Zooals fatsoenlijke menschen kennen ze nog het onderscheid tusschen hoog- en leegdag; ze staan, naar gelang van de tijd, gepurperd en in rouw, of schitterend in goudbrokaat en zilverlaken, met fonkelende kronen en schepters en rozenhoedjes, in kransen van zilveren bloemen en blaren. Ge moet ze zien in de processie, wanneer ze gedragen worden door de traditioneele ‘maagdekens’, wit en hemelsblauw, met erboven de glorieuze verschijning van zilver en goud, spelend in de zon, wiegend en rinkelend op den lichten stap der draagsters. Zoo het Rozenkranskeeld van S. Walburga in de Brugsche Bloedprocessie. Daar is geen middeleeuwsch beeld, hoe kunstig het ook weze, dat zoo'n effekt kan maken. Wie sprak er daar van een vondst van ‘le père du mensonge’?

Wat me altijd verwonderd heeft, is dat onze neo-gothiekers het gebruik hebben veroordeeld omdat het zoogezeid een vondst was van de Renaissance, terwijl het werkelijk veel hooger opklimt en de Middeleeuwen ons honderde voorbeelden opleveren van ‘mantels, kleeren, abyten, kronen en hoeden’ die aan bekende mirakelbeelden werden geofferd. De Gentenaars gingen elk jaar een mantel of ‘cappe’ dragen naar Doornik; van 1386 tot 1441 offeren ze jaarlijks een mantel aan O.L. Vrouw van 't Schepenhuis; en in 1432 en 1436, een kleed aan O.L. Vrouw van Aardenburg[1]. In 1500 bezit O.L. Vrouw van Brielen-bij-Ieper twee en dertig mantels, en groot getal ‘roben en tunyken’, pelswerk, hoofddoeken, hoeden en kronen. In 1493

(1) Celis, O.L. Vrouwkapellekens te Gent, bl. 7-12

offert het magistraat van Ieper een geborduurden hoed aan elk der mirakelbeelden van Brielen, Halle en van O.L. Vrouw van Tuine[1]. In de jaren 1400 stond het Mariabeeld op den deurstijl van de Mirakelkapel te Sint-Omaars getooid met rijke gewaden[2]. In de jaren 1300 reeds was het mirakelbeeld te Antwerpen ‘gesiert met eerliken abite’[3], en in 1347 krijgt de Leuvensche Sedes Sapientiae kostbare mantels[4]. Daarmee zijn we toch in volle middeleeuwen.

Als ‘toematje’ voor den Vastentijd geef ik hier nog een laat-middeleeuwsch voorbeeld voor 't Brugsche, nl. de gift van een rood fluweelen hoed en een zwart fluweelen schortekleed voor den Gekruisten Christus in de O.L. Vrouwkerk te Brugge, in 1486. (n.s.). Het oorspronkelijk stuk berust in het Bisschoppelijk Archief. Het kruisbeeld waarvan hier sprake stond in de kruiskapel, en daar de ‘Vaerwers’ hier hun diensten verrichtten[5], is het begrijpelijk dat het gild met de zorg voor deze ‘juweelen’ werd gelast. Ik geloof wel dat het hier geldt het groot kruis dat bij de kapel nog te zien is[6]. Duclos dateert het van ‘ongeveer 1500’[7], en daarmee kunnen we gerust tot 1486 opklimmen.

M. ENGLISH.

Bljlage. *De Schenkingsakte van het kleed. 1486.*

Ick Jan Gheeraerteedins ende Mathyse myn wyf kennen ende lyen dat wy ghegheven hebben den ambochte vanden vaerwers in Brugghe eenen rooden fluweelen hoet met platte zelveren verghulden letteren der up ghemaect, de welcke letteren spreken: Hoc signum crucis erit in celo; noch een

(1) Ypriana, VI, 29.
(2) Bled, Livre d'or de N.D. des Miracles, bl. 144.
(3) Handelingen van het Vlaamsch Maria-Congres te Brussel, II, bl. 144.
(4) L. Van der Essen, N.D. de S. Pierre, bl. 23.
(5) Gailliard, De Ambachten en Neringen van Brugge, II, bl. 57.
(6) Tot in 1937 stond het kruisbeeld in de kapel.
(7) Bruges, Histoire et Souvenirs, bl. 475.

zwart fluweelen scortcleet met eenen goudine gheborduerde cruce inde middele ende de boorden gheborduert ende getandert ooc met goudrade, omme twerde heleghe cruce, staende inde Cruuscappelle eere te bewysene tallen hooghetyden: te wetene den hoet up thooft te stellen ende scortcleet van tlechame te scortene. Dies zullen dese twee juweelen bliven inde bewarenesse van my, van mynen voorseyden wive ende ten live van Joncvr. Cornelie Gillis de Vendens wyf onser dochtre onser drien leven lanc gheduerende. Ende zo wanneer de lancxste levende van ons drien commen zal zyn vanden live ter doodt, dat danne onslieder naercommers ghehouden zullen zyn dese voorseyde twee partcheelen te leverne inden handen vanden gheunen die danne deken ende vinders vanden voorseyden ambochte vanden vaerwers wesen zullen, zonder eenich delay. In kennesse der waerheyt zo hebbic Jan voorseyt mynen zeghele hier an ghehangen up my ende myn voorseyde wyf te kennessen, den zevensten dach van Maerte int jaer MCCCC vive ende tachentich. (Zegel verdwenen).

De Engelsche duinheer Thomas Gabytus.

't Is tien jaar geleden dat Dom A.-J. Fruytier in Biekorf de vraag stelde: ‘De Duinheer Thomas Gabyt stierf hij den marteldood?’ Eén enkele regel geschrift uit een Brugsch handschrift was inderdaad een letterkundige (en zelfs iconografische) overlevering van drie eeuwen komen vernietigen. De geleerde Schrijver heeft dan ook, na een uitstekend overzicht van de hagiographische literatuur, het feit vastgesteld ‘dat de Duinheer *Thomas Gahitus* vreedzaam gestorven is te Douai in het jaar 1579’.[(1)]

De kroniek van de Duinenabdij leert ons zeer weinig over den Engelschen monnik. Wij vernemen er alleen dat Thomas Gabytus, een Engelsch monnik, wegens de afscheuring der Kerk van Engeland uit zijn vaderland geweken, een toevlucht vond in de Duinenabdij

(1) Biekorf 1928, blz. 44 en 71 vv.

en er, door den abt Pieter Hellinck, als monnik van de abdij aanvaard werd. Dit gebeurde in de jaren 1566-1568.(1)

De opgenomen Engelsche kloosterling (*religiosus Anglus*) behoorde waarschijnlijk tot een Engelsche abdij van dezelfde orde (Citeaux) als het Vlaamsche Duinenklooster waartoe hij overging. Misschien vertoefde hij al geruimen tijd op het vasteland vooraleer hij Duinheer werd. Immers de Engelsche kloosterlingen, door de wetgeving van koningin Elisabeth getroffen, weken vanaf 1559 in grooten getale naar het vasteland uit, voornamelijk naar de Nederlanden waar zij den steun van den Spaanschen koning genoten.(2)

Oorkonden van het Rijksarchief te Brussel lieten ons een spoor van den Engelschen Duinheer terugvinden te Gent in 't jaar 1572. De Cisterciënsernonnen van Ter Hagh en (bij Axel) vertoefden alsdan binnen Gent, daar de Geuzen het verblijf in hun klooster onveilig maakten(3). De abdis was overleden en, op 9 September 1572, werd in het wijkhuis bij de Sint-Baafskerk het gebruikelijk onderzoek ingesteld voor de benoeming van een opvolgster. Benevens de zusters worden, door 's konings commissarissen, ook de twee Duinheeren onderhoord die als biechtvader en kapelaan bij de zusters dienst doen. De biechtvader is D. Jan Pistor en de kapelaan D. Thomas Gabytus. De griffier leidt dezes getuigenis als volgt in:

'D. THOMAS JABETUES, 66 jaar oud; kloosterling in de Duinenabdij geprofest sedert zes jaar, doch te voren kloosterling in dezelfde orde geprofest in Engeland. Hij bevestigt onder eed dat hij gedurende vijf jaar in het voornoemde klooster [Ter Haghen] gewoond heeft als kapelaan, op bevel van den abt van Duinen, en

(1) Aldaar bl. 74. - P. Hellinck was abt van Duinen van 31 Dec. 1566 tot 16 Aug. 1568.
(2) R. Lechat. Les Réfugiés Anglais dans les Pays-Bas... bl. 21 vv. (Leuven, 1914).
(3) De Potter-Broeckaert. Geschiedenis van Merelbeke, bl. 70 vv. (Gent, 1867).

dat hij dus de voornoemde kloosterzusters kent...'[1]

De bejaarde Engeische monnik moet dus, kort na zijn opname in de Duinenabdij, vanaf 1567, de rustige bediening van kapelaan in het klooster bij Axel vervuld hebben. Hij volgde de zusters naar Gent waar zij, vanaf 1574, na de verwoesting van hun klooster, bestendig verbleven. Onder het Calvinistisch bewind (1578) weken de zusters naar Sint-Omaars; de Engelsche kapelaan nam de wijk naar Douai, het verzamelpunt der Engelsche vluchtelingen, waar hij enkele maapden later, in 1579, vreedzaam overleed in den ouderdom van 73 jaar.

Het bekende 18e eeuwsche portret van den 'gelukzaligen' Thomas Gabytus, bewaard in den 'calefac' van het Seminarie te Brugge, laat (volgens zijn Latijnsch opschrift) den Duinheer in Engeland opgehangen worden den 13 Mei 1575. Dit portret blijft een treffende getuige van de hagiographische legende in haar volste ontwikkeling.

De Engelsche Duinheer was in betrekking met de invloedrijke Lady Hungerford die de eerste jaren van haar verblijf in de Nederlanden meestal te Gent doorbracht[2]. Om de benoeming van zuster Louisa Anchyns[3]

(1) 'D. Thomas Jabetues, 66 annorum natus, religiosus professus in monasterio Dunensi abhinc sex annis, sed antea religiosus in eodem ordine professus in Anglia. Dicit medio suo iuramento se annos quinque habitasse ut capellanum in praedicto monasterio ex jussu et mandato abbatis Dunensis et ita se nosse dictas religiosas...' Hij duidt Louisa Anchyns als de bekwaamste overste aan. - Rijksarchief te Brussel. Fonds: Papiers d'Etat et de l'Audience. Reg. n. 904. f. 177 v. Het dossier van het onderzoek beslaat de ff. 172-183.

(2) Lady Hungerford, geboren Anne Dormer, verbleef te Gent, Namen en Leuven van 1571 tot aan haar dood (te Leuven in 1603). Over haar verblijf te Gent, zie het werk van gravin R. de Courson. Quatre portraits de femme, bl. 131-132 (Parijs, 1895). Vgl. Dictionary of National Biography X, bl. 260 (W. Jerome Harrison). - Samen met haar zuster Jane Dormer, hertogin de Feria, was Lady Hungerford de beschermvrouw van de uitgeweken Engelsche kloosterlingen.

(3) Haar naam wordt ook gespeld Ansius, Aenseene, waarschijnlijk is het Hanssens. Zij was een nicht van Jan de Hembyse.

tot abdis van Ter Haghen te bevorderen, richtte Thomas Gabytus zich tot Lady Hungerford. Deze, steunend op haar zuster, de hertogin de Feria (Jane Dormer), schreef naar den voorzitter van den Conseil Privé, Charles Tisnacq, om hem de candidatuur van Louisa Anchyns aan te bevelen. De oorspronkelijke brief is bij het dossier van de benoeming gevoegd; hier volgt het letterlijk afschrift.[1]

Brief van Lady Hungerford.
20 Januari 1573. (n.s.)

Monsieur,

Pourtant que n'ay quelque peu d'acquaintance avecq vostre Seigneurie: pour me donner l'occasion d'escripre a ycelle. Entendant neantmoins de par ma soeur la duchesse de Fferia, combien qu'elle vous esteme: me vueillant (en quelque bon endroict que soyt) d'user icelle V. Seigneurie comme son amy, duquel elle s'asseure. Je deviens hardye (en ceste bonne occasion) d'employer le credict de ma dicte soeur vers V. Seigneurie et pour ainsy donner le commencement d'acquaintance avecq ycelle. Laquelle est, pour vous supplir d'advancer le despeschement de ce present porteur, en la confirmacion de Lodovicque Aenseene, Abbesse eleu de la cloistre de Terhaghen (bien pres de ceste ville de Gend ou je demeure). En laquelle cloistre aulsi il y a ung moyne Anglois (de forte honeste vie et conversation) pour leur chaplein, lequel m'a instantment requis en cest endroict: Et qui plus est moymesme suis assez asseurée de la vertu et suffisance d'ycelle ainsy eleu, d estre la plus apparente pour ceste place; laquelle j'ose le plus hardyment affirmer pour vray, d'aultant que (pendant leur demeurée en ceste ville) j'ay souventeffois hauntée leur convente, pour la plus comodieuse exercise du temps et vertu: Pour l'advanncement de la quelle, et la meillieure assistance des dictes relligieuzes (Lesquelles aultrement (pour default du chef) peuvent (par adventure) en beaucoup des affaires temporelles advenir en detriment) je m'enhardis en sy bon endroict, de supplir vostre Seigneurie Laquelle j'entrepens seulement en respect de la vertu, et profit de la predicte convente: Comme scayt le Seigneur

(1) In het aangehaald Reg,. 904 f. 182.

Dieu, qui vous donne tousiours l'accomplissement de vos bonnes desires.

A Gende ce present xxeme de Janvier 1572.

Celle que affectueuzement bayse les mains de V. Seigneurie
ANNE HUNGERFORDE.
[*Adres*: Au Illustrime Seigneur President Tysnake a Bruxelles.]

Een paar vragen om te sluiten.

Welke zou de juiste familienaam van den Engelschen monnik geweest zijn? De kroniek en de overlevering van Duinen zegt *Gabytus, Gabitus*; de griffier te Gent spelde *Jabetues*. Welke juiste naam mag in die onvaste spellingen schuilen?

Hoe en wanneer is die vreedzame Engelsche *refugee* in het Martyrologium van de Cisterciënsers binnen gedrongen? Dit is het werk geweest der geschiedvorschers van de Duinenabdij rond 1620, namelijk van de monniken Theodorus Pybes, Adrianus Meuleman en Carolus De Visch. Hun Spaansche medebroeder Henriquez moet ergens uit onzekere bronnen een '*Beatus Thomas Dunensis Martyr*' bovengehaald hebben en heeft zijn vondst weten te plaatsen bij de Duinheeren. Deze begonnen zelfs te gelooven dat hun abdij tot aan de Engelsche scheuring in de XVIe eeuw in 't bezit gebleven was van goederen in Engeland die feitelijk sedert het begin der XIVe eeuw verkocht waren(1). Want die Thomas Dunensis kon niemand anders zijn dan de proost van de Engelsche bezittingen der Duinenabdij! Henriquez laat hem, op gezag van Pybes, den marteldood ondergaan onder koning Hend rik VIII. De vruchtbare verbeelding van den Spaanschen hagiograaf schetste, in vlotten stijl, een tafereel van den geloofsijver waarom de monnik gevangen, opgehangen en gevierendeeld werd.
Carolus

(1) Dit hebben wij voldoende bewezen in de bijdrage *Duinen en Boxley*, in de Annales de la Soc. d'Emulation de Bruges. t. 73, 1930, bl. 131 vv.

De Visch meende dezen Tho mas Dunensis te moeten opschuiven naar de regeering van koningin Elisabeth: hij waande immers dien ‘zaligen Thomas van Duinen’ terug te vinden in den Engelschen monnik Thomas Gabytus die in de lijst der *professi* van 1566-1568 voorkwam. Aldus deed de ‘zalige Thomas Gabytus, monnik der Duinenabdij, martelaar in Engeland’ zijn intrede in de overlevering.(1)

Nu wij den waren *Thomas Gabytus* kennen, ware het belangwekkend in de Spaansche bronnen van Henriquez te kunnen onderzoeken wie die raadselachtige *Thomas Dunensis* mag geweest zijn.

A. VIAENE.

Mengelmaren

Duvels Jaergetide.

Het Duivelsjaargetijde was de vroegere volksbenaming van onweder (donder en bliksem). Het was toen de gewoonte de klokken te luiden binst het onweder. In de rekening van de St. Salvatorskerk te Brugge van 1482 staat. ‘Betaelt de clocluders van dat si luden in een ongheweerte dat zij heeten *dievels jaerghetyde*.’ Volgens het resolutieboek van de Kerkmeesters van St. Salvator, was dit gebruik nog in voege in 1747. Vgl. Verdam, Mnl. Wdb. s.v. Jaergetide.

In de kerkrekening van St. Jacobskerk te Brugge van 1626, f° 18 v. lezen we ‘Betaelt Symoen Verschuero over 't luyden van de biddaghen, van de victorie ende *als 't was donderende*.... 15 s. 2 gr.’

Vele klokken dragen nog het opschrift: ‘Vivos voco. Mortuos plango. *Fulgura frango*’ dat Schiller boven zijn *Lied von der Glocke* stelde.

(1) Thomas Gabytus wordt door Miraeus (Opera diplomatica II, 1322) vermeld als laatste proost van Scapeya (Sheppey op de Theems) den marteldood stervend omtrent 1568.

De volgende verzen wijzen op hetzelfde gebruik:

> Wie dat ontsiet den donderslach,
> Clopper (luide er) jeghen al dat hi mach...

Dat er aan het luiden van de klokken een zekere macht toegeschreven werd, kunnen we zien uit zekere oude klokopschriften. (Annales Soc. d'Emul. 1862, bl. 336 vv).

0p de klok van Ouwegem (O. Vl.) van 1547, stond:

> Myn gheluyt zy Gode bequame,
> Alsoo verre als men my hooren sal,
> Wilt God bewaren van ongheval.

Op de klok van Kruishoutem (O. Vl.) van vóór 1589, stond:

> Alzo verre men my hoort, vrienden vercoren,
> Zo heeft den duivel zyn macht verloren. J.D.S.

Mirakelbeeld te Bissegem, 1813.

Het ‘weenende’ Mariabeeld van Bissegem verwekte in de eerste maanden na het ‘wonder’ (gebeurd in Januari 1812) een grooten toeloop van vrome vereerders. Uit *Poperinge* trokken in Oogstmaand 1813 een heele karavaan bedevaarders naar Bissegem. Ziehier hoe Pieter Cuvelier van Reningelst den tocht beschrijft in zijn Memoriael (handschrift):

‘Den 27^{n} dito (Aug. 1813) is joffrouwe Bollaert, godvrugtige dogter, die haer niet anders besig houd als met werken van godsdienst en godvrugtigheyd, en wiens huys een gasthuys is voor de vrauwpersoonen, uyt Poperinghe vertrocken met een caravane van boven de sestig persoonen, waer in maer ses à seven mannen: om eene bedevaerd te doene naer de prochie van Bissegem by Cortryck, alwaer is een miraculeus beeld van O.L. Vrouw; om door haere voorspraecke den heere te verzoenen in dese ongeluckige en benauwde tyden. Zy en mochten op geen bedde slaepen maer alzoo zy conden, nog snuyven nog smooren, noch caffé dryncken. Hun was maer toegelaten te clappen als den oorlof daer toe ontfanghen hadden van Joffrouwe Bollaert. Eenen waegen volgde hun om de vermoeyde en magteloose te connen rusten.’

Op geheel de streke was er van niets anders meer sprake dan van het weenende beeld van Bissegem. Zelfs de liedjeszangers maakten er hun liedekens op voor de kermissen en ommegangen. P.L. Slosse deelt den tekt van zulk een zeldzaam Liedeken (gedrukt bij L.C. Van Paemel te Gent) mede in zijn verzamelwerk *Rond Kortrijk*, bl. 93. Hij voegt erbij dat de toeloop niet duren bleef, maar steeds verminderde en uitstierf rond de jaren '40.

B.

Communicanten-wijn te Kortrijk.

De wijn vroeger aan de communicanten geschonken ‘om de heilige nuttinge te vervoorderen’ (Mechelsche Catechismus) was dikwijls het voorwerp van een fondatie. Vgl. onder meer het Canariestuk te Slijpe, Biekorf 1931, bl. 65. In de Kortrijksche parochiekerk (St. Maartens) bestonden er vroeger drie fondatiën:

1. Een stichting van 29 April 1481 verzekert ‘den wijn diemen alle *paeschavonde ende spaesdachs* nut, voor St. Pieters (altaar) in Sente Maertinskercke vanden ghonen die te sacramente gaen...’.

2. De wijn voor *Sinksendag* was gesticht door Wouter Froydeure en bezet op dezes huis en erve ‘staende in de Riselstrate, ghenaempt *sinte Michiel* neffens Vollers huus’. Jan, Wouters zoon, maakte moeilijkheden tegen den kerkmeester Jan de Buus betreffende de uitvoering van deze fondatie, doch de wetheeren handhaafden de stichting bij uitspraak van 6 September 1516.

3. De wijn voor *O.L. Vrouw Halfoogst* was een stichting van Katelijne Casins, weduwe van Jan Jonghen, beschreven den 28 October 1458. Ten gevolge van een geschil werd door een beslissing der wetheeren (3 Maart 1517) de uitvoering van deze fondatie onttrokken aan de Dischmeesters en voortaan toevertrouwd aan de Kerkmeesters.

De wijn dezer drie stichtingen werd steeds geschonken vóór het Sint-Pietersaltaar.

Parochiaal archief, Kerkreg. n. 1, f. 73-83.

V.

Een Sint-Antoniuske

zegt men van dat soort vrouwenmutsjes gelijkend op de potsen (calotte) die de paters dragen.

Biddende Kruiers.

Te Heestert bidden de kruiers (wieders en wiedsters) den paternoster tijdens het werk en in den namiddag na de vesprei (vier uur) zingen ze naar een oude wijze driemaal den Wees gegroet.

Deerlijk. L.D.

[Nummer 4]

Vinkenieren.

‘Met zaad en lijm haalde Machiel
Zijn vogels uit de lucht.
Hij groette maar wien hem beviel.
De reste noemde hij bucht.

Hij leefde driemaal dertig jaar.
Toen d'erven kwamen snaren,
Lag g'heel zijn erfenisse klaar:
Zijn zaad, zijn lijm en garen.’
Naar ‘De Vogelaar’ van Isidorus.

't Gonne beteekent dat 't vogelvangen in 't bloed zit, dat men 't niet en verleert met oud worden en dat 't niemand rijk en maakt.

Vogels kennen is 'n heele kunste. D'ekster en de kalle die de lepels wegstekken en al dat blinkt in d'houtmijte slepen; de merelare die in 't gers pikt en dan achterwaarts terdt om den worm te zien naar boven krullen; 't poverjantje, de vriend van den hovenier, zeker omdat zoo 'n stout hertje onder zijn roode veste klopt, of omdat 't zoo boud op zijn spillebeentjes

trippelt en 't zijn kort liedje uitstoot bij 't voorbijgaan van den landsman; de meeze die bals over kop aan de takskens van den appelaar hangt; de vinke die van heur kleen rondo maar 't refrein en kent, en 't alle vijf voet zachtekes uitslaat gelijk 'n ‘ritornelle’ uit 'n muziekdooze.

Dat zijn de menschenvrienden en de mensch onderscheidt ze goed van d'andere: van den koekoek, den onnoozelare die altijd zijnen eigenen name roept en zijn wijf 't tiende gebod laat overtreden als zij in 'n anders' nest gaat klauwieren en eiers leggen; de kwakkel die hem vet mest in 't rijp koren; de specht die met stalen bek op d'holde tronke staat te trommelen en te timmeren; de spreeuwe die als lid van 'n afgerichte dievenbende den kerselare stroopt en niets en ontziet dan 't karabijn en de balpijpe.

Maar de kenner kiest uit al die vogels 't vink[1] omdat zijn slagske zoo schoone, zoo regelmatig, zoo dapper volgt en zoovele'derhande toontjes kent die den besten toondichter ontmoedigen wanneer 't hem invalt de strofe op papier te zetten.

't Zal wel daaromme zijn dat de Vlamingen vinkenieren sedert 't jaar blok[2], dat ze alles geleerd hebben van 't vink en aan 't vink, tot 't vervlaamschen van den Wale toe.

Is 't zake dat ze slaat:

teteterrrrrrr siskewiet (of) djooskewiet
(of) teteterrrrrrr tioewiet
dat is de rechte Vlaamsche zang, maar de vinkeniers
teekenen ook:
teteterrrrr tioeklie
teteterrrrrrr skroeï
en: ti ti, te te, ti ti twée, hoewel gebroken Vlaamsch,
kan altemets nog meetellen.

De Wale slaat:

(1) Vink, coll voor slagvink, elsvink (trijntje) en appelvink.
(2) Ongekend jaar. - Verg. Biekorf 1937. Blz. 231. - Koning en Keizer van de vinken. Ieper 1595.

ti ti ti dal dal dal tje weeuw
ti ti ti dal dal dal weeuw
ti ti ti dal dal dal si beeuw
ti ti ti dal dal dal beeuw
tji tji tji tja tja tja beeuw stjewie
tji tji tji tja tja beeuw

waarvan 't eerste, 't derde en 't vijfde goede zang zijn en 't tweede, 't vierde en 't zesde, slechte.(1)

De buitenstaander meent dat Vlamingen en Walen onderscheiden worden naar 't steertje van den slag, maar de vinkenier weet dat d'hoofdzake ligt aan 't koppelen van den rolzang met den eindslag, die in den Vlaamschen zang luidt *wie* of *wiet*.

't Zou boeken vragen om 't verder af te haspelen maar d'oude vinkeniers nemen ter zettinge, door den band, een rechtvaardige beslissing.

Wij spreken hier van geen blinde vinken maar altijd van ziende.

Dat blinden was 'n schande. 'k Hadde vroeger hooren vertellen da' z' in den ouden tijd de minnezangers blindden om ze niet kwijt te geraken, om ze beter op snuk te doen zingen, en om ze gildiger te doen snoer geven bij 't bezingen van de minne(2). Dat moet al lange leên. zijn. Maar 't vinkske d'oogen uitbranden met 'n heete breinaalde, om het te doen zingen van verdriet!(3) 'k En hebbe 't nooit willen zien doen, al

(1) De vinkenier, Rumbeke. 3de Jaar Nr 7. Bl. 2.

(2) ...'Artists in those dim days, groveling creatures, sing because they cannot do otherwise; and if the early minstrel was often blind, it was, likely enough, because he had been blinded, to keep him from straying. It looks indeed as if the gift of song were subtly connected with a kind of detachment from the cares of conduct.'
'Literature and Society'. David Daiches. (V. Gollancz 1937).

(3) 't Blinden van de vinken wordt verboden door de wet van 22 Maart 1929 op de dierenbescherming (Staatsblad 29 Maart 1929). Bovendien regelt een koninklijk besluit van 25 Oktober 1929 (Staatsblad 17 November 1929) de vogelvangst en 't houden van insectenetende vogels, en een koninklijk besluit van 17 Oktober 1932 regelt het houden van vogelprijskampen.

was 't dat 't wreedste nog achter 't blinden kwam. De beul zat daar te gispen[1] met 'n stroopijpke om den weg naar de kattebete[2] te leeren tot de vogel verstond dat 't water en 't zaad in den hoek van de muite te vinden waren vanwaar de gispinge kwam.

Maar Dictus van Loncke uit Meulebeke die te Rumbeke verleden jare 620 slagen sloeg, en Azor, Baris, Ambiorix en Alor die meer dan 500 strepen deden tellen, en kampioenen zijn, gekend van 't enden de Leie tot in 't Fransche, dat zijn ziende vinken[3].

't Is 'n plezier om 't hooren hoe ze dalje geven 'n ure aan 'n stuk van af 't bevel 'vogels op den grond'. Vroeger tijd begost de zettinge van ten zessen tot den zevenen; dat is nu ook veranderd en 't begint meestal ten achten.

Vinkenieren 'n is geen groote kunste maar 'n goede vinke meester worden is den grooten inzet. Den dag van vandage besteden de jonge vinkeniers tot vijftien frank voor nen takkeling of nen papperling[4] en daarna komt de mizerie. Ze zitten besteken met Walevinken, jonge Walen of reepers die moeilijk zullen verleeren en gauwe vet worden.

Daarom is de bogaardvinke pot.

Z' is dapper in den strijd, slaat van 't eerste jaar den juisten Vlaamschen zang en 'n laat heur liedje niet vermooschen of verbasteren door vremd vink.

't Lichtzinnig koopen van takkelingen kwam zoo zeere in trek door 't verbod van bogaardvogels te vangen in den Zomer, maar zeker is 't dat 't in 't najaar 'n blind zoeken is om nen goeden vogel te koopen.

(1) Gispen: kwispelen; met water sprenkelen.
(2) Kattebete: kleine uitsprong, van een vinkemuit die met ijzerdraad omvlochten is en 't drinkglas bevat om de vink te laven.
(3) Uitslag van de Hoogdagzetting te Rumbeke den 20 Juni 1937. - Eerste prijs Dictus 620 slagen. Leegste getal Forum, eigenaar De Pestel, Vijve St. Elooi 228 slagen en 'Aan ons' Lustig Vink, Moorslede, 228 slagen.
(4) Takkeling: die nog geen winter geleefd heeft. Papperling: in den nest gekweekt.

Wij waren in de jongde d'aloude spreuke indachtig:

> ‘Die 's winters vinkt en 't zomers vischt
> hoe veel hij vangt, 't is meer gemist.’

en gingen de bogaardvinke zelve vangen in 't gepast seizoen; 'n gezonde vinke zonder blesse, ‘wulf’ of kletsekop.(1)

't Is van de jaren 80 dat 'k spreke.

Den Zaterdag begonnen w' al ons tarwenaren gereed te leggen en de lijzolie te branden, 'k wille zeggen koken, en koken 'n is ook 't woord niet, maar juist op 't kookpunt brengen en seffens nen natten dweil erover slaan. Dat gaf de beste plakte.

We vingen den Zondag ochtend of den Maandag achter den vieren, want w'en slachtten van de luiaards niet die zongen:

> ‘Werk ik niet ik moet gaan drinken,
> of gaan visschen of gaan vinken,
> Dus in plaats van wat gewin
> 'k steek er eene daghuur in’.

Wij trokken den Zondag op. Gentiel kende Rulfus nen trouwen soldatenvriend van bij 't tweede piotten, die hem gezeid had dat op hun hof 'n goede vinke woonde. Wij gingen met Miel die nen besten roepvogel had en met den dooden opgevulden van Gentiel. Rulfus' vader en wilde van geen vangen weten; - ten eerste om 't liedje en ten tweeden 't pakt fernijn. Maar hij moest dien Zondag naar de zittinge van den Armendisch en van zoo zaan hij weg was stelden w'ons te deugen.

Gentiel boorde met 't elsen en stak nen ijzerdraad door 'n spille van nen boom, klonk de doode vinke daaraan vaste en zette den levenden roepvogel daaronder in 't gers. Rond den doode zette Miel de lijmauwen en de lijmstokken.

't Is waar; - 'k vergete van te zeggen dat de bogaardvinke geen tweedevinke uit en staat en geenruste

(1) Blesse: kale plek op den kop.
Wulf: schurft.
Kletskop: kaalhoofdigheid, zelfs na 't eindigen van 't ruien.

'n kent tot z'heur gekaduind heeft. D'eerste luistert lijk 'n vinke, en bijaldien de tweede heur vervoordert van te slaan, komt d' andere er tegen vechten tot der dood.

Zoo de muite werd blootgemaakt en de roepvogel in 't gers begon te slaan in strijd met de vrije vinke die horkte en keek naar den dooden vogel op de boomspille; - ze meent daar den vijand te zien, komt er tegen vechten, geraakt vernesteld in aren en stokken, blijft haperen en valt met toegeplakte vleugels in 't gers.

't In 't gereed stellen en 't vangen, 't was al gedaan in de weerdij van een tientje.

De vogel, nen schoonen blauwbek[1], kreeg 'n muite, begon al te slaan van onder weg, sloeg voorts thuis aan den nagel en draaide in de zettinge naar de 700 in d'ure. Daar 'n was hier geen sprake van blinden.

't Jaar nadien was Gentiel koning, drie jaar nadien keizer, en regeerde drie jaar lang geëerd, bemind en gevierd van al zijn' onderdanen, de leden van 't gulde van de ‘Blauwbekken’.

***

Zoo is 't vinkenieren schoon spel.

Het dorpsleven volgt 't keeren van de seizoenen en de vinkenier 'n kent den kalender niet.

Als de Walebenden of 't Oostersch vink - die geen djooskewiet 'n kennen - op den kouter neerestuiken, wordt het zeere winter. Den doom uit d'eerde begint naar 't loof te rieken, de tijd is daar om muziek te spelen op d'hulsteblâren en ook de tijd van 't fatsoeneeren van d'eekels in kloefen, pijpen, paanders en oorlingen.

't Keesten van d'eerdappels in den kelder, 't voos worden van de rapen en 't soppen van de beeten geven d'hope op 't komende voorjaar; de schuifeletten zullen in 't korte geploosd worden bij 't stijgen van

(1) Vink die aan den zang is of in 't korte zingen zal.

de seeve en de schorse zal van 't hout schuiven gelijk 'n wante van d'band.

't Schuifelding van den merelare klinkt al hard en scherp; ‘in de kiekenmande’ of ‘wild' e 't niet eten, laat het staan’, t'elken keere in zes tonen. Dat is nog min of meer winter.

Naardje Putte - de grafmaker - en Mielke van den Dries staan weere hun eerste patatten te planten in de laatste sneeuwbrokken.

't En duurt niet lang of de hagedoorn schiet wakker; de takken loopen uit. De nieuw geplante eerdappels staan vervrozen, te zien aan de korte groeze die zwart uitslaat en de musschen komen in den lochting d'erweten uithalen van tusschen vader's oude soldatenveste en moeder's versleten schorte.

't Blauwendig worden van de vinkebekkeneelen leert den vinkenier dat 't geenen tijd meer 'n zal duren of 't hangt al te slaan da' vink heet: de Lente is daar en de Zomer is op komste.

't Is die Lente en dien Zomer die in de boeken beschreven worden en die de stedelingen ook kennen. De tusschenseizoenen en de geheimenissen van 't wordende gebeuren kennen alleen de man van te lande, de man van den boschkant en bovenal de vinkenier!

G.P. BAERT.

Het stadhuis van Male.

DE ‘Heerlijkheid, stede ende park van Male’ bezit haar stadhuis sinds het midden van de XVIe eeuw, nadat de heerlijkheid tot baronnie verheven werd. Vóór dien tijd vergaderde de wet waarschijnlijk in een kamer van dit zelfde huis, dat toen ‘het hooghe huus’ genaamd werd.

Het was een ‘ofsteide’ gelegen ‘binnen den dorpe

te Male... op den houc vander strate... jeghens over den gracht vanden casteele[1].

Lodewyc van Ghistele, als burgemeester van den commune, kocht dit huis voor de heerlijkheid van Male in 1566.

Welhaast werd het Hooge Huis nu ook ‘stadhuys’ genaamd; de oorspronkelijke naam bleef voortleven tot in 1714. Naast deze beide algemeen bekende benamingen lezen we af en toe ook nog: landshuus, stedenhuys, wethuyse en raedhuis.

Aan de hand van de jaarlijksche rekeningen, kunnen we de opeenvolgende veranderingen en herstellingen nagaan, die aan het stadhuis gedaan werden.

Na den aankoop wordt het ‘Hooghe huys’ volkomen hersteld, en de ‘schepenen camere’ degelijk ingericht.

Groote onkosten werden gedaan tot het vervaardigen van een ‘nieuw comptoir uyt wagheschotte ribben, deylen ende ander bart’. Daarin werden alle rekeningen, registers, de keure en het nieuwe zegel van de heerlijkheid veilig geborgen. In de kamer werd nog een lange tafel, voorzien van een ‘voetbart’, geplaatst en gedekt met een groen laken.

Naast ‘den pit ofte steen’ op het kasteel, had het stadhuis, in een van de kelders, een ‘civile ghevanghenisse’ voor kleinere misdrijven[2].

Alhoewel het stadhuis heelemaal hersteld was, kon de wet er slechts zelden vergaderen, om reden van de godsdienstberoerten.

Voorbijtrekkende benden of op het ka3teel en elders ingekwartierde soldaten, richtten overal veel schade aan, en mieken de omgeving onveilig. Vele inwoners van Male waren gevlucht ‘considererende den benauwden tyt’.

(1) Archief van de St. Annakerk te Brugge, Cartularium van St. Cruus, f° 2 (1301) en Staatsarchief te Brugge, Kerkarchief, nr 306, f° 235 v. (1549). De vier straten welke de plaats van Male kruisten, werden naar de vier windstreken genaamd.

(2) Staatsarchief te Brugge. Male, rekeningen van 1566, f° 6; 1567, f° 6; 1573, f° 4 v.; 1578, f° 5 en 1579, f° 7.

Zoo kwam het dat de vergaderingen meestal gehouden werden te Brugge. Nu eens ‘ten huuse van Mynheere van Male’, andermaal ‘int Cruusken’ in de Langestraat, of in de ‘Maecht van Ghendt’.

Het archief was in veiligheid gebracht te Brugge in het huis van den griffier(1). Het stadhuis bleef verlaten van Mei 1600 tot in het jaar 1612(2).

Jammer genoeg, ontbreken er eenige rekeningen; zoo kunnen we maar bij benadering te weten komen, wanneer het stadhuis hersteld werd.

In 1662 waren de herstellingswerken reeds voltrokken. De heerlijkheid verkeerde in geldnood en kon onmogelijk alle rekeningen vereffenen. Ze werd door de steenbakkers betrokken voor den Raad van Vlaanderen te Gent(3). Daarop gaat de heerlijkheid een nieuwe leening aan van 400 pond met een erfelijke rente van 20 pond 's jaars, bezet op de goederen van de baronnie, namelijk op het stadhuis en op een stuk land ‘het Gillekens veldt’(4).

Hoe en op welke manier deze herstelling gebeurde, vinden we nergens vermeld.

De Malenaars waren echter niet zoo heel zindelijk op hun schepenkamer. De heer baron de Gourcy diende een klacht in over ‘de viesachtighe collegiale camere becladt met menighvuldighe vilainyen ende onbetamelycke teeckenynghen, wanof de mueren vol syn’. Op zijn aandringen werd er besloten de kamer te behangen met ‘eenighe tapisserye ofte stoffe’(5).

De cijns van de brouwerij, gelegen ten oosten van het stadhuis, was sinds 1675 ten einde; de brouwerij werd voortaan mede in pacht gegeven met het stadhuis. Wij krijgen een kijk binnen het stadhuis in den pachtbrief van Pauwels de Bruyne van 1704(6).

(1) Baron Jan Loppez Gallo bezat een prachtig heerenhuis ‘De Zeventorren’ in de Hoogstraat te Brugge.

(2) Male, rekening van 1599, f° 9.

(3) Rekening van 1662, f° 12.

(4) Rekening,en van 1711, f° 38 en 1718, f° 43.

(5) Male, n^{r} 3, f° 18, (1696).

(6) Rekening van 1679. f° 2. en Bijlage I, hierachter.

Rond 1700 komt er groote verandering. François Claesman wordt heer van Male, en richt alles in volgens zijn goeddunken. Aan het stadhuis worden groote werken uitgevoerd. Het oude materiaal van de brouwerij wordt uitgebroken en door nieuw vervangen(1). Op den hoek van den gevel wordt er een nis gekapt voor een Mariabeeld, waarvoor iederen Zaterdagavond een roeten keers van twee oortjes moest branden(2).

Al deze veranderingen veroorzaakten groote kosten. Bij het aanhooren van de rekening verboden de groote gelanden nog verdere verfraaiingswerken, zonder hun toelating uit te voeren. Maar de baron ging voort met bouwen, er kwam een nieuwe schepenkamer bij. De betaling van dit werk werd niet goedgekeurd, en de ontvanger vroeg de toelating om daarover verslag uit te brengen bij het hoofdcollege van het Brugsche Vrije. In een volgende rekening werd de betaling opnieuw geweigerd, alhoewel de ontvanger beweerde 'dat de selve camer ende vaute keuken' gemaakt werden 'tot cieraet, commoditeyt ende utiliteyt vande heerlyckhede'(3).

In tegenstelling met dit nieuw gedeelte, wordt het onveranderde deel, nu 'houdt stadhuys' geheeten. Dit laatste, met de brouwerij, wordt ook heelemaal in orde gebracht.

Na het verschijnen van het edikt van 15 September 1753, 'raeckende de ongeoorloofde acquisitie van doode handen', richt de wet van Male een verzoekschrift tot de gouvernante, aartshertogin Marie Elisabeth, om de amortisatie van het stadhuis te bekomen(4). Dit werd toegestaan mits het betalen van 350 pond van 40 grooten Vlaamsch aan de schatkist(5).

Het stadhuis werd andermaal hersteld(6).

(1) Rekening van 1709, f°s 27-28.
(2) Male, n^{r} 4, f° 33 (1714) en n^{r} 43 (1720).
(3) Rekeningen van 1719, f° 6; 1723, f° 85 en 1724, f° 94 v.
(4) Male, n^{r} 43 (1756).
(5) Rekening van 1754, f° 83.
(6) Rekening van 1755, f° 87.

(Bijblad Biekorf 1938, 4)

HET STADHUIS VAN MALE

Naar een teekening der XVIIIe eeuw, staande onder letter N en den titel ‘S t a d t h u i j s v a n M a l e i n z i j n v o o r g e z i c h t’ op het oud geteekend panoramazicht van het kasteel van Male. Verzameling en foto van A. Verbouwe te Jette. Dit zicht verschilt weinig of niets van de geschilderde kaart van den ommelooper van Male door Frans Lobbrecht en Jan d'Herbe gemaakt in 1711-1712 onder baron Claesman. Men lette op het houten p e l d e r i j n dat de steenen schandpaal met trappenverhoog voorafging (waarover Biek. 1937, bl. 147).

Binder: deze prent rechtover bl. 98.

In 1779 worden de goederen van den pachter van het stadhuis aangeslagen. Zoo krijgen we een breedvoerige uiteenzetting van de verschillende plaatsen en van den geheelen inboedel[1].

In 1795 vergaderde de wetvan Male nog op het stadhuis. Op 17 Februari 1796 kwam ze voor het laatst bijeen ten huize van den griffier de Cridts, die zijn ontslag indiende.

HET STADHUIS VAN MALE.

Eindelijk werd het stadhuis door de Franschen, als nationaal goed, verkocht op 21 ventose van 't jaar VII (11 Maart 1799): ‘Une maison à usage de cabaret, de trente cinq verges de terrein, étant la cidevant maison commune de Maele,... La maison longue 4 verges et demi, large un verge et demi et haute un verge... Comprenant allée et diverses chambres hautes et basses, plus une ecurie en bois et couverte en tuilles...’ Het werd gekocht door Jan de Ceuninck van St. Kruis, voor 405.000 fr.

De foto hiernaast toont ons hoe het stadhuis er tegenwoordig uitziet. In de voorkamer staat een hooge steenen schoorsteen, de, houten fries is echter zeer eenvoudig. In de gebouwen rechts, bestaan nog overblijfsels van

(1) Zie Bijlage II, hierachter.

haarden en houten balken aan de zoldering. Het geheel is onbewoond en dieper in, tot maalderij ingericht.

Nog een woord over de pacht.

Het stadhuis werd verpacht voor een termijn van 3, 6 of 9 jaren, ingaande op 1 Mei. De openbare verpachting werd aangekondigd per kerkgebod in de omliggende dorpen, en geschiedde per opbod. De pachter moest een borg stellen(1). Aanvankelijk was de bediening van cipier en van schutter van het losloopende vee aan de pacht verbonden(2). In de XVIIe eeuw spreekt men alleen nog van concierge. Er werd aangedrongen opdat de pachter zelf het stadhuis zou bewonen. De wet moest altijd kunnen beschikken over de collegekamer.

De pachter moest het stadhuis goed onderhouden en er treffelijke herberg houden. Onder baron Claesman moest hij iederen zaterdag een roeten keers branden voor het O.L. Vrouwbeeld(3).

Gedurende de godsdienstberoerten kon de pachter maar moeilijk zijn pacht opbrengen. Hij verkrijgt afkorting en zelfs algeheele kwijtschelding. Doch later krijgt hij alleen nog afkorting ‘indien het gheviele dat... aende inwoonders vande stadt Brugghe, ter cause vanden orloghe verboden wierde van niet te moghen gaen buyten de stadt, binnen een mylle int ronde van diere’(4).

MAGDA CAFMEYER.

Bijlagen.

I.
Uit den Pachtbrief van Pauwels de Bruyne (1704).

Eerst in de ceucken: twee glasvensters met alle de boorden, de vryese boven aende schauwe, alle de boorden inde spinde. Het luyck boven aende spinde en het schrapayken nevens den heert.

Inde ganck: - Item het henne kot boven de deure.

(1) Rekening, van 1566, f°2; Male, n^{r} 62, f° 27 (1681) en n^{r}43 (1705).

(2) Rekening van 1574, f° 5.

(3) Male, n^{r} 45, f° 155 v.; n° 2, f° 9; n^{r} 43 (1696) en n^{r} 4, f° 33.

(4) Male, n^{r} 4, f° 33.

Inde kelder: - Alle de boorden met een schrapayken.

In het achter keuken: - den hast met het hair om groen op te drooghen.

Inde brauwerye; - een brauw halaem met de toebehoorten en een balcke daer de coelback oplicht, ende de wippe aenden steenpudt met alle de goten.

Op het hof: - Alle de zaten met twee portkens.

Item noch eene coutse staende boven op de solder boven de koockkamer.

Staatsarchief Brugge, Male, pak n^{r} 43.

II.
De Inboedel van den Pachter in 1779.

Twee werck peerden, drie coeyen, een waeghen, een plough en eeghde, een bruette, een siege met cussen en alle d'arnassuren, een hingste kagtel.

Inde platte caemer: een staende orlogie, een waegheschotte casse, twee pluymen bedden met oofthenden, twee geluwe zargien, 80 tinne tallioren, vier tinne schotels, zes saelstoelen met ses andere, een fusicque.

Inden keucken: 6 tinne limenade commen, 23 tinne schotels. 25 tinne cannen, 8 tinne stoop kannen, drie tinne waeterpotten, een coper fernoys, een coper hammeketel, acht coper casserollen, een coper braetpanne en motal, vyf tinne versypers, een pluyme bedde en hoofteynde en catoene sargie, een tafel en 10 stoelen, 50 bierglaesen en 50 ruymers, een deel brandewyn maetjens en tinne pinten.

Inden vertrek caemer: een lit de repos met blauwe catoene behangsel, met pluymen bedde en hooftende met een geluwe zargie, twee kaskens, 6 nieuwemode stoelen en 6 saelsoelen, drie tafels.

Op d'hooghe caemer: drie tafels, 20 saelstoelen, drie tanghen, twee schippen, 3 branders, twee roosters, een spit met trommel.

Inden kelder: 400 ydel flesschen, een deel wyn in flesschen, een deel bier.

Op 't lant: drie gemeten rugge, omtrent een gemet haever, een partie caroten, een partie bouckweet, twee lynen terwe.

Ibidem, reg. 51, f° 72.

Rookersmaatschappijen.

NOG iets dat zal verdwijnen uit het Brugsche volksleven. De jeugd rookt enkel nog sigaretten en doet niet mede in deze oude maatschappijen waar nog tradities van vroegere gilden bewaard worden.

Een rookersmaatschappij bestaat uit een voorzitter, een griffier, een schatbewaarder, twee commissarissen, een deken voor de vrouwen en een zeker aantal ‘confraters.’ Om lid te worden moet men door een confrater voorgesteld worden en aangenomen worden bij meerderheid van stemmen. Het inkomgeld bedraagt vijf frank. Ieder lid betaalt maandelijks een ‘pointinge’ of bijdrage van 3 fr. In de maandelijksche vergaderingen van October tot Maart wordt er voor prijs gerookt. In den zomer wordt er gekaart.

De sirerooking heeft gewoonlijk plaats in Januari; dan is er ook prijskamp voor vrouwen, deze bollen in een ‘trou madame’. Iedereen heeft dan prijs, ook de vrouwen.

De prijskampen bestaan in het om ter langst rooken. Ieder lid heeft een lange steenen pijp, vier gram tabak en twee stekjes. Vóór het begin worden de pijpen nagezien en met een pennemes uitgeschreept, en de tabak gewogen in 't bijzijn van twee confraters. Een prijskamp wordt ingezet door driemaal bellen, de eerste maal voor het stoppen der pijpen, de tweede maal voor het aansteken der pijp, en de derde maal voor het aanvangen van het rooken. Dan wordt ook het uur opgeschreven. Na 20-25 minuten gaat er een commissaris rond om rook te vragen, en daarna alle 10 minuten. Wie geen rook meer kan geven, valt buiten den prijskamp en nevens zijn naam wordt het uur opgeteekend. Wie het langst rookt, heeft prijs. Een kampioen kan tot 85, 90 en zelfs 95 minuten aan één pijp rooken. De grootste kunst is het stoppen van de pijp, maar dat mag ik niet verklappen.

Ied ere maand zijn er twee of meer prijzen door de

kas betaald; de winnaars van den vorigen prijskamp zijn verplicht deze prijzen te gaan koopen op de boete van één frank. Voor den sireprijskamp worden de boeten bij de kas gevoegd. Deze boeten komen van de afwezigen (50 cm. voor iedere verzuimde vergadering), de vloekers (10 cm. voor elken vloek) en van den afkoop van het woord ‘confrater’: bij iedere vergadering betalen de leden 50 cm., dan zijn ze ontslagen van elkander met confrater aan te spreken, anders betalen ze 10 cm. iedermaal ze een lid met zijn naam noemen.

Wanneer een lid sterft, wordt er één zielemis voor hem gelezen; al de confraters moeten er tegenwoordig zijn op de boete van 5 frank.

Onder de Brugsche gemeentefeesten werden vroeger groote rookersprijskampen met stedelijke toelage ingericht. Iedere rookersmaatschappij deed mede. Er was een prijs voor het grootste aantal leden, maar er waren meer leden dan rookers. Deze prijskampen gebeurden in het lokaal van een der maatschappijen. Onder de mededingers werd geloot voor het vormen van ploegen van tien man; soms waren er 30 tot 40 ploegen. De winnaars vormden dan nieuwe ploegen totdat men de beste onder de beste kon rangschikken voor prijs.

De stad gaf schoone prijzen: een regulateur, een koffieservies en een lavabogarnituur.

Ieder mededinger ontving een nieuwe lange steenen pijp.

Onder de gemeentefeesten worden nu sedert enkele jaren geen rookersprijskampen meer gegeven. De rookersmaatschappijen zullen uitsterven bij gemis aan belangstelling bij de jongere generatie.

J.D.S.

Het Zeerhoofdkapelleke te Meulebeke.

- Is het Beloken Paschen dat de menschen daar gaan ‘krekelen’? en dat er kramen staan met wijtink en patatfrite? Er moet dan lijk een soort wijkkermis zijn aan den ‘Krekel’. Wie weeter daar nader bescheid over? E.N.

Westvlaamsche Zanten.

(*Vervolg van bl. 76*)

FASOEFALA: meisjesspel te Westkapelle. De speelsters vormen hand aan hand een ronde. Speelster A is er aan en geblinddoekt. De ronde draait en de spelers zingen een liedje van vragen waarop speelster A antwoordt:

Vr.: Fasoefala. Fasoefala, van waar zij(t) je gij gekomen, Fasoefala?
Antw.: Van onder d'eerde, Fasoefala!
Vr.: Wat he(bt) je gij daar gelaten, Fasoefala?
Antw.: Een mandetje met taarten! Fasoefala!
Vr.: Aan wien ga je da(t) mandetje met taarten geven, Fasoefala?
Antw.: Aan mijn naaste geburtjes (gebuurtjes)! Fasoefala!
Vr.: Wie zijn jen naaste geburtjes, Fasoefala?
Antw.: Recht over mijn durtje (deurtje)! Fasoefala!
Vr.: Zoek naalden,
Zoek spelden,
Zoek menschenvleesch!

Bij 't zingen dezer laatste vrage gaat de ronde rapper aan 't draaien. Speelster A mag de draaiers te lijve gaan. Wanneer zij entwie goed vaste heeft moet de ronde stoppen. Door betasting probeert A haar slachtoffer te herkennen. Gelukt haar dat, dan is zij verlost en wordt door het slachtoffer vervangen.

Dit spel is een wisselvorm van het spel, dat door De Cock-Teirlinck (d. II, blz. 282-288) onder den naam van *Masjoffelken* beschreven wordt.

FEEMELEN (Knokke): fleemen.

FIJKFAK (Knokke en omstreken. Blijkbaar ook elders): bucht, pruts, waardeloos goed. De Bo kent het ww.fikfakken - beuzelen, prutselen.

FIJTE (Knokke en omstreken): dwaze onhandige vrouw. Ook grillige, slechtgeluimde vrouw. De Bo geeft het ww.fijtelen = grillig en lastig zijn, sprekende van een kind. Verg. Eng. fit = gril.

FIKKE (Knokke, Dudzeele): onhandige vrouw. Ook in 't algemeen gebruikt voor onbruikbare voorwerpen, b.v. een fikke

van een mes (zie ook De Bo). *Fikkelen* is knoeien, oorspronkelijk fikkelen met een mes. Een *fikkelare* is een knoeier in 't algemeen.

FLEISTER (Heist): fleemer. *Fleisteren* = fleemen.

FLEUKE (Knokke): onbruikbaar voorwerp. Een fleuke van een mes. Fleuke goed = slechte stoffe. Een fleukewuuf = een zwakke, truntachtige vrouw. Een fleuke van een kind.

FLOKKEN (Dudzeele, Westkapelle, Knokke): de hennen flokken hulder in 't zand, dwz. zij leggen zich in 't zand om zich te koesteren. De katte flokt heur neere onder de stove.

FLUPPE (Knokke): dwaze, onhandige of zwakke vent. Een fluppekind is een zwak kind. Fluppe van kaffie - flauwe koffie. Persoonsnaam Filip.

FLUTSE (Knokke): 1 - Slecht, onbruikbaar ding. Een flutse van een mes. Flutsegoed.

2 - Zwak mensch. Een flutsewuuf.

3 - Afwijzende uitroep. Hetzelfde als *fluut!*

FOKKEDEI (Knokke): een sul, een subbedut.

FOULIE (Dudzeele, phon. fuli), mrv. *foulies* (fulis): slecht, dwaas of schandig werk. Foulies uitsteken = dwaasheden doen. Hij beklaagt hem al die foulies. Meest in 't meerv. gebruikt. Fr. folie.

FOUTEREN (Knokke en elders in 't N.): vorderen. Dat werk foutert goed. Uitspraak met korte oe. De Bo geeft foeteren (lange oe).

FOUTSE, vr. (Knokke): oorveeg, klikker, vage. De Bo geeft *fotse* met de beteekenis van boos vrouwmensch. Hier met deze beteekenis onbekend.

FRANKEN BUF. Gehoord te Dudzeele met de beteekenis van vette kost, overdadig veel eten. 't Is franken buf vandage.

FUTTEL, m. (Knokke): slordige, onhandige of vervallen, zedelooze man. Zatlap.

GAAT IE (= gaat hij) (Vladsloo). Kinderspel = anderwatten. Ook naam van het stokje waarmee gespeeld wordt (anderwat). Vooraleer te slaan, roept de slaander ‘gaat ie?’ en de andere spelers antwoorden ‘jaaj!’ Daarop slaat hij.

GAAT IE SLAAN (Kortemark. Klemtoon op gaat). Hetzelfde als *gaat ie*. Gaan me gaat ie slaan? De slaander vraagt: ‘Gaat ie slaan?’

GALJAARD, m.; mrv. *galjaars*. (Dudzeele): deugniet. Ook gezeid van kinders: een galjaard van een kind. Fransch woord gaillard.

GALLE BOVEN D'EERDE (Knokke): een duinekruid. In de kruidkunde: Erythraea centaureum. Aldus ook bij De Bo en Paque. Deze plant heeft een galachtige smaak. Een plant uit de natte bilken, de koekoeksbloem (Lychnis flos cuculi). hebben wij meer dan eens ook Galle boven d'eerde hooren noemen. Het volk verwisselt gemakkelijk plantnamen.

GALNEUTE of WILDE KASTANJE. Te Knokke en omstreken (ook elders?) spelen de kinders met galneuten volgenderwijze. Een touwe van een goeie meter krijgt op één derde van heur langde een ooge. Elk der uiteinden wordt door een galneute gestoken. Knobbels houden de galneuten vaste. In den rechterhand tusschen duim en wijsvinger wordt de ooge gehouden en de twee galneuten moeten in tegenovergestelde richting draaien. Er zijn twee manieren om 't draaien in gang te zetten. Ofwel doet men eerst de galneute aan 't lang ende draaien en dan wordt de tweede in tegenovergestelde richting gesmeten. Ofwel, en dat is moeilijker! wordt de touwe op den grond uitgestrekt, in een snok bij de ooge gepakt en aan 't draaien gezet. 't Spelletje is niet gemakkelijk. Een bijzonderen naam heeft het hier niet.

GAPER (Dudzeele). Scheldwoord. B.v. een kind, dat kwaad uitgemeten heeft, krijgt van zijn vader ‘A je gij'n gaper!’ te hooren.

GAREN. Uitdrukking te Knokke: achter entwien zijn garen komen of gaan. Beteekent: iemands hulp gaan vragen.

GARTE (Knokke): gebiedende wijze van garton = uit den weg gaan. Verg. *schuifte* (schuif uit den weg), *loopte*.

GASBLOMMTJES (Kuokke). = grasblommetjes, gekweekte en ook wilde blant (Armeria Vulgaris). In 't Zwijn (schorre te Knokke) groeien er vele gasblommetjes. Fransch gazon d'olympe.

GASPIER, m. (Damme): grasmusch (Fringilla chloris). *Gasjounker* (grasjonker) te Knokke. Dit vogeltje heeft vele namen, die een studie overweerd zijn. Ned. groenvink.

(*'t Vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

[Spreuken]

Aan de sneukelkramen op de foore verkoopen ze ook ‘zeure menten’: ze zijn eerst zoete en dan zuur. 'k Hoorde te Kortrijk daarvoor verschillende namen: *totetrekkers* (dat is voorzeker *eigen* Kortrijksch!), *smoeltrekkers*; ook nog *Jezekesdieven* en *schijnheiligaars*. Hoe heeten zulke menten of spekken elders nog?

K.

Om een getijdenboek te schrijven vijfhonderd jaar geleden.

MEESTER Joos Troppineel, priester, wilde een getijdenboek in twee deelen hebben, met het eigen van de St. Salvatorskerk te Brugge, naar het model van een getijdenboek van de St. Donaaskerk.

Hij wendde zich tot den 'boucscriver' Jan Sprengher, en sloot met hem een verdrag voor de schepenen van Damme op 19 December 1433.

In dit verdrag wordt alles bepaald: het te gebruiken perkament, de inhoud en de prijs; de kooper zou een model bezorgen waarvoor Jan Sprengher verantwoordelijk bleef. Deze ontving een voorschot om het noodige gerief te koopen en, om regelmatig toezicht over zijn werk toe te laten, moest hij te Brugge gaan wonen; het werk moest binnen de negen maanden gereed zijn.

Verder wordt er nog bepaald water moet gebeuren in geval van ziekte of overlijden van den 'scriver'.

Een poorter van Damme stelt zich borg voor het terugbetalen van wat er van het voorschot overbleef in geval van overlijden, en voor de teruggave van het model.

Om reden van de zeldzaamheid van zulke verdragen, wordt het stuk hierachter in zijn geheel afgedrukt.

Het berust op het Staatsarchief te Brugge, onder de charters, blauw n^{r} 2371. Het zegel is verdwenen.

J.D.S.

Oorkonde van het Getijdenboek, 1433.

Wij burchmeesters, scepenen, ende raed vander stede vanden Damme doen te wetene allen lieden dat upten dach van heden, voor ons commen zyn in haren propren persoonen: meester Joos Troppineel of een zide, ende Jan Sprengher of ander zide, de welke ende elc van hemlieden zonderlinghe ghekent ende verlyet hebben, te

wetene, de vorseyde meester Joos dat hi besteidt ende bevoorwaerdt heift den vorseyden Jan Sprenghere, ende de zelve Jan Sprengher dat hi ghenomen heift jeghen den zelven meester Joos ende ghelooft te scrivene, te makene, te bindene ende te ordeneerne eenen gheheelen antiffenare in tween bouken, te wetene een zomerdeel ende een winterdeel.

Inde welke twee bouken ende in elken zonderlinghe staen zal een comune sanctorum met al datter toebehoort, alle de primen, te vesperen ende te lauden, ende alle de sanctorum die men ghecostumeert ende gheplogen heift te houdene inde kerke van sente Salvators te Brughe met haren propren zanghen ende ymnen elc in zine stede daert behooren zal, zonder eenich require te zoukene vanden eenen bouke inden anderen.

Sullen ooc staen in elc vanden vorseyden tween bouken, de antiphenen ende ymnen beede dominicalen ende ferialen elc in zine stede zoot behoort.

Ende zullen beede dese vorseyde bouken van voormen, van maten, van noten, van reghelen, van ghescriften, van hooftletteren, 't floreeren, d'bintsel ende 't decsel gheliken den bouken die de proost Zegher gaf der kerke van Sente Donaes te Brucghe; ghemaect met goeder stoffe, in goeden perkamente, zonder gaten ende naden, zo wel bereet als dat by fauten van bereedene de letteren namaels niet en verdonkeren of faillieren in eenigher manieren.

Ende dit omme de somme van vive ende twintich Inghelsche nobelen, elken nobele weghende viere Inghelschen ende een half; de welke men betalen zal moghen met drien clincaerden voor elken nobele zonder fraude; wanof de vorseyde Jan Sprengher kende ter jeghenwoordichede van ons lieden in minderinghen vander voorseyder principaelre somme ontfaen hebbende vanden vorseyden meester Joos, twaelve gouden nobelen, zulke als de voorwaerde inhoudt, omme de stoffe vanden voorseyden bouken der mede te coopene; ende hilt hem danof wel vernoucht ende ghepayt vanden zelven meester Joos.

Omme de welke twee bouken te scrivene, te makene ende te ordeneerne, also vorseyt es, de vorseyde meester Joos es ende zal wesen ghehouden te doene hebbene ende te lecghene inden handen vanden vorseyden Jan Sprengher eenen exemplaires naer den welken dese vorseyde antiffenare ghescreven zal worden, welken exemplaires de zelve Jan Sprengher ghel ooft heift weder te leverne inden handen vanden vorseyden meester Joos, ten daghe boven verclaerst, zulc ende also goed als hine ontfanghen zal zonder dien te verliesene of te verderve[ne] in eenegher manieren; ende daer hi binnen zinen tyden verlooren ofte verdorven worde ende niet weder ghetelivreert inden handen vanden vorseyden meester Joos, zo gheloofde hy de zelve Jan Sprengher up te lecghene ende te betaelne den zelven meester Joos of den ghonen dient aengaen zal moghen, de somme van vive ende twintich Inghelsche nobelen of de waerde van dien in andren payemente.

Ende es voorwaerde tusschen den vorseyden partien dat de vorseyde Jan Sprenghere zal trocken met alre woenst inde stede van Brucghe ende daer bliven wonachtich tote ander stondt dat hy de vorseyde twee bouken vulmaect zal hebben, de welke hy ghehouden zal zyn te leverne wel ende souffisantelike ghescreven ende vulmaect tusschen dit ende Sente Baves daghe naest commende naer der date deser lettren, of hy en hadde belet van ziecten ofte vander dood; van ziecten zo zoude hy ghehouden zyn de zelve twee bouken te leverne vulmaect also scier nadat hy ghenesen zoude worden, als hy zoude moghen zonder fraude; vander dood zo es besprec ende rechte voorwaerde dat de vorseyde meester Joos up lecghen ende betalen zal den naercommers vanden vorseyden Jan Sprengher also verre als dezelve Jan Sprengher in 't scriven vande vorseyde bouken zal hebben verdient, boven den twaelve nobelen hier up by hem ontfanghen zo vorseyt es, ende dit na den goeddunken ende estimacie van goeden lieden die van gheliken werke pleghen te useerne;

ende daer de vorseyde Jan Sprengher niet zo vele verdient en hadde als de twaelve nobelen die hy ontfaen heift, zo zal de vorseyde meester Joos weder hebben zulke somme van peneghen alst bevonden zal worden biden vorseyden lieden dat hy meer betaelt zal hebben dan de vorseyde Jan Sprengher verdient int scriven, het zy alt ghoend dat hy daer up betaelt zal hebben of zom.

Ende waert zo dat anden vorseyden Jan Sprengher eenich ghebrec ware, het ware van den vorseyden tween bouken te makene zo vorseyt es, vanden vorseyden twaelf nobelen weder te restitueerne al of zom zoot behooren zoude, vanden voorseyden exemplaires weder te leverne ghelyc vorseyt es, of daer voor upte lecghene ende te betaelne de vorseyde somme van vive ende twintich nobelen of anders, so wedde ende gheloofde Heinric van Leewen, ons poorter, up zyn lyf ende up zyn goed dat ghe.....den vorseyden Jan Sprengher, het zy al of zom naer dat van elken vanden voorscreven pointen ghevallen zal moghen, te vulcommene ende te vuldoene als goed loyael boorghe ende zonder eeneghe fraude biden orcondscepen van desen lettren ghezeghelt metten zeghele van zaken vander vorseyde stede vanden Damme huuthanghende.

Ghemaect ende ghegheven den neghentiensten dach van Decembre jnt jaer Ons Heeren dusentich vierhondert drie ende dertich.

(*Op den plooi geteekend*:) Haermaere, n.

Mengelmaren

Edward Vlietinck - *In Memoriam*.

Op 2 October 1937 overleed te Berchem-Antwerpen, een van onze oudste medewerkers Edw. Vlietinck. Hij werd geboren te Oostende in 1864, was eerst hulparchivaris te Nieuwpoort, daarna bankbestuurder te Oostende, en later leeraar en redacteur te Antwerpen.

In 1907 vestigde hij zich als advocaat te Berchem bij Antwerpen.

Hij werkte mede aan de laatste jaargangen van Rond den Heerd en aan de eerste jaargangen van Biekorf; in 1934 gaf hij hier nog een studie over de uitwijking van de plaatsnamen.

Heel zijn leven lang hield hij zich onledig met de geschiedenis van de kust. Eerst behandelde hij Breedene (1886), later Walravensijde en Nieuwpoort (1889), en vooral zijn geboortestad Oostende, waaraan zijn twee hoofdwerken gewijd zijn: *Het onde Oostende en zijn driejarige Belegering* (1897) en zijn *Cartulaire d'Ostende* (1910).

Hij gaf nog bijdragen over de geschiedenis van Oostende in de *Annales de la Société d'Émulation de Bruges* (1898), in *Bulletin de la Commission royale d'Histoire* (1901), en in de *Biographie nationale* (16e en 25e deelen).

Hij schreef ook nog het geschiedkundig deel van het werk *De Kust* verschenen in de reeks Steden en Landschappen (1927).

In de Verhandelingen van de Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding, gaf hij een werkje over de voorgeschiedenis onzer kuststreek (1936).

Hij ruste in vrede.

D.

Spotzeg over Dorp en Stee.

Bij een twijfelachtige bewering en wanneer de zegsman zijn bewering staande houdt, zegt men in de Leiestreek: ‘'t Is van dat Waregemsch “waar”; 't is nog 'n kluite dierder dan dat andere.’

Om te spotten met een gulzigaard tijdens den Vasten:

‘Wat is vasten?’

‘Vasten is zich wachten van tien stuiten t' eten en naar d'elfde te tasten’.

't Kint de Nayer. Wanneer 'n kind tijdens 'n gesprek onder groote menschen ongevraagd de woonkamer binnenstuikt, zeggen de groote - om 't gesprek 'n ander wending te geven =:

‘Kijk, 't kind de naaier is daar ook!’

Dit kind de naaier is niets anders dan een zinspeling op het statig figuur van wijlen graaf 't Kint de Roodenbeke de Nayer, Kasteel Oodonk, Bachte-Maria-Leerne, en 't zeisel is bij geval dienstig om d'aandacht van het kind af te leiden van een zakelijk gesprek en het terug te brengen bij moeder in de keuken.

Het gezegde is een spitsvondig middel om op onbescheidenheid te wijzen en is een vorm van Vlaamsche en volksche voornaamheid.

G.P.B.

Zantekoorn

Van een rechtzinnig, mensch: Narden is een van de goe, hij mag er zijn want hij draagt zijn haar van buiten. Brugge.

Als uw mutse scheef staat: Zet ze rechte, ze staat daar juist lijk een sulferdooze op een rape. Brugge.

Van een broekvager: Toe, toe, loopt daar niet achter, God schept den dag en... moeder schept de soepe. Jabbeke.

Wullewantje. Een rond koekje uit bloem en melk gebakken. Zie De Bo op Mastelle, Mostelle. ‘'k Was te Torhout en 'k heb er ook een zak Wullewantjes gekocht.’ *Plattekoeken* zeggen ze te Jabbeke, omdat ze aan beide kanten plat zijn.

Zwijns vetten met den natten of met den drogen bak. Met den *natten bak* vetten d.i. met aardappels en wat meel; met den *drogen bak* vetten d.i. met mengsel van meel alleen. De beste zijn met den natten bak gemest.

Van een Ja knikker zegt men: Lootens is ne sul, hij zit ook al in Jantje Knik's gilde. Loppem.

Het wierookvat op den kop kloppen, d.i. iemand de waarheid of zijn zaligheid zeggen: Wacht maar, ik zal Frans wel ne keer het wierookvat op zijnen kop kloppen. Brugge.

Haver en hooi krijgen: niemendalle krijgen. ‘Als Fons om drinkgeld komt, krijgt hij haver en hooi!’ Brugge.

Sulferen: iets nauwkeurig verrichten. ‘Ja, ja, 'k en ga daar niet achter sulferen, 'k heb al werk genoeg!’ Brugge.

Slierte: oen lange rij. ‘Er stonden een heele slierte auto's aan 't college.’ Roeselare.

‘Ja Fons en zal geen andere vrouwe meer trouwen, *hij heeft er een panne van binnen*!’ d.i. hij heeft er genoeg van. Brugge.

De spa afvagen. ‘'t Is verloren nog veranderingen te willen doen als de spa afgevaagd is’ d.i. als 't werk voltooid en in orde is. Brugge.

Op het riem gaan: goed uitvallen, meeslaan. ‘Laat Pierens maar begaan, zijn zake zal wel op het riem gaan.’ Oostende.

Zijn tonge wetten: op iets bek hebben, goesting hebben. 'k Had zoo mijn tonge gewet voor geernaars, maar Lieske 'n had er geene mee.’ Stalhille.

A.V.W.

[Nummer 5]

Van den Baas uit de ‘Schietspoele’.

> ‘The thought of our past years in me doth breed perpetual benediction.’
> WILLIAM WORDSWORTH.

HIJ was bitter jong - 't was jaar van d'inschrijving ter leeringe voor d'Eerste Communie - toen hij ziek werd, maar hij wierd zoo goed gekaduld dat hij met 't rijpen van de braambezen genezen was.

Zijn vader was 'n oude pensejager die van alles was tegengekomen op strooptocht. Bij 't speuren van een konijnenpijpe was daar een visse uitgesprongen die zijnen puls afbeet, en op 't laatste van zijn leven - hij stierf van 't vier in den buik of den geknoopten darm, want met zekerheid 'n hebben ze 't nooit geweten, - was hij op pensejacht, bij 't naderen van onraad, van den eenen boom op den anderen gewipt, eruit gevallen en alzoo zijn hand gebroken. Uit vreeze

voor den klaps 'n dierf hij bij den docteur niet gaan en heeft zijn hand zelve gespankerd[1] zoodat 't weer aaneen groeide; - maar 't stond 'n beetje krom.

Daarna heeft hij Doolaards bende verlaten[2].

't Klein baaske ging met vader na de ziekte 'n keer wandelen naar den bosch van de Kallemoeie[3]. Vader vertelde van Jan de Lichte, van Baekelant, en vooral van Mast en Danneels die vroeger jaren bij ‘De Dui zend Perijkels’[4] de menschen stroopten op den weg van Gavere.

Ze gingen den boschkant af om hazelnoten te zoeken.

Vader zag den eersten hazelare staan, hief een tak op om de noten in de gaten te krijgen maar daar kwam Lucas Eekhoute, de rijke rentenier en wetheere die 't gezien had, vroeg wat hij daar aan 't uitmeten was, deed proces-verbaal opmaken en zei dat ze hazen stroopten.

't Ging processen of zoo naar, maar den ouden Lybaert heeft het kunnen doen doofpotten.

Dat was baasken's inzet.

Hij ging ter schole bij Gust Compernolle, had 't schoonste geschrifte van zijn klasse en wierd telegramdrager. Dat 'n wierd zoo slecht niet betaald in de jaren zeventig. Een frank tot aan ‘Jerusalem’[5]

(1) SPANKEREN: nauwe doen spannen.
(2) DOOLAARDS BENDE VERLATEN: van 't wildstroopen afgezien.
(3) KALLEMOEIE: ‘Callemoeye gherechte’ is de galg - (op een zandige hoogte) te Petegem-Buiten, bij samenkomst van Oudenaardsche Pontweg met Karreweg, door gemeentebestuur Petegem verkocht in 1828. De juiste plaats is niet aan den hedendaagschen steenweg, maar het hoekje der Soevereinstraat, aan de sparrebosschen van Papeleus-goedje (grondgebied Nazareth).
(4) DE DUIZEND PERIJKELS: herberg waar de steenweg van Deinze naar Gavere tusschen de bosschen loopt.
(5) JERUSALEM: Herberg. Is modern. De Deinsche landboeken geven een ‘herberg Roomen’ op samenloop Tieltschen dorsweg (*de orsweg*) en Leiestrate. Dat is een tiental meter dichter bij de Manebrug over de Severne, naar de Spaansche Cauwe, dan het hedendaagsche kruispunt.

en Vrouwkens Mol en[1]. Een frank 40 voor 'n telegram bij de Slock's - d'hengsteboeren te Wontergem; een frank 20 naar Van Damme den kolenmarktjan te Grammene en een frank 60 voor 'n depeche naar 't stampkot[2] van De Beil's in Aars'le. Want Aars'le 'n had gelukkiglijk nog geenen telegraaf in die jaren en 't was àl te voete.

Mijnheer Arthur trok hem uit de statie weg en bracht hem in de zijdeweverij.

't Baaske was 'n jaar of achttiene als zijn vader stierf. Hij was de jongste van negen; al d'andere waren getrouwd en hij bleef alleene met moeder.

De notaris kwam en teekend' alles op, tot 't vinkebakske en de kwakkelmuite toe.

Na de begravinge vroegen d'aangetrouwde schoondochters waar dat vetste zwijn naartoe was en moeder zei: ‘w'hên 't opgeëten’.

De notaris was 't daarmee eens en de verkavelinge geraakte effen.

Baaske was thuiswever, trouwde met 'n pront vrouwmensch, begon herberge 't houden en stak uit: ‘In de vliegende Schietspoele’ Bierhuis, maar hij deed lijk elk-end-een en schonk korte dreupels zonder patente.

De jonge bazinne ging aan 't naaien en kreeg klanten van overal. D'herberge trok. De wevers en de mannen van den verloren Maandag en de boomzagers van den aard kwamen in de ‘Schietspoele’ hunnen dorst laven.

Dit gebeurde tot den oudsten uit zijnen rok gegroeid was en een matrozenkazakske kreeg van moeder's maaksel. Madam van den notaris vroeg den kleinen wie dat schoon tenuutje gemaakt hadde en toen de kleinen zei: ‘Mijn moeder, Mevrouwe’, vroeg ze

(1) VROUWKENS MEULEN: staat onmiddelijk voorhij het huidige Jerusalem, Leiewaarts. 't Is de molen der ‘Horentschen’, gemoderniseerd (gaz-pauvre) na 14-18.

(2) STAMPKOT: Olieslagerij.

waar moeder woonde en liet er van nu voorts matroze-kieltjes maken voor al heur knechten en meisjongens.

Ze vertelde 't voort en bazinne kreeg de vente van al de rijke menschen uit de streke.

Bij zoo verre dat ze in 't goed seizoen met zeven naaisteriggen zat, en geld vergaarde.

De ‘Schietspoele’ wierd opgevouwen. 'k Zal dat later wel 'n keer vertellen, want 'k wete daar g'heel den teenlap van[1].

Baaske 'n speelde de poepgaai[2] niet maar werkte slag om slinger. s Morgens eerst op, om de koffie te maken terwijl de bazinne 't werk in gang stak. Rond den tienen kwam hij van 't weefgetouwe om de kiekens teten[3] te strooien en hij zorgde meteen voor 't groensel van 's noens.

Na den noene wrocht hij in den lochting tot de trein van Kortrijk binnenliep. Als 't klokske van de schole speeltijd klepte, kwam hij de keuns bestellen en zette in 't voorbijgaan in 't schotelhuis de tote van de koffiekanne aan den mond. Hij zei; 'k ga nog ne keer op mijnen jachthoorn blazen naar Mijnheer den Baron.

Hij werkte tot den vieren en kwam allichte de stuiten snijden tegen dat de kinders van 't schole keerden. Hij trok weerom naar de weefkamer; de jongens leerden hun lesse op d'oude graankiste, z'hielden de weverslampe vast om te luchten - onder de schering - van den boom[4] naar de bete[5] en van den kam[6] naar den drom[7], z'hielpen zoeken naar 'n gebroken draad uit de keten of z'hielpen zuiveren en aangeven.

(1) TEENLAP: den open en den toe. - De verborgenheden.
(2) POEPGAAI: luiaard.
(3) TETEN: het eten. Verg. Biekorf 1937, Bl. 133. A. Mervillie.
(4) BOOM: de garenboom bij de wevers.
(5) BETE: de plaats waar de hevels van den bovenschacht schakelwijsde vastgrijpen in de hevels van den onderschacht.
(6) KAM: Weefkam.
(7) DROM: laatste deel van de keten dat ongeweven blijft.

Bij 't weven van 't duimpeil begost hij hem te schooren en te schoremen en te zingen dat 't snaarde van:

> ‘Mie Katoen,
> Kom morgen noen...’

of van ‘Schoon lief ik moet U verla-aten’, en trok hij met de kinders naar de keuken om de keernepap te gaan roeren.

Na 't eten en 't avondgebed gingen de kinders slapen en baaske werkte in den naaiwinkel bij de bazinne tot 'n stuk in den nacht.

Den Zaterdag was 't driegdraân uitdoen, spelden rapen, lappen ziften en daarna schuren van heel 't gedoe tot rond den twaalven.

Den Zondag 'n zouden ze noch ter roe noch ter hand gewerkt hebben. De jongens trokken naar de Vespers, vader zat op den koer met den stoel op de twee achterpikkels, tegen de staldeure geleund, naar de duiven te kijken; bazinne was aan 't schrijven van de rekeningen en 't studeeren hoeveel stoffe er door d'ooge van de schare kon in de weke die kwam.

't Geld kwam binnen en de jongens mochten voort leeren voor 'n vaste plaatse.

Er werd 'n huis gekocht in stad met duizend frank te kort voor 't betalen van 't ongeld. Grootmoeder legde bij en 't betoog van de schuld werd alle zes maand in minderinge gebracht. 't Oud briefke werd gescheurd en 't nieuwe overhandigd in den geitenstal omdat 't de schoondochters niet 'n mochten weten.

't Baaske bleef altijd in z'n zelfde doeninge. 't Weefde dag in dag uit, trok 's avonds driegdraân uit, telde alle weken de versche keunejongen in zijnen trouwhoed, ging ter bedevaart naar Vosselare bij Sint Elooi voor de nagelgaten van den oudsten, naar Machelen voor de seskens van de keuns, naar Keirzeren bij Oudenaarde voor de krampen die moeder ondervond bij 't snijen met de schare, naar Grammene voor den schreemer; maar daar 'n had hij maar letter bate want toen hij, bij 't binnenbollen, uit 't vensterke keek van

't Ezelke[1] van Tielt, stond de kleinen te schreemen in den lochting. Den dag zelve beloofde Baaske van te hergaan naar Bavichove waar dat 't meer deure trok.

Zoo werd voort geklauwierd tot de zoons hun vaste plaatse hadden.

Baaske was tenden gewrocht. 't Zei zijn werk op bij ‘Jan en Fernand’, na drie en dertig jaar trouwen dienst. Maar als ze geware wierden dat Baaske ze kon missen, kreeg hij zijnen boek van den meestergast aan 't hondekot.

Hij is 'n tijdje kwaad geweest op d'heeren maar 't en heeft toch niet lange geduurd. Hij kreeg 'n post van vertrouwen door 't toedoen van den jongsten zone; 't begost te speculeeren in den ‘Nest’ en in den ‘West’, in d'‘Olie-manieren’, in den ‘Al da w'hên’, de ‘Zeemkatjes’, de ‘Liezen’, in d'‘O-boerkens’ en d'‘A-Zotjes’[2].

Hij kocht als ze leege stonden en verkocht als z'in d'hoogte klommen. ‘'t Is zoo klaar of pompwater’, zei den Baas, ‘ge moet doen lijk Rotschild, die kocht als d'andere verkochten en verkocht als d'andere kochten’.

Dat 'n was maar 'n weten. 't Draaide goed uit en hij zette hem 'n villa. 't Land had hij liggen; 't was binst den oorloge gekocht door den oudsten om er eerdappels op te doen voor 't geval den oorloge zou ‘blijven duren’.

Hij leefde lange jaren gelukkig en trok naar de zeventig maar op zekeren avond, bij 't wasschen van de voeten, voelde hij 'n nepe, kreeg nog eene en krunkelde van de pijne.

Hij zat met den geknoopten darm.

't Zelfde van zijn vader en op den zelfden ouderdom.

(1) 't EZELKE: 't treintje van de West-Vlaamsche Compagnie, Deinze/Tielt. Verg. ‘Kamielke’, Biekorf. 1932, Blz. 383.

(2) KLANKWOORDEN voor beursaandeelen: Est de la Belgique, Ouest de la Belgique, Union Minière, Belgian-Egyptian Allottment Co, Simkat, Société Anonyme de la Lys, Soie d'Obourg en Compagnie de l'Azote. (Verg. Biekorf, 1937, bl. 255-256.)

't Was kwâ grei. Ze voerden hem naar de kliniek, legden hem tot drie keeren verre op den blok, sneden hem nen end darm af - de lengde van nen nieuwerwetschen vliegenvanger die boven 't bedde hing -, maakten van twee darms eenen, naaiden achter 'n maand of zesse de wonde weere toe en na 'n half jaar mooschen en deefelen stond den buik weeromme zoo zuiver of nen tin en ging hij naar bachten lijk Jan en alleman.

Maar wat hij afgezien heeft 'n is aan geen menschen zeggelijk.

Den duvel had daar zijnen steert aan gevaagd. Den Baas genas lijk over 60 jaar.

't Rekeningske was tegen penning zestiene, maar dat 'n is den dag van vandage geen aardigheid meer.

Nu zit de Baas op den terras van zijn landhuis ‘Groeninghe’ in de zonne en uit den oosterschen wind, of voert hij vette, snoeit de druivelaars, trekt naar de kerke omtrent 'n ure verre, kweekt wonderplanten en kruiden der aarde voor de gezondheid, en lacht den oudsten zone vierkant uit als hij h em durft vragen waarom hij nog notelaars plant.

‘Zwijg mij van planten’ monkert de baas, ‘'k zal nog met je beenen noten tjokken!’

En waar zijn. 't Legt er naar aan.

***

Of dit lang en taai leven schoone is of niet?

Wààr is 't in elk geval.

We willen het schoone te verre gaan zoeken

Het schoone ligt in 's menschen leven zelve, in zijn werk, in zijn gewoonten en in zijn verzuchtingen van elken dag.

'k En hebbe niets anders willen doen dan de gebeurtenissen vertellen zooals ze mij in mijn geheugen zijn bijgebleven en 'k schrijve z'hier neere voor ‘Biekorf’ in een pooze van teere devotie voor den moedigen Baas uit de ‘Schietspoele’.

G.P. BAERT.

Het ‘mirakel’ der Hallebedevaarders te Haringe en te Geeraardsbergen.

IN een vorige bijdrage verhaalden wij het wonder voorval gebeurd te Geeraardsbergen waardoor de Haringsche bedevaarders zich gezegend achtten bij hun terugreis uit Halle in 1760. Eveneens gaven wij een beschrijving der schilderij die zij in 1778 in dankbare herinnering aan de kerk van Halle schonken(1).

Eigenaardig nu is dat de broederschap van Geeraardsbergen op hetzelfde wonder aanspraak maakt. Verleden jaar, ter gelegenheid van het vijftigjarig jubilee der kroning van O.L.V. van den Oudenberg te Geeraardsbergen, verscheen in verschillende bladen(2) een historische bijdrage over dit Mariabeeld. Bijna overal wordt de redding der Hallebedevaarders vermeld, als nauw verband houdend met de kapel van den Oudenberg.

P. Labyn die het derde hoofdstuk van zijn boekje ‘Onze Lieve Vrouw van den Oudenburg te Geeraardsbergen’ wijdt aan ‘Onze Lieve Vrouw van Hal en Onze Lieve Vrouw van den Oudenberg’ is voor het verhaal van het wonder gaan putten bij een schrijver(3), die in zijn verdienstelijk ‘handboek voor het Broederschap van O.L.V. van Hal ingerigt binnen de stad Geerardsberge ten jare 1426’ somtijds historisch inzicht mist. Zonder te kunnen het geval voor goed klaar trekken (wat ons onmogelijk blijft, zoolang wij het archief der broederschap te Geeraardsbergen niet

(1) Biekorf 1937, bl. 113 en 220 vv.

(2) Zie o.m. Toerisme n^{r} 7, 1 April 1937, bl. 325 en vlg.

(3) A. St..., priester. O.L. Vrouw van Hal en O.L. Vrouw van den Oudenberg. Een handboek, enz. Stocquart, Geeraardsbergen, 1860. Dit zeldzaam geworden boekje werd ons ook met de meeste bereidwilligheid ter inzage opgestuurd door de Eerw. Paters Jozefieten van Geeraardsbergen, waarvoor wij hen hier nogmaals danken.

kunnen raadplegen) willen wij toch een paar onnauwkeurigheden aanduiden.

Voor het verhaal van ‘Wonder voorval’ schijnt A. St. alleen de schilderij van Halle als bron gekend te hebben. Enkel het aantal (63) bedevaarders van dit jaar en de dankhulde aan O.L.V. van den Oudenberg werden mogelijks ergens aan een verslagregister ontleend: voor het overige beschrijft hij, met behulp van het verklarend onderschrift, het afgebeelde tafereel op een natuurgetrouwe wijze, doch ietwat romantisch getint. Aldus vindt hij, met zijn rijke verbeelding, gedurende het ‘in dollen ren voortvaren’ van den wagen, den tijd om ‘by het hooren van den angstkreet en het heen en weer slaen van den wagen... een ontelbare menigte volks [te doen] komen toegeloopen [die], als getuige van het gevaer en de bovennatuurlyke redding,... zich terstond voegde by de geredde pelgrims, om de H. Maegd van Hal te loven en te danken... in de [dichtbijgelegen] kapel van den Oudenberg’.

‘Nauwelyks was men in de vergaderzael der Broederschap toegekomen, of er wierd vastgesteld: Dat alle de leden verpligt waren, op boete van eene schelling, jaerlijks deze hunner, die den bedevaert naer Hal deden, te vergezellen tot in de Kapel van den Oudenberg, om aldaer door algemeene gebeden eene voorspoedige reis naer ziel en lichaem te bekomen: by de terugkomst moeten dezelfde leden hunne medebroeders te gemoet gaen tot in de voormelde Kapel om hun te verwelkomen en samen Maria, om de behoudenis tijdens de reis, te danken en zoo de dankbaerheid over de redding, in hooger aengehaeld voorval, te vereeuwigen.’

De oorspronkelijke beslissing, evenals het reglement der broederschap, uit dien tijd, blijven ons onbekend. Mogelijks wel is artikel 12 van het nieuw statuut, opgesteld en goedgekeurd in 1855, overgenomen uit de vroegere standregelen (mits een wijziging in de boetbepaling). Art. 12 luidt hier: ‘Het Broederschap doet jaerlyks met de Sinxendagen eene bedevaert naer Hal, uit godvruchtigheid tot hare patrooners Maria. Doch

niemand is verpligt mede te gaen, maer alle leden zyn gehouden de pelgrims tot in de kapel van O.L. Vrouw op den Oudenberg uitgeleide te doen, en hun ter wederkomst aldaer te gaen verwelkomen op boete van 30 centiemen.'

Om reden van de algemeenheid en onbepaaldheid van dit artikel, (waar geen sprake is over vereeuwigen van dankbaarheid om de redding) meenen wij dat dit 'uitgeleide-doen' en 'afhalen' der pelgrims niet in verband mag gebracht worden met het aangehaalde voorval (zooals A. St. doet). Daarbij, wij vinden ook op andere plaatsen een soortgelijke praktijk: aldus 'te Sottegem... worden de pelgrims jaerlijks door de geestelykheid, met kruissen en vanen uitgeleid, onder het zingen van lofzangen ter eere van O.L. Vrouw, tot het uiteinde van het dorp, op den weg naar Hal, en op dezelfde wyze, by hunne terugkomst plegtiglyk ingehaeld en naer de parochiale kerk geleid, alwaer de Te Deum gezongen wordt om God te danken voor de behoudenis tydens de reis'(1). Ook te Haringe, zooals wij vroeger aantoonden(2), werden de bedevaarders door de geestelijkheid opgewacht om onder 't zingen der litanie naar de kerk gebracht te worden, waar een danklof ter eere van O.L.V. gezongen werd.

Verder schrijft A. St. nog: 'Ter eeuwige gedachtenis heeft het Broederschap, een jaer daerna, eene schildery doen vervaerdigen, waer de aengehaelde gebeurtenis voorgesteld wordt, en dezelve opgeofferd aen O.L. Vrouw van Hal, alwaer zy in de kerk, binnen den koor van de Lieve-Vrouw-kapel, aen den bichtstoel geplaetst is. Tot heden toe kan eenieder ze daer bezigtigen. Dezelfde gebeurtenis, in hout gesneden, hebben menige persoonen op het einde der verledene eeuw kunnen beschouwen in de kapel van de eerw. Paters Recolletten(3), wier klooster gelegen was in 't midden van den Raspaillebosch, digtby onze stad.'(4).

(1) A, St. a.w., bl. 31-32; bl. 42; voetnota op bl. 32.
(2) Biekorf 1937, bl. 117-118.
(3) R. Labyn. a.w., bl. 91 schrijft: Paters Dominikanen.
(4) A. St. a.w., bl. 32.

Wat de schenking van de schilderij aan de kerk van Halle betreft, deze werd ongetwijfeld door de broederschap van Haringe gedaan. Wij meenen dit in onze vorige bijdrage voldoende bewezen te hebben. Daarbij voor wie eenmaal het onderschrift der Halleschilderij '...het broederschap van Hal tot Haerynge verheven, keert van syn bedevaerd...' gelezen heeft, kan geen twijfel bestaan over de herkomst.

Betreffende de gesneden voorstelling uit de kloosterkapel konden wij geen inlichtingen inwinnen.

Is de aanspraak van de broederschap Geeraardsbergen op het bedevaartwonder dan heelemaal ongegrond?

De Registers van Halle vermelden noch het wonder, noch de schenking der schilderij (mogelijks wel voorzichtigheidshalve) en brengen ons dus geen opheldering.

Kon het archief van Geeraardsbergen eens onderzocht, dan zou moeten nagegaan worden wanneer voor 't eerst aldaar het wonder vermeld wordt. Intusschen meenen wij de volgende verklaring te mogen vooruitzetten.

Tweede Sinksendag was voor vele broederschappen de dag van hun jaarlijksche bedevaart. Na de plechtigheid zullen de pelgrims uit eenzelfde richting, samen in groep teruggekeerd zijn. De Haringenaars die over Geeraardsbergen trokken. zullen zich wel bij deze groep gevoegd hebben. Het wonder, voorgevallen met den wagen van Petrus Dever uit Haringe, werd door heel de groep bedevaarders als mirakel verklaard. Vandaar de aanspraak ook van de broederschap uit Geeraardsbergen op de wondere redding der Hallebedevaarders!

Wat er ook van weze, in 1860 zou de 100^{e} verjaring van het bedevaartwonder te Geeraardsbergen gevierd worden. Het feest moest prachtig worden. In de algemeene voorbereidende vergadering van de broederschap werd besloten een kopij[(1)] te laten maken van de

(1) Deze kopij verschilt merkelijk bij de voorstelling uit Halle (te Haringe). De wagen (bespannen met 3 paarden die in toom gehouden worden door een engel) is hier geplaatst midden een behuisde straat. Het stadszicht werd vervangen door een kerk (de nu afgebroken oude abdijkerk?); het onderschrift, evenals de ooggetuigen van het wonder, zijn weggevallen. Werd deze kopij soms gemaakt naar de (nu verdwenen?) voorstelling in hout gesneden.

wondervoorstelling die dan zou geschonken worden aan de kapel van den Oudenberg ter gelegenheid van het 'Honderdjarig Dank- en Jubelfeest'. Dit feest was voor A. St. de gelegenheid voor het uitgeven van zijn bovenvermeld handboekje. Het programma der feestelijkheden liep over drie dagen: op Tweede Sinksendag zou de schilderij met veel plechtigheid geofferd worden.

Stormwind en slagregen deden het welvoorbereide feest mislukken, zoodat de schilderij met klein ceremonieel werd overgebracht naar de kapel van den Oudenberg waar ze nu nog bewaard wordt(1).

A. DESCHREVEL.

Opsluit van het Octaaf.

Telken jare wordt in de kerk van de Potterie te Brugge, op 18 April en volgende dagen, de plechtige octaaf gevierd van den zaligen Idesbaldus.

Naar de leden van het genootschap wordt een uitnoodiging gestuurd om de goddelijke diensten bij te wonen. Vele onder hen lazen met verbazing dat de sluiting van de octaaf, nu geworden is *het opsluit van het octaaf*.

Moeten de oude Brugsche volksdevotiën met eigen gebruiken en eigen taal nu ook gemoderniseerd worden in een twijfelachtig algemeen Nederlandsch?

Wie de oude gebruiken van het klooster der Potterie doorleest, vindt het toch sappig dat b.v. ter gelegenheid van de 'O' antiphoon, de zusters Mevrouw gelukwenschen op oude Brugsche wijze met 'Mevrouw, proficiat met uwe 'O'; moesten ze zeggen: 'Mevrouw, hartelijk gefeliciteerd met uwe antiphoon', op wat zou het oude gebruik nog trekken?

Laat ons hopen dat we toekomend jaar, met 'een blijden alleluia', *de sluiting van de octaaf* zullen mogen terugzien.

J.D.S.

(1) Zie R. Labyn a.w., bl. 91 en vlg.

Sluizen en vaarten van Nieupoort in de XVe eeuw.
Aanteekeningen bij een oud plan.

HET hier besproken plan - waarvan wij een afbeelding alhier buiten den tekst geven - berust op het Rijksarchief te Brussel onder n^r^ 6059. Het is naamloos en ongedateerd; de teekening is schematisch en zonder schaal.

Men ontdekte dit plan onlangs in een dossier van 1416; zoo veronderstelde men dat het plan van hetzelfde jaar dagteekent. Wij zullen verder onderzoeken of daarvan het bewijs kan geleverd worden, immers plannen uit de XVe eeuw zijn zeldzame vogels. Dit hier is het eerste uit dien tijd dat wij voor onze gewesten tegenkomen.

Laat ons eerst het plan beschrijven, en de voornaamste verklarende teksten afschrijven, die te allen kante op de teekening voorkomen, tot zelfs op de bruggen en de verlaten der sluizen.

Het plan is geheel geschilderd in waterverf op ruw papier, en niets is geteekend met de pen, tenzij de opschriften. Op het voorplan is de stad verbeeld op fantasische wijze. Van rechts naar links vinden wij eerst de versterkingsmuren, met de Noordpoort, later Ypersche poort genoemd, staande op het noordeinde der Noordstraat of Yperstraat. Links vinden wij een toren die stond op den noordwesthoek der kaai; een schildwacht stond er op, om gedurig de monding van den Yser in het oog te houden; men noemde hem de *Gapaert*. Links een hooge toren, verbeeldende de groote vuurtoren, eerder een versterkingstoren. Daaronder staat er: ‘cette tour est une vierboute et est enseigne par le feu que lon y fait de nuyt au maironniers pour adrescier au havene de Neufport’.

De waterloop vóór de stad is de Yser; rechts staat er te lezen: ‘C'est la riviere appellee yzere et vient

dypre de St. Omer et du west pays de flandres et passant parmi lescluse du nouvel dam par devers la mer'.

Een weinig dichter bij de stad staat de sluis van Nieuwendamme: 'C'est lescluse de nieuwe dam et avant que lon puet y passer il faut atendre une maree soit alant ou retournant'.

Recht voor de Noordpoorte ligt de *Noordbrugge*, later Langebrugge genaamd: 'C'est le pont gisant oultre le havene pour ysser de Neufport et aler devers Noort soit a Bruges ou ailleurs'.

Meer noordwaarts en gelijkloopend met de Yser, zien wij het Lekeleet, en, van het Noorden komende, het Yperleet die er in vloeit.

Een overdracht is er te zien: 'C'est le overdrach appellee desaghers sittue en le yperleedt'. Boven de de overdracht staat er: 'la riviere appellee yperlee venant de Bruges pour aler a Neufport'. Onder de overdracht leest men: 'Ici chiet la Yperleedt ou Leekewatere par celle ainsi par devers le leicsluus parmi laquelle elle chiet en la mer par havene de Neufport'.

Rechts ligt de *Ketsbrugge*, Rechts van de brug, in de rivier leest men: 'C'est la riviere appellee leicleet venant de le west et alle ainsi devers la mer'. Links is de *Palingbrugge*: 'Le pont qui git audevant Neufport oultre la leicleet pour aler a Lombaertsyde'. Links van deze brug, ligt de Lekesluis: 'C'est la leicsluus et viennent atendre une maree avant que lon y puet passer a chacq fois soit alant ou revenant'. Tusschen de Palingbrugge en de Ketsbrugge, staat er op de vaste grond: 'C'est la dicque pour aler de Neufport au dam nouvel et ailleurs au pays'.

Rechts, tusschen de Ysere en het Lekeleet, ziet men een schuinsloopende vaart, met in het midden een overdracht. In den scherphoek leest men: '*Ceste place combien il y a enseigne de riviere est tout entiere et est liretage de la ville d'ypre ou elle pretend faire le nouvel fouaige et overdrach en la maniere cy figuree*'. Dit is, vrij vertaald: 'Deze plaats is vaste grond, al-

t.o. 126

(Bijblad van Biekorf 1938, 5).

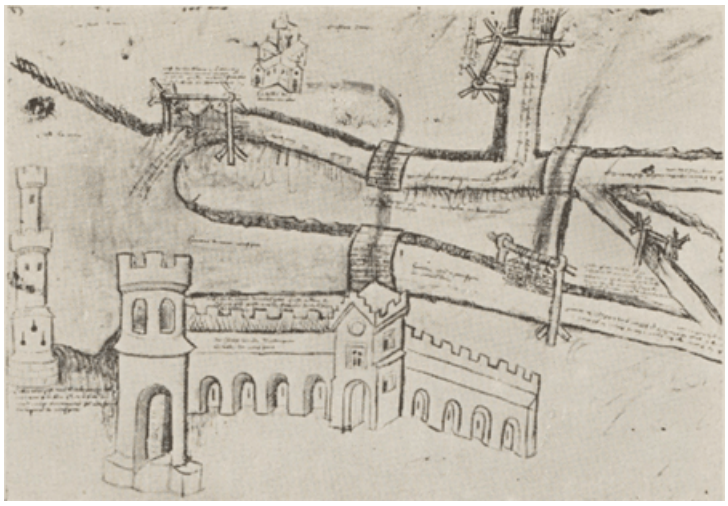

SLUIZEN EN VAARTEN VAN NIEUPOORT.
Plan uit de XVe eeuw.

Binder: deze prent rechtover bl. 126.

hoewel er een rivier verbeeld is, en is de eigendom der stad Yper, waar zij beweert een nieuw bedelf te doen met overdracht op de manier hierbij verbeeld'.

Dit laatste is eigenlijk de reden waarom het plan geschilderd werd. Maar, om alles beter te verstaan, geven wij eerst eene *Topographische beschrijving der streek rond 1416*.

Een klein natuurlijk riviertje kwam van het Zuidwesten van Leke, draaide ten Westen van het dorp naar het Noordwesten, makende eene groote bocht bij de Tempeliershoek; verder draaide het rond Nieuwendamme en vandaar naar het Westen weg tot Nieupoort. Het liep onder de Palingbrug door, en wierp zich in den Yser aan de Lekesluis, die stond op ongeveer 650 m. ten Noord-Noordwesten van Nieupoort. Deze sluis werd later genoemd Vladsloosluis, en in de XVIIe en XVIIIe eeuw Straalsas, Slijksas of Engelsluizeken; zij lag rechtover de Westsluis (zie Biekorf 1936, bl. 191 en 232).

De Zydelinck of Vladsloovaart, was een natuurlijke waterloop en kwam van het Houtland, liep het dorp Vladsloo voorbij in noordelijke richting tusschen Yser en Lekeleet, en vervoegde den Yser te Nieuwendamme,

Het Yperleet liep van Brugge (Scheepsdaele) naar Nieuwendamme, en was ten deele natuurlijke waterloop, ten deele gegraven: (zie onze bijdrage in Biekorf, 1935, bl. 281). Niet ver van Nieuwendamme lag er een overdracht, genaamd Saghersoverdracht. Vandaar draaide het Yperleet naar het Zuiden en wierp zich, ten Noorden van Nieuwendamme, in het Lekeleet.

> De huidige topographie verschilt nog al merkelijk met de vroegere. Nu wordt het Lekeleet, ten Zuiden van Leke, genoemd Vyvermolenbeke; ten Noordwesten van het dorp is de oude naam bewaard tot waar het leed de Vladsloovaart vervoegt ten Westen van Spermalie. Er is nu, integendeel, een kleine waterloop, ten Noorden van Leke, die genoemd wordt Lekeleet, en van het Oosten komt.
> Van Spermalie loopt het Lekeleet onder de nieuwe benaming van Vladsloovaart, tot aan Nieupoort, zonder groote veranderingen ondergaan te hebben. Nochtans de oude Lekesluis

> is verdwenen sedert den 5^{n} December 1665, toen een geweldig tempeest geheel de sluize wegspoelde. Men was verplicht een dam te leggen, om verdere overstroomingen te vermijden. Zoo was de scheepvaart tusschen Brugge en Nieupoort en verder afgesneden, want de doorsnede van 1416 was reeds toegeslijkt. Na eenige jaren werd de sluis eindelijk nieuwgemaakt, nagenoeg op de plaats waar nu het sas van Vladsloo en de Palingbrugge gelegen zijn; het westelijk gedeelte van het geleed werd opgevuld.
> Voor wat de Zidelynck betreft, dit geleed is verdwenen tusschen Spermalie en Nieuwendamme; alleenlijk vindt men er nog sporen van in eenige grachten van dit gewest.

Men kan dus geheel goed het plan verstaan. De doorsnede tusschen de Yser en het Lekeleet, bij Nieuwendamme, werd gevraagd door de stad Yper, om de reizen van Yper naar Brugge merkelijk te verkorten. Zij moesten immers varen tot aan Nieupoort, van daar door de haven naar het Lekesas, en dan door het Lekeleet tot aan Nieuwendamme, waar zij het Yperleet konden opvaren; dit was een omweg van ongeveer 9300 m. en nog moest men tusschen de sluis van Nieuwendamme en de Lekesluis, de tij afwachten, want bij laag water kon men er niet varen.

Het is hetgeen de tekst van het plan vermeldt, zooals men reeds gezien heeft. Hetzelfde wordt gezegd in een stuk van 12 Februari 1617, uitgegeven door Gilliodts van Severen in Coutumes du Franc, d. II, bl. 210: '...ende inde zelve herve te doen delvene een cleene cort rivierkin ende daer in te stellene een overdrach,... bi dat niet meer van noden wesen soude te lidene duer de voorseyde Leicsluus jofte duer de sluus van den Nieuwendamme noch daer enich ghetide te verbeidene omme te commene ter Nieupoort; ooc mede zoude elc voyage varende van Ypre te Brugghe, jofte van Sint Omaers te Brugghe, jof van eldre uten voorseyde Westlande ghecort ende verspoet wesen twee daghen, ende insghelycx also vele int weder keeren. Ende dat meer es de coopmanscepe zoude ghevoert zyn met min costen, al te vele zeikerer ende zonder enighe ducht van der zee.'

Men ziet dat er veel redenen waren om dit werk uit te voeren. Voor wat het verkorten van een enkele reis aangaat, wij weten dat twee dagen ver overdreven is; maar wie overdrijft niet om iets te bekomen dat hem voordeelig is?

Het octrooi om dit werk aan te vangen werd gegeven den 18 December 1416, door Jan, hertog van Bourgondië, en berustte in het verdwenen archief van Yper, volgens Diegerick's Inventaire Analytique, d. III, bl. 72. Eene duplicata van dit stuk berust nog in het rijksarchief van Brussel.

Maar welke bewijzen hebben wij dat ons plan gemaakt werd in 1416? Het beste bewijs is de tekst op het plan zelf, rechts, bij het te graven kanaal, waar, zooals wij gezien hebben, er duidelijk staat te lezen dat dit werk nog moet uitgevoerd worden.

Nochtans, er is nog eene opwerping; de tekst op het plan is het geschrift niet van 1416, maar wel van de XVIe eeuw! Laat ons nog eens Diegerick raadplegen; daar vinden wij d. IV, bl. 266, dat er in het archief van Yper een stuk berustte gedagteekend van 8 Juni 1497. Deze akte is een vidimus van deze van 1416, en, daar was een plan bijgevoegd van het uit te voeren werk. Ongetwijfeld, het plan dat nu te Brussel bewaard wordt, en hierbij afgebeeld, is eene kopij van dit van 1416, en dagteekent dus van 1497. Dit legt uit waarom het geschrift veel jonger is dan de datum toegeschreven aan het plan.

Eene andere opwerping is deze: Op het plan verbeeldt men de Langebrugge, rechtover de Noordpoorte. Welnu, er bestaat een charter in het archief van Nieupoort, van keizer Karel van 21 November 1530, toelating gevende aan Nieupoort om de brug over de haven in hout te bouwen in plaats van in steen, om reden der groote schade door Nieupoort geleden ten gevolge van het tempeest van 5 November 1530: '...par laquelle la principalle porte dicelle ville vers le nort a este abatue et deux ponts de bois emportez et rompus comme ont este diverses dicques et testes

de bois gisant sur ledit hable, avec aussi la principalle rue par laquelle on charrie et va de Neufport vers Bruges... Il ne leur est possible de faire ledit pont de pierres de gres, comme ils etoient tenus de faire'. Zooals men ziet, de tekst zegt niet dat er vroeger geen houten brug geweest was. Dus, wij mogen besluiten dat dit plan wel eene kopij is van dit van 1416, vervaardigd in 1497.

De bedoelde doorsnede van het plan, was in het jaar 1497, ten gevolge van oorlogen, geheel verslijkt, en de overdracht was in puin gevallen; volgens brief van aartshertog Philip aan de leden van den Raad van Vlaanderen, ten gevolge eener aanvraag van de magistraat van Yper, die de herstelling verlangde (Diegerick 1497). Geheel waarschijnlijk werd dit toegestaan, want op eene geteekende kaart van omtrent 1640 (Rijksarchief Brussel, n^{r} 2441) ziet men de doorsnede klaar geteekend. Vermoedelijk werd dit vaardeken buiten gebruik gesteld na het rechttrekken van den Yser tusschen Nieupoort en 't fort Duivelshoorn, bij St. Jooris, rond 1643.

Sedert het opmaken van het plan van 1416 zijn er merkelijke veranderingen gedaan geweest, zoodanig dat al de sluizen nu te Nieupoort in de achterhaven liggen, met zessen in een halven cirkel samengebracht.

Het LEKESAS, na zijne vernieling in 1665 door een tempeest, werd na eenige jaren hermaakt bijna op de plaats waar nu de sluis van Vladsloo en de Palingbrugge liggen. In het archief van Nieupoort is er een aanvraag tot het herbouwen van het Lekesas, geschreven op het einde der XVIIe eeuw, waarin men klaar laat zien dat de doorsnede van 1416, tusschen de Yser en het Lekeleet, te Nieuwendamme, niet meer bestond: 'Remontrant très humblement les états de flandres que l'escluse de vladsloo près de Nieuport estant rompue en l'an 1665, il a esté nécessaire de mettre une levée ou damme au travers de la rivière, près de ladite ville, par laquelle a esté et est demeurée jusques à présent interrompue la communication du commerce par eau

des villes d'ypres, dixmude et Nieuport à Bruges, Ostende, Gand et autres, et e converso, au grand déservice de sa majesté et de la province'.

Door het verplaatsen van het sas, werd ook de PALINGBRUGGE, die over het Lekeleet lag, meer naar het Zuiden geplaatst. Deze brug werd reeds in 1309 gemaakt, maar enkel als voet- en peerdebrug (Hist. Oudenbourg). In 1392 vinden wij vooreerst melding van den naam; '...in der Nieuport item de meetstove buter *paeldingbrugghe*, ende es buter veste' (de Flou. Topon. Wdb.). Deze naam moet ons niet verwonderen, want de palingen waren dan in zulke groote hoeveelheid te vinden in al de waterloopen en vaarten, dat men in de XIIe en XIIIe eeuwen sommige visscherijen verpachtte onder den naam van palingvisscherijen, *paeldingsetthen* (Zie Gailliard, Glossaire s.v. Paeldingzete en Mnl. Wdb. van Verdam s.v.). In de keure van Nieupoort van 1163, is er eene belasting gesteld op de palingen: 'de pensa anguillarum, quator denarios': voor 180 pond palingen vier deniers te betalen; dit alles wijst op een overvloed van palingen.

Rond 1725 (geteekend plan, staatsarchief Brugge) werd er een nieuw Lekesas gemaakt, meer naar het Westen, rechtover de Oostendestraat; het werd genoemd het Provinciesas. Eindelijk in 1843 werd er een grootere sluis gemaakt in de achterhaven, nagenoeg op de plaats waar nu het sas van Plasschendaele ligt; men noemde deze sluis het Gravesas. Het werd geheel herbouwd en gemoderniseerd in 1876. Hetzelfde jaar werd er een nieuw vaardeken gegraven van Nieuwendamme tot aan Nieupoort, gelijkloopend met de vaart van Plasschendaele of Oude Lekeleet. De Palingbrugge werd dan meer naar het Oosten geplaatst, maar heeft toch nog altijd haar oude benaming bewaard, alhoewel zij nu over een ander vaardeken ligt, geheel kunstmatig gegraven.

De sluizen verbeeld op het plan moeten zeer oud zijn, aangezien Philip van den Elzas reeds spreekt van eene regelmatige scheepvaart tusschen Brugge (Scipdal) en

Dixmude, in 1166; de Lekesluis bestond dus reeds te Nieupoort; te Nieuwendamme moest er ook reeds eene sluis bestaan. Men spreekt van Nieuwendamme in 1167 (de Flou, Com. flam., 5, 352). Dikwijls gebruikte men het woord dam voor sluis; vermoedelijk beteekent de plaats genaamd in het stuk van 1167, *novum dam*, eene nieuwe sluis. Eerst in 1251, in een akte van Margareta, gravin van Vlaanderen en Henegouwen, spreekt men van het plaatsen van deuren en sluizen in den Yser, maar niets bewijst dat het de eerste waren (archief van Yper, Diegerick, 1, bl. 68.) - Inderdaad, zonder sluizen te Nieuwendamme kon er geen regelmatige scheepvaart bestaan tusschen Nieupoort en Yper, aangezien het water van den Yser twee maal daags afliep met de getijen der zee, tot boven Dixmude.

Men ziet hoeveel belangrijke feiten er in betrekking staan met dit oud plan, dat maar verstaanbaar wordt door de studie der oude topographie. Onder cartographisch opzicht, is dit plan ook van het grootste belang, want wij zijn niet zeker of er voor onze streken nog dergelijke teekeningen bestaan die, onbetwistbaar, tot de XVe eeuw behooren.

Coxyde, 22 Oktober 1937.

K. LOPPENS.

Bronnen.

J. DIEGERICK. Inventaire analytique ...des archives d'Ypres, d. I, bl. 6-68 - d. III, bl. 69-71-72-76-78-108 - d. IV, bl. 26b.

GILLIODTS VAN SEVEREN. Coutumes du Franc, d. II, bl. 208-210.

RIJKSARCHIEF BRUSSEL, n° 588. Chartes de Flandre, Série I (vijf stukken).

STADSARCHIEF NIEUPOORT, n° 3124-4812. Charter van 1530, n° 283.

REGISTER ende kort begryp van alle de waterloopen der wateringe van Vladsloo Ambacht. Uitgaat A. Ronse, Brugge, 1J37.

CARTON EN VANDEPUTTE. Chronica et Cartularium monasterii de Dunis, 1864, bl. 16 .

GETEEKENDE KAARTEN EN PLANS. Staatsarchief Brugge en Brussel; id. Stadsarchief Nieupoort.

TOPOGRAPISCHE KAARTEN van Belgie op 20000^{e} en op 10000^{e}, Cartogr. Instituut Brussel.

Topographische waarnemingen in de streek zijn volstrekt noodzakelijk.

Zegswijzen in het kaartespel.

VOOR een folklorist vallen er nog eigenaardige volksgezegden op te teekenen, wanneer gezeten menschen heel en al opgaan in hun geliefkoosd kaartespel.

In enkele familie's bestaat zelfs nog het kaartebal in een traditioneele overeenkomst tusschen vier familie's. Ze beginnen 's namiddags met een tasje koffie en koekeboterhammen, dan 2-3 uur kaarten en vertellen, eindelijk het soupeetje: keuns en patatten en worst met appels.

Ge wordt tot het kaartespel uitgenoodigd: ‘Gaan we een partietje doen?’

Heeft iemand maar één geschilderd blad in zijne kaart, dan klaagt hij: ‘'t Is bij mij Loppemkerke’. - Was er daar vroeger misschien maar één schilderij in die kerk te zien?

Wordt piekevrouw gelegd, dan voegt de speler er plechtig bij: ‘De smettine van Leffinge’.

Een geestigaard zegt liever:

‘Mijn schoone Wanne, zei Jan Kapelle’ of ook nog: ‘Piekepuppe’.

Is hertens troef en haalt men een slag met den aas, dan boft de speler:

> ‘Mijn herte is zoo groot
> als een koekebrood’.

Bij 't leggen van den aas volgt dikwijls ook een taalles:

> ‘Livre is een boek
> en lièvre is een haze
> en den dezen loopt zeere’.

Wie er bij 't solen inzit, verdedigt zich nog al:

‘En 'k had er pertangs zeven met de moere!’ 't is te zeggen zeven kleine troevetjes met den aas.

Het is immers geweten dat ‘zeven met de moere soolt’. Achte met den heere is ook een sole (5 slagen).

Toont iemand in 't bieden een derde, dan telt hij één voor één:

> ‘Giebe, goebe, gulle
> zei Kobus' Slussens zijn hond’.

Wordt den heere en de vrouwe getoond, dat heet:

> ‘Mariaze
> Kust den hond zijn toebakblaze’.

Is men noodgedwongen de vrouwe op den heere te leggen, dan lacht de tegenspeler:

‘Den heere is blij dat hij met de vrouwe is’.

Moet iemand noodgedwongen bv. een tien leggen en verzucht hij, dan lachen ze:

‘Zeg is het huisheure, dè?’

Als een speler aarzelt een kaart te leggen, dan moedigt de medemaat aan:

‘Leg maar deure
D'hennen leggen wel deure’,

Gewoonlijk moet men in 't bieden ‘vetten’ voor zijn maat bv. een tien. Heeft men nu weinig of geen ‘tel’ in zijn kaart, dan wordt de kaart met den hoogsten tel geworpen:

‘Alle baten helpen, zei de muis
En ze pisteg' in de zee’.

Waarop de tegenmaat antwoordt:

‘En alle pakken verlichten, zei de schipper
En hij smeet de muize overboord’.

Hebt gij veel verscheidenheid in de kaart, dan plaagt ge maar:

‘Pas maar op
Van 'k heb in alle pitten visch’.

Is al de troef afgehaald, dan besluit de tegenmaat:

‘En nu is 't met de vuisten’

of nog aardiger:

‘'t Is voor de schete die 't scheers lekt’.

Bij ‘'t Piekezot jagen’ of ‘bij 't leggen’ worden verschillende bladen met een rijmpje vereerd.

We beginnen met den *aas*.

‘Aas, aas
Marollekaas
Waar dat de jonge meisjes loopen
Omme rotte kaas te koopen’

ofwel:

‘Aas, aas,
In 't land van Waas
Waar dat de jonge meisjes loopen, enz,’
‘Aas, aas
Piekenaas
Morgen is de duivel baas.’

Den heere:

‘Zoeten heere,
Geneest hem zeere
Van aan zijn kop
Tot aan zijn teene’.

Heere, heere
Verkoopt uw kleeren.'

Van hertenheere zegt men:

'Hertenheere,
Valt hij op zijn kop
Hij en doet zijn gat niet zeer.'

De vrouwe: heet dikwijls de puppe - de koningin.
Als men de vrouwe legt, trekt men den speler bij de haren.

'Vrouwtje spinsenare
trekt maar aan mijn haren'.

De zot:

'Zot, zot, schiet in de pot
Zeven jaar in 't zwijnskot'.

Men zegt ook: Zottegem of: Paf zot.
De tien: Voor koeketien 'blekke tiene' ook 'nepedetiene' terwijl men in den arm nijpt.
We zijn er van overtuigd dat veel lezers van Biekorf deze enkele zegswijzen uit het kaartespel met een veel grooter aantal spreekwoorden kunnen aanvullen.
M. CAFMEYER.

O.L. Vrouw van Lombardsyde.

IN 1746 werd E.H eer Ferdinandus De Curte pastoor te Lombardsyde en deservitor te Westende.
De devotie tot het mirakuleus O.L.V. Beeld, die in de vorige jaren groote uitbreiding had genomen, werd onder zijn herderschap steeds meer in eere gehouden en won nog in luister.
Telken jare deed pastoor De Curte door B. Nonkle, meester-zilversmid, een hoeveelheid zilveren ringen en medalies vervaardigen die gedurende de negen dagen aan de pelgrims werden uitgereikt. Drukker Van de Kerckhove te Oostende, drukte voor dezelfde gelegenheid de plaatjes vermeldend de plechtigheden van den eeredienst en de aflaten die te verdienen waren.
Onder zijn herderschap wordt de toren alsmede de vloer van de kerk hersteld door Martinus de Ruyter 'metsenaere te Nieupoort'.

Pastoor De Curte ijverde om zooveel mogelijk pelgrims naar Lombardsyde te doen komen. Deze werden door hem wel ontvangen en hij moet het niet ontzien hebben bijzondere plechtigheden te hunner intentie te houden, vermits we in een der kerkrekeningen de volgende vermelding vinden:

'Betaelt aan Ferdinandus De Curte, pastor, over syn ordinairen toelegh voor t'administreeren de pelgrims commende naer dese kercke om hun devotie te houden ten allen tyde van 't jaer, ter advenante van een pond grooten ter maendt.'(1)

De paters Recolletten te Nieupoort stonden hem bij in 't uitoefenen van zijn zielezorg. Ze hoorden biecht en predikten op de O.L. Vrouwdagen en andere feestdagen van 't jaar en waren de predikers en biechtvaders gedurende de negen dagen.

Was Ferdinand De Curte gedienstig jegens de pelgrims, hij was zeer milde tegenover de paters en ontving ze op een 'treffelijke' wijze. Dat blijkt uit den volgenden post der kerkrekening van 1750:

'Betaelt aan Ferd. De Curte, voor getrakteerd te hebben alle de E. paters biechtvaders & predikanten op alle Onze Lieve Vrouwdaghen en andere feestdaghen ten tyde van 't jaer, drie pond grooten; en twee pond om getrakteerd te hebben deselven gedurende de neghen daghen'.

In 1752 werd, onder zijn herderschap, de inventaris opgemaakt der juweelen van de kerk en van het beeld.

Die inventaris is in meer dan een opzicht belangrijk. Men kan uit de opgegeven lijst de gevolgtrekking halen, dat reeds in dien tijd O.L. Vrouw van Lombardsyde veel gunsten had verleend, vermits de geschonken juweelen en waardevolle ex voto's er talrijk zijn, zoodanig dat de pastoor door een ambtelijk stuk den schat van de kerk en van het beeld heeft willen vastleggen(2).

(1) Volgens de Kerkrekeningen, Archief Nieupoort.
(2) Deze inventaris die, naar ons beste weten, nog niet uitgegeven werd, berust in het archief te Nieupoort n. 6142.

Inventaris

genomen desen 16 September 1752 door de heeren A.L. de Mourbeque ende Antonio Goom, Burgh^{s} deser stede ende port van Nieuport ter adjonctie van Mr Frans Jacques De Brauwere Raedtpensionnaris, 's wetscommissaris, ten huyse mitsgaders presentie ende interventie van Heer F. De Curte pastor van Lombaertzyde,

van het goudt ende silverwerck ende juweelen

competerende de kercke van Lombaertzyde soo van de gonne ten dienste van dezelve kercke als die dewelcke gedestineert syn tot cieraet van het Beeldt van O.L. Vrouwe aldaer, aen ons door den geseyden Heer Pastoor geproduceert, ter presentie ende interventie van Johannes Vandenameele, coster van 't gemelde Lombaertzyde ende van Johannes Pijtijt geemployeert tot het wegen der geinventorieerde effecten; soo volgt:

[*Kerkjuweelen*:]

Een coperen remonstrance verguldt ende rondtsom verciert met silver.
Een silveren ciborie.
Drie silveren kelcken, dies twee van binnen ende een van buyten verguldt syn.
Twee silveren vaten t'een dienende voor het viaticum ende t'andere voor d'olie voor de siecken.
Twee silvere vaten, 't eene om 't Chrisma en 't ander om de olie van de catechumenen.
Vier silveren lampen.
Twee silveren kandelaers wegende 22 1/2 oncen.
Silveren wierookvat met schuijfven samen wegende 26 oncen 15 engelsch.

[*Juweelen van O.L. Vrouw*:]

Drie silveren croonen, item twee silvere scepters voor O.L.V. wegende de selve scepters 11 oncen 3 engelsch.
Drie silvere croonen voor Jesuken...
Twee gouden croonen de grootste... 't cleenste sonder sterren met een gouden scepter.
Een gemeene gouden keten hangende aan het beeldt van O.L. Vrouwe.
Een gouden sterre by forme van cruysken hangende aan den hals van Jesuken.
Gouden cruys met slot hangende aan O.L.V.
Vier en dertig silveren herten wegende 32 onc. 17 eng.
Ses en dertig groote silv. herten wegende 36 o. 7 eng.
Negentien nog grooter silv. herten wegende 76 o. 6 eng.

Twintig silveren figuren van aermen, beenen ende 10 gr. pyramiden (?) thronen als daer buyten wegende 13 oncen.
Twintig andere silvere figuren van beenen ende andere deelen des lichaems wegende 13 onc. 10 eng.
Twee cruyskens en een schotelken van silver.
Drie gouden ringhen
Een gouden cruys en sluytsteen.
Een gouden ancker.
Twaalf stukken of fragmenten, dies een van silver ende verguldt, seven steenen in silver omset, de drie andere medallies van cleene importantie.
Een gouden herte wegende 3 1/2 eng.
Twee figuren van oogen, die men presumeert van goudt te wesen.
Een gouden cruys met seven diamanten verciert met den schuyfsteen.
Een lanck gouden keten wegende 20 eng. 9.
Een gouden diamanten cruys van seven steenen, inbegrepen den schuyfsteen.
Een gouden knooprinck. Een gouden sterre.
Een colet van fine peirels genaeyt op een bandt van goudt en silver geemployeert op de borst van het beeldt van O.L. Vrouw tgonne ommegedraeghen wordt.
Nieuwe oblatie 't sedert de voorleden novene:
Twee silveren beentjes weg. 1 on. 7 en.
Twee silveren herten wegende 1 on. 3 en.
(Volgende handteekeningen)

J. FILLIAERT.

De beloken tijd te Reningelst en omstreken.

PIETER Cuvelier vertelt verder in zijn *Memoriael* (zie hierboven bl. 46) hoe de Franschen al de kerken deden sluiten: ‘Den 22^{en} 7bre 1797 is alhier gepubliceert geweest, waer by aen alle geestelicken en aen alle fonctionarissen den eed gevraegd wiert. Naer de publicatie wiert er nog thien dagen verleent, en daer naer de kerke te sluyten.

Den 21^{en} dito zyn de kerken tot Ipren gesloten geweest, korts daer naer tot Poperinghe.

Den 24^{en} dito was alhier eenen uytnemenden toeloop van volk van Poperinghe en van het Fransche, om dat de kerken tot Poperinghe toe waeren, niet tegenstaende dat het zeer bedroefd regenagtig weder miek.

Op verzoek van de borgers is tot Poperinghe de kerke van Ste Bertens open gegaen om de geloovige aldaer te gaen bidden, met verlof van de lycken daer in te draegen, keersen daer rondom te ontsteken en te bidden, de pardoenen 's morgens, 's noens en 's avonds te cloppen.

Men heeft de costers de sleutels niet geweyrt, maer hen ontboden by de municipaliteyt en belast de kerke te kuysschen naer gewoonte.

Den selven sondag tot Jpren, men sloot de poorten om te beletten van uyt de stad te gaen om misse te hooren, en men dede hun 10 a 12 stuyvers geven voor een paspoort om uyt te mogen gaen.

Den 26 dito ontfingen zy in het canton nog veel swaerder tydinge, om de kerken teenemael te doen sluyten, alle teekens van Christendom op de kerkehoven ende elders te doen weyren, ook de cappelekens langs de straeten, aen de boomen, etc^{a}.

Wy waeren de leste aen wie d'ordonnantie toequam, wy mogten ook de leste dienst doen. Men bad den commissaris van gheel het canton de selve permissie te willen toestaen, en men dede het teekenen; maer desen tyd geeyndigt zynde, heeft men niet meer durven voortsvaeren.

Den selven dag, de familie Jacobus de Keuwer, die het cruys op het kerkehof hadde doen stellen, deden het selve uytgraven en naer hun huys draegen. De Franschen hadden daer van een schrick om dat het een teeken van Christendom was.

Twee dagen van te vooren tot Poperinghe, men hadde de O.L.V. beelden weg genomen, en ook de beelden die aen d'huyzen waeren, rondom de stad doen afnemen.

Den 1^{en} 8bre, den zondag vanden Roozen-crans, den

lesten dag vande decade ofte thien dagen die wy hadden om publiquelik te mogen dienst doen. Men heeft van menschens gedagten noyt meer menschen gezien op Reninghelst: men stond buyten de kerke tot op de plaetse, en aen elk portael stonden zy verre buyten: men hoorde biechte tot naer den 1^{en} ure.

De vespers begonsten ten 3 uren, verhopende 's anderdaegs nog misse te mogen lezen om dat de thien dagen maer vol en waeren ten thien of elf uren.

Men hoorde seffens zeggen dat men overal de kerken sloot, de dagen uyt zynde ofte niet. Tot Dickebusch men hadde de sleutels in den nagt doen indraegen.

's Avonds ontrent den 6 uren ontfing den agent de selve orders, waer by ik was bevolen den sleutel vande kerke en dien vanden orgel in te draegen in handen vanden agent.

De kerke aldus gesloten zynde, het horologie afgelopen zynde, men hoorde nog ure nog klocke, 't was eene bittere gesteltenisse.

Den 3^{en} dito ziende dat wy op een eyland waeren, hebbe my begeven naer het canton, en den president van Eeke verclaerde my datter gemeene resolutie genomen was om d'horologie te mogen wynden, noen en avond te luyden, en dat onsen agent mogte inventaris nemen van alles datter in de kerke en sacristye was, en dat men moeste mentie maeken van 't gonne aen eenige familien zoude connen toebehooren.

Dit is gebeurt den selven dag, den autaer van Ste Rochus behoorde toe aen de familie Pieter Jacobus Camerlynck, den autaer der zielen aen de weduwe de Coninck.

Den orgel aen de familien de Keuwer, vanden Berghe en veel andere prochiaenen die hem hadden doen stellen.

Dit alles gedaen zynde, heeft den juge de paix den scellé geleyd op de deure vande sacristye, en men gaf my den sleutel vande kerke weder.

Den 7^{en} dito zynde tot Jpren, quamen de bevelen in van Brugge om onse kerken te mogen openen. Dit

veroorzaekte eene gemeene vreugd, en dit was op de verantwoordinge vande municipaliteyten van in de kerken niet te laeten gebeuren dat contrarie was aen de wetten van de Republique.

Vervolgens dan men vermogte aldaer geene misse te gaen lesen ofte andere kerke diensten te doen, tensy alvooren den eed gedaen te hebben, te sweyren eenen haet tegen het koningdom, in onderwerpinge aen de wetten der Republique.

Binnen de selve weke quam een order om alle teekens van Christendom die buyten de kerke waeren geplaetst, weg te doen, als kruycen, de beelden die in de cappellekens waeren langs de straeten, het groote cruys van ket kerkehof, de groote cruycen van de graven, de cruycen van de torens, etc[a]. Men verkondigde dese wonderlicke tydinge met het cloppen der clocke.

Des anderdaegs zondag zynde, was er zoo veel volk in de kerke als op de zondagen dat men misse dede: en ten tyde vande vroegmisse, hoogmisse ende vespers, men dede twee keersen branden op den autaer.

Den 9[en] dito naer den noen, wiert begraven Jsabelle Fournier, geestelicke dogter: het lyk in de kerke gedraegen zynde, en vier keersen ontsteken, men bad een uerken met alle de gebeuren en genoode, en daer naer begraven zonder eenige ceremonien; jeder was ontroert van zulke vremde en goddeloose manieren te zien, men durfde zelf geenen pelder gebruyken.

.....

Den 24 Juli 1798, ten 1 ure naer middag men hoorde onverwagts den trommel slaen, en men sag aenkomen eene compagnie van sestig Franschen met officieren, etc[a], men stelde se by den borger om te eten ende te slaepen, niet wetende watter op handen was.

In den achternoen d'offieren vergaderden in eene cirkel op het kerkehof, men stelde sentinellen, en zy sloegen aldaer raed, belettende aen wie het zy, van aldaer te passeren. Ontrent den avond ontfingen zy brieven, die dobbel gesloten waeren en maer 's nagts ten twee uren en mogten geopent worden. Men hield alle de soldaeten

by malkander in een quartier generael in het wet-huys, het welke ons al eenen grooten schrik gaf.

Ten twee uren 's nagts zyn de brieven geopent, men heeft de persoonen die sy in arrest hielden om dat sy by gevalle ontrent hun waeren gegaen, laeten vertrecken en zy zyn ook ten vyf uren 's morgens vertrocken, een deel al Poperinghe, een deel al Vlamertinge, door de bosschen van St. Six naer Crombeke, Oostvleteren, Merkem, Langemark, en niemant wiste waerom zy gekomen waeren. Men peysde dat zy gekomen waeren om te zoeken naer d'émigréen en Fransche priesters. Den officier hadde met hem eene deurgelopen vrauwe van eenen anderen officier.'

Boekennieuws

Dr L.M. van Werveke. *Inventaris van het Archief van het Oud Regime van de stad Nieuwpoort*. 1938, XVIII + 190 bl.

Nieuwpoort is de eenige frontstad, die, dank aan den H.Th. Dobbelaere, gemeentesecretaris, haar archief gered heeft onder den oorlog.

Het stadsbestuur heeft dan ook beslist dit archief te laten inventariseeren door een vakman, ten einde het beter ten dienste te stellen van de geschiedvorschers.

In een beknopte en leerrijke inleiding heeft de heer v. W. het verleden van de stad samengevat; eerst de vorming van de stad, daarna de bevoegdheid en de samenstelling van het vroegere stadsbestuur; het beheer en het sociale leven van de stad, en eindelijk de geschiedenis van het archief.

De inventaris telt 6.182 nummers. De archiefstukken over Nieuwpoort, die in een ander archief bewaard worden, staan er ook in vermeld.

De inventaris is ingedeeld in elf hoofdstukken, waarvan het tweede het belangrijkste is, daar het bestuur en de rechtsmacht van de stad er in behandeld worden, alsmede de geestelijkheid, de gilden en de ambachten. Andere hoofdstukken handelen over de archieven van den ontvanger, de schepenen, den griffier, de haven en de zeevaart, de familiën, de notarissen, de polders

en wateringen, de kaarten en het archief van de Burgerlijke Godshuizen. Een uitgebreide tafel van eigennamen besluit dit verdienstelijk werk, dat een echt model is in zijn soort.

De stad Nieuwpoort is een van de weinige steden die een volledige gedrukte inventaris bezitten van geheel hun archief.

J.D.S.

K. de Flou. *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen*. XVIII[e] Deel. Brugge, 1938. 1314 col.

Eindelijk, 24 jaar na het eerste deel, is het laatste deel van dit reuzenwerk, waaraan K. d. Fl. 52 jaar gewerkt heeft, verschenen. Het bevat de plaatsnamen van *Wijdauwstuk* tot *Zijweg*, alsook de aanvullingen en de beschrijving der bronnen, voor zooveel deze laatste in de nalatenschap van K.d.F teruggevonden werden.

B.

H. Levecque. *Herinneringen aan Nieuwpoort*, met geschiedkundige nota's over Diksmuide, Ieper, Oostende en Veurne. Penteekeningen van den schrijver. Woord vooraf door M. Van Coppenolle. [Brugge], 1938, 44 bl., 19 ill.

Kunstenaar H. Levecque komt zooeven een boekje uit te geven, met herinneringen aan zijn vaderstad Nieuwpoort vóór den oorlog. Het werkje is opgeluisterd met talrijke onuitgegeven penteekeningen van den schrijver, die ons terugvoeren tot het leven van de oude Vlaamsche visschersstad vóór den oorlog, met haar oude hoekjes, haar kerk met tabernakel, oksaal, predikstoel, koorgestoelte en oude grafzerken, de hallen, de oude vuurtoren, de tempelierstoren, de oude godshuizen, het St. Janshospitaal en het stadhuis.

Twee hoofdstukken worden gewijd aan de folklore de oude ommegangreuzen met ‘Engeltje schud’ en de gilden.

Een stemmig boekje, waarin de kunstenaar, zonder iets nieuws te willen vertellen, uiting geeft aan de liefde voor zijn geboortegrond.

J.D.S.

C. Denorme. *R. Dupont als geschiedschrijver van Nieuwpoort*. Overdruk uit Sint-Bernardussschakel, 1938.

In een geest van oprechte vereering voor den verdienstelijken geschiedschrijver, wiens bijdragen over Nieuwpoort ten grooten deele in Biekorf verschenen, geeft Schr. een ontledend overzicht van zijn uitgegeven werk. Hoe spijtig dat die zoo grondig voorbereide ‘Geschiedenis van Nieuwpoort’ in den oorlog moest verloren gaan! Deze bladzijden laten ons levendig inzien wat wij verloren hebben en... wat

wij van de zoo werkzame nieuwe geschiedschrijvers van Nieuwpoort mogen verwachten!

B.

M. English. *Passiedevotie in West-Vlaanderen*. Eerste Deel. Brugge, Geloofsonderricht, 1938. 64 blz. met prenten = Fr. 4.

Iedereen die in 't onderwijs staat, voelt den nood aan kennis van eigen huis en eigen overlevering: is hij hierin thuis, dan spreekt vanzelf zijn hart mede en hij wekt het gemoed van leerlingen, toehoorders of luisteraars. De geest omvat eerst sterk en trouw datgene waarvoor het hart klopt.

Deze erkende waarheid en ervaring heeft den geleerden Schr. bewogen om zijn eigen éénigen rijkdom ‘als gesneden brood’ uit te deelen, om te beginnen op één gebied: de Passiedevotie. Hij behandelt hier de H. Bloedrelieken van Brugge, Voormezele en Gistel, en de H. Haarreliek van Kortrijk. De rijke inhoud is op uitstekende wijze aangeboden en doet ons verlangend uitzien naar de volgende deelen waarin de H. Doornen, de Kruisrelieken, de vereerde Kruisbeelden, het H. Graf, de Kruisweg en de Lijdende Christus hun beurt zullen krijgen.

V.

Mengelmaren. -

Grootheers.

Te Vlissegem zijn dat een soorte ossen (Biek. 1937, bl. 120) maar in 't Poperingsche is dat een soorte salâ, n.l. salade vóór den Winter gezaaid, meestal in jong engelsch gras om het vervriezen te beletten; soms ook in den hof gezaaid en niet gewied, om dezelfde reden. Na den Winter worden deze plantjes verplant in den hof om aldus vroege kroppen te bekomen. Deze uitgeplante saladehutten worden *grootheers* genoemd.

Aldus hoorde ik verleden maand in 't Poperingsche antwoorden op iemand die vroeg: ‘Hê-j'al salâ staan?’ - ‘Eenige *grootheers* en toen 'e beddige waarvan da' m'al een paar keers *dinneling* (g)eten hên’.

A.D.

Een droge kele.

- Er was hier in de streke een pastor en zijn kerkbaljuw 'n had geen zout noodig om dorst te hebben: hij 'n was nooit tenden gedronken. Pastor Verriest zaliger zij van hem: Die 'ne vent zou *d'heilige olie uitdrinken*.

P.D.D. Ingoyghem.

[Nummer 6]

Sint-Pietersgilde te Moere. 1738.

PASTOOR Augustinus Vermeersch, een Maldegem naar van geboorte, die van 1730 tot aan zijn overlijden (26 Maart 1771) pastoor stond te Moere, heeft er de devotie tot Sint Pieter ingebracht ten jare 1738. Dat mag wel een keer vermeld worden, eerst... *quia jubilaus est* (Levit., XX, 11); en ten tweede omdat de Moerenaars, naar uitwijzen van de West-Vlaamsche boekenschouw van Dr Allossery, mogen gerekend bij de ‘peuples heureux sans histoire’, en dat, waar 't brood schaarsch is, de kruimels dubbel gegeerd worden.

De toestand te Moere was ver van schitterend toen pastoor Vermeersch er den herdersstaf kreeg. De inkomsten van de kerk schommelden van 15 tot 17 pond groote 's jaars, en de lasten klommen tot 24 pond. Dus boerde men elk jaar meer en meer achteruit[1]. Als

(1) Den 6 November 1723 (Act. Ep. Br.) had Justus Bernard van der Straeten, kanunnik-cantor van Sint-Salvators te Brugge, bij testament 50 pond gr. gegeven aan de kerk te Moere. Ik kan niet vinden welke de reden is van die vrijgevigheid bij onzen Brugschen kanunnik ten opzichte van Moere, maar in elk geval zal zijn legaat uiterst welkom geweest zijn om vele gaten te stoppen.

Vermeersch te Moere toekwam vond hij ‘de kercke geen schyn hebbende van een kercke, ontbloot van schier alle nootsaeckelickheden, ende die der waeren soo oudt, versleten in brocken ende stucken, dat het geensints en betaemde... de selve tot den goddelycken dienst... te ghebruycken’.[(1)].

Vermeersch was de man niet om bij de pakken te blijven zitten. 't Was een van die ijverige priesters die, als ze op een parochie toekomen, ‘'t aanschijn der aarde vernieuwen’. Koken kost. De pastoor stak er veel van 't zijne in, zooals blijkt uit de aanteekeningen in 't Bisschoppelijk Archief, maar er kwam een dag dat hij den grond van zijn beurze tastte en zijn werk was nog maar half voltooid. Dat zal hem misschien op 't gedacht gebracht hebben van te Moere een beevaart in te richten, een van die volksheiligen te vereeren die men in Vlaanderen soms ‘broôwinners’ heet, en wier devotie verarmde kerken een beetje kan vooruithelpen. Moere paalt aan Gistel en Kruiszande, waar zulke devoties bestaan, en pastoor Vermeersch kwam van Snaaskerke waar een der bloeiendste beevaarten is tot Sint Cornelis.

'k Zeg: armoe zal hem misschien op die gedachte gebracht hebben; dat is slechts een veronderstelling, maar 't is toch waarschijnlijk; want reeds den 14 Maart 1738 kreeg Vermeersch de toelating om in zijn kerk te laten vereeren een relikwie van Sint-Cornelis

(1) Bisschoppelijk Archief, Brugge, F, LXXXVII - Volgens de Acta Episc. Brug., wordt Augustinus Vermeersch, den 25 Juni 1726, van onderpastoor te Zwevezele, pastoor te Snaaskerke; den 9 September 1734 verwisselt hij die laatste pastorie tegen deze te Moere met Jacob Cutsaert. Zijn broeder Jan Vermeersch kreeg de pastorie te Watervliet in 1720. Volgens zijn testament, gedateerd van September 1764 (Bisschoppelijk Archief te Brugge, F, LXXXVII), heette zijn vader ook Augustinus en zijn moeder Elisabeth de Vuldere.

die hij van den abt van Sint-Niklaas te Veurne had gekregen[1]. Naderhand zal pastoor Vermeersch ingezien hebben dat een devotie tot Sint Cornelis te Moere niet goed kon gedijen, om reden van de nabijheid van Snaaskerke. 't Was misschien Mgr van Susteren zelf, die ter gelegenheid van de goedkeuring der relikwie van Sint Cornelis, den pastoor erop zal gewezen hebben. In elk geval, drie maand later is 't Mgr van Susteren die, den 18 Juni, de kerk te Moere begiftigde met een schoone relikwie van Sint Pieter, uit Rome gekregen en gesloten in een zilveren ovalen zeinsel[2].

Volgens een aanteekening in 't Bisschoppelijk Archief te Brugge werd de relikwie te Moere plechtig ingehaald op Sint Pieter- en Pauwelsdag 1738. De hoogmis werd gezongen door Donatianus Arents, kanunnik-gradueel van Sint-Donaas en deken der Kristenheid van Gistel. Het sermoen werd gepreekt door pater Romuald, vicaris der Recolletten te Nieuwpoort. Heel de geestelijkheid van 't omliggende was tegenwoordig: de pastoors Rotsaert van Gistel, van Afferden van Kruiszande, Collage van Koekelare, Valcke van Eerneghem en de coadjutor Bouchout van Zevekote.

***

In de oude kruiskerk te Moere, die onder pastoor Corbé[3] in 1860 werd afgebroken, stonden drie altaren:

(1) Act. Ep. Brug,. Reg,. 54, f. 219^{v}.

(2) Ibid., f. 253^{v} '... Roma, sub authenticis litteris acceptae, in vasculo argenteo ovali'.

(3) Pieter Frans Corbé naar uitwijzen van zijn doodsbeeldeke, werd geboren te Brugge in 1790, was in 1813 bij de Wezelnaars van 't Seminarie te Gent, priester gewijd in 1817, 't zelfde jaar onderpastoor benoemd te Sleidinge, pastoor te Oostburg (Holland) in 1823, te Moere in April 1825, aldaar overleden, den 16 Januari 1867. Den 1 Juli 1850 vierde hij zijn jubilé van 25 jaar pastoor te Moere, en te dezer gelegenheid werd hij 'door zynen toegenegen cosyn, Eug,. Grossé' vereerd met een jubelzang die in druk verscheen, en waaronder geen middelmatig leerling in de poësis zijn naam zou willen stellen. Pastoor Corbé bouwde in 1860-61 de nieuwe kerk te Moere en in de pastorie wordt nog, zijn portret bewaard, geschilderd op glas, met op den achtergrond de nieuwe kerk. 't Is een zeer povere bouw, maar destijds vond men dat een nec-plus-ultra. Ziehier hoe de 'Gazette van Thielt' (28 Sep. 1861), in 't smakelijk stijfpap-vlaamsch van dien tijd, dat meesterwerk beschrijft: 'De kerk is gebouwd volgens den gotikschen bouwtrant, onder het beleed van Mr Laureys, schranderen bouwkundige, die, als deskundige, Roome en deszelfs omstreken bewoond heeft. De oude toren, spitsachtig opgaende en in verband gesteld met de nieuwe kerk, komt trotsch voor en, te samen werkende met den gevel der kerk, levert een treffend gezicht op'.

een verslag over 't dekanaal bezoek in 1642[1] vermeldt het hoogaltaar, een van O.L. Vrouw (Noordkant) en een van Sint Niklaas (Zuidkant). Toen deken Arents de kerk 'visiteerde' den 30 Oktober 1734[2], waren er maar twee altaren meer, het hoogaltaar onder de aanroeping van Sint-Niklaas en dat van O.L. Vrouw. Het derde, aan den Zuidkant, stond vroeger onder de aanroeping van S. Sebastiaan, zegt hij, maar is onlangs verdwenen. Met het invoeren van de devotie tot Sint-Pieter zal pastoor Vermeersch daar een Sint-Pieters-altaar laten oprichten: in zijn boven vermeld testament wordt bepaald dat al de door hem gefundeerde diensten daar moeten geschieden.

Ook van 't jaar 1738 is 't schoon houten borstbeeld van S. Pieter, dat gemaakt is om de relikwie te dragen. Een overeenkomst van 1 December 1738, tusschen den pastoor eenerzijds en den 'Hooftman, Poincters ende ghemeene parochiaenen' anderzijds, bepaalt dat de pastoor uit de offerpenningen mag vergoed voor de onkosten van dat beeld[3]. Toen men in 1860 de oude kerk afbrak en alles wegmaakte wat van een zekere beteekenis was, werd het borstbeeld van Sint Pieter, zooals dat van Sint Niklaas, buiten gezet te vergaan in wind en weere, boven een zijdeur. 't Was pastoor Degryse die deze twee gedachtenissen en kunstwerken weerom binnenhaalde en liet herstellen.

***

Pastoor Vermeersch wilde iets meer dan een devotie, hij wilde een confrerie of, zooals de oude aanteeke-

(1) Bisschop. Archief, Brugge.
(2) Ibid.
(3) Ibid, F., LXXXVII.

ningen 't zeggen, een Sint-Pietersgilde. De inrichting werd goedgekeurd te Rome, en met allerlei geestelijke gunsten verrijkt door Paus Clemens XII, den 19 Mei 1738. Mgr van Susteren liet de breve afkondigen, den 29 November daaropvolgend. Den 13 December 1738 gaf de aartspriester Van Vyve zijn 'Approbatie' voor een devotieboekske, gedrukt '*tot Brugghe, by de Weduwe oan Philippus Josephus Vincent, in de Breydel-straete, in S. Augustinus*'. Dat zeldzaam werkje, dat zelfs aan den speurzin van den opsteller onzer West-Vlaamsche Boekenschouw is ontsnapt, draagt geen schrijversnaam, maar is ongetwijfeld van de hand van pastoor Vermeersch en is opgedragen aan Mgr van Susteren. De titel luidt:

> *Kort-Begryp vande glorieuse, heylighe daeden en menighvuldighe miraculen van den Prince der Apostelen St. Pieter, als oock van de aflaeten en privilegiën verleent... aen alle de mede-broeders en mede-susters van het broederschap opgerecht in de parochiale kercke der prochie van Moere*.

De groote bekommernis van den schrijver schijnt wel te zijn: bewijzen, en dit met voorbeelden aan de Schriftuur ontleend. dat waar andere heiligen worden gediend voor een of andere geestelijke of tijdelijke nood, Sint Pieter de 'specialist' is voor alle gevallen. En daar er bijzonder gesteund wordt op de gevallen van 'tooverye en bezetenheid' en te keere gegaan tegen 'tooveraers, waerseggers, af-lesers, duyvel-jaegers oft d iergelycke', is het blijkbaar dat pastoor Vermeersch met zijn devotie den strijd aanbond tegen een superstitie die bij zijn volk nogal ingeworteld was. Voor 't overige is de schrijver een minder dan middelmatig letterkundig talent, al is zijn stijl soms plezierig-bombastisch, op en top zeventienhonderd. Aldus waar hij den mensch afschildert met 'een ellendig en katyvig lichaem, bestaende uyt Vel, Vleesch en Beenderen, Bloedt, Aderen, Pesen en Senuwen, Gal, Slym en Speeksel, Fluymen, Dreck en Stanck, Wint en Seever...' Zijn verzen - want hij heeft zich ook aan 't rijmen gewaagd - zijn al niet beter; maar ik wil er toch een

paar afschrijven, omdat ze de toestanden typeeren. 't Eerste is tegen de superstitie:

> ‘In al' hulpeloose quaelen
> En wilt geen Afleser haelen
> Naer geen Duyvel-jaegers gaet
> Uw' oogh op Sinte Pieter slaet...’ (bl. 21).

't Ander is ‘historie’ voor Moere ende is... Een liedeken, Stemme ‘Aldus’:

> ‘Apostel Petrus' Reliquiën
> Worden nu tot Moere gesien...
> Als nu is hier oock ingestelt
> Het ghilde van dien vromen Helt... (bl. 41).

Uit het boven vermeld stuk van 1 December 1738 leeren we dat toen reeds de Confrerie in vollen bloei was. Er waren twee *Sinte-Pietermeesters*; men vierde jaarlijks de novene, met daags daarna een jaargetijde voor de overleden confraters en een solemneele Sint-Pietersmisse daags na Kermis-Zondag. Men besloot, 't akkoord met de Recolletten van Nieuwpoort, de ‘Statiën’ van het feest van den Zoeten Naam en van den eersten Zondag in Oktober te verleggen op S. Pietersdag en den Zondag daaropvolgende. Er werd geofferd ‘in natura’, boter, vleesch, etc.

De devotie bleef in stand tot in de jaren 1860 ten minste. Voor mij ligt een knipsel uit de ‘Gazette van Thielt’, 28 September 1861, met 't volgende: ‘Maendag 23 September 1861, 's morgens om 8 ure, wierd de herbouwde kerk te Moere plegtiglyk gewyd door Z.D.H.J.B. Malou... onder de aenroeping van den H. Nikolaus als titelpatroon en den H. Petrus, Apostel als tweeden patroon...’ 't Berichtje is onjuist. Eerst omdat de kerkelijke wetgeving thans geen ‘tweede’ patroon meer kent in den zin van ondergeschikt, en ten tweede omdat Mgr Malou, naar uitwijzen van zijne Acta, kerk en hoogaltaar consacreerde onder de aanroeping van S. Niklaas ‘sine addito’. Maar 't zijaltaar langs de mannenkant, dat niet geconsacreerd werd, was een S. Pietersaltaar; wat bewijst dat de devotie nog niet vergeten was, zooals zij het thans is.

M. ENGLISH.

H. Bloedprocessie en H. Bloedspelen te Brugge in de XVIe eeuw.

IN de Brugsche stadsrekeningen, resolutieboeken en ferieboeken van de tresoriers wordt ieder jaar het *Spel van den Heleghen Bloede* vermeld. Het was geen opvoering zooals er nu een op touw gezet wordt vóór de Halle, maar een spel dat met de processie medeging. Het bestond uit de Reus, het Ros Beiaart met de vier Heemskinderen, de Roede van Jesse en de Hel met de galliote. Men noemde het ook de vier ‘parcken ofte spelen’; in de stadsrekeningen staat ieder jaar een post ‘ter cause van 't uutreeden van viere parcken ende spelen als van den Rueze, Rosbayaert, de Roede van Jesse ende de Helle metten galliote... ghedaen spelen ende omme ryden inde voorseyde processie vanden heleghen Bloede.’

In de stadsrekening van 1555 wordt nog een vijfde spel vermeld: ‘Coninck Caerle’.

Rond de Reus gingen vier reuskens; op het Ros Beiaart zaten de vier Heemskinderen, waarvoor de stad in 1530, vier nieuwe harnassen kocht; deze harnassen werden ieder jaar gebruikt in de processie. Jaarlijks ook werd een schilder betaald ‘ter cause vande voornoemde spelen, voor de schoens ende wambaysen vande voorseyde Haymons kinderen, 't leveren van fusteyne lynwaet, cannevets, synghels, cooperdraet ende anders, metsgaeders bovendien uutghedaen ende gheaccoutreirt t'hebben vier jonge ruesekins.’

De gilde van de stadsklerken bezat het voorrecht de vier Heemskinderen te verbeelden. In 1563 had de tresorier zelf vier jongens aangeduid; de stad besloot op klacht van de klerken, dat de tresorier dit jaar één van de ‘reusekins’ mocht uitkiezen, maar dat deze, vanaf

het volgende jaar, opnieuw alle vier door klerken moesten verbeeld worden, zooals het altijd gebeurd was[1].

De Reus werd gekleed in 't rood en 't geel; in 1525 kocht de stad daartoe zes ‘dobbel sticken bocoraenes’, drie roode en drie gele.

In 1567 gingen de vier oude spelen in de processie, en daarbij nog drie wagenspelen, waarschijnlijk de drie ‘toghen’ van Eduwaert de Dene[2].

In 1570 kregen de zwaarddansers van Hondschote de toelating om in de processie te gaan vóór de de schermers; aan deze ‘zweertdansers’ of ‘speelders metten zweerde’ werd een toelage betaald[3].

De H. Bloedprocessie deed vroeger de ronde van de stad langs de vestingen. In 1565 kon ze de vestingen tusschen de Ezelpoort en de Speipoort niet volgen, om reden van de werken aan de nieuwe vaart van Koolkerke, de processie werd van de Ezelpoort naar de Dampoort geleid, langs den Vlamingdam, Wulpen en 's Gravenbrugghe[4].

In 1573, om reden van de beroerde tijden, deed de processie de ronde van de stad, binnen de vestingen, omdat de binnencyngels opengedolven waren[5].

De processie voelde, ook in haar samenstelling, den weerslag van het begin van de Geuzenberoerten.

In 1572 werd de Reus, het Ros Beiaart en alle andere ‘toghen ende spelen’ achtergelaten in de processie, evenals de trompers van de poorterij en de ambachten; de berijders, officieren, kolfdragers en de stedehouders van baljuw en schouteet moesten in de processie dicht bij het H. Bloed blijven om het te bewaken[6].

Het volgende jaar, toen de processie binnen stad moest uitgaan, werden er slechts vier stadspoorten

(1) Resolutie van 21 April 1563. Vgl. Biek. 1937, 167. - Over processie en spelen in de XVIe eeuw en later, zie Biekorf XI, 1900, bl. 133 vv.
(2) Resolutie van 5 April 1567; zie verder.
(3) Resolutie van 2 Mei 1570, stadsrekening van 1570.
(4) Resolutie van 5 April 1565.
(5) Resolutie van 24 April 1573.
(6) Resolutie van 28 April 1572.

opengelaten, maar elk met een wacht van vijfentwintig man. De soldaten en de gilden moesten de wacht optrekken op de Markt, het werd hun verboden te drinken. In de processie moesten de gilden medegaan, gewapend maar zonder ‘pareure’[1].

De H. Bloeddag werd nog op andere wijze gevierd. De couleuvreniers en de busschieters ontvingen buskruit van de stad ‘omme daermede de eere te bewaeren in 't schieten van heuren bussen up den dach van de processie vanden heleghen Bloede’[2].

In 1610, na het sluiten van het twaalfjarig bestand met de Vereenigde Provinciën, ging de H. Bloedprocessie voor het eerst weder uit, zooals vóór de godsdienstberoerten en vóór den oorlog, met ‘diversche zaecken van triumphe’: het Ros Beiaart, de Reus met de Reuzinnekes, de Hemel en de Hel[3].

In 1621 werden in de processie al de ‘spelen van genougte’ achtergelaten, ‘mits het expireren van de trefves’ (= het twaalfjarig bestand)[4].

Er werden ook andere spelen opgevoerd ter gelegenheid van de H. Bloeddagen.

In 1545 waren er vier prijzen te winnen met de ‘esbattementen’, die zouden opgevoerd worden op den zaterdag van H. Bloeddag[5].

Het volgende jaar werd een ‘groote schoone staidge’ opgetimmerd voor het stadhuis, om daags na H. Bloeddag een spel van zinnen op te voeren, en 's avonds de esbattementen[6].

In 1552, zooals de vorige jaren, voerden de kinders van de Bogaerdeschool een spel op na de processie; ze moesten eerst den tekst aan het stadsbestuur onderwerpen[7].

In de stadsrekeningen van 1567 tot 1572 wordt er

(1) Resolutie van 28 en 29 April 1573.
(2) Stadsrekeningen van 1552 en 1553.
(3) Stadsrekening van 1610.
(4) Stadsrekening van 1621.
(5) Resolutie van 17 April 1545.
(6) Resolutie van 30 April 1546.
(7) Resolutie van 8 April 1552. - Vgl. Biek. 1936, bl. 120.

ieder jaar een betaling gedaan aan ‘Eduwaert de Dene, facteur ende rhethorisien’ voor 't schrijven van drie nieuwe ‘toghen’ of ‘spectaclen’ die op H. Bloeddag vertoond werden en ‘voortghehouden achter deser stede’. Er waren wagens bij, want in 1569 wordt een smid en een wielmaker betaald ‘voor partien ghelevert ande waghens’.

J.J. ABSALON.

Westvlaamsche Zanten.

(*Vervolg van bl. 106*)

ENTER (Haringe) = haagbeuk (Carpinus betulus), syn. van eriet (Biek. 1938, bl. 75). Enternhage, enternhout. Enter (De Bo geeft het woord, maar leeft het nog buiten zijn samenstellingen?) is een vervorming van hernteer, heernteer. Merken wij op, dat het Ned. haagbeuk niet met het Wvl. boekenhage mag verward worden. Een haagbeuk is een boomachtig gewas (Carpinus), terwijl een boekenhage bestaat uit beukenhout (beuk, Wvl. boeke, Fagus silvatica).

Op de plaatsen waar de oude naam hernteer (enter, eriet enz.) verloren is, heeten hagen, die uit haagbeuken bestaan, soms boekenhagen. Maar dit is mis en berust op verwarring.

GAT. Spreuk te Knokke: een gat in de lucht schoppen of slaan, beteekent: schoppen of slaan zonder te treffen.

GATJE. ‘Gatje boven de eerde’ noemt men te Knokke iemand die kleene van groei is.

GAZETTE. Uit nalatenschap van Prof. Scharpé, spreuk uit het Brugsche: de beesten moeten de gazette lezen. Wat is de beteekenis?

GAZZEN (Knokke, Heist, Westkapelle): hard loopen. Meest in de kindertaal gebruikt.

GEERNARE, mrv. geernaars. De Heistsche visschers onderscheiden: *geweune geernaars* (Crangon vulgaris), *aasgeernaars* (Mysis), *keuningen* en *vleeschgeernaars*. Wij zijn thans niet in de gelegenheid om deze twee laatste soorten te vereenzelvigen.

Doo(*de*) of *slakke geernaars* zijn zulke, die na het koken slak zijn. 't Volk beweert, dat zij dood waren vóór 't koken. In werkelijkheid zijn het garnalen, die hun huid hebben afge-

worpen. Evenals al de hoogere schaaldieren doen zij dat van tijd tot tijd. Zij leven dan eenigen tijd met de nieuwe weeke huid, die den groei toelaat. Krabben, dic hun huid hebben afgeworpen, zijn eveneens week en heeten daarom *waterkrabben*.

Fig,. wordt geernare voor een mager en deerlijk kind gebruikt, evenals men in 't Z. een tetting zou zeggen.

GEERNAAREIERS (Knokke), te Heist: *de veust van de geernaars*, ook *geernaarluizen* genoemd door 't volk dat niet van de zee is. De wijfjes der garnalen leggen vele eieren, die tusschen hun zwempooten vast geplakt blijven en meegevoerd worden tot zij uitkomen. Om de eieren te doen plakken wordt er een plakmiddel afgescheiden door klieren, die in de nabijheid der vrouwelijke geslachtsorganen liggen. De geernaarjongen groeien rap: na 1 jaar zijn zij 4 cm. en na 1 1/2 jaar reeds 6 cm. lang. Elk wijfje legt per jaar 5000 eieren.

GEMALITIONEERD (Westkapelle): slecht. schurkachtig, doortrapt. Een Fr. woord.

GENIEËN (Westkapelle): gedachten, inbeelding. Bv. ‘deze vent is niet ziek, 't zijn genieën’.

GENT. Entwien Gent toogen (Knokke) = iemand met het hoofd opheffen. Een gevaarlijk kinderspel.

GERIEKEN. Mallekaars n asem niet kunnen gerieken (Knokke, Dudzeele) beteekent malkaars aanwezigheid niet kunnen verdragen. Die twee kinders kunnen malkaars n asem nie(t) gerieken of ze vechten.

GEZIND. Gezind lik een haze (Dudzeele): welgezind.

GIEZEN (Gulleghem): anderwatten, gijzen.

GILWE: geel. Zoo gilwe of een ring (Dudzeele). Bv. de lucht zit zoo gilwe of een ring.

GLETS (Knokke, Dudzeele): lets, lus. Een glets leggen: een lus maken.

GLUIEN (Dudzeele): gloeien. Verg. bluien (bloeien) en gruien (groeien).

GORGELEN (Dudzeele): de r in de kele maken.

GOUDEN APPELTJES (Westkapelle). Wordt hier en daar nog soms buiten de gewone omgangstaal voor tomaten gebruikt-Dodoens schrijft: ‘De Nederlanders noemen de vrucht van dit ghewas Gulden Appel: de Hooch Duytschen Golt opffel: de Fransoysen Pommes d'Amour: de Italianen Pomi d'oro. In Latijn heetense Aurea mala’.

GOUDKAMMETJE. Volgens Verhas (Le long, de nos Plages) is dit de volksnaam van een mooien worm der Noordzee, Pectinaria belgica. Wij hebben dezen naam op de Oostkust niet gevonden. En op de Westkust? Te Oostende? Deze worm leeft in een kokertje van zandkorreltjes en schelpstukjes en steekt twee gouden kammetjes naar buiten. Het woord staat ook niet bij Bly (Vakwoordenlijst der Zeevisscherij).

GRAUW. Te Knokke: zoo grauw of een padde.

GRIJZENT (Gits). Kinderspel. *Rezent* te Knokke. *Grijzel* bij De Bo. *Krikkrak* te Dudzeele, Heist en ook Knokke. *Knuustje* te Westkapelle. De beschrijving, geven wij later onder Rezent.

Grijzent is te Dudzeele een ander spel: krikkrak waarbij de kinderen huppelend moeten loopen met gevouden (gevouwen) handen.

GRODDER (Knokke, Westkapelle): uitspraak van grooter.

GRUIEN (Dudzeele): groeien. Spreuk: ze gruien dat ze wikkelen = ze groeien rap. Bv. de aandejongen gruien dat ze wikkelen.

GROEZE (Heist); zeegras. Het gemeene groene zeewier (Enteromorpha compressa) dat steenen en palen bedekt.

GROND TREKKEN (Knokke). Bij de steenbakkers beteekent grond trekken: met de schippe (schop) de klijte weg, en weere duwen oin ze te kneden.

GRONDVUILTE (Knokke en elders): onkruid. Den hof vergaat van de grondvuilte.

GRUIS. Te Knokke zegt men van de gierigaards dat ze zouden de str... zichten om er 't gruis van t'hebben.

GRUISLAMENTEN (Knokke): uitspraak van gruizelmenten. Hij was zat en sloeg geheel 't menagie in gruislamenten.

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

De Fransche zijn in Rijsel.

Wanneer een voorteeken kwaad voorspelt, zeggen ze nu nog, in de Leiestreke:

''t Ga beginnen hondstronten, de Fransche zijn al in Rijsel', hiermee doelend op de aanrukkende legers van Lodewijk XIV, onder Marschalk Villeroy.

G.P.B.

Sint Jansdag en Grammene-Gulde.[1]
In Meester Mervillie's schole te Denterghem.

'T **I**S 68 jaar geleden.

De thuisliggers hân uitgeleid, en de twee oudste mochten naar *Wacken*, naar *Jan De Maegts*, achter 't besteek, ne groote *lekkerkoeke*[2] met geblomd suiker op.

Klibber en blij te moede, gingen ze langst *Kerstenburg*[3] Marckeghem waard, verderop d'herberge den *Trog* voorbij, en kwamen in de *stad*.

Weigerig, lijk e kind in zijn bunsel, wierd de lekkerkoeke naar Denterghem gedregen. De thuiswachters mochten ne keer kijken, en 't besteek moest zorgvuldig en ongeschonden bewaard blijven tegen 's anderdaags.

Landkaarten en slaaplakens hingen voor de vensters van de schole; niemand van buiten 'n mocht de pintinge zien.

's Anderdaags ten 9^{n}, wierd Meester Mervillie, versch geschoren, uit zijn keuken gehaald, en onder daverend handgeklets naar zijn *siesta*[3] geleid, waar de lekkerkoeke gereed naar hem wachtte.

Vlaamsche, fransche, latijnsche verzen van d'oudste thuisliggers gemaakt, die daar hun eerste latijn en grieksch aan 't leeren waren:

Haec dies laetitiae
nohis sit et maximae!
valde quem amamus
illi tribuamus
honores debitos!

[4]

(1) Gulde = Gilde = Genootschap van nen heiligen; toeloop om te vereeren. Grammene-Gulde (Sint Jan), en Machelen-Gulde (H. Cornelius) vermaard in de streke.
(2) Zoetekoeke.
(3) *Kerstenburg*, met zijn vroeger kasteel. J.B. Devenijn van Denterghem, heeft als ik jong was nog, nen boek gemaakt: *Clara van Kerstenburg*.
(3) *Kerstenburg*, met zijn vroeger kasteel. J.B. Devenijn van Denterghem, heeft als ik jong was nog, nen boek gemaakt: *Clara van Kerstenburg*.
(4) SIESTA, = Lessenare, Zitplaats, Leerstoel, misschien overgebleven uit het spaansch, lijk *Veranda* en menigen eigenname, b.v. *Depuzzolo* (Aertrycke), *Desserrano*, (Dudzeele), enz.

Ook nen heilwensch in 't grieksch:

Makarios eiè o didaskalos èmoon[1].

Meester verhaalde 't leven van Sint Jan-Baptiste, zijnen heiligen patroon, en onder 't zingen van e laatste lied, gingen de leerlingen naar buiten.

In de dreve wederzijds met olmen bezet, en van aan 't schoolhekken tot aan de *barriere*, mochten ze loopen om prijs.

's Middaags kwam er rijspap op tafel, en achter eten, trok Meester met de thuisliggers en eenige plaatsenaars naar: GRAMMEN(E)-GULDE.

Onder wege kwam Bertje uit de *Casino*, van op zijn zulle ne goên dag knikken, en langst de kouter, tusschen weeldige roggestikken, en rijpende vlaschaards, gerochten we te Wonterghem, mijn geboortedorp, en mijn herte ging open.

Van daar, en langst de noesche wegel naar de *Vondel* meerschen. - Nevenst den duiker van de spoorweg, trappelden de gasten over de Vondelbeke, waar de jagende palingschare lijk ne stormruk 't lisch deed beven, en met ne krullenden eenling welgezind naar boven steeg.

We waren op Grammensche grond, en voorbij geringe doeningskes, kwam ons kermisvolk aan d'herberge de PANNE[2].

Van aan de Panne voort zagen we makronpapier langst de bane, *schurre*-vlerken[3], wittinksteerten, en hoorden van verre al kindertrompetjes, en schuifelingskes, en dààr!... we landen tusschen de kramen van *Mestdagh* van Aerseele, en Roze *Mols* van Wonterghem. Dichte bij, laat Sarel *Kraemers*, ook van Wonterghem, voor èn kluite[4] op de makronkasse[5] draaien.

(2) Op dat gehuchte wierden de 3 gebroeders *Balduck* geboren: *Karel*, gewezen koster van Merckem, nu goudsmid te Veurne, *F.B.*, onderwijzer te Schuiferskappelle, en *Constant*, onderwijzer te Noordschoote.

(3) Schurre, scharre, gezouten droogvisch.

(4) Kluite - 5 centiemen. Voor 10 centiemen zeggen ze: nen *dikken*: Verder in Westvl. is en kluite - 10 centiemen, en 5 centiemen en halve kluite of ne *sou*.

(5) *Makron*: te Brussel *karrabitje*, te Antw. *oblewitje*.

Daarnevenst kappen ze lekkerkoeke met èn handig bijlke dat met *rad-of*[1] in 't hout blijft zitten.

Bij nen omgekeerde kordewagen[2] met gereed gewogen toebak op, en ne smeulende vierpot, staat er ne man te roepen:

Alhier! alhier!
hij ROSTE PIER,
om toeback en vier!

en Pier had veel neringe.

Nevenst Pier, èn boerke van Gothem met twee manden Sint-Janskeerzen.

Op d'hoogte die leiewaard zinkt, staat Grammen(e) kerke; ze stropt van 't volk!...

Boven de zijautaar rechts, Sint Jans hoofd geschilderd, dat bloedt nog van Herodes' zweerd!

Offerkeersen die leken van 't was, en biddende menschen die druppen van 't zweet.

Paster HOOGSTOEL, of de koster, of de Pasters maarte, komen beurtelings zegenen: 't was ten tijde van de *Cenzen*[3], en met de *veelte* toch, wierd 'et de moeite weerd.

Vóór 't ingaan, of bij 't uitgaan, deên de menschen godvruchtig den *ommegank* rond de kerke.

[3] *Cens, Cent*, - 2 centiemen.

Beneên d'hoogte en in de meerschen, lag de rustige *Leie* tusschen heur twee hemels, die alboven en alonder Gods zonne deên blinken.

Links, en aan Grammen(e) *statie*, mochten de studenten 't konvooi over de *brugge* zien rijden, en dàt 'n hadden ze nog nooit gezien.

Grammen(e) brugge, in 't rood geschilderd, en met ne groote roo wissen bol, die als teeken voor 't konvooi, opgehaald of neêre gelaten wordt.

De *chef* van de statie was ook *bruggedraaier* voor de schepen die daar binst den dag deure moesten.

(1) *Rad-of* - geheel af.

(2) *Kordewagen* = krodewagen, kruiwagen: kroden, kruien, lastig werk verrichten. De menschen zeggen daar: kortwagen. kurtwagen.

De man, met ne strooien hoed op, en èn witte zomerveste aan, liet, bij 't zwaaien van zijn hand, 't gevaarte vertrekken, en was preusch omdat hij macht had over dien *duivel*.

Ne laatsten tert tusschen de kramen, en we waren op weg naar huis, met de roep van ROSTE PIER in ons ooren.

We kwamen weêr op Wonterghem-Kouter, en de zonne was aan 't zinken.

Onder 't gaan leerde Meester wat fransch aan zijn jongens, en als ze 't fransch woord voor e vlaamsch woord wilden weten, moesten ze zeggen: *qu'est ce que cela veut dire*? en 't kwam er al gauwe uit: Meester, kiske slavver dier, e peerd? *un cheval*, met mondoefeningen voor de *ch*.

Meester, vertelt ne keer êntwat!!! - en hij kon schoone vertellen. -

De knapen horkten lijk vinken naar 't vlaamsch; *maintenant en français*... en met zijn oogen half toe, begon Meester in 't fransch.

Als 't uit was en tenden: *Eh bien, vous avez compris?* Geen antwoorde; ...de jongens waren achter gebleven; ze wisten immers den inhoud al: - *Cinkandeu!*[1] *venez ici!*... en alzoo wederom te gare, moê en voldaan, kwamen ze te Denterghem met d'avondkoelte.-

Sint Jansdag en *Grammen(e)-Gulde* lagen in 't bovenste schof voor 't volgende jaar.

Kortrijk.

A. MERVILLIE.

Eindnoten:

(1) Gelukkig mag, hij zijn, onze Meester!

Een luie katte.

'De muizen weunen in heur ooren' zeggen ze van een katte die te lui is om muizen te vangen. Knokke.

B.D.L.

Plaagsteerterij.

- Hebt ge al dat volk zien optrekken naar Beveren?
- Neen, wat is er daar te doen?
- Wel, ze trekken de Leie op flesschen!

(1) Cinquante deux: dat was zijn *woord*. De jongens mochten dat ook zeggen. - geen ongesnoekte of aardige woorden. -

L.D. Deerlijk.

De vogels in volkszeg en spreuken uit de omstreken van Brugge.

OM hun gezegden duidelijk te maken en meer kracht bij te zetten. roepen de Vlamingen zeer gaarne de hulp in van dieren uit hun naaste omgeving, met wier gewoonten en doenwijzen zij zeer vertrouwd zijn.

Heel zeker werden duizende spreekwoorden reeds opgeteekend en uitgelegd, we hoeven maar eens het ‘Westvlaamsch Idioticon’ en ‘Loquela’ open te slaan; of de jaargangen te doorbladeren van Rond den Heerd en Biekorf. Dan hebben we nog het Nederlandsch Spreekwoordenboek van Prof. Stoett en nog veel andere; en vergeten we vooral niet de alomgekende uitgebeelde spreuken van Breughel.

Het ligt dan ook allerminst in onze bedoeling iets nieuws te schrijven of de herkomst van die zegswijzen te achterhalen. We trachten alleen die zegswijzen op te teekenen die nog heden op de lippen van het volk voortleven - al zijn ze ook zeldzaam geworden die rasechte Vlamingen, die met spreekwoorden tooveren en hun gesprekken ermede doorweven.

Ze zeggen ‘als een vogel in huis vliegt, dat brengt geluk mee.’

Iedereen heeft ‘liever een vogel in de hand dan tiene te zien vliegen.’

Aan iemand die van 's nuchtens vroeg reeds al schuifelen en ronken rondloopt zegt men: ‘de veugeltjes die 's nuchtens vroeg schuifelen, worden binst dage van de katte gepakt’ d.i. zooveel als:

> ‘'s morgens ronker
> 's avonds pronker.’

Een Vlaming zegt ook nogal gaarne: ‘Iedere veugel zingt gelijk hij gebekt is.’

Van een zieke die weinig kans heeft op genezing, verzucht men: ‘'t Is niets aan te doen, 't is een vogel voor de katte.’

Als iemand zich laat bedriegen door uitwendigen blaai: ‘Men kent den vogel niet aan zijn vlerken’ is het tegenovergestelde van: ‘met den blaai schiet men den gaai’.

VOGEL wordt ook nog in samenstellingen gebruikt om een of andere persoon aan te duiden, al zij het dan ook met een ongunstige beteekenis.

‘Is me dat een rare vogel’ komt overeen met: ‘Is me dat een vieze kneeker’.

‘Hoe gij spotveugel!’

‘Ge zijt een ongeluksveugel’.

‘Wat een vogelschuw’ - van iemand die aardig aangetroeteld is. Ze voegen er dikwijls nog bij: ‘goed om in een keizeboom te hangen’.

‘'t Is lijk een opgezette veugel’ van iemand met opgestoken schouders.

Zijt gij aan niets of aan niemand verbonden: ‘gij zijt vrij gelijk een vogel op een tak.’

Hebben ze geen last in het huishouden: ‘ze 'n hebben noch kind noch kraaie’.

De KRAAIE mag een beetje peizen dat ‘keizers katte heur nichte is’, te oordeelen naar den invloed die ze gehad heeft op de zegswijzen.

Geheimen komen vroeg of laat uit. ‘Al moest je 's nachts ten twaalven een katte vlâan, 't zou toch uitkomen, al moesten de kraaien het uitbrengen.’

‘Een vliegende kraaie vangt meer of een zittende’ komt overeen met de spreuk:

> ‘Met hier te zitten en niets te verkoopen Daarmede en kan mijn kave niet rooken.’

In warme zomers is 't ‘zoo heet, dat de kraaien gapen’.

Ook kinderen zijn heel bevriend met de kraaien. Zoodra de vogels bij 't vallen van den avond, al krassend hun spe! komen storen, zingen ze van:

> ‘Kraaie
> Waar ga-je
> Naar Engeland
> Jen huizetje brandt
> Op Zeeland!’

Nog andere vogels hebben ook hun medezeggenschap in dien spreekwoordenschat. Op het neerhof hebben we daar vooreerst den haan.

Wie overal baas wil spelen ‘is 't haantje van 't kot’ of ook nog ‘Een kokkenhane’.

En een vechtersbaas heet ‘een vechthane’.

Wie in zijn opschik veel verminderd is, loopt ‘gelijk een gepluimden hane.’

Van een bijna onleesbaar schrift zegt men: ‘Is me dat een gekrabbelsel, 't zijn al hanepooten’.

Wie zich opwindt ‘staat rood gelijk een hane’.

En hebt ge een pintje te veel gedronken: ‘ge staat rood aan je kam.’

Moet er iets geheim gehouden worden, dan verzekert men u: ‘Zijt gerust, d'er zal geen haantjen over kraaien’.

Een kinderraadseltje vraagt:

V. - ‘Waarom draagt den hane geen broek?’

A. - ‘Omdat zijn wijf niet naaien en kan.’

Ook nog:

V. - Waarom doet den hane zijn oogen toe om te kraaien?

A. - Omdat hij 't liedje van buiten kent.

De hen mag ook een woordje meespreken in de zegswijzen, doch het is meest met een ongunstige bedoeling - En dan spreken ze bij ons nog gewoonlijk van een ‘kieken’.

Zoo zegt men van iemand die vroeg naar bed gaat: ‘Hij gaat met de kiekens gaan slapen.’

Begint ge te ‘ieveren’ van de koude, of griezelt ge van benauwdheid: ‘je krijgt kiekevleesch’.

Als een speler in het kaartspel twijfelt, dan moedigt zijn medemaat hem aan: ‘Leg maar deure, d' hennen leggen wel deure’.

Gaat ge ergens uw nood klagen, dan troosten ze u: Heb maar couragie, je gaat er wel komen ‘d' hennen scharten wel achteruit en ze hebben ook nog de kost’.

Loopt een vrouw al ruttelen en pruttelen rond: ‘Och gij zijt een kakelhenne!’

't Schijnt dat de kiekens ook weerwijs zijn: ‘Als het regent en de hennen loopen in 't karrekot, stel u gerust, 't en is maar een vlage. Blijven ze integendeel op het hof rondloopen, dan is 't een weertje voor heel den dag.’

Zwicht u wel van doelloos rond te loopen of ge krijgt het te hooren: ‘Je loopt rond lijk een henne die moet broên’; die 't beter weten zeggen: ‘gelijk een kieken zonder kop’ (doelend op de enkele onzekere stappen, nadat de kop werd afgekapt).

Gaat ge wat al te preutsch in uw nieuwe kleeren: ‘Ge loopt zoo preusch lijk een henne met een tetting’ is een

dubbelganger van: Zoo preusch lijk een katte die een derm sleept.

Aan iemand die loopt te praktizeeren of met zijn hoofd vol muizenesten zit, vraagt men: ‘Waarop zit je nu te broên?’

Vraagt er u iemand: Wat moet 'k nu doen?

A. - ‘Opzitten en broên gelijk dat al de klokhennen doen.’ Gewoonlijk voegt men er lachend bij: ‘Doet je mee?’

Men verwijt ook gemakkelijk een meisje voor ‘Hoe gij dom kieken!’

Oudere menschen kunnen ook nog wel een vrijersrijmpje opzeggen uit den tijd dat de dieren nog spraken.

Op een wandeling van een verliefd koppel in de klare mane: *Hij* spottend:

> ‘Wel wat schijnt dat maantje klaar
> En hoe dwaas is dat hennetje
> Die dat haantje volgt naar.’

Zij geformaliseerd zich terugtrekkend:

> ‘Had dat haantje gezwegen
> Hij had dat hennetje gekregen
> Maar dat hennetje is niet zot,
> 't Kruipt weer in zijn kot.’

Wie kent het overoud kinderrefreintje niet van:

> ...triepje trapje heet mijn schapje
> koelakane heet mijn hane
> 't jiepje heet mijn hennetje
> 'k ken kan 't niet anders noemen
> of mijn hennetje.

Er bestaat ook nog een stil kinderspelletje. Ze vragen u ‘Wie kent er een hennegatje maken?’ Met de twee duimen en de twee wijsvingers nemen ze 't vel van den rug van de hand bijeen. Je geeft een duwtje en je hebt het.

Voor den oorlog kamden de vrouwen ook hun haar in een ‘hennegatje’ - het achterste haar werd gedekt onder 't bovenste, aan de kleine opening stak er een groote speld.

Met betrekking op het neerhof hooren we nog van een onverschilligaard zeggen: ‘'t regent daarop gelijk op een aande.’

Een streusche vrouw met loggen gang ‘loopt al waggelend gelijk een eende.’

Wie zich vol ijdelheid een hooge borst zet: ‘zet een krop lijk een kalkoene.’

Een uil komt ook nog al dikwijls van pas.

Iemand die zich dood verveelt ‘zou van uilen droomen.’ Of als ge niet weet wat gedaan ‘Ge zit te kijken lijk een

uil op een kluite' is zooveel als: 'Kijken als een hond op een zieke koe.'

Kijkt iemand u dom aan 'O gij zijt een potuil.'

Iedereen kent ook nog het liedje van den uil:

> ...den uil die schoot in eenen lach
> omdat hij dat katjes viooltje zag...

Van een eentonige zang: ''t is koekoet eenvooize'.

't Volk dat gaarne op den plak (krediet) koopt zegt: 'Tut, tut, tut, we gaan maar plakken, de zwaluwen plakken wel' (in 't bouwen van hun nest)

Aan iemand die over gedane werken zit te jeremiassen zegt men: 'Te late gezeten zei de reiger, en zijn steert zat in 't ijs vervrozen'; dubbelganger voor de oude spreuk: 't Is te laat de put gedoken als het kalf verdronken is.

Op een tilbry is er gewoonlijk maar plaats voor twee personen. De koetsier zit op een vooruitspringende zate 'de papegaai' geheeten.

't Is misschien daarom dat kinderen die duikertje-weg spelen in een karrekot, roepen:

> 'Papegaai hoe laat is 't al?
> Tien en half de klok op je balg.'

Hier volgen nog enkele zegswijzen; meestal vergelijkingen met 'gelijk' en doelend op gebreken of eigenschappen.

> Van buiten leeren gelijk een papegaai.
> Blinken gelijk een pauw.
> Kijken gelijk een ijspauw.
> Zoo dom of een ganze.
> Zoo simpel gelijk een duive.
> Klappen gelijk een ekster.
> (ook nog gehoord:
> 'O gij '(n) akster-bolle-wytink!')
> Piepen gelijk een mussche.
> Schuifelen gelijk een lijster.
> Hurken gelijk een vinke.
> Je mond stoppen lijk een hennegat.

't Gebeurt ook wel dat men de vergelijking kortweg samenkoppelt in een samenstelling:

Vinkoogen - een papegaaineuze - reigersnekke - een zwanenhals - een kiekeborst en een kwakkelgat.

MAGDA CAFMEYER.

De Brugsche guillotine.

SEDERT enkele jaren bezit het Gruuthuzemuseum te Brugge de oude guillotine, die lange jaren in de kelders van het Gerechtshof lag.

Deze guillotine werd aangekocht door het middenbestuur van het Leiedepartement, ten dienste van de nieuw ingerichte crimineele rechtbank te Brugge, in 1796.

Reeds op 6 April 1796 had het middenbestuur een beul of 'exécuteur des jugemens criminels' aangesteld, met een maandelijksche wedde. Maar het bezat nog geen guillotine, zulke straftuigen waren onbekend in de vroegere Oostenrijksche Nederlanden, die nu bij Frankrijk ingelijfd waren.

Eindelijk vernam men te Brugge dat het distrikt van Hazebroek een guillotine bezat, die niet meer gebruikt werd, omdat Hazebroek, nu onder het Noorderdepartement gelegen, zou bediend worden door de guillotine van Douai. Op 21 Mei 1796 werd de guillotine van Hazebroek in leen of te koop gevraagd aan het Noorderdepartement, dat den verkoop op 12 Juni toeliet.

Het Leiedepartement belastte den commissaris van het canton van Poperinge met de schatting en den aankoop die gesloten werd voor 346 pond.

To en het tuig te Brugge toekwam, moest het hersteld worden en in 't rood geschilderd. Timmerman Van Speybrouck en schilder Stassin werden ermede belast. De kosten bedroegen 257 pond.

Na de herstelling werd de guillotine opgeslagen op de binnenkoer van het gerechtshof te Brugge, en op Zondag 16 October 1796 werd de werking ervan nagegaan door de onthoofding van een schaap.

Denzelfden dag werden twee moordenaars ter dood veroordeeld door de crimineele rechtbank[(1)]. De uit-

(1) Deze twee moordenaars waren *François Pigneron*, ook genoemd *Perignon*, 40 jaar, geboren te Carcassienne (Langue-doc), en gewezen bediende van de Republiek te Antwerpen, en *Placide Bertin de Latre*, 30 jaar, geboren te Aire (Pas-de-Calais) en 'brocanteur' te Duinkerke. (*Stadhuis te Brugge*, Burgerlijke Stand, Décès, an 5, n^{rs} 77 en 78). - De andere gegevens vonden we in *Rijksarchief Brugge*. Modern archief, corresp. n. 332, bl. 166, 173; n. 333, bl. 299 en pakken 2/8172. Zie ook R. Coppieters. Journal (1767-1797) Brugge 1907, bl. 369.

voering geschiedde op Donderdag 20 October. Gedurende de nacht had men de guillotine opgetimmerd op de Markt rechtover het ‘Mandeken’.

Om 3 uur 's namiddags kwam het garnizoen met vaandel en muziek zich rond het schavot opstellen. De veroordeelden werden gebonden en met een rood hemd bekleed naar de Markt gevoerd. Ze werden bijgestaan door pastoor Bulcke en kanunnik Dupuis van St. Donaas. De uitvoering geschiedde om 3,15 uur en duurde slechts vier minuten. Men had den beul van Gent ontboden, die reeds doodvonnissen uitgevoerd had, want men vreesde dat de beul van Brugge, bij gemis aan ondervinding, zijn werk niet goed zou doen.

Talrijke burgers waren op de uitvoering aanwezig. De lijken van de moordenaars werden begraven op het kerkhof van St. Donaas.

JOS. DE SMET.

Boekennieuws

P. De Brabandere en E. Huys. *De Geschiedenis van Oyghem*. Uit ‘Handelingen’ 1937 van den Koninklijken Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Kortrijk. 136 bl., ill. (Enkele overdrukken te verkrijgen tegen fr. 17,50 vrachtvrij toegezonden, bij den Voorzitter van den Kring, Toekomststraat, 1, te Kortrijk).

Heer P. De Brabandere hield zich in de laatste jaren bezig met opzoekingen over de geschiedenis van zijn geboortedorp Ooigem. Zijn werk was ver gevorderd toen hij op 9 September 1936 overleed. Heer E. Huys heeft het werk van zijn vriend aangevuld en uitgegeven.

Ooigem was een oude allodiale heerlijkheid, die van geen enkel leenhof afhing. Dank zij de talrijke bewaarde archief-

stukken, kon de geschiedenis van de gemeente tamelijk volledig opgemaakt worden. Alhoewel er voor de oudste geschiedenis van Ooigem slechts weinig gegevens te vinden waren, is de schrijver, dank aan zijn fijnen speurzin, erin geslaagd een klaar beeld te geven van het ontstaan van het dorp en van de parochie.

Het werk telt vijftien hoofdstukken, waarin gehandeld wordt over het ontstaan van dorp en parochie, de maatschappelijke en economische toestand, de vrijheerlijkheid en de vrijheeren, het kasteel, de kerk, de pastors, de scholen en de kloosters, de baljuws, meiers en burgemeesters, enkele voorname inboorlingen, de opstandelingen van Ooigem in 1382, de buitenpoorters van Kortrijk die te Ooigem woonden in 1398, en de achterleenen van de vrijheerlijkheid Ooigem.

De hoofdstukken over den maatschappelijken en economischen toestand, alsook over de vrijheerlijkheid werpen een nieuw licht op de toestanden in het Kortrijksche in vroeger tijden. De studie over het kasteel en de kerk zijn ook van buitengewoon belang onder bouwkundig opzicht.

Het werk is geïllustreerd met twee kaarten en vier zichten.

Een merkwaardig boek dat tot voorbeeld mag dienen voor andere plaatselijke geschiedenissen.

JOS. DE SMET.

Mengelmare.

- BIJ DE IEPERSCHE PREDIKHEEREN, 1585.

Van Hernighem vermeldt in zijn Dagboek (Oorspr. Hs. IV, bl. 74) hoe de dormter van 't Predikheerenklooster na de Spaansche herovering voorloopig tot kerk ingericht werd:

‘Ende op den XIII (Juli 1585) zaterdach zynde, zoo heeftmen van ghelycke ghewiet de kercke vande predycaeren binnen Ypere. ghemaeckt van heurlieder oude donter, wanter ander niet en bleef staene bequaeme van huerlieder cloostere tot een kercke van tzelve, want al de oude kercke was by de calvynijssten metten fondamenten uutgheroeyt.’

V.

[Nummer 7-8]

De opstand van Jan Reingoot.

Het masker en de plaat te Veurne.

IN de laatste dagen van Juni 1558 staken de Fransche troepen in oorlog tegen Spanje, de Aa bij Grevelingen over en rukten naar Duinkerke op. Begin Juli viel die stad in hun handen. Broekburg en Hondschote boden geen weerstand, zoodat Veurne-Ambacht kon worden aangevallen. Bij het nakend gevaar had men de stad Veurne in staat van verdediging gesteld. In allerijl waren een tweehonderd soldaten het garnizoen gewapende burgers in de stad komen versterken, terwijl overal de bruggen vernield, de straten en wegen opgedolven en met boomen versperd werden. De Franschen kwamen slechts langzaam vooruit. Voorloopig moesten ze zich er toe beperken de parochiën tusschen Duinkerke en Veurne te brandschatten. Slechts een week duurde die bezetting, want op 13 Juli 1558 kwam het tot een veldslag in de nabijheid van Grevelingen,

waarbij graaf Egmont de Franschen verpletterde en den vrede afdwong. Op 17 October werd een wapenstilstand onderteekend, die op 3 April 1559 door het vredesverdrag van Cateau-Cambrésis werd gevolgd.

Zoodra het beleg van Duinkerke haar bekend was geworden, had de magistraat van Veurne zich veiligheidshalve naar Reninge teruggetrokken. Op 7 Juli was ze van Reninge naar Loo verhuisd. Nog na de slag van Grevelingen was het niet zeker of de Franschen voorgoed verslagen waren, en hoewel die zege op 25 Juli uitbundig te Veurne gevierd werd, toch bleef een deel van de Veurnsche magistraat nog te Loo verschuild(1). Vooral de landlieden leefden nog steeds in de vrees voor een terugkeer van de Franschen. Ond er hen wel het meest en het eerst de inwoners van Adinkerke die vlak bij Duinkerke gelegen, het ergst onder de Fransche strooptochten hadden te lijden gehad.

Op dien uithoek van Veurne-Ambacht hadden de maatregelen, tot verdediging van het land bij het beleg van Duinkerke genomen, geen uitslag opgeleverd. De Franschen hadden er onbelemmerd kunnen rantsoeneeren: geen of bijna geen paarden waren aan de opeischingen ontsnapt. Zoo stonden de landlieden, voor hun oogst, zonder de noodige hulp van paarden. Hoezeer ze er ook om vroegen, paarden konden hun door de Veurnsche magistraat niet worden bezorgd. Wel werd na de zege van Egmont, een groot deel van de paarden die de Franschen bij de Veurnsche buitenlieden hadden gerantsoeneerd, door de soldaten van Egmont buitgemaakt, doch krijgsbuit was in die eeuw een recht, dat geen enkel soldaat onder geen voorwendsel zou prijsgegeven hebben. De Veurnsche magistraat heeft zelfs niet eens gepoogd de paarden en het goed dat door de Franschen op de Veurnsche landlieden geroofd werd, van de Spaansche legerover-

(1) Over de gebeurtenissen in Veurne-Ambacht, worden we het best ingelicht door P. HEINDERYCKX, *Jaarboeken van Veurne en Veurne-Ambacht*, uitgeg. door E. Ronse. Deel II. Veurne, 1854, blz. 284-286.

heid terug te krijgen. Aan den toestand van de landlieden was dus niet te verhelpen.

Men begrijpt de verbitterde vertwijfeling die zich van die geplunderde landbouwers meester maakte, toen ze na zooveel ellende, nog het inhalen van hun oogst bedreigd zagen. Hoe diep hun gemoed door de wanhoop doorwoeld was, kan men beseffen wanneer men ziet tot welke uitzinnige voetstappen ze hun toevlucht namen. Treffend bleek dit op Maandag 1 Oogst 1558, toen 's morgens een groep landlieden van Adinkerke, met stokken en staken, op de markt te Veurne verschenen, en uitdagend post gingen vatten voor het Landhuis, op het oogenblik dat de magistraat voor de gewone collegevergadering moest samenkomen. Hoe lang zullen ze, dien laatsten zondag van Juli in de herbergen over redmiddelen voor hun berooiden toestand hebben geredekaveld, en wie zal zeggen wat voor uitzinnige voorstellen al niet gedaan werden, wat voor tegenstand bij de meest bezadigden er niet moest overwonnen worden, vooraleer ze tot het besluit kwamen 's anderendaags naar de wetheeren te Veurne op te trekken. Ze moeten beseft hebben hoe verwegen hun optreden, hoe groot het gevaar was, waaraan ze zich blootstelden, doch zij lieten zich overtuigen dat zij het gevaar konden bezweren, door tot in het uiterste samen te bl ijven, en zich eendrachtig te scharen rond Jan Reingoot, die in aller naam het woord zou voeren, om met kracht en klem de noodige paarden voor het binnenhalen van den oogst te eischen. In hun blinde verbittering geloofden ze dat de magistraat onmiddellijk maatregelen zou kunnen en moeten treffen en de gevraagde paarden zou medegeven.

Ze togen dan ook dien eersten maandagmorgen van Oogst 1558 naar Veurne en gingen zich voor het Landhuis op de Groote Markt opstellen. Pas waren ze ter plaats, of eenige leden van de magistraat kwamen hen vragen wat ze in het schild voerden. Jan Reingoot trad voor, begon de magistraat haar vlucht naar Loo te verwijten en eischte de noodige paarden voor den

oogst. De wetheeren zagen de verbittering, die op aller gezicht te lezen stond, en stelden voor de zaak in collegekamer te bespreken. Dit vooral willen de Adinkerkenaars niet. Te bespreken viel er in heel die zaak niets, naar hunne opvatting. Paarden wilden, en paarden moesten ze hebben, herhaalde in aller naam Jan Reingoot, niet zonder zijn eisch met bedreigingen te beklemtonen, en de magistraat te verwijten dat ze samenheulend met de stadsmagistraat, het platteland aan de verdediging van de stad had opgeofferd. Dat de magistraat hun onmogelijk paarden kon bezorgen, wilden ze niet geweten hebben. Hoe gevat ook de magistraat hun dit voor oogen legde, het was slechts olie op het vuur. Nieuwe dreigwoorden, stokstooten op de straatsteenen en uitdagende handgebaren waren het eenige wederwoord van Jan Reingoot.

Waarschijnlijk zag de magistraat in dat tegen de halsstarrigheid van de opstandige boeren, woorden niet konden helpen, verkoos daarom zich in het Landhuis terug te trekken, en de opgehitste Adinkerkenaars door talmen en laten wachten tot kalmte en bezinning te brengen. Inderdaad, onverrichter zake zijn deze huiswaarts moeten keeren. Waren de geesten niet zoo opgezweept geweest, dan had de magistraat ongetwijfeld die samenscholing gewapenderhand uiteengejaagd, een paar belhamels in de boeien geklonken en kort en snel voorbeeldige straffen uitgedeeld. Het moet zijn dat het Veurnsche gemeen tegen de landheeren met de boeren dreigden mede te spannen, want geen enkel Adinkerkenaar, ook niet hun woordvoerder, Jan Reingoot, werd dien dag in hechtenis genomen.

De zaak kon evenwel niet zonder gevolg gelaten worden. Wel liet de magistraat er heel wijselijk, een tweetal weken over heen gaan, liet de opgezweepte gemoederen bedaren, maar dan werd J. Reingoot gevankelijk van Adinkerke naar Veurne gevoerd. Op 18 Oogst wordt hij voor het eerst onderhoord en beticht van oproer.

Een belhamel is hij nochtans blijkbaar niet; geen voortvarend opruier, dat zich aan het hoofd van zijn

dorpsgenooten heeft gesteld en in jeugdige overmoed het aandurft de wetheeren te Veurne driest en uitdagend de les te spellen. Integendeel, hij is een bedaagd man, bij de vijftig jaar oud, van goed gedrag, iemand die nooit met het gerecht heeft af te rekenen gehad. Indien hij zich zoo onbeschaamd heeft aangesteld, is het alleen, zegt hij zelf, uit ‘passie’ en uit vrees opnieuw door de Franschen geplunderd en beroofd te worden. We kunnen hem daarin goed gelooven en best begrijpen: de tijdsomstandigheden waren er naar om zelfs het meest beraden verstand uit zijn lood te slaan, om zelfs het meest gelaten gemoed tot verbittering en vertwijfeling op te jagen. Wat Reingoot en zijn dorpsgenooten in hun geprikkeldheid en hun vrees hadden ondernomen, is meer dan te begrijpen, en daarom menschelijk gesproken te verontschuldigen.

Doch zoo begreep het de Veurnsche magistraat niet. Voor haar moest wet en overheid met ontzag en eerbied bejegend worden, niet het minst in tijden van oorlog en bezetting. Een straf kon dan ook niet uitblijven. In de schaal van het Veurnsche gerecht. zou de gevaarlijke volksoploop die had kunnen ontstaan, zwaarder wegen dan de geringe beroering die werkelijk plaats greep. Na Reingoot een laatste maal, op 23 Oogst, gehoord te hebben, viel de beslissing 's anderendaags.

Het vonnis was een meesterstuk van schranderheid. Tot in de minste bizonderheden, was de straf aan het misdrijf aangepast. In het optreden van J. Reingoot heeft de magistraat inderdaad drie strafbare bestanddeelen onderscheiden: ten eerste, het verwijt dat de magistraat in het uur van het gevaar Veurne verlaten en zich te Loo in zekerheid gesteld had, alsmede dat zij het platteland aan de veiligheid van de stad opgeofferd had, wat een smaad vormde tegen de beroepseer van de magistraatsleden; ten tweede, de beroering die door het ruwe optreden van J. Reingoot was veroorzaakt, wat als een bedreiging van opstand beschouwd werd; ten derde en ten laatste, de woorden en gebaren tegen het gezag en de overheid als zoodanig, wat als een smaad tegen het gezag zelf, aanzien werd.

Aan deze drie strafbare bestanddeelen beantwoorden drie onteerende straffen in het vonnis. Ten eerste, wegens de smaad tegen de beroepseer van de magistraatsleden, onderging Jan Reingoot de gebruikelijke straf van smaad, de heerlijke betering; in openbare vierschare, op een knie en met een wassen kaars in de hand, zou hij aan de heeren van de wet eerherstelling doen. Ten tweede om het begin van opstand zou hij de straf voor opstand, de onthoofding, door symbolische bedreiging ondergaan; met de oogen verbonden als een ter dood veroordeelde zou hij een uur lang op een schavot prijken, met het onthoofdingszwaard dreigend boven het hoofd gehangen. Ten derde, om de smaad tegen het gerecht zelf, zou hij een metalen hoofd met een ring door de lippen en een plaat met toelichtend opschrift laten vervaardigen.

Die straf werd, zooals steeds in die tijden, op staanden voet uitgevoerd. Alleen het metalen hoofd en de plaat werden naderhand vervaardigd, doch zeer lang zal het niet geduurd hebben, vooraleer beide stukken in de vierschaar hun bestemming kregen.

Die plaat wordt thans nog op het stadhuis te Veurne bewaard. Ze is uit brons vervaardigd, heeft een breedte van 315 mm. en een hoogte van 195 mm. De tekst, in gotische letters in het brons gebeiteld, beslaat de heele oppervlakte van de plaat. Langs achter is het stuk voorzien van twee bouten, die hebben gediend om het in de muur vast te zetten.

Na oplossing der afkortingen luidt de tekst:

> Dit hooft met de rijnghele es ghestelt bij sentencie van landhouders, scepenen ende cuerheers slans van Veurnambacht bij Jan Rengoot, filius Anthonis, in beteringhe van zekere commotie smaekende mueterije, bij hem ghedaen up Sinte Pieters dach in ougst xv^{c} lviij, binnen der stede van Veurne up de marct, te presentie vande voornoemde landthouders, scepenen ende cuerheers, wesende tijdt van beroerte duer dinvasie vanden fransoisen up twestquartier, metgaders oock vande enorme injurien, dreghementen metter vuust, insolentie ende sedicieuse woorden henlien angheseit. Actum xxiiij^{n} ougst xv^{c} lviij.

Reeds herhaaldelijk, doch meestal foutief, werd die tekst afgedrukt[1]. Alleen de Vinck de Winnezeele gaf er een afbeelding van naar een zeer onduidelijke foto[2]. De hierbijgaande afbeelding werd gemaakt naar een foto, die onlangs genomen werd[3].

Het ‘metalen hooft met een rynghele duer beede de lippen’, is vermoedelijk het bronzen masker dat thans nog bewaard wordt in het stadhuis te Veurne. De toekenning van dit masker aan Jan Reingoot is ten onrechte betwist geworden. Men heeft het willen toekennen aan Willem Messiaen, waarvan een plaat vermeldt dat hij op 20 Maart 1556 (n.s.) veroordeeld werd een ‘hooft’, in de Veurnsche vierschare te doen plaatsen. Deze tekst vermeldt echter niet dat het ‘hooft’ met een ring door de lippen zal versierd zijn. De uitdrukkelijke vermelding van den ring op de plaat van Jan Reingoot en het verzwijgen van die bizonderheid op de plaat van W. Messiaen kan niet toevallig geweest zijn. Het hoofd met den ring moet dan ook bij de plaat van Jan Reingoot behoord hebben.

Men kan zich de vraag stellen of het bronzen hoofd min of meer nauwkeurig de trekken van Jan Reingoot

(1) De tekst werd afgedrukt door: H. V(AN) D(E) V(ELDE), *Monuments d'ancien droit criminel, têtes et poings en métal*, in: Ann. Soc. Emul. (Brugge), dl. 5 (1843), p. 189. - V. DERODE, *De la pénalité chez les Flamands de France et particulièrement à Dunkerque au XVI*e *siècle*, in: Ann. du Com. Flam. de France, t. III (1856-57), Dunkerque, 1857, p. 327. - F. DE POTTER, E. RONSE en P. BORRE, *Geschiedenis der stad en kastelnij van Veurne*. Deel I. Gent, 1873, blz. 112. - AD. D(UCLOS). *Koppen en vuisten*, in: Rond den Heerd, dl. 6 (1871), blz. 359. - J.B. DE BÉTHUNE, *Les Monumenls de la ville de Furnes*, in: Bull. de la Gilde S. Thomas et S. Luc, 2e sér. t.I. Bruges, 1872, p. 141. - DE VINCK DE WINNEZEELE, *Quelques reliques judiciaires des XV*e *et XVI*e *siècles, dans le Furnambacht* in: Ann. de l'Acad. d Archéol. d'Anvers, dl. 50 (1897), p. 18, n. 1.

(2) DE VINCK DE WINNEZEELE, *o.c.*, pl. [IV], n. [2].

(3) Ik dank E.H. Caes. Denorme, leeraar aan het Bisschoppelijke College te Nieuwpoort, die zoo vriendelijk was mij bij het nemen van de fotos der stukken te Veurne behulpzaam te zijn.

weergeeft. Er is geen enkele tekst om op die vraag te antwoorden. Het vonnis spreekt zeer algemeen van ‘een metalen hooft’, en schijnt dus wel geen belang te hebben gesteld in een portret.

Het bronzen masker, dat 182 mm. hoog, 152 mm. breed en 114 mm. diep is, werd herhaaldelijk afgebeeld, het eerst, naar een niet zeer nauwkeurige teekening, door V. Derode en F. De Potter, later naar een eenigszins betere teekening, door A. Duclos en J.B. de Béthune, en eindelijk naar een niet zeer geslaagde foto door de Vinck de Winnezeele en E. von Künssberg(1). De afbeelding hierbij werd gemaakt naar een onlangs genomen foto.

Tot nu toe was de toedracht van de zaak ten laste van Jan Reingoot onbekend gebleven. Alleen F. De Potter schijnt het vonnis gekend te hebben. De eenige bescheiden, die omtrent deze zaak bewaard schijnen, zijn deze uit het *Register van Crimen* op het stadsarchief te Veurne. Dit register bevat, naast de verklaringen van de getuigen ook de beweringen van de betichten, en meestal, zooals in het geval van Jan Reingoot, den tekst van het vonnis. Die bescheiden worden hierna volledig afgedrukt; daar de tekst van het vonnis op vele plaatsen gewijzigd en verbeterd is, werd bij het afschrijven geen rekening met de geschrapte woorden en wendingen gehouden, doch alleen de uiteindelijke tekst opgenomen.

EG. I. STRUBBE.

(1) De teekening van Derode werd door F. De Potter gebruikt, (DE POTTER *o.c.*, p. 109 in voetnota). De teekening van Ad. Duclos werd door de Béthune overgenomen, (DE BÉTHUNE, *o.c.*, p. 136). De afbeelding de Vinck de Winnezeele werd overgenomen door E. VON KUENSSBERG, *Rechtliche Volkskunde*, Halle, M. Niemeyer, 1936, p. XXVI, afb 26 en p. 194. Bovendien verscheen een onduidelijke afbeelding naar een foto, waarop ook enkele van de andere stukken van Veurne, in: Onze Kunst, dl. 14 (1915), p. 47.

t.o. 176

(Bijblad van Biekorf 1938, 7-8).

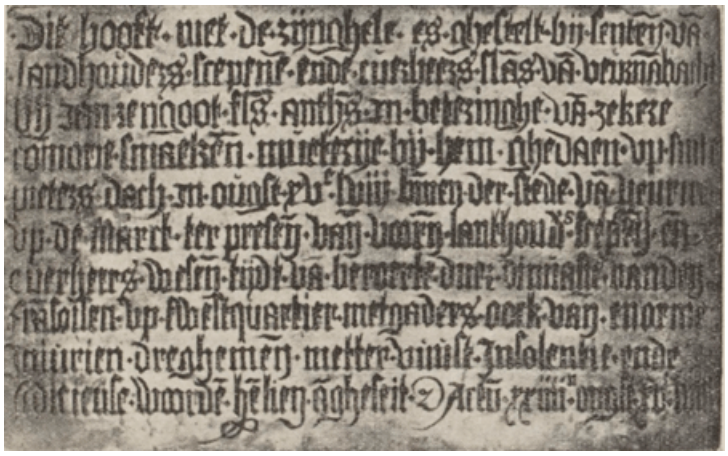

De Opstand van Jan Reingoot.
Het masker en de plaat te Veurne.

Binder: deze prent rechtover bl. 174.

Bijlagen

I. - 17 Augusti 1558. *Eerste onderhoor van Jan Reingoot.*

Eodem die [*d.i. 17 Augusti 1558*] gheexamineert Jan Reyngoot, berucht van seditie.

VEURNE. Stadsarchief. *Register van Crime (1546-1559*), f° 225.

II. - 23 Augusti 1558. *Tweede onderhoor van Jan Reingoot.*

Eodem die [*d.i. 23 Augusti 1558*]. Jan Reyngoot, oudt vijftich ofte daerontrent seght dat al tghuene bij hem ghedaen ende gheprofereert, ghedaen ende ghebuert es duer passie ende oock, in partien, uut vreesen vande vianden, beduchtende anderwarf ghespoliert ende gherooft te zijne, biddende om gratien, midts dat hij es van goeden vrienden levene ende conversatie, noynt te vooren yet mesdaen thebbene, digne van pugnitie ende correctie.

Ibid., f° 225^{v}.

III. - 24 Augusti 1554. *Vonnis tegen Jan Reingoot.*

Omme dieswille dat ghij, Jan Reingoot, oudt 1 jaeren of daeromtrent, wonende tAddinckercke, u vervoordert ende gheadvancheert hebt, up Sinte Pieters dach inganck Ougst laetsleden, te commen binnen deser stede up de marct met diveersche prochianen vander zelver prochie, gestoct ende ghestaect; vindende aldaer eeneghe van desen collegie, dewelcke u vraeghende waer en wat ulieder begheerte was ende waeromme ghijlieden ter stede ghecommen waert, hebt, voerende twoort vanden anderen, u ghepresumeert te zegghene, hooghe ende overluudt: ‘Zult ghijlieden aldus bliven loopen te Loo, ende ons gheen peerden verleenen, wij en zullen nyemandt pacht betaelen, ende zelve daerinne voorzien.’ Profererende meer andere hooghe, cedicieuse ende injurieuse worden ende, onder andere, zegghende: ‘Ghijlieden maect questie tusschen ulieden ende die vander stede van Veurne, van lancx zoo meer zult.’ Ende eeneghe wethouders aldaer noch toeghecommen zijnde, wiert ulieden in andwoordt ghegheven: ‘Indien u beliefde yet te vertooghen ende ulieder doleantien te doene, compt in cameren, mijn heeren zullen gaen vergaderen ende ulieder doleantien hooren ende daerinne voorzien.’ Ende persevererende in uwe obstinate voortstel, hebt anderwarf vele diveersche ceditieuse woorden gheprofereert, vanden welcken ghij, berespt zijnde dat ghij nyet en wist wat ghij zeyt, antwoordet: ‘Neen, ic weet wel wat ic zegghe, want men zalder meer af hooren’, stampende met uwen stocke die ghij inde handt had jeghens de steenen,

dreeghende oock metter handt, in zulckerwijs als dat, duer de zelve woorden ghescepen was een commotie ende ceditie uuyt te spruutene; alle welcke ceditieuse ende irreverente woorden bij u openbaerlick ende int aenscijn van diveersche wethouders ende ghemeente gheprofereert, nyet lijdelick en zijn zonder codigne pugnitie in exemple van anderen; vanden welcken mijn heeren vander wet, te vullen geinformeert zijnde bij duechdelicke informacie, recht doende, hebben u ghewijst ende verclaerst dat ghij hier in vierschare zult bidden de heere ende wet uuter name van justitie verghevenesse, knielende up een knye met een tortse van twee ponden was, onghebrandt, in uwe handen, zegghende hooghe ende overluudt dat de seditieuse woorden bij u gheprofereert hertelick leet zijn ende indient niet gheseit en ware, en zoudese niet willen zegghen, condempnerende u voorts gheschavoteert te zijne, een huere lanck gheduerende, metten ooghen verbonden ende tzwert van justitie boven u hooft, dat ghij bet voorts zult doen stellen, tuwen coste in vierschare vanden lande, een motalen hooft met een rynghele duer beede de lippen ende een plaete daeronder, daerinne ghescreven de cause ende redenen waeromme tzelve daer ghestelt es gheweest. Actum den xxiiij^{en} in Ougst xv^{c} lviij.

Ibid., f° 226^{v}-227.

Spacierene ende wandelen.

‘Clays Scoutheeten, poorter in Brugghe ende... zijn wyf... gaven halm ende wettelicke ghifte... van een cleen husekin...

‘[De koopers] zullen hebben de slotels vande achterpoorte commende jn 't hof van den voorseyden Clays, omme daermede t'allen tyden vut ende jnne te gaene als 't hemlieden ghelieven zal, omme te *spacierene ende wandelen* jn 't groote hof ligghende neffens 't voorseyde huusekin toebehoorende den voorseyden Clays, ende aldaer te moghen pluckene, treckene ende snydene van cruuden, solade, waermoes ende andersins t'huerlieder beeder gheliefte...’ (18 Februari 1531 n. st.).

Enkele jaren later in een andere verkoopakte lezen we: ‘[De koopers zullen] hebben de sluetele van de voorseyde achterpoorte omme t'allen tyden als 't hemlieden believen zal in 't zelve hof te mueghen commen *wandelen, recreeren* ende plucken cruut, bezien, solade...’ (18 Maart 1534 n. st.).

Staatsarchief te Brugge. Proossche, reg. nr 687, f° 64 en n^{r} 688, f° 9^{v}. (wettelijke passeeringen van het Caneunixsche).

Muziekpapier

‘The trembling notes ascend the sky,
and heavenly joys inspire.’
JOHN DRYDEN.

'T **W**AS lesse 's winters in d'avonduren, - om de schrijvers van 't stadhuis niet te storen - want die 'n werkten met den lucht niet.

W'hadden daar wel onzen weister. We zaten in den bouw waar vroeger de stulbul gestapeld zat van de pompiers en van de vuilkarre. De lange pompdarms hingen somtemets vóór de vensters te slingeren in den wind en de nachtwaker legde ze stille als Mijnheer Juul met zijnen maatstok op de ruite trommelde.

We kregen 'n boekje met notenbalken en leerden eerst 'n lesse of vijve aan 't trekken van den solsleutel. Daarna leerden we 't verschil kennen tusschen 'n ronde, 'n witte en 'n zwarte, 't gonne nog zoo moeilijk niet 'n was naar 't zien van den vorm en de kleur van de note.

Maar met den bemol en de ‘dièse’ 'n ginge 't, al dat mij nog dunkt, lijnk zoo wel niet. Niemand die weten kon wat dat wilde beteekenen. Wij leerden dat met den ABC in 'n stijgende lijne waarop B lager stond dan D om te toonen dat B 'n half toontje lager schuifelt en D 'n half toontje hooger dan d'echte note.

't En was zoo slecht niet gevonden en 'k hoore Meester Tinel nog zeggen, met zware basstemme, dat die wijze van aanleeren 't schoonste ‘mnemo-technische middel’ was dat hij in zijn lang leven gezien had. Mijnheer Juul's aanzichte straalde van deugden.

De beste leerlingen waren algauwe gekend bij 't zingen van de gamma. Ze stootten de noten lijk uit den bek van 'n merelare: klaar, helder en scherp dat 't galmde

tot op den Barm[1]. Maar zij die zaten te pinken en die bij 't opvragen zaten te kuimen en te gebaren dat z'eerst 't kuimke moesten inzwelgen eer ze verder kosten zingen, wierden met nieuwjaar op den laatsten bank gezet, onder vlamme van den gaze-bek die danste lijk 'n flieflodder.

Ze leerden daar nog min, en met Paschen 'n kwamen ze niet meer. ‘Ze zijn verspeeld op Bordeaux’, lachte Mijnheer Juul die duivenmelker was.

De sterkste solfege-gasten deden het beter.

Er was eenen bij die met potlood 'n teeken op de noten zette waarvan hij meest plezier had; - de noten die hij best kon uitslaan, breken, kraken of doen uiteenrollen.

Anderen deden de tonen klinken lijk perels, flitsen lijk zweerden, schuiven lijk de vlerikken van 'n vogel of stootten ze zachtekens open lijk 'n venster dat 's zomers opengestoken wordt als buiten de zoelte speelt.

Dat waren de mannen voor 't leeren van piane of viole.

De rijken vroegen naar 't eerste omdat mama dat ook kon, of omdat ze van zinne waren van toch 'n nieuw meubel te koopen voor den nieuwen salon.

D'arme moesten niet bijster vele kennen want 't en was maar om te blazen in de fanfare: piston, bugel of schuiftrombone, en ook voor 't slaan van den roefeltrommel of den trombal. En hoofdzake was, zei Mijnheer Juul,: ‘dat ze later niet 'n deden lijk die van Vinkt, die niet 'n kosten te gâre beginnen noch te gâre uitscheên. Z'en zijn er daar maar eenen keer te gâre uitgescheêd, en 't was als den tjater instuikte.’

Maar de jongens van de tusschensoorte verkozen op de viole te muzieken.

't Koopen van 'n driekwart wierd afgeraden omdat 't verloren geld was en daarom kreeg 't meeste deel van in den beginne 'n groote menschen's viole.

(1) BARM: vestingwal te Deinze, buiten d'oude Gentpoort.

Ik had 'n nieuwe - ze was dobbel en dikke betaald - en 't jaar nadien kwam broere aan d'eere en er moest iets op gevonden worden.

Wij konden in 't sterfhuis van Pastoor Verscheure op Sinte Maarten's[1] 'n oude viole meester worden. De timmerman had ze gekregen van de maarte bij 't maken van de doodkiste en verkocht het speeltuig voor vijftien frank, kontante vinke, met den strijkstok erbij maar zonder de kasse. Bij levering drupte ze nog van de lijzolie met dat z'hij had willen doen blinken.

Moeder maakte 'n zwart kleedje om ze te beschermen tegen den regen, maar 't missen van 'n kasse 'n stond broere niet al te wel aan.

Wij tjonkten elken dag dat 't daverde.

Dat begost met schrepen en piepen van 't peerdshaar op 't staal van de fijne snare, maar vader werkte voort en 'n liet hem niet stooren want hij miek meer geruchte dan wij.

Wij waren aan d'eerste lessen van den Bériot als Mijnheer Juul ons zei dat 't gildig 'n jaar moet duren eer dat je daar of omtrent 'n viole kunt vasthouden met manieren, Hij toonde ons hoe de man die speelvaste staat, de strijkstok loodrechte kan stellen tusschen den buitenkant van den slinkschen arm en den binnenwand van 't klankberd, en hoe 't gewichte van 't lijf moet rusten op 't slinkerbeen om den rechterarm vrij spel te laten.

Lijk geradbraakt kwamen w'uit de lesse, maar we 'n gaven geenen moed verloren.

Wij tjonkten voort en achter 'n jaar kregen w'onzen Kreutzerboek.

Wij leerden staccato en pizzicato; dat is stekken en pulken.

Wij leerden ‘sleerzen’ en wiezelen met den beverik, wij leerden van d'eerste naar de vijfde positie schieten

(1) St. Maartens kerk van Deinze, parochie Petegem. Petegem 'n heeft geen kerk en Deinze 'n heeft geen statie.

zonder dubben, accoorden slaan op twee snaren, accoorden malen op drie en vier snaren, 't afronden, 't uitsmelten en 't overeenvouwen van de streke met den stoot, zinderen op de looze snare, totdat z'ons kwamen vragen om in 't muziek te spelen.

Daar 'n spreke 'k niet af.

't Was toch allemaal op voorhand gekend, al is 't dat er soms eenen overliep wiens vader moest werk vinden bij d'‘andere’.

Na 'n jaar of vier kregen w'al de knepen beet en konden we scheute zetten aan de concertos.

't Was in 't voorjaar al te beginnen voor den kamp.

Voor 't bewijzen van den mechaniek kregen we 'n stuk uit den Kreutzer en voor 't kardas geven en voor 't gevoel was 't Viotti, 'n Italiaansch stuk ‘vol wolvenijzers en schietgeweren’, zei de meester, omdat er al de wendingen en de stronkelsteenen in voorzien waren die 'n goede vedelare moet kennen.

Van nu voorts was 't zuwen en strijken van den kant af in, onder de gloeiende pannen, alle dagen die den Heere verlee nde, van achter schole tot 's avonds late tot we de pompe kregen of de krampe.

Wij wierden ten toppen-uit gedreven en 't was hoog tijd dat 't gedaan was.

'k Had den eersten prijs met diploma en medalie; - 'k kan ze nog toonen.

'k Peinze, 'k ga mogen d'eerste viole spelen in de ‘symphonie’ en 't en was geen waar. 'k Was te trage van vingergrepe op den bovenhals maar verdonderd goed van steke en van streke, en had nen besten wrong, zoodat mijnen toon malsch was, rijke en goed gevuld. Zoo, 'k wierd bij de tweede violen gezet en mochte altemets de solo-smete geven als d'andere violen 'n poosje stille lagen.

'k Stond eerlijk mijnen man en daarbij is 't gebleven. De mechaniek, 't haastig getjonk en de groote klabetteringe 'n hebben mij nooit stijf wel aangestaan omdat 't altemale den gang van den mensch niet weere 'n geeft,

en daarom 'n zocht ik in 't orkest niet te blijven.

Maar 'k heb later veel schoone stonden beleefd bij 't muzieken.

Snaren en ronken in wel en in wee: - heldere en donkere tonen uit de snare trekken en lament geven op de viole van mijnen ouden pastoor. 't Was alsof ik uit d'oude viole de plechtige stemme van Verscheurke zaliger hoorde klinken, die mij al de goede dingen en de strenge vermaningen deed weere te binnen komen die 'k in mijn jeugd van hem meegekregen had.

Al de genoegens van mijn jongde en de frischheid van vroeger dagen waaiden mij tegen en elke speelbeurt is nu nog voor mij 'n kroone op 't werk van 'n welbesteden dag.

Met de viole onder den kinne heb ik leeren deunen bij slecht weere, leeren mijmeren bij 't gedruisch van de menschen en leeren vergeten de systemen, de -ologiën en de -ismen die 'k vond in de boeken.

Ze zijn er zoo raar die 't weten.

'n Vrage 't aan de mannen van den radio niet.

Ze zullen zeggen dat z'al 't muziek van de wereld krijgen en 't ‘gesproken dagblad’ op den hoop toe.

Kom, zeere, gauw!

G.P. BAERT.

De parochiekerk van Caster, 1815.

De deken van Kortrijk had, bij zijn bezoek in 1806 en 1809, de kerk van Caster zeer bouwvallig bevonden; van binnen was het gebouw door boomstammen opgehouden. Hij dreigde alsdan het interdict over het gebouw te stellen, indien de wetheeren der gemeente het bouwen van een nieuwe kerk langer verwaarloosden.

Bij zijn bezoek te Caster op 9 Augustus 1815 kon de deken vaststellen dat er boven de 200.000 steenen gebakken waren. De oorlog belette den toevoer van kalk, anders zouden de grondvesten der nieuwe kerk reeds voltooid geweest zijn. - Volgens verslag van Decanaal bezoek in 1815.

V.

De Sinte-Machuutskapel te Pollinkhove.

OVER het huidig kapelleke van St. Machutus en zijn vereering te Pollinkhove schreef E.H.A. Mervillie eenige woorden alhier in Biekorf, jaargang 1933, bl. 36.

De herberg 'In St. Machuut' en de Sinte Machuutsbeke laten voorzien dat de heilige daar vroeger zeer vereerd was. Op de plaats waar het huidig kapelleken staat, stond vroeger een groote kapel. Onlangs vond ik in een handschrift(1), de volgende aanteekeningen over de oude kapel:

'Doen maeken by Monsr Gaspa^{r} Perin ende dheer Jean Galle 1608 ende dheer Lowys de Cokere... Aernoudt de Schoolmeester ende notabel prochiaen. Dit las men op de tweede balke der Cappelle van Sinte Machuut in Pollynckhove, bewijs zoo van de persoonen, die deze cappelle hebben helpen erstellen als van het jaer op dewelke deze erstellingen naer de Beeldstormerie van de sesthiende eeuwe is gedaen.

Deze Capelle van dheer advocaet Ysenbrand geboortigh van Veurne van de fransche Republieke afgekocht zynde voor.....(2), is ter leetwezen van de prochiaenen der bovengemelde prochie afgebrooken ten jaere 1801.

Eene van de oudste cappellen van den lande, zynde gebouwt van bergsteenen, zy hadde van wederzyden vier vensters en eindigde in... Cul de lampe; haere hoogte int vierkant was.....(2), haere breede.....(2), het dack alsook het geene van het torreken in het midden was gedekt met schallien. Zij was geleden 14 jaeren geheel geplatfoneerd geworden alsook gelam-

(1) Dit Handschrift, eigendom van Z.E.H. de Spot te Veurne, draagt den titel: 'Recueil des Inscriptions publiques et particulières des églises de la Châtellenie de Furnes.' Het aangehaalde komt voor op f. 437.
(2) Niet ingevuld.
(2) Niet ingevuld.
(2) Niet ingevuld.

briseert, met een fraey pavement, nieuwe boiserie ende autaer à la romaine. Het klokxken inthyden afgedaen hanght jegenwoordigh in den kerktooren van Pollynckhove mete hun klok accoord gegoten ten jare 1785, van de fransche troepen is weggerukt in September 1793.'

Hieruit kunnen we opmaken wanneer en door wie de kapel hersteld is geweest na den Geuzentijd, wie ze gekocht heeft na de Fransche Omwenteling en wanneer ze afgebroken is geweest. Deze beschrijving laat ons ook eenigszins het uitzicht der kapel kennen. Wanneer die herstellingen geschied zijn, zal ons verder bekend worden.

Aan de hand van het '*Register van alle Rekenynghe van de goederen competeerende de Cappelle van Ste Machuyt* in Pollynckhove beginnende met den 16 Meye 1734 ende eindigende den 4 Prairial l'an 5 R.F.'(1 heb ik verder gezocht en veel punten kunnen opklaren, alsook nieuwe onbekende gegevens gevonden.

Eerst zal ik *de hezittingen* der kapel aanduiden, vervolgens handelen over *de diensten*, die er gedaan werden en een lijst der bekende *kapelaans* en *kosters* er bijvoegen. Het *uitzicht en de ligging* der kapel zal ook eenigszins kunnen beschreven worden bij middel van die rekeningen. De *herstellingen*, waarvan de 'Recueil' sprak, zal ik breedvoerig kunnen behandelen. Om te eindigen wil ik nog eenige bijzonderheden geven betreffende het *vernieuwen van het kapellegoed* en een *lijst* van de *kapellemeesters*.

De bezittingen der kapel.

Het register van de rekeningen geeft ze klaar en duidelijk aan volgens de gemeenten, de hoeken en de wijken.

Het zijn de volgende:

Te POLLINKHOVE. Op den *Westkerckhofhouck* bezat de kapel '*'t Spyckerhofstedeken* met 7 lynen lants'. Dit

(1 HS. berust bij den Heer J. Hoedt, veaarts, Nieuwpoort, mij bereidwillig ter inzage gegeven, waarover besten dank. Daarnevens Staatsarchief Brugge, *Veurne*, suppl. n^{r} 19.

Spyckerhofstedeken stond volgens de rekening van 1742-43 ‘nevens de capelle’. Daarenboven nog twee stukken bedrijfmeersch. Ook op den *Oostreckemhouck*, den *Oostkerckhofhouck* en den *Oosthalhouck*[1] bezat de kapel verscheidene gemete lands.

Buiten Pollinkhove bezat de kapel nog:

te ISENBERGE: ‘3 gemeten een lynne 50 roeden landts’;
te OOSTVLETEREN: Een gemet ‘hoygars of maeygars’;
te LOO op den ‘Dunderhouck’ 75 roeden lands.

Diensten: Bekende Kapelaans en Kosters.

Van af 't begin der rekening (1732-33) tot aan het jaar 1774 waren er wekelijks *twee gezongen missen* gecelebreerd, want ieder jaar vinden we den post terug ‘over 't celebreeren van twee missen te weke’.

Doch de eerste rekening zegt reeds ‘in plaetse van twee hondert veertigh ponden paresyse by jaere, gelyck by voorgaende rekenynghe ghedaen door Joannes Didier, voorgaende capellemeestere, is uytgetrocken geweest maar een hondert 32 pond parisis by jaere om dieswille deselve cappelle in een soberen staet is ende dat die nu niet voorder en can contribueeren; by dies en wordt hier maer totdat de gheseyde cappelle in beteren staet werdt maer uitgetrocken over dese twee jaeren de somme van 264 pond p.’.

De staat van de kapel zal altijd maar erger worden, zoodat de kapelaan in 1757-58 maar honderd pond par. meer zal krijgen. In 1765-66 werd hij niet meer betaald ‘ter causen van de grootte reffectien ende reparatien die waeren ontbreeckende aen dese capelle’. In de volgende jaren wordt hetzelfde telkens herhaald.

Naderhand moeten de achterstallige jaren toch betaald zijn geweest, want in Rek. 1775-76 lezen we 't volgende:

‘By het eerste art. onder de betaelinge van den geseyden ontfanckbouck is bekent dat volgens het oudt gebruickt ende rekeninghe deser capelle aldaer gece-

(1) Al deze hoeken zijn tiendesecties van Pollinckhove (de Flou).

lebreert hebben geweest *twee missen ter weeke* waerover heer Joan. Frans De Baenst, onderpastor deser prochie, over het dechargeeren derselver missen betaelt is tot den 1 meye 1774, 't sydert welcke daete de geseyde missen syn onderbleven totter tydt dat hooftman ende prochiaenen als regierders derselver capelle sullen geraedich vinden van de geseyde missen te doen dechargeeren waerop sy voor als noch geen resolutie en hebben genomen ende oversulcx dat den Rendant daer over geene betaelinghe en heeft gedaen' (Memorie).

Moeilijkheden zijn ontstaan betreffende het betalen van den onderpastor. Op F^{o} 171 verso vinden wij dat tegen den abt van Eversam, als grooten tiendeheffer der parochie, een proces is ingespannen geweest door den hoofdman en de parochianen omdat hij volhield dat 'de portie congrue van den heer onderpastoor eerst moeste betaelt wesen uyt het incommen van de goederen deser capelle.' Een sententie van den Raad van Vlaanderen stelde den abt in 't ongelijk en verklaarde 'de capelle goederen van St Machuyt vry ende exempt vande questieuse vicepastoreele competentie'. (16 Sept. 1776).

Zoo kwam het dat er sedert 1774 maar *twee missen per jaar* meer gezongen werden. De rekening van 1783-84 vermeldt dit aldus: 'Aen heer en Mre François De Baenst over zyn honorairen van gedaen te hebben elf singende missen in deselve cappelle ende syne agistentie in elf gelycke missen gedaen door den heer pastor in deselve cappelle sydert den jaere 1774 tot hedent'. (F^{o} 189 verso) De twee gezongen missen werden telken jare gecelebreerd op het feest van St Machutus, door den pastor en den onderpastor van de parochie.

De KAPELAANS die ons bekend zijn uit de rekeningen zijn de volgende:

Charles van Renynghe tot 1734.

Gregorius Favercke, verder altijd Fauvarcq, van 1734 tot 1769-70. Daar wordt hij 't laatst vernoemd.

Frans De Baenst van af 1775-76 tot 1787-88.

Winocus Hooge van 1789-90 tot het einde.

In dien tijd volgen vier KOSTERS aan elkaar op:

Frans Lamote, van 't begin der rekeningen tot 1741-42;
Joannes Gregorius Depoorter, tot 1755-56;
Joannes Frans Dehaene tot 1787-88, waarin betaald wordt aan ‘de weduwe en kynderen van Joan Frans Dehaene, coster’, ook nog in 1789-90.
Vanaf 1791 is er weerom een Joan.-Fr. Dehaene, blijkbaar een der zonen van den overleden koster.

Uitzicht en ligging van de kapel.

Volgens de ‘Recueil’ was de kapel gebouwd uit bergsteenen en had langs weerszijden vier vensters. Langs de buitenkant waren schraagpijlers, want de rekening van 1732-33 spreekt van ‘'t vermaecken van de droomers.’

De kapel was gedeeltelijk gedekt met schaliën en gedeeltelijk met tegels of pannen. De pannen lagen ten zuiden, want de rekening van 1765-66 spreekt van ‘700 Deckpannen ende 20 Veursten vervrocht op de *zuudtsyde*’ (F^{o} 127 verso). Nog elders in de rekeningen is er sprake van ‘'t vermaecken van 't pannendack van *Suyden* de Capelle’. De schalien lagen ten oosten en ten noorden. Dezelfde rekening van 1765-66 zegt dit klaar en duidelijk: ‘Tot het nieuwleggen van het schalliedeck van *Oosten* ten deele van *Noorden* op de geseyde capelle heeft den rendant geemploieert van de schallien die waeren competeerende aen de kercke den nomber van 4168.’

De kapel lag ten zuiden van Pollinkhove. In de rekeningen hebben we nu nadere aanduidingen gevonden over hare ligging.

Volgens rekening van 1761-62 stonden ‘almkens van *Noorden* dese Cappelle langst den *Burghwegh* (F^{o} 115 recto).

Rekening 1765-66 gewaagt van ‘'t paveeren den steenwegh van *Noorden* de Cappelle’. Langs de kapel liep ‘een voetweg’. Tusschen de kapel en de straat was er een gracht; verscheidene malen wordt daarvan ge-

sproken o.m. in 1765-66: ‘Betaelt aen Joseph Dehem over het delven den gracht, tusschen de straete ende dese Cappelle met het breeden van de aerde.’

Nevens de kapel ten Noord-Oosten lag het Kapel-hofstedeken of het Spyckerhofstedeken. De rekeningen spreken nog van een *Cappellehuys* nevens de kapel, doch dit schijnt hetzelfde te zijn als het hofstedeken, want dezelfde pachter wordt aangeduid voor 't Spyckerhofstedeken en 't Cappellehuys in die rekeningen, waar de twee vermeld staan.

Wat niet heelemaal overeenkomt met die gegevens aangaande de ligging, is de kaart van de kasselrij Veurne. De ‘Burchweg’ komt van Veurne, loopt langs Oeren en komt dan ten westen van de kapel.

(*'t Vervolgt*).

C. DENORME.

Een relikwie van S. Willem te Brugge. (1701).

DE paters Wilhelmieten van Sint-Antoniusdal te Brugge waren in bezit van een merkwaardige relikwie van hun heiligen ordestichter; Sanderus beschrijft ze als volgt: ‘pars loricae qua carnem adflixit S. Gulielmus’[(1)] d.i. een deel van 't ijzeren harnas dat Sint Willem als boetekleed droeg. S. Willem rekent immers bij de de zoogezegde ‘Sancti loricati’[(2)].

(1) Flandria Illustrata, II, 117.

(2) Acta Sanctorum, Oct. T. VI, 614, 622. Sint Willem van Maleval, stichter der Wilhelmieten, gevierd den 10 Februari, leefde in Toscanen en stierf in 1157. Hij wordt dikwijls afgebeeld met het ijzeren harnas-boetekleed of met kettingen om 't lijf gebonden; maar altijd, zelfs wanneer hij als monnik staat afgebeeld, draagt hij een ijzeren helm op 't hoofd Dat kan wijzen op zijn vroegeren levensstaat als ridder, of een soort wisselstuk zijn voor het harnas-boetekleed; maar is meer waarschijnlijk een zinspeling op den naam Wil-helm; vgl. ‘heaume’ in 't Fransch Guillaume.
Onze Willem van Maleval werd dikwijls en wordt soms nog, verward met A. *Willem de Monte Vergine* in 't Napelsche († 1142, gevierd den 25 Juni), en regelmatig met *S. Willem van Gellone* (Saint Guilhem-du-désert) hertog van Aquitanië († 812, gevierd den 28 Mei). Zoo op het plaatje door C. van Merlen (Rond den Heerd, IV, 83) waar de stichter onzer Wilhelmieten geheeten wordt ‘Aquitanie Dux’, en op de titelplaat bij Henriquez, Liber Apologeticus, en in de Vita S. Guilielmi door Petrus Silvius, prior van de Wilhelmieten of Sterheeren te Aalst, beide werkjes van 1626, waar onze Willem verkeerdelijk wordt geheeten ‘Aquitanorum et Pictonum princeps’.

Ook Rond den Heerd heeft die relikwie besproken[1]. Maar ons Brugsch klooster kwam later in het bezit van een nog veel merkwaardiger relikwie waarover noch Rond den Heerd noch latere schrijvers een woord weten te zeggen.

De geschiedenis van deze latere relikwie is te vinden in de Acta der Brugsche bisschoppen.

Eerst op 23 Juni 1701. Twee Vlaamsche Wilhelmieten, Pieter van Allemeesch van 't klooster te Brugge, en Frans Collaert van dit te Aalst, hadden van den Groothertog van Etrurië Como III een armbeen van Sint Willem gekregen met de vereischte bewijsstukken: de echtheidsbrieven afgeleverd door de grootvicarissen van den aartsbisschop van Firenze, op 25 Oktober 1700; en de schenkingsoorkonde van den hertog, in datum van 26 Oktober 1700. De relikwie zelf droeg het zegel van den aartsbisschop, Leo Strozzi'[2].

De relikwie stak in een eigenaardige rijve die nauwkeurig

(1) II, 84; VII, 105.

(2) Het zegel van de aartsbisschop wordt maar vermeld in de tweede oorkonde, waarover verder. Onze eerste oorkonde zegt wel 'Brachium S. Guilielmi ducis Aquitaniae', maar er kan geen twijfel zijn dat hier een missing is, te verklaren door de verwarring tusschen de twee verschillende heiligen, zooals boven gezegd is. Dat het hier geldt een relikwie van S. Willem van Maleval mogen we besluiten uit het feit dat onze Wilhelmieten de relikwie vereeren als eene van hun ordestichter. Overigens S. Willem van Maleval had geleefd in Toscanen, en we begrijpen goed dat de hertog over zoo'n gedachtenis kon beschikken; terwijl de relikwieën van S. Willem van Aquitanië te Gellone in Frankrijk waren gebleven.

beschreven wordt. Het voetstuk was een driekantige sokkel van toetssteen, en op elk der hoeken van den sokkel stond een zilveren engel of serafijn. Die engels droegen een driekantige kristallen pyramide, waarvan de geslepen glazen wanden, gemonteerd in verguld brons, het armbeen lieten zien. Met hun schat waren onze paters eerst aangeland op het vicariaat te Ieper, waar, op 12 Maart 1701, het rijveke geopend werd, de relikwie voor echt erkend en verdeeld in drie stukken. Een eerste stuk was bestemd voor het klooster te Peene(1), een tweede voor dat te Aalst(2), het grootste stuk in de kunstige rijve gesloten kwam naar 't klooster te Brugge. Mgr de Bassery erkende de relikwie op 28 Juni 1701 en gaf een aflaat voor de vereering ervan.

Den 31 Mei 1728 opende Mgr. van Susteren opnieuw de Brugsche rijve om van de relik wie kleine fragmenten te nemen voor twee Wilhelmietenkloosters in 't Luiksche, nl. voor Bernard-Fagne(3), het huidig klein Seminarie van S. Roch te Ferrières, en voor La Motta te Luik-stad(4).

Hiermee eindigt de geschiedenis van onze Brugsche relikwie. Wat is er geworden van al deze fragmenten die ervan werden afgenomen? Mogelijks bestaat er nog wel een en ander van. Maar ons rijveke van Sint-Antoniusdal zal zeker door de paters, bij de suppressie van het klooster in 1764, meegenomen zijn naar hun nieuw tehuis te Nijvel, met nog veel andere kostbaarheden die voor Brugge verloren gingen.

M. ENGLISH.

(1) Nova terra, later Nazareth geheeten, gesticht bij Drincknam in 12 1, verplaatst naar Oudezeele in 1458, en, in 1468 naar Peene. Zie Juten, De Orde van den H. Guilielmus in Noord- en Zuid-Nederland (Analectes p.s. à l'histoire écclésiastique de Belgique, 1906, onder n^{r} 7.)

(2) Ibid., n^{r} 4.

(3) Ibid., n^{r} 2.

(4) Ibid., n^{r} 12.

Westvlaamsche Zanten.

(*Vervolg van bl. 156*)

HALVE KEI (Knokke): algemeene benaming van een tamelijk grooten kei of steen, zoowel een koppekei (vuurkei) als een baksteen. Eigenlijk een halve baksteen.

HALVE MAN (Heist): zeevisch, tusschenslag tusschen een jonge en een volwassen roche.

HANE GEKOCHT. Kinderspel te Westkapelle: *'k(h)en een hane gekocht*.

Er zijn twee kampen: één aan weerszijden van de strate of van het speelplein: Speler A is er aan en staat alleen in 't eene kamp. De andere spelers staan in 't andere kamp. Zij zingen:

'k(h)en een hane gekocht.
Hoevele kost i?
Tien frank?
Is t i vet?
Vet is t i!
Katsji (= kan hij) kraaien?
Kraaien katsji!
Hoe doet i da(t)?
Koekeloerekoe!

Als het lied uit is, loopen de spelers naar het tegenovergestelde kamp, maar zijn onderwege vogelvrij. Terugkeeren is verboden. Speler A gaat met zijn vangst naar het ledige kamp en 't spelletje begint van her met het liedje, totdat allen er aan geslegen zijn. Speler A wordt dan vervangen door zijn eersten buit.

HEDELTJE DIKKE (Knokke, Dudzeele): uitspraak van hekeltje dikke. In groote menigte bijeen gelijk de tanden van een hekel. Die plante zit hedeltje dikke vul bladluizen. 't Volk stond er hedeltje dikke t'hoope getroppeld.

HELLE. Spreuk te Knokke: d'helle bi de kop (h)en (de helle bij den kop hebben), beteekent: geweldig, duivelsch, kwaadaardig zijn. Figuurlijk gezegd ook van kinders, die in hun geweld en niet houdelijk zijn. 't Gaat slicht weere worden, de jongers (h)en d'helle bi de kop.

HENNEVETTE (Kortemark): een plant, gemeen onkruid, overal dauwkoole geheeten (Chenopodium album). In kwade jaren wierd dit kruid door 't volk geëten.

HERTEPIT (Knokke en omstreken): boezem, sinus. De Bo geeft hertepit - maagkuil. Met deze beteekenis hier onbekend.

HERTEZAKKINGE (Knokke): harteverlamming.

HOEST JE (Dudzeele): eigenaardige en tamelijk veel gebruikte uitspraak van ‘haast je’. Het overeenkomstig ww. hoesten = haasten wordt nooit buiten de gebiedende wijze gebruikt. Deze zegswijze heeft dikwijls een schertsende beteekenis.

HONDELAREN HOUT (Heist): hout van den hondelaar of hondsboom (Rhamnus frangula). De Bo geeft hondslaar en onzelarenhout. Elders ook vuilboom (purgeermiddel!) en sprokkelhout genoemd. Dodoens schrijft onder ‘Sporckenhout oft Pijlhout’: ‘De Brabanders noemden dese heester Sporckenhout, ende somtijts Pijlhout... In onse tael wordt dit gheboomte somtijts oock Hontsboom geheeten... De rijskens zijn teer ende broosch (ende daerom heet dit gewas in Latijn Frangula) ende hebben een swarte schorsse met graeuwe plackskens besprinckelt, onder dewelke een geel velleken schuylt, dat sterck doet braecken, en veel waters door den stoelganck afdrijft... De wilde Swijnen ende Beeren hebben de wortel van desen hontsboom soo lief, datse daer groote cuylen omtrent maken, om de wortelen uut te crijgen: waer door dat de iagers mercken datter wilt gedierte in 't bossch is.’

Wat heeft deze heester met honden te maken?

HONDEWULF (Poperinge): kinderschrik. Kinderspelletje: van den hondewulf en den schaper. Verg. berrewulf (Knokke), weerwolf.

HONDIG (Knokke): gezeid van een hondin. Nochtans zegt men meer ‘heet’, zooals elders.

HONGER. Uitdrukking te Knokke: den heeten honger hebben = een onverzadigbaren eetlust hebben.

HONTE-BONTE-KONTE-STRONTE KLEUR (Gulleghem, alle o's als ou uitgesproken): een onbepaalde kleur, schertsend gezegd. B.v. een meisje vraagt aan moeder: Moeder, welk een kleedje ga ik krijgen? Antw.: een van honte-bonte-konte stronte kleur!

HOOGE ZUNNE, LEEGE ZEILEN: weerspreuk bij de Heistsche visschers. Wanneer het 's nuchtens vroeger klaar is als gewente en de hemel vòòr 't verschijnen van de zunne roodachtig zit, mag er sterke wind verwacht worden, en dan moeten de visschers hun zeilen strijken. Dit voorspelt ook regen gedurende den dag.

Gelijkaardige spreuk te Heist: *een hoogen dageraad is leege gezeild*.

HOUT. Spreuk te Heist: een mensch heeft hout noodig om duivel te spelen. Duivel spelen = vier maken. Deze spreuk wordt meest in figuurlijken zin in vele omstandigheden gebruikt.

HURDE. Spreuk te Westkapelle: zoo mager of een hurde. Mager lik een hurde. Een hurde is een vlaak van saamgebonden rijshout om over het land te slepen (De Bo).

HUTTENTUTTEN. Kinderspel te Knokke.

Speler A is er aan en moet gebogen staan. Speler B zit op zijn rug en steekt een zeker aantal vingers uit. Hij vraagt:

> ‘Huttentutten,
> Vorte futten,
> Hoeveel vingers steken 'k uut?’

A moet raden. Raadt hij juist, dan moet B hem vervangen. Raadt hij mis, dan krijgt hij zoovele schoppen in zijn gat als hij eenheden mis is. B moet zittend schoppen, hetgeen moeilijk en daarom niet pijnlijk is. Dan volgen de andere spelers.

INBEETELEN (Westkapelle): indringen. Bv. die gareelmaker probeert hier in 't dorp in te beetelen. Dus niet noodzakelijk in de slechte beteekenis van het woord.

INBEETEN (Heist): syn. van voorgaande inbeetelen. 't Zijn den dag van vandage een massa docteurs die niet weten waar ingebeet.

INGSEL (Knokke, Westkapelle, Dudzeele, Heist): vederwaag. Uitspraak van einsel. Aldus is mingsel alhier de uitspraak van meinsel (onderdeel van een zeisen), zingze van zeise (zeisen).

GAZETTE. Op blz. 154 vroegen wij de beteekenis der spreuk: ‘De beesten moeten de gazette lezen’. Te Westkapelle: de beesten moeten honger lijden.

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

Boekennieuws

M.A. Waterschoot. *De Vlaamsche Kustvlakte*. Bijdrage tot de geschiedenis van het Vlaamsche polderland langs zee en

Honte. Langemark, N.V. Vonksteen, [1938]. 136 bl. 11 kaartjes, 24 ill. = Fr. 28 (te verkrijgen bij den schrijver, Ste Catharinaplaats, 26 te Oostende, Postcheck 2050.41).

Buiten het werk van R. Blanchard: *La Flandre*, Etude géographique de la plaine flamande, dat in 1906 verscheen, en waarvan zekere deelen verouderd zijn, hadden we geen algemeen werk over de kustvlakte. De heer Waterschoot heeft de lastige taak aangedurfd, alles te doorwerken wat over deze streek verscheen, om ons een wetenschappelijk vulgarisatiewerk te leveren, dat veel diensten zal bewijzen aan alwie eenigszins belang stelt in de wording van onze kustvlakte.

De behandelde stof werd verdeeld over vijf hoofdstukken: 1. de afbakening van de kustvlakte, die zich uitstrekt van de hoogten van Artesië tot aan de Schelde; 2. De bouw en de vorming van de onderscheidene grondlagen; 3. De ontwikkeling van het waternet; 4. De bedijkingen; 5. De inrichting en de ontwikkeling van de wateringen.

De stof van ieder hoofdstuk is telkens logisch en helder ingedeeld.

Hier en daar ware er wel een bijzonderheid recht te zetten. Aldus o.m. op bl. 55 zegt Schr. dat er op het einde der 13^{e} eeuw ‘ettelijke honderden vaartuigen’ door Philips den Schoone bij Damme bijeengebracht werden. Feitelijk bestond de oorlogsvloot van Brugge, die in 1302 het Zwin moest verdedigen tegen de gebeurlijke aanvallen van de Fransche vloot, uit vier koggen met 200 man. (Colens. Le Compte communal de 1302, Brugge 1886, bl. 151). - Op bl. 57 zegt Schr. dat er in October 1468 op één getij 150 koopvaardijschepen te Sluis binnenliepen. Volgens de Brugsche stadsrekening van 14 Oct. 1486 tot 13 Oct. 1487 liepen er dit jaar te Sluis 73 schepen binnen met een gezamenlijke lading van 8.272 ton (Gilliodts, Inventaire des Archives de Bruges, VI, bl. 275).

Deze kleine opmerkingen willen geen afbreuk doen aan de waarde van het werk, dat zeer vlot geschreven is, en een klaar en duidelijk overzicht geeft van de wording en den toestand van onze kust en polderstreek.

Talrijke kaartjes en een zorgvuldig uitgekozene illustratie, brengen het hunne bij om de waarde van het werk te verhoogen.

Een bibliografisch overzicht stelt iedereen in de gelegenheid de behandelde stof verder uit te diepen; het is spijtig dat de schrijver in zijn literatuur niet overal den titel van het tijdschrift opgeeft, waarin de aangehaalde bijdrage verschenen is.

JOS. DE SMET.

Mengelmaren

De Wet van Gresham in de... Taalkunde.

‘Er bestaat een Wet van Gresham in de taalkunde, zooals er een Wet van Gresham bestaat in het muntenstelsel’, zeide Lord Baldwin een paar maand geleden, en hij voegde erbij: ‘De slechte taal verjaagt de goede woorden uit de taal. Indien dit voortduurt, zal de Engelsche taal uit Engeland verdreven worden en niets dan “wind” zal overblijven.’

- Uit de rede van Lord Baldwin op 21 Mei 1938 bij de opening van de nieuwe Bibliotheek van Liverpool. ‘The Observer’ Londen, 22 Mei 1938.

Sir Thomas Gresham was de oprichter der Beurs van London (1566) (zie Biek. 1934, bl. 143) en kreeg van koningin Elisabeth den titel van ‘koninklijke koopman’.

De ‘Wet van Gresham’ kan in haar eenvoudigsten vorm, als volgt samengevat worden:

‘Kwade munte verjaagt de goede munte, maar goede munte kan de kwade munte niet verjagen’.

a) *Munt van één metaal*. Ingeval één soort munt gangbaar is in een land, maar verschilt in gewicht of gehalte, zoo zal de lichte munt de goede uit den omloop jagen, maar de goede munt kan de kwade niet verjagen.

b) *Munt van twee metalen*. Waar zilvermunt en goudmunt in één zelfde land gangbaar zijn gesteld tegen een bepaalden prijs, zal de zilvermunt de goudmunt verjagen zoo de vastgestelde waarde van de zilvermunt overschat is, in verhouding met de onderlinge werkelijke marktwaarde van beide metalen.

c) *Papieren geld*. Wanneer onomzetbaar papieren geld in omloop is, samen met een metalen munt, en zoo er onomzetbaar papieren geld te veel in omloop wordt gebracht, zoo zal het slecht papieren geld de metalen munt uit den omloop jagen.

Tot uitvoering van de muntwet van Gresham bestaan drie middelen:

a) verbod tot munte schrooden,
b) juiste verhouding bepalen tusschen goud- en zilverwaarde,
c) omloop van papieren geld beperken.

Bij vergelijking zal, bij toepassing van de ‘Taalwet van Gresham’, daaromtrent als volgt te werk gegaan worden

a) het schrooden van de taal vermijden,
b) de juiste verhouding bepalen tusschen kwade taal en goede taal,
c) voorkeur geven aan de levende taal boven de ‘papieren’ taal.

Is dit niet de ‘Taalwet van Gresham’ door ‘Biekorf’ voorgehouden en in toepassing gebracht?

Moge Lord Baldwin's vergelijking en ‘Biekorf's’ toepassing der ‘Taalwet’ ook bij ons niet in den wind geslagen worden opdat de schoone taal der vaderen niet verdreven worde en in ‘wind’ verga.

G.P. BAERT.

De Sint-Adriaanskapel te Damme.

In Biekorf 1936, bl. 150, verscheen een bijdrage over de St. Adriaanskapel te Damme. In mijn nota's vind ik enkele aanteekeningen over deze kapel.

Ze staat afgebeeld op de kaart van de wateringen van den Broek en Moerkerke zuid over Leie, opgemaakt door P. Pourbus in 1574. Ze draagt er nr 6: ‘S. Adriaens capelle... anno 1566... heernesse’, en ligt op het gescheed van de parochiën St. Katelijne en St. Kruis, ten Zuiden van den ‘Nederen Brugghewegh’ en ten Westen van den ‘Oostdyck’.

We vinden een kleine bijzonderheid over deze kapel in het register n^{r} 612 van het Proossche, f° 102 ‘gem. 3 2-88 r. proostland, gelegen... jnde prochie van Sinte Kateline buten Damme’ met een huis ‘toebehorende joncfr. Margriete, de wed. Zegher Willem Lauwers, staende upden vors. grond alre naest der capelle die Zegher Willem Lauwers dede maken...’ 11 April 1429.

In den ommelooper van de watering van den Broek van 1497, wordt de kapel vermeld in het laatste artikel van het achtste begin. ‘Mynh. Beyts over Joos Deckere int selve stic daer Ste Adriaens cappelle up staet: xxxvj r.’

De rekening van het Proossche van 1509 vermeldt op f° 306 v., een proostlaat, Loy Scaephooft, die voor het Geestelijk Hof te Brugge gedaagd was onder beschuldiging van ‘sacrilege’, ‘ter cause van zeekeren poten die gheplant zouden zyn up den grondt toebehoorende der cappelle van Sinte Adriaens buten Damme.’

In den leger van de hofstede ‘de Blauwe Zaele’ te St. Kruis, van het jaar 1808, wordt het stuk van 36 roeden waar de kapel opstond, vermeld in een meerdere perceel van vier gemeten en twaalf roeden, onder n^{r} 13.

De pachters van deze hofstede hebben tot heden toe, de benaming van *Kapellestuk* voor dit perceel bewaard.

M. CAFMEYER.

De ‘groote dierte’ te Ieper in 1586 87.

Over den grooten hongersnood in die bedrukte jaren deelde Biekorf 1936, bl. 182 belangwekkende bijzonderheden voor

Brugge mede. Ziehier hoe de Iepersche kroniekschrijver Augustijn van Hernighem de gedachtenis van die ellende in berijmde ‘incarnaties’ vastlegde (op het voorste en achterste schutblad van zijn oorspr. Hs. IV):

Dit incarnatie maect ons wys
den gruwelycke dierst en van tcoorne den prijs.
Up den sacrament dach was tcoorne zoo diere
dat elken in Ypere gheen broot en vondt;
de taerwe ghalt zes pont grooten de rasiere,
die drie stuveren gaf hadde een broot van een pondt
ende nauwers ten huuse gheen broot uut en stont.
1587.

Int iaer zessentachtentich was tcoorne zoo diere
tghaelt meer dan zes pont grooten de raziere,
maer tiaer daer naer wystet God zoo te voorziene
dat voor een raziere hadde meer dan verthiene.
Den tydt die lydt.

Pastoreel beneficie te Bavikhove, 1420.

Volgens de beschrijving van 1420 (Documenta Capituli II, 313; Hs. in de Kortrijksche Stadsbibliotheek) had de pastoor van Bavikhove de volgende inkomsten:

1. al de offeranden in zijn handen gedaan;
2. op heel de parochie de geheele tiende van lammeren en varkens, ter waarde van vier pond par.;
3. van de kerkmeesters 3 pond voor obiten;
4. samen met den abt van Noyon en den heer Jan van Gistel, de tiende in 't Westen der parochie, te beginnen van 't land van Marcus de Cooman, en alzoo neerwaarts naar de grens der parochie; zijn derde deel gold gemiddeld 13 pond par.
5. Een tiende te Ooigem (Odeghem) noordwaarts, geheeten *Spapenriken tiendekin*; de pastoor heeft daarin twee deelen en de kerk van Ooigem het derde deel. Het deel van den pastoor geldt omtrent 5 pond.
6. In de groote tiende behoorend aan den abt van Noyon heeft de pastoor jaarlijks 4 pond.

V.

Een wonderdier te Oostende, 1801.

Het volgende meldde men dd. 10 April 1801 uit Oostende aan den ‘Maandelykschen Nederlandschen Mercurius’, deel LXXXI, blz. 260:

‘Thands wordt den aandagt onzer Stad op een byzonder en voorbeeldeloos voorval gevestigd. Eergisteren ochtend, kwam er plotselyk uit Zee een halfslachtig Dier, hebbende de gedaante

van een Paard, ter grootte van 8 voeten en 5 duim en van eene geëvenredigde lengte met een lange staart en een getygerd vel, het welk voor snaphaan-kogels ondoordringbaar was, hebbende dubbeld snydende vinnen, gelyk het scherpst staal, welke behalven tot het gewoon gebruik, ter zelfsverdediging van dit gedrocht dienen. Dit Dier wierp zich op de naastgelegenen Velden, en bragt aldaar schrik en angst te weeg: de ontsteltenis was zo groot, dat een ieder zyn werk verliet, om by de nadering van het Dier een goed heenkomen te zoeken. Eenige Jaagers deeden Snaphaanschoten, doch de kogels gleeden over deszelfs geschubden huid, en, het Dier woedend zynde voer voort met verwoestingen op het Veld aan te richten; en na alles wat het op den weg aantrof, omvergeworpen, eene kudde Schapen ontmoetende viel het op deezen prooy aan en verslond een twintigtal van dezelve met een vraatzucht en gulzigheid, veel grooter dan die der wildste Tygers. Na twee uuren met woede en slachting te hebben aangehouden, het gedrocht genoegzaam verzadigd schynende, dompelde het zich in Zee, en brulde op eene ysselyke wyze.

Met recht vreesde men dat een dergelyk tooneel van verwoestingen den volgenden dag weder zoude plaats hebben, waarom men besloot dat 30 der moedigste Burgeren onzer Stad, het Dier zouden opwachten ter plaatze daar hetzelve uit Zee gekomen was. Den volgenden dag, waarschynlyk uitgelokt door den roof van den voorgaanden, verscheen het dier nogmaals; die Burgers maakten 'er jagt op, en men bemerkte, dat het zelve nog woedender dan de eerste reize was, eindelyk, na een zeer moeijelyke jagt, had men het geluk het zelve in 't Oor te kwetsen, en vervolgens levendig te overmeesteren.'

Een Aprilvisch?

v.U.

Voorrechten van den Heer van Opschote te Oedelem. 1643.

Joncker Jan Zannequin, schildknaap, heer van Opschote, enz., overleed op 14 Oogst 1643 te Sint Rikiers. In den staat van goed opgemaakt na zijn overlijden, vinden we een beschrijving van de heerlijkheid van Opschote: '...in de prochie van Oudeleem, lant van den Vryen, onder d'heerlickhede van Nieuwen Proosschen, wylent Zissele, d'heerlichede ende leengoet ghenaemt Upschote, in pachte ghehouden by Lieven de Hondt, danof den legher hier naer volght...'

'Voorts zoo behoort den leenhouder van desen leene, een zitten van drie stallen staenden in den choor in de kercke t'Oedeleem ter rechterhant boven, omme den heere in te zitten; ende een viercant zitten in de cappelle van Onse Lieve Vrauwe

in de zelve kercke neffens de choor duere, omme de vrauwe van den hove in te zitten; ende up 't kerckhof een viercante pleyn anden noortoosthouck van de kercke, omme daerinne te begraven de mesnieden ende dienaers van den zelven hove ende niemant anders, sonder consent van den heere van den zelven hove; ende ten zelven hove es op den wal een viercante platse ghewyt daer men van ouden tyden messe ghedaen heeft ende vermach te doene ten beliefte van den heere van den hove.

Ghehouden de voornomde heerelicheyt van Upschote van den princelyken leenhove van den burch van Brugghe....'

Staatsarchief Brugge, Staten van Goed, Veurne, n^{r} 14.261. D.

Sint-Pietersgilde te Hulste.

In 1815 bestond er te Hulste nog een Sint-Pietersgilde die aan de voorvaderlijke gebruiken vasthield, te weten aan feestgelag en danspartij in de herberg. De pastor kon dit gebruik niet uitroeien. De gildebroeders hadden een dienst in de kerk gewild op de dagen van hun feestelijke bijeenkomsten, doch de pastor kon niet celebreeren voor een gilde die zich niet schikte naar de strengere kerkelijke voorschriften sedert het Concordaat uitgevaardigd. Toch werd bij het afsterven van een gildebroeder telkens, op aanvraag van de Sint-Pietersgilde, een zieledienst gecelebreerd. - Volgens verslag van Decanaal bezoek in 1815.

Oude en jonge Sint-Sebastiaansgilde te Kerkhove.

Deze beide schuttersgilden bestonden nog in 1815, maar lieten geen diensten meer in de kerk verrichten. Wel vierden ze hun feestdagen in de herbergen en 't jong volk, jonge mannen en meisjes, danste daarbij. De pastor deed daarover zijn beklag aan den deken van Kortrijk die op 9 Aug. 1815 Kerkhove bezocht. Hij deed al wat hij kon om dit kwaad te verhoeden, maar 't en hielp niet.

[Nummer 9]

Van 't jaar '30 te Brugge.

IK, zei Netjen uit de Vette Vischpoorte, met een stemme lijk een stopnaalde zoo fijn, ik en de Balzike, te gare geboren in 't jaar '30, zijn even oud en wijs en machtig! Dat pakt e' beetjen aan m'n herte als ik daarop peize.

Vader, God z'n ziele, was toen vijftig jaar oud, hij kocht e' kind, en dat was: ik zei den hond. Zoo vader Mandes stekte de wiege vast en kwam er meê naar Brugge; moeder volgde met g'heel 't menat, en met onze steekkarre draaiden we binnen in 't Klokstretje. 't Was voorenaan September, we waren juiste in tijden aangeland om g'heel dat boeltjen hier in stad te kunnen meê leven. Vader was knecht geworden bij Baes Caestecker, van den eersten dag thuis en in z'n element in Brugge. ‘Kurieuzer ziele als vader 'n liep er op de aarde niet, kloeg moeder altijd, 'k had ik goed te zeggen: maar Mandes toch! Mandes moest alles

zien en alles weten, was overal bij en tusschen, en vertelde toen dat er z'n mond van vizzelde'.

'k Was gerust wat er in die dagen op strate gebeurde, 'k lag ik in m'n bunsels gedraaid te kermen van 't zeer in me' buikske. Maar 't schijnt te zijne dat Brugge toen ook met 't vier in z'n derms zat! Wel! 'k hebbe die gevaartenessen honderden keeren hooren uiteendoen in m'n leven.

't Had al een g'heel tijdetje in haken en oogen gelegen; den Ollander speelde hier baas moe'-je weten, en had hij misschien entwaar entwat uitgestoken? een dommen uitgerecht? vader 'n wist dat niet te zeggen, maar één dingen is zeker 't is dat de Bruggelingen e' keer op een koelen morgen met een g'heele bende, wroed van kwaadheid, naar d'Hoogewacht trokken aan d'Halle; en zegt er daar alzoo een, met een stoute muile, aan den schildwacht van de 'koordegoorde':

'Hurkt, zegt hij, je zij' gij Jan Kaas, ei? enwel, 't is maar dat 'k wil zeggen kort en bon: dat zotte spel heeft hier al lange genoeg geduurd. Je verstaat 't ei? dat begint hier leelik onze neuze uit te hangen, hoor'-je 't? Dat 't ik ware, 'k raapte al die klakkebussen die hier in stuiken staan... zoo rap mogelik t'hoope en 'k miek me uit de voeten. Je doet er van wat je wilt, maar is 't bijaldien dat je, gij en g'heel jen aanhang, in geen haai en een draai de plate gepoetst 'n hebt... me gaan je 'en keer een dans leeren, ventje, dat er de brokken gaan van springen'.

'Jamaar, jamaar als 't alzoo is, zei den Ollander en hij gaf een schruwel: g'heel de wacht kwam uitgespotterd en in en vloek... de ransels vlogen alhier, de geweren vlogen alginder, en met pak en zak, trommel en muziek, de wind van achter en 't vier in den broek trokken ze op, g'heel de bende al over de markt, door de Sin' Saacobstroote, d'Ezelpoorte uit, en 't Appelnoorden in;... gaan gingen ze en bleven ze gaan.[+]

\+ *Koordegoorde*: Corps-de-garde.
't Appelnoorden is 't Noord-Oosten van Brugge.*Een wrong sajette* weegt 100 gram; was vroeger verdeeld in 4 *haspen*. Ieder haspe was onderverdeeld in 2 *oncen*, en ieder once in 2 *stringskens* die met een draadtje aaneengebonden waren. Die vier benamingen zijn te Br. leelik aan 't verdwijnen. Nu spreken ze al, niet van een wrong maar van een... pak. De haspe bevat nu ook, niet 4, maar 5 stringen. Iemand die nu 1 once vraagt krijgt 2/5, bij dat hij vroeger 2/4 kreeg van een haspe.
Lestje, De Bo geeft Letje: beetje, weinigje. In Br. gebruikt uitsluitelik voor tijdsbepaling Wacht nog een lestje - nog een beetje, een tijdje.
Kaantjes te Br., uitgefruttelde brokskens vet.*'t Groene op 't Zand* was aan de herberg, 't Putje op de Statieplaats. Die benaming is gansch verloren gegaan. Nu kent men aleen nog 't Groene tusschen 't Meebrugsje en de Molenbrug.
Ze-zangbrugge, brugsche uitspraak van Zuidzandbrugge, die lag over 't Capucienereitje - eer dat 't overwelfd was - aan den ingang van de Zuidzandstraat.
De *Veugelstrate* is de Zuidzandstraat. In een verkoopakt van de apothekerij 'Den Cleynen Tems', op den 12^{en} Oct. 1752, vind ik: 'een hùijs met sijne toebehoorten staende ten voorhoofde in de *ongepluijmde vogelstraete* aen de sùijtsijde van diere op den hoùck van het kerckhof van Sinct Salvators...'
En verder nog: ...'woonhùijs in de *ongeplùijmde voghelstraete* ghenaemt de Cleijnen tems...'

Hoe en waneer juist de Zuidzandstraat aan dien vogelnaam gerocht is, en ze verloren heeft, 'n weet ik niet. Buiten door Netje 'n hoorde ik nooit van een Vogelstraat gewagen en nog min van een... ougepluimde. Verkocht men er levende vogels? *Schoepen* - stelen, vgl. Loquela.
Mongtonneer: verminking van 't fr. nom-de tonnerre.*Gelins* ook gelir, geleer, gelinder = gijlieden.

De Bruggelingen stonden paf dat 't zoo gemakkelik afgeloopen was.

‘Dat is verstandig volk, peisden ze, liever of een aap te vangen en een pandoeringe te krijgen, zijn ze schoone den dans ontsprongen... Jamaar... hadden de Bruggelingen moeten beginnen kwaad worden... *garda vous*, zulle!’.

En zonder meer beslag is er den Ollander alzoo van onder getrokken om nooit meer wêre te keeren. Maar blije dat de menschen waren! Blije! Wel, was dat een fiktoria in stad! Vader Mandes, God z'n ziele, vertelde dat ze in malkaars arms vielen en dansten polkapikkei een dag en een nacht aan een stuk... dat er de teen van door de schoeneuzen keken. Al de klokken van stad gingen op; j'hoorde dat van op de meulewals, en ze kappelden dooreen... 't was schoone om hooren! Wat een eendelike roerte op strate, niemand 'n peisde nog op werken, alleman was op den dril en den drets, ze dweilden de strate op van den uchtend tot den avond! Vaneigen als dat bekend gerocht dat Brugge dat alzoo gelapt had, al de andere groote steden in 't land deden van 't zelfste... En dat lukte zulle!? Jamaar, je zou soms peizen. ei? Alles is een wete en een durven.

‘Nu zijn we rijke te wege, peisde alleman, maar all eman was mis en had er een dek aan! 't Was wel mode van strekken, linten en *kokoorden*, maar ook van krotte en kompagnie... vele duistere dagen kwamen achter! 't Was ineens uit met de leute, geen kreveltje brood in de spinde en nievers geen schamele petatte te vinden, 't stond al op een dierte. De boeren ommers 'n dorsten naar stad niet komen: roovers en baanstroopers lagen den weg af om de buitemenschen af te ranselen en te bestelen. Enja alzoo de markten stonden wepel; graan, groensel, beesten, boter, visch en geernaars; stoffen en kleergoed dat 'n was al niet koopelik, niet krijgelik! Moeder zaliger betaalde de sijette... ('k en durve 't niet zeggen om niet te missen), 'k weet niet hoevele den

Lange-tongen - platte koeken van mokkendeeg, een hand lang, echter een weinig smalder en met suikerbrokskens al boven bestrooid.*Sneêtjes* - van snede. Is een langwerpig broodtje van 1/2 k^{o}. Gelijk een peerdeboon in 't groot.

Kroptjes - kropbroodtjes van een k^{o} of een halve k^{o}. Ronde broodjtes gebakken met ongezift meel.

Halfsteenebrood = Een steen brood, (of petatten) was 3 k^{o}. Een halfsteenebrood = 1 1/2 k^{o}.

Slaper = ontvanger waarin de dakgoten hun water storten. Vgl. Loquela.*Trowakten* of *Truwakten*. Cfr De Bo *Trawakten* - leelike farcen, gemeene trekken, vuile streken.
Halmeê - lange ijzeren stave die in 2-3 haken vallende, eene plooideur of eene poort sluit. Afsluit, slagboom.
Pronkersbedde: voor twee man.*Twijfelare* - of *twijfelbedde* voor één mensch of ten hoogste één en een kind. Waar vóór men in twijfel staat of ze er wel met tweën zullen ingeraken ofte niet.
Robbei hier in betrek met robberen of stelen.
Larzan fr. (l')argent. Vgl. met 't liedje dat de droeve jongens zongen ten tijde van de assignaten; toen de franschen al trommelen Brugge binnenkwamen, liepen de jongens voren op al zingen van: Ramplamplam pampiere larzan!
's Wijns of *'s wins* - binst de wijle, binstdien, intusschen: verneuzeling voor 's wijls.
Gesampierd: in biezen of striepen geschilderd. De sampierter sampiert de koetse. Wsch uit Ofra. ‘champir’ in hokjes of ruiten indeelen.
Verâre of verrader in den zin dat men bedrogen is aan z'n macht. Zoo een klein mannetje en zoo 'en inacht, 't is een verâre, zulle! Ook gezeid van een put die dieper is dan men wel denkt.

wrong; en haspen en oncen 't was al op z'n avenante, vaneigen.

‘Wel, zuchtte moedertje Mance, waren we toch nog een lestjen in Loppem gebleven!... Wie kan dat hier bescharten op de wereld van eenen God?!’

En schartelinge was er!... Met een arm pannetje kaantjes met zurkel moesten de menschen maar zien te reeuwen twee dagen lang! 't En was maar 't bier dat je voor nieten kreeg. Daar stonden, geen tunnen, maar kuipen op 't Zand! en van tappen geen sprake, 't stond daar voor nieten te pakken, ge 'n moest maar zelve scheppen, drinken en dronke zijn. Maar. 't wierd algauwe benauwelik op strate, g'heel stad was sterre en pottentatus, den eenen al meer of den anderen, en bij donkerlinge, in sommige gewesten, voor een niete zouden ze je te koele geleid hebben, en zwak toenog! Zoo vaneigen dat kost niet blijven duren... als de pot kookt 't schuim zwemt boven. Al 't rijftjeraftje kwam naar buiten gebrobbeld, zonder werk en met een kraaiende mage; kan 't missen dat er velen waren die droomden van al dat niet 'n deugt.

‘'t Gaat vervuilen, zei vader, 'k voele dat aankomen, 't gaat op een einde,... 't stinkt’.

De Heeren kwamen thoope, en malden hunder hersens uit om 't werkvolk een bezigheid te geven en een stuiver te laten verdienen. Die tijd had mocht pluk trekken voor de gekwetste Belgen, en 't mannevolk mocht de reitjes kuischen van aan 't Eiland tot

aan de Goudhandbrugge. Met dat water en dat slijk wierden d'heethoofden 'en beetje gebluscht, en alzoo dat ging nogal. Maar 't ongeluk was dat er ook 's nachts gewrocht wierd, en dat den duivel niet 'n slaapt. 't Liepen daar algauw een deel kousenijpersin-'t-donkere tusschen, van die muikers, dat men zegt, opstokers, hutsepot van grippezop die 't werkvolk opveusde, van schoone kleêren en ronde beurzen kwamen ronken, en den hemel op de aarde beloofden. De arme dutsen lieten dat over hunnen kop stropen, geloofden 't al lijk suiker en 't was al met 'en keer *...la g(u)erre* volop!

Dat spel begost op een Maandag nuchtend: 't volk van 't Capucienereitje, aan 't Groene daar op 't Zand, liet staan dat stond, kroop uit 't water en trok op naar den ‘Keersenboomgaard’ in de Boeveriestrate, een herberge, ze staat er nog rechtover de Godelieven. Ze wierden daar opgegoten door een kwast of drie, en op hunder nuchtere mage lapten ze daar de eene pinte achter de andere binnen, en toen geniever daarachter en korten drank, en ze schoten toen met de pistolen dat 't buischte, dat 't benauwelik was om hooren. Dat was daar al ons kanton, enja, 't Klokstretje ligt er tegen; moeder beefde van benauwdheid, z'heeft 't wel duist keeren verteld. 't Mensche 'n had nog van heur levensdagen geen gewere hooren poefen, en ze mee nde zoo waarachtlg dat de grond ging openscheuren. 't Was wreed alla! En als ze moe' getuit en geduivelament waren toen trokken ze op, de bende van smeerop! met messen en pistolen in de lucht en lijk de brieschende leeuwen alover 't Zand, de Ze-zàngbrugge, de Veugelstrate, rechte deure tot aan de

Kruisveste en alzoo naar Koolkerke. Al 't kwaad zaad van Sint-Anne liep meê, d'helle was uitgebroken. Mannevolk en vrouwvolk 't liep al ondereen en wel honderd jongens vorenop al zingen van: ‘de bazen, en mijnder zijn de bazen!’

Vader 'n kon dat niet zien, hij 'n kost daar niet van over: Zoo'n bende kleene buggels te midden die vagelanders!

‘Jongens, zei de man, die moeten gedwongen worden en geplooid tot dat ze leeren hunder zelven bedwingen, totdat ze lik een broek in de voudetjes liggen,... bezie me dat daar nu, jen herte krijscht da'-je 't ziet! En willen of niet je moe' gij dat op ze' gewichte laten gaan, effen laten en onbesproken, ...te weten in zoo'e tijden; die 't anders doet zou er aan tegenwaaien...

En wat ze dan bij en rond ‘Noorwege’ aan de Dampoorte gebeest en gebattavierd hebben bij die fraaie boertjes van Koolkerke!... Zie 't schijnt dat 't schandalig was. Ze dronken eerst weêrom lik de tempeliers, rolden de laatste tunne bier op strate en djokten ermeê tot dat hoepels en duigen begaven en al den schoonen drank te kwiste spoelde. Overal daar in 't ronde vielen ze binnen, schoepten 't graan meê en kwamen, met den noene, met een groote karre gestolen zakken terwe de stad weêr binnengebold. 't Was Staftje Lootens, 't fraaiste geeteboertje van de wereld die moest den wagen voeren willen of niet: je zie' van hier wat een kalvarie voor dat mannetje.

‘Hoe dat 'kik, zei de vent in z'en ouden dag, ik

Gustavus Antonius Lootens dien keer, met dat vreemd brat peerd, die zware karre en al die zatlappen rond mij, zonder ongelukken, met al mijn arms en al mijn beenen, door dat Genthof gerocht zijn!... 'k Gruwe er nu nóg van! Ze wilden m'eerst al de Spegelreye doen voort rijden, ge weet wel daar met dien hoek... een eeuwigen slechten draai! Maar 'k peisde in m'n eigen: hola Pieto, uit m'n zunne, schoelievolk! en 'k gaf me peerd een trek van de zwepe... en wuppen dat 't deed!... ze schoven algelijk 'en beetje... Juitsom! Juitsom! riep ik, en eer dat ze 't gewaren wierden zat Baai met z'n peerdekop in 't Genthof. Jamaar... zie'-je me daar niet dijselen in dien korten keer... 't was goed om met peerd en wagen en g'heel 't geloove in de reie te klaaien!... Jamaar, mongtonneer, zei Lootens toen, 'k kan ik wel m'n neuze snuiten maar 'k en kan niet zwemmen...'

Overal waar ze voorbij trokken zaten de menschen met den gruw op 't lijf, de fenteneelen en de deuren gingen toe gelijk van 's zelfs; alleman peisde: me gaan dien zwijnsboel stilletjes laten z'n gang gaan en ons 'en beetje langs den kant van den gracht houden. Dat was ook verre 't voorzichtigste.

En alzoo gerochten ze tot op de markt; gheel Brugge liep kijken en de schurken 'n vroegen niet liever.

De Heeren van de Wet hadden doen uitklinken dat al 't eten dat in stad kwam, naar d'Halle moest, om gelost te worden: uit reden dat alleman een mond had om te eten, en dat alles moest e' beetje bedeeld worden. Maar je zie' van hier dat zoo e' goedtje daar achter liep.

'Aan m'n kloefen'! riep er daar een, - 'en lange magere latte van een vent, z'n broek ging lijk aleene voort, - 'Aan m'n kloefen'! riep hij, en met een groot scherppuntig luikermes reepte hij de zakken open zoodat 't graan verloren reuzelde; binst de wijle dansten ze lijk duivels hand-en-hand rond den wagen.

‘Moe'je toch beeste zijn, zei vader, als hij dat vertelde, wie had er daar nu geniet van? En zooveel arme dutsen die scheel zagen van den honger!... Kleen volk met kleene gedachten...’

Gustje Lootens speelde binst dien voorzichtigtjes schampavie in den broel van volk; en liet peerd en karre in den brand.

‘'k Zijn, jandikke, blij dat k er van af ben’! zei de man en hij frutte weg, met 't zweet in z'n nekke al den Vlamingdam naar huis.

‘E' maar vrienden altemaal, fleemde er daar al met e' keer 'en oud krakebeen van 'en heksevel, ga'-je ge gelins nie' e' kee' goên dag gaan zeggen naar 't bakkertjen in de Wullestroote, dè’?

Enja... ze 'n moesten maar dàt hooren! g'heel de bende stoof uiteen en àl naar de Wullestrate. Rolleghem, bakker en graankoopman in 't groot, mocht hem daar aan verwachten, óók z'n deure was op slot en de grendels zaten in.

Al dat volk kwam de strate ingevlogen, en den eersten brigand bleef met den belletrekker in z'n hand. Rolleghem smeet een venster open op 't eerste en sprak de schoonste woorden van de wereld. Maar niet te doene, 't was brood dat ze moesten hebben.

‘Hier zie, je zie' wel dat we overeenkomen, ei’?! en de man vleierde al z'n ruggene mafjes over de hoofden, al z'n fransch'broodtjes, terwebroodtjes en smoeliebroodtjes, een gheel kwansel lange-tongen, sterrekoeken en soepekasten.

‘Smakelijk’! riep den duts, maar hij loech zoo groene. Hij peisde zeker: met kluchtig te zijn en makemannetjes te maken, gaan me den wind in 't gat pakken en de vlage ontschampen. Maar 't sloeg flikke! 't Was nu graan dat ze wilden, graan met gruis en àl, gemalen en ander, gebult of niet.

t.o. 208

(Bijblad van Biekorf 1938, 9)

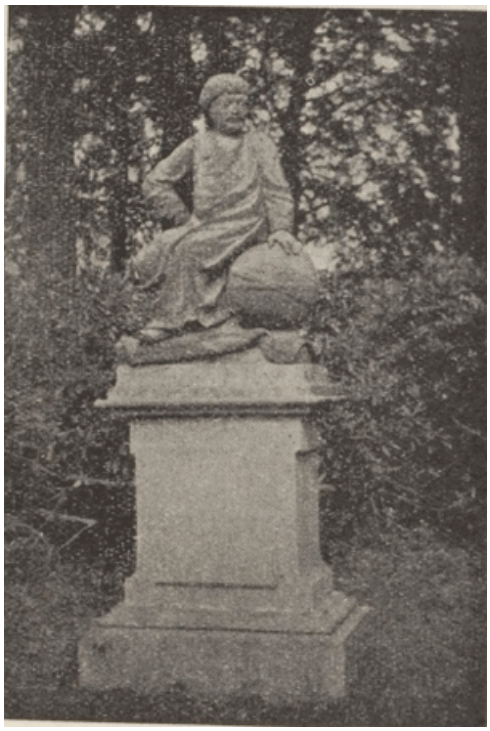

P. VERBIEST VAN PITTEM.
Werk van den beeldhouwer Pepers, 1772. (Bisschopskasteel te St. Kruis)

Binder: deze prent rechtover bl. 224.

‘En maar, beste menschen, smeekte de bakker van uit z'n slaapkamer. beste menschen, in Godsname wat kun'je gelir doen met graan? Hebt toch een beetje geduld. Laat ons om de liefde Gods malkaar verstaan. Luistert, 'k ga 't al verbakken in schoone en deugdelijke sneêtjes, kroptjes en halfsteenebroo'n, en ge moogt ze allemaal hebben, glad voor nieten. Is dat geen schoon woord’?

‘Met al jen parlasantoosie en arme redens’! riep er een tegen, een zekeren Callewaert, en eerste wroede beeste altijd geweest, die zeker voelde dat den haring daar niet 'n braadde en dat de deure alsan maar voort schoone gesloten bleef: ‘Gauw’! schruwelde hij al met e' keer: ‘Alhier met die blomzakken! die babbelinge heeft lange genoeg geduurd! Rolleghem, trek'-jen kop in en maak'-je uit de voeten! me komen 't af’!

De deure was van onder tot t'halven in houten paneel, en dan verder in kleine ruitjes. Kletsemarjanne... ging dat, en den wroedzak sloeg met z'n bloote knuisten op ruite en kleenhout dat 't spetterde.... 't Bloed liep langs z'n kleeren en speersde op z'n gezichte... hij had den duivel in! en alsan maar voort aan 't derschen in dat glas en op dat hout... tot dat gheel 't deurtje in gruislamenten lag, en een vloed van wildemans naar binnenwoelde. Callewaert wierd vierkantte opgepakt, omverre gedjokt en onder de voeten vertrappeld. In een oogpink was alles verdimmeleerd dat er was; ze sloegen met stokken en stoelen en fasceelen alles alles alles kort en kleene, en dat in een hitte en een razernij ongehoord! Maar zeere dat dat ging; en, ge moe' niet peizen, ze zaten van op tot neder! Daar vielen er twee op de strate met den slaper van de dak-

gote in bunder arms. Ze zaten tot op de veurste van 't dak en ze ruischten de pannen al over de hoofden de strate in. Van uit de zoldervensters goten ze g'heele zakken blomme uit, de eene achter de andere! De gevel zag wit lijk sneeuw! Was dat toch geen zonde Gods!?

Rolleghem en z'n gezinte moesten vluchten al achter weg, al over den scheêmuur tot bij de gebuurs, hij ware er anders niet levende van tusschen geschoten.

Dat waren wel trowakten dadde! En dat duurde alzoo g'heel den dag: van dàár gingen ze op een ander! 's Avonds waren ze bezig bij Lybaert's, rechtover De-Oude-Post in de Corduanierstrate. Die mensch stond bekend als zijnde schattigrijke, een brave man, die leefde voor de goe' werken en die gaf lijk een melkkoe. Zoonu, 't was al g'heel den achternoene dat ze daar met een stuk twee-drieën ronddrilden, ge moet 't niet vragen of dat sloebers waren die schote hadden op de ponke. 't Scheen een afgesproken spel te zijn, want met den donkeren kwamen ze in benden van al alle kanten afgezakt. Ze gingen daar 't gat schoone hebben, g'heel dat gebuurte 'n was maar nauwe en slecht verlicht: één enkele lanteern aan een touwe gespannen al over de strate... en 't was àl.

De achterpoorte van Lybaert's was gesloten met een halmeê, en die zelfste schurken van 's achternoens waren al neerstig bezig met een zwaren blok de poorte in te beuken, maar dat 'n ging niet; toen sloegen ze een ruite uit, kropen binnen en stelden de voordeure en de achterpoorte wagewijd open. En vaneigen de baldadigheden van bij Rolleghem's herbegosten: 't vloog al in slunsen dat er was... glas, koper en tinnenwerk van 't rijkste uit! kassen, tafels, stoelen, beddegoed! 't Schoonste pronkersbedde dat je droomen

kunt en een twijfelare of drie in ebben en in palissander,... 't kwam al omleege door de veisters! Glei, korte bundels en kafzak, planken, pluimen... de strate vloog er vol van! 't Geld aleene 'n kwam omleege niet, de slimste zorgden voor 't laatje, de ponke ging op zak! Wijven liepen vulsarms weg met al de brokken die g'heel gebleven waren, 't was al goed van Robbei; pakken is gemakkelijk... zonder larzan. En 's wijns lagen de grootste patriotten in de kelders versmoord in den wijn, ze keestten daar de eene flessche achter de andere tot ze lijk bakzwijns op malkaar te ronken lagen.

Maar er was wat anders op handen! Baas Caestecker, moe'-je weten, was al een keer komen kijken naar dat spel, een beetje gaan naarzen wat er gebeurde, en was met z'n kop al schudden voort gegaan. 't Huis gekomen riep hij in de gauwte al de knechten bijeen, gaf aen elk een ferme knuppel en: ‘Nu vooruit!’ zei de man, ‘'k sta al lange op de beete om er in te vliegen. Die gemeene stinkende lafhertigaards dat ze 't zijn! Met honderd om een ouden weerloozen duts uit de plunteren! Me gaan ze 'en keer afranselen en kokkeduinen tot dat 't genoeg is. Goed bij me blijven, en slaan waar da'-je treffen kunt’! De man z'n bloed kookte; en in een peerdesterre, zonder peizen hoe dat ging afloopen, ging z'n stok de lucht in en hij vloog er op lijk Stoffel op z'n katte. Vader Mandes en de andere knechten sprongen er achter.

‘Nooit van mijn levensdagen 'n zou 'k een vliege gekraakt hebben, zei vader, dat mag ik zeggen... maar

als ik m'n baas zag vooruit schieten, 'k was... 'k was lijk meê gezogen! En met de tanden op malkaar, wat dat me dààr, ons gezessen, met onze stokken geslegen hebben, maar geslegen op die scheuvels! geslegen tot dat er onze vuisten van zinderden.'

'Hieruit, luizegoed'! tierde den baas; en, nondeving, 't liepen er vele met een neuzetje bloed, een bubbel op hunder kop, of een deel tanden uit. G'heel den rijfraf speersde uiteen, elk al een gat. De stoutste aleene, nog redelijk vele, bleven geschoord in een hoek van de achterplaatse, en z'hadden een fakkel bij hunder. En vloeken en zweren dat ze deden... de duivels uit d'helle waren er beschaamd in. 't Ging daar te wege een bakkelei geslegen worden op leven of dood. Maar 't stond daar ook een peerd tusschen, een prijsbeeste, 't schoonste van Lybaert's stal, en daarnevens een schavuit met een langen dolk. Ze zeiden dat hij Spoonszeune heette, een schavuit van de ergste soorte! Ging hij daar niet te wege met z'n mes dat schoon peerd omverresteken, dàh! Maar Caestecker was hem voren en gaf dien kerel alzoo een klop zie... juiste gepast op z'n kneukels,... 't mes viel lijk in onmacht uit z'n pooten. G'heel de krakelinge van z'n hand was vermonsakreerd, dat is nadien uitgekomen. Vader Mandes, m'n bloedeigen vader, de peerden gewend, snakte de mane vaste, wupte te peerde lijk een katte en vloog te vierklauwe de poorte uit: wijven en venten hadden tijd van schuiven! Twee andere knechten spotterden intusschen met de beste koetse weg: zijnder voren op, Baas Caestecker en z'n volk seffens daarachter, en toen de schobbejakken al vechten en moorelen tot op de Malebergplatse,... toen lieten z'het steken... 'Is één,' zei Caestecker en hij klopte 't stof uit z'n kleeren.

Vader Mandes zei dat ze huns gezessen dien avond, nog wel drie-vier keeren weder gegaan waren, en altijd maar aan een nieuwe schermutselinge gelegen hadden! Ze kregen er bek op, waarachtig! Maar iederen keer kwamen ze toch buitengewrongen met nog een ander

kaleeze, onder ander 'en keer met e' fliegettje, een koddig dingen en zoo geestig gesampierd zie, 't was 't stelen weerd!

Al dat Caestecker met z'n mannen had kunnen doen was gedaan: 't schoon peerd en de koetsen redden. Hebben ze veel veel schurken goed ingevet en peersch en blauw geslegen, z'hadden ook goed van de brokken gedeeld, één tegen tiene soms... koste 't missen.

'Vader, zei moeder zaliger, 'n had geen knoop, geen kleeren meer aan ze' lijf, 't waren al hemel-en-flenten'. Maar Caestecker was overvoldaan, en ieder knecht wierd in 't nieuwe gestoken: elk kreeg een splenternagelnieuwe schabbe en een pane broek met striepen in. Jamaar, baas Caestecker was een brave man, hoegenaamd geen ruziemaker, maar een voor 't recht. 't Was een geweune mensch van grootte en van gestalte, maar 't was een verâre, zulle! lik of hij daar te keere ging... ze stonden er allemale paf van, geen één die 't hem zou toegegeven hebben.

(*'t Vervolgt*).

K. De Wolf

Oogstviering te Tiegem, 1815.

Al de oude gilden van Tiegem waren uitgestorven, zoo kon de deken van Kortrijk in 1815 in zijn verslag aanteekenen. Eén enkel misbruik kon de pastor echter niet uitroeien, te weten de viering van het jong volk, knechten en meiden, bij 't inhalen van den oogst. Buiten dat had de 'Fransche tijd' het oude gezelschapsleven te Tiegem geheel doodgelegd.

Geboortegrond.

> ‘And, therefore, if a man write little
> he had need have a great memory’.
> FRANCIS BACON.

'K **B**EN geboren aan de waschkuipe op een tweeden Sinxendag in een kleine stad aan de Leie.

'k Heb er schoone en gelukkige dagen gesleten, en niets 'n is bij machte de daden en gebeurtenissen van mijn jongde uit mijn geheugen te wisschen.

Wat ik weet uit die dagen, weet ik goed en 'n vergete 't nooit.

Daarom vertel ik zoo geerne van mijn geboorteplek.

Niet omdat ik terug wil naar den ouden tijd, naar 't spinnewiel, den brooddeel aan den arme en de reste, maar omdat de beelden uit dien vervlogen tijd zoo almachtig rijke en zoo wortelvaste in mij geprent staan.

Wij verhuisden uit een nauwe straat en kwamen aan d'oude veste wonen op 't grondgebied van een landelijk dorp.

Aan den overkant lag de stad.

De vensters van den achtergevel keken op den ‘Gierigaard’ en op zolder zagen we, door 't dakvenster, den toren van Kruishoutem.

De stad leefde van de zijdeweverij.

Ze was in de laatste zes honderd jaar getijdelijk platgebrand, verwoest of geplunderd, 't zij door de Bruggelingen, 't zij door de Gentenaars, die bij elken oorloge er zochten te nestelen om ze als eerste schanse te doen dienen.

't Ommeland lag in de zandvlugge buiten de Leieboorden, waar 'n steenbakker den grond te diepe uitstak en d'Oostmeerschen deed onder water komen.

Daar woonden vijf duizend menschen in 't jaar 30 en evenvele honderd jaar nadien.[+]

+ GIERIGAARD: snij-af. d.i. binnenweg.

'k Vond in de boeken dat er altijd 'n dozijne mannen woonden die den boventoon zongen, waarvan een paar geld verdienden met lijnwaad te doen weven, twee rijke vetleggers die beesten loopen hadden in de Brielmeerschen, 'n katoendrukker, 'n stijfselmaker en 'n toeveel brandewijnstokers. 'k Mag zeggen *vele*, want in sommige jaren waren er vijftien.

Na den tijd van Napoleon leefden de menschen er stille en d'oude neringe gerocht in 't dak.

't Land had ruste vandoen en de menschen ook.

De stad 'n kon niet uitbreiden in de breedte omdat de menschen niet 'n konden bouwen in de zompelinge.

De mechaniek van d'ander eeuwe bracht de reddinge; - 'k wille zeggen 't geld.

D'armoe was zóó groot geweest in den tijd van d'eerdappelplage, dat de menschen er tachtig jaar nadien nog builen van preekten.

't Zandkonvooi - de trein die den grond ophoogde voor d'eerste spoorbaan van Gent naar Kortrijk - gaf eenige mannen werk. De Waleschachten aten nog haring en d'helpers uit de streke vochten om de vellen en de graten. D'andere sukkelaars mochten de vaart van Schipdonk helpen delven.

Z'hield en de kave rechte met nen frank daags, over dat 't ging.

Om de miserie te keere te gaan, werd er een zijdefabriek opgericht en de lijnwaadwevers leerden zijde weven. Ze verdienden allichte goed hun brood, maar enkele jaren nadien, reneweerde de baas. 't Zijdeweven slabakte, maar 't hernam, en daar kwam ook een fabriek van gareelen in moerevel en eene van kinderwagentjes.

't Wierd volop weelde. De zijdewevers 'n begonnen+

+ BRIELMEERSCHEN: meersch tusschen twee beken. Hier tusschen de oude en de nieuwe Calene (Caendel) te Deinze.
GAREELEN = bretellen. - MOEREVEL - elastiek. Dat zijn de benamingen van de Petegemsche buitenjongens die, 35 jaar geleden, spraken over 't werk van vader in de fabrieken van Deinze.

maar den Woensdag te werken. De gareelfabriek geriefde al d'hoeken van 't land, en in de kinderwagentjes ging 't zoo goed dat er een, de maand voor zijnen trouw, 'n bedde maakte en uit 't werkhuis sleepte zonder dat 't de baas 'n wist. Ja, bij den Kluis. Den Maandag mieken ze schavelingen om te toonen dat er gewrocht was van 's nuchtens vroeg, maar de reste van den dag gingen zalle vijf voet om stoopen bier naar de ‘Schietspoele’.

Duren is 'n schoone stad en blijven duren is nog schooner.

Daar kwamen andere die beter op de zaken letten. De bakker, de snuifmarktjan. de petroolvoerder en de slachter lieten hun jongens leeren en de zoons zetten fabrieken.

Als 'n ambachtsman in Oudenaarde tien duizend frank te gare had, hing hij 'n bel aan de deure en begon te rentenieren. Als z'in mijn stad tien duizend frank thoope kregen, wast om 'n fabriek te bouwen.

De nieuwe nijveraars wierden vroeg van den dilte geschud en werkten dat 't buischte.

Ze betaald en leege daghuren, hielden winkel en verkochten ten dieren danse; deden de muren kalken op kosten van de wevers en deden elkeen petrool meebrengen om 't getouwe te luchten in den Winter. Dat was 'n voorrecht, want anders was 't met d'oude weverslamp' om doene. 'k Zie ze nog optrekken met de potflessche in den arm of met de kanne in d'hand.

Ze letten zoo goed op hun zaken - 'k spreke van de bazen - dat ze 't een huis na 't andere kochten, d'een hofstee na d'andere, voor ieder dochter 'n villa aan zee en iederen zoon in 'n auto lieten bollen. En als er geen land meer in te palmen 'n lag, begonnen ze hofsteên te koopen langs de kanten van Groede en Nieuwvliet in 't Land van Cadzand.

Ze waren overal aan of omtrent als 't geld deed. Ze kochten 'n boekenrek in palissander maar daar

'n kwamen geen boeken in te rechte, tenzij trein- en staalboeken.

En voorts van de reste; - priesterroepingen waren er letter of geene, boekdulle menschen nog min, hoogeschoolgeleerden geene, buizen in de fransche schole - eendelijk vele.

Ze. waren kwaad op de geleerden, maar stonden vol bewondering voor 'n kunstenaar.

Lijk of ik zei, lag 't stadje langs de Leie en daar was 'n Leieschilder die binst den oorloge nog grof schilderde en sichtendien lange roem draagt als fijnschilder; - hij staat immers in Verscheure's woordenboek met een beschrijf van z'n leven.

De Leie begon met 't afgaan van 't jaar te dompen.

Bij 't werkvolk was 't al verloren den moor gepoetst en de rijke burgers kloegen putten in d'eerde dat de zilveren lepels zwart uitsloegen van 't rootwater.

Armoe was er weinig in mijn jongde. Als w'uit de muziekschole stapten, zaten er hoogstens ieder weke, op 'n gestelden dag, 'n halve dozijne wijvekens op den Armenbank in 't stadhuis. Mannevolk 'n heb ik er nooit gezien.

Dat is nu ook gedaan. Ze 'n moeten hun niet meer komen toonen. Steunverleening 'n is geen gunste meer maar 'n recht.

De weezenschole is lang afgeschaft.

De boeren hebben 'n radio en de werkmenschen zijn gesyndikeerd.

Den Zondag worden de zinnen gescherpt - lijk elders zeker - met de pinte, de pijpe, de bolle, de sjiek', de kaarte en drie cinemas.

Vroeger 'n gerochten de dompelaars maar met ruize naar Hoogstraten. D'echte schooiers moesten naar Nevele gaan loreeren om te kunnen binnen geraken. Ze wierden daar ingerekend en vaste gezet tot ze 'n waggon vol hadden. 'k Heb er nog dere mee als ik op die bende peinze.

Daar 'n bestond nog geen klasseverschil in den

ommegang. Ook geen groot beslag of fransche complimenten die weinig zeggen en niets 'n. beteekenen.

In d'herberge was 't al vriend en hondejong te gâre. D'arme menschen noemden d'heeren met den voorname en wezen in 't voorbijgaan met den wijsvinger naar de kleppe van de mutse. Als twee heeren in 't gemoet kwamen, gebruikten ze 't meervoud en zeiden ‘bonzoers’.

‘Geete’ de landlooper werd aangesproken met nen djenten: ‘Dag, Gustaaf’, maar dat deden ze om hem te kontevlooien.

Men kende eenieders gedoe en eenieders familie. Eerbied voor de rijken 'n bestond er niet. D'afkomste was gekend en d'oude rijken woonden in Brussel.

Ieder werkte dag in dag uit en kwam aan zijn ate. 't Groot solaas was 't muziek en 't tooneel. Er waren twee muzieken: een fanfare en een harmonie, die de muziekschole in 't leven riepen en twee begaafde jongens aan 'n post hielpen.

Er was 'n teekenschole die veel goede stielmannen kweekte, maar 'n weefschole 'n was er niet. De menschen weefden thuis en de beste wevers schoten in de zwaarste zijde breede schroo'n met gouden letters ‘Revillon et Bivort à Lyon’. Ja maar ja.

De wever die 'n tijdje lang schoon zwaar werk gekregen had, in dobbele breedte, wierd het afgetweefeld als zijn jongens te lange naar schole gingen. Hij wierd op lichten satijn gezet in enkele breedte en daarmee doef. Dat bracht de bezinning' en de jongens begonnen ook te weven.

'k Ben uit mijn geboortestad vijftien jaar weg geweest.

'k En hebbe wel niet getjoold maar 'k heb 't altemets in vieze gaten moeten gieten - vele de broek gelapt en 't garen toegedregen - en toen ik weerekwam trok ik aardige gespen.

'k Bekeek al de parochianen door 'n anderen bril, en vond ze allemaal brave lijk godskinders; sommige te brave - in schijn.

'k En vinde geen woorden om te zeggen hoe fijntig

de boeren waren als ze vergaard zaten den Zondag achternoene bij Baaske D'Hulst: - en de pronte jonge dochters dan, die daar kwamen snaren of vader wel in de vespers zat.

Elk joeg er naar 'n beetje geld. D'een om te ponken, d andere om te blijven wat ze waren; 't meeste part om 'n eigen huisje te zetten en 't minste part om gedoenten te koopen in 't groot.

Als vijf duizend menschen op 800 hectaren grond wonen en jagen naar geld, 'n kan 't niet missen dat de mechaniek opkomt, dijt en bloeit.

De schilderachtige stielman verdwijnt. De naamlooze sjouwer breekt bane. De machine brengt den mechanieken arbeid met al zijn leelijkheid, ze kweekt de toekomstige doppers en bezorgt geheel het drama van de huidige beschaving. Alzoo komt weerom de miserie te voorschijne lijk 'n slecht begraven spook.

Een halve dozijn uitblinkers hielden stand.

Twee die diepe dachten en 't niet verre 'n konden brengen; - 'n paar die schilderden en schiepen; - en een dien 't al meesloeg waaraan hij zijn handen stak: boer, huurhouder, boekbinder, drukker, antieker, verzekeringsagent en altijd 't verkeerde zei van wat hij peinsde en zoodoende 't roer van de stad in handen nam.

Ja dadde.

Hiermee zou 'k er kunnen 'n kom-af van, maken maar de rechtveerdigheid en ook de waarheid zijn er mee gediend dat ik 'n woordje reppe van mijn vader die mij zoovele verteld heeft en die dat zoo wel kon.

Hij ging den Zondag met ons wandelen 't veld in of den kouter op, binst dat moeder 'n drulje deed, en hij trok d'aandacht op alles wat 't zien weerd was. Hij was voor ons 't levende woordenboek dat opengesmeten wierd t'elken keere wij bot stonden bij 'n nieuwigheid of 'n aardigheid.

Hij 'n zei nooit ‘misschien’, ‘waarschijnlijk’ of

‘allichte’, maar stond ons altijd seffens te woorde. Als w'hem vroegen waarom de wereld rond was, zeid'hij ‘omdat z'in d'hoeken niet 'n zoûn...’.

Voor ons wist hij alles en kon hij alles, en wij leerden van hem duizend haaien en draaien die we van zijn handen afkeken en stolen met onz' oogen.

Hij vertelde ons uit zijnen soldatentijd en kon van honderd jaar verre vertellen: van uit den tijd van Napoleon, toen zijn grootvader Pierke Van de Wiele in Rusland vocht en hoe Pierke's ooren en den top van zijnen neuze afvrozen bij de Berezina, en hoe 't later sjampetter wierd in Petegem.

‘Kijkt’ - zeid'hij - ‘naar dienen rosten wintelwaai. Ziet hem in- en uitewaarts schieten al snokkend en al plompend? Dat is de specht’.

‘Hurkt’ - zeid hij - ‘hoort je die koornlawerke de lucht ingaan; - 'k en kenne maar dien vogel die zingt al vliegend’.

‘Kijkt’ - zeid'hij - d'oude Leie is hier en ze loopt alginder 'n ure van de werke weg maar komt weere 'n boogscheute van waar we staan’.

‘Hurkt’ - zeid'hij - ‘hoort je 't, jongens, wie daar zingt? 't Is de slag van de walevinke. Wat zit dat hier zoo vroeg op 't jaar te doen? D'andere 'n komen maar af met Petegem-kermisse’.

Vader is nog in leven. 'k Zegge vader - hij was te streng om hem te laten gezeggen ‘papa’ - want 't was of hij 't meende als hij zei ‘k zou ze kunnen den nekke krooken als z'afkomen met hulderen papa’. Maar hij 'n deed het niet, de brave vent. Hij 'n krookte geen ander' nekken dan die van zijn vette keuns en ging te werke met den waschstok en 'n begost maar te kelen, te vliemen en te vlaân als 't keun gedaan had met linken en keeroogen, bij den laatsten doodsnik.

't Is van zulk 'n vader dat ik mijn geboortestad zoo wel leerde kennen; - 't is daarom dat ik den geboortegrond zoo geerne zie en de beminde parochianen die er wonen zoo goed sta!

G.P. BAERT.

Missiegedicht.

Aan Heer Advokaat AND. LOUF - te Brugge.

Donker hangt de lucht op
't speur van Satans wegen!
die wereld, ach!
die wereld is een woud,
waar, 't zoeken moe, de
voet verdoolt, de
geest ontredderd blijft, en
d'oogen, d'oogen,
schemerend staren in de diepte
van nen afgrond!...
Licht, geen licht voor 't eeuwig leven!
geen blinken van wat hope,
geen liefdevreugd
waar haat verwijlt, waar
twijfel roert, en
't doodzijn thuisligt!
***
Ne man verschijnt met Jesus' kruis!...
den held die 't offerbloed,
die d'offergaven,
Satan toegeheiligd,
wegspoelt in den stroom, in
't jachtgeweld van
Jesus' liefde. -
.....
Hoe schoon, hoe schoon die voeten,[1]
die voeten en die handen,
dat kruis, dat stemgeluid!...
o boodschap uit den hemel!
o vrede, o goed,

[1] O quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!

voorheen hier nooit gekend,
voorheen hier nooit genoten!
PACEM!... BONA!...
***
Verwoest, gij, tooverknok,
ontkracht, gij, heksenplein, dat
onder 't groen beluik van
eek- en beukgeblaarte,
't dwanggebied waart van ne vorst, ne
vorst die machtig was, ne
vorst die boosheid was, en
't zuchtend menschdom in zijn grepe hield.
.....
O Godsgezant,
ge lost in Jesus' naam, wat
Satan had gebonden!
o licht, o licht, o goddelijk licht!
uit Roomen kwam uw klaarte,
langst Roomen keert ze weder,
zoekt, zoekt de dwaling op, gaat
over berg en zee,
omvat de wereld, en verdwijnt in
't eeuwig glanzen
van hierboven!

Kortrijk.
A. MERVILLIE.

De Briefwisseling van Pater Verbiest.

IN de Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis werd zooeven de briefwisseling van Pater Ferdinand Verbiest uitgegeven[1]. Deze verzameling bevat tachtig brieven door den beroemden zendeling geschreven of aan hem gericht, van 11 Februari 1645 tot 16 November 1688.

(1) H. JOSSON S.J. et L. Willaert S.J. *Correspondance de Ferdinand Verbiest S.J.* Brussel, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1938, XX en 592 blz.

Pater Verbiest werd geboren te Pittem op 29 October 1623. In 1641 trad hij te Mechelen in het noviciaat van de Jezuïetenorde.

In 1656 scheepte hij in te Genua met twaalf andere paters, om naar Lissabon te varen en vandaar China te bereiken; hun Hollandsch schip werd door een Fransche kaper overmeesterd en de paters werden als gijzelaars naar Frankrijk gebracht; ze konden er echter ontvluchten en naar Italië terugkeeren. In 1657 vertrok Pater Verbiest uit Lissabon en kwam op 17 Juli 1658 te Macao(1) aan.

De verbindingen tusschen Europa en China vergden toen veel tijd: Een brief uit China verzonden in Oktober 1689, vertrok in December daarna uit Macao en bereikte Goa(2) in Maart 1690; de brief bleef er liggen tot in Januari 1691 wanneer een schip afvaarde naar Lissabon, waar het in September toekwam. Het duurde toen nog enkele weken vooraleer de brief ter bestemming kwam. Het antwoord werd verzonden uit Lissabon in April 1692 en kwam in het najaar te Goa toe, vanwaar het in April 1693 naar Macao verzonden werd, om er drie maanden later toe te komen, en verder naar den bestemmeling gezonden te worden. Tusschen het verzenden van een brief uit China en de aankomst van het antwoord aldaar, verliepen er vier jaar.

In 1658 werd Pater Verbiest als zendeling gezonden naar Si-ngan-foe(3), waar hij slechts enkele maanden verbleef, want op 9 Mei 1660 werd hij door den keizer naar Peking geroepen, als hulp van zijn medepater Schall, die er bestuurder was van het keizerlijk observatorium. Deze pater overleed in 1666 en Pater Verbiest werd in 1669 door keizer Kang-hi tot bestuurder van het observatorium benoemd.

(1) Portugeesche stad op de zuidoostkust van China, ten zuiden van Kanton.
(2) Portugeesche bezitting op de westkust van Engelsch Indië.
(3) Hoofdstad van de Chineesche provincie Chen Si, op de rivier Weï Ho.

In 1682 moest hij medetrekken met het gevolg van den keizer, toen deze een veldtocht ondernam in Mandsjoerije; de reis ging naar Moukden, Kirin en Oe-la-kai, op de Sungari, een bijrivier van den Amoerstroom. Het volgende jaar moest Pater Verbiest opnieuw deelnemen aan den keizerlijken veldtocht, ditmaal naar West-Tartarije.

Pater Verbiest overleed te Peking op 28 Januari 1688.

De Chineesche naam van Pater Verbiest was Nan Hoai-Jen (Ferdinand Goed-Hart).

In 1913 werd in zijn geboortedorp Pittem een bronzen standbeeld ingehuldigd, dat Pater Verbiest voorstelt als mandarijn. Dit beeld is van de hand van graaf Jacques de Lalaing.

Een ouder beeld van Pater Verbiest als mandarijn, dat weinig gekend is, en waarvan we hier een foto geven(1), werd in 1772 vervaardigd door den Brugschen beeldhouwer Pieter Pepers (1730-1785). Het wordt bewaard in het park van het kasteel Royghem of Bisschopskasteel(2) te St. Kruis op de wijk Doornhut.

J.D.S.

Hierachter geven we een uittreksel van den Vlaamschen brief van Pater Verbiest, van 5 Juli 1660, waarin hij zijn reis verhaalt van Si-ngan-foe naar Peking, waar hij door den keizer beroepen was(3).

Brief van Pater Verbiest.

.....

Den 9 Mey ben ick vertrocken uyt de stadt Si-ngan fou, ghedraghen zijnde in eene litiere met muylen. Nochtans in de stadt, ende een mijle daer buyten, sat ick te peerde: twintigh ende meer ruyters vergeselschapten mij, zijnde een deel chris-

(1) De foto werd ons welwillend bezorgd door Mej. Magda Cafmeyer.

(2) Dit kasteel behoorde tot aan de Fransche Omwenteling aan de bisschoppen van Brugge. Op 22 Ventose 6 (12 Maart 1798) werd het verkocht als zwart goed voor 2.060.000 fr. aan de W^we^ Stappens-Van Outrijve.

(3) *Correspondance* n^r^ VI, bl. 39-40.

tenen, een deel heydenden, onder de welcke oock waren eenighe bloedt-ghewanten van den Vice-Roy selve, een van dien heeft mij vergheselschapt tot Pekin toe. Vele christenen gaende processie-ghewijs over weer-sijden vande strate, ginghen een deel vooruyt, een deel achter, een mijle weeghs. Op verscheyden plaetsen stonden vespereyen ghereedt. Dit is altemael gheschiedt onder een Vice-Roy die gheensins onsen vriendt en is ende nu, ter oorsake van sijne gheldt-gierigheydt, ghevanghen zijnde, wordt gheboeydt gheleydt naer Pekin. Voor, op mijne litiere, ende op al mijne packen stondt met groote letters, ende op root papier geschreven desen titel: *Den seer gheleerden Doctoor Ferdinandus, van den Koningh gheroepen*.

Door wat steden dat ick ghepasseert ben, hebben de Gouverneurs tot op de uyterste palen van hun ghebiedt, mij te ghemoete ghesonden acht oft thien ruyters, met vendels, trompetten en trommels ende cymbalen, de welcke soo sij quamen in 't ghesicht van de litiere, spronghen van hunne peerden, vielen op hunne knien, boogden de hoofden samen met de vendels, tot de aerde toe, riepen luydt uyt, ende wenschten mij veel ghelucks, van weghen hunne stadt, over mijne aenkomste. Ende dan wederom springhende op hunne peerden, marcheerden voor de litiere tusschen het gheklanck van de trompetten, ende andere vele instrumenten, ende leyden mij alsoo in ende door de stadt. Maer in elcke stadt quam mij den Gouverneur selve in 't ghemoedt een weynich buyten de stadt, oft sondt sijnen secretaris om mij t'ontfanghen, en te willekomen.

In den ingangh van de meeste steden wierden drij grove gheschutten losghebrandt, ende de heele stadt liep te hoope. Al het selve gheschiedde in mijner uytgangh.

Op dese maniere ben ick ghepasseert door vijf-en-dertich steden, ende naer dat ick een volle maendt hadde op de reyse gheweest, ben ick ten laetsten ghekomen binnen de Koninklijke stadt van Pekin, op den 9 Junii.

Sint-Barbaragilde te Hulste, 1815.

Deze gilde liet in 1815 op haar feestdag een hoogmis zingen; daarna was er een bijeenkomst in een treffelijke herberg en de pastor had over geen misbruiken te klagen. - Verslag van Decanaal bezoek in 1815.

Westvlaamsche Zanten.

(*Vervolg van bl. 194*)

HEMD. Spreuk te Knokke: 't hemdetje spant nauwer of het rokstje. Gehoord in volgende omstandigheden een zoon verlaat het ouderlijk huis door wangedrag gedreven. Zijn vader meent dat hij algauw zal terugkeeren, want zegt hij: 't Hemdetje spant nauwer of het rokstje. Te Westkapelle rokstje = onderveste.

JENTJE (Dudzeele. uitspraak met lange opene e): kinderschrik. Zie bijdrage ‘Jantje’ B. De Langhe. Biek. 1932, bl. 105.

JOK (Knokke): juk om emmers te dragen.

KAK SPRINGEN (Dudzeele): hinkelspel bij de kinders.

KALLE (Knokke) of SNOTTEKALLE: snot onder den neus.

KALLEN of KALLETJE SPELEN (Westkapelle): hinkelen, kinderspel.
Te Heist: kalletje spelen (kalle of kalletje = hinkelblok).
Te Knokke: hinkelen, hinkelblok.
Te Heist mogen de kinders een stok gebruiken. Te Knokke nooit.

KALF (Knokke, enz.): het kalf van een geweere = geweerkolf.

KAMMELINGE (Knokke, Westkapelle): kammelinge van strooi = stroo afval. Ww. kammen bij De Bo: met een houten langgetanden rakel het kort stroo in den schuurvloer vertrekken en klutsen, om er het graan uit te schudden nadat het gedorschen is.
Een bond kammeling = een bond kort strooi (Knokke).

KANKERBLOMMEN (Knokke, Heist, Dudzeele en op vele andere plaatsen): kollebloemen, wilde papavers.
Volksetymologie: men maakt den kinders wijs dat deze bloemen den kanker veroorzaken. In werkelijkheid vindt deze benaming haar oorsprong in de oude medicyne. Aldus lezen wij bij Dodoens: ‘De bladers met de groene bollekens gestooten, zijn seer goet gheleyt op alle quade heete sweeringen, ende op 't wilt vier...’ Bij hem heet deze plant: Wilde Heul, Clapperroose, Collebloeme. Clapperroose: omdat het zaad in de rijpe vruchten klappert of kluttert Kollebloeme een kolle is

een hekse, dus heksenbloeme of tooverbloeme, zoo genoemd omdat de wilde papavers in de heksenzalven gebruikt worden.

Te Westkapelle spreekt inen van *roozewied*, omdat het kruid als remedie tegen de rooze gebruikt werd.

Het gebruik dezer planten tegen kwaadaardige gezwellen en verzweringen en tegen het vier berust waarschijnlijk meer op de associatie met de felle roode kleur der bloemen dan op werkelijke genezende kracht. Dergelijke associaties spelen in de volksmedicijne een groote rol.

KANTEN (Knokke) ww.: entwadde kanten beteekent: entwadde in orde brengen, een werk afmaken. De waschte kanten. Den hof kanten.

KOPPEN (Knokke): wanneer men lastig tegen den wind opstapt dan moet men *koppen* tegen den wind.

KARIOL (Dudzeele): een ruttelkarre, slechte versleten karre. Fig. voor alles wat versleten is en ruttelt, ruttelkraam. Een kariol van een veut.

KARPELEN (Dudzeele): met een karpeltonge spreken, fr. grasseyer.

KAS (Knokke en omstreken): kas van entwadde maken, beteekent zich met iets sterk bemoeien, zich iets sterk aantrekken. Hij miek vele kas van den dood van zijn vader. Fr. faire cas.

KASSIJSTEENEN. Spreuk te Dudzeele: 't gaat ip jen mage bluuven liggen lik kassiesteenen: dat eten is te zwaar voor uwe maag.

KATTE EN MUIS. Kinderspel te Knokke. De kinderen vormen hand aan hand een ronde en draaien rond al zingende:

Al in de ronde
't En is geen zonde!
Al in één jaar
't En is geen waar!

Een der spelers is katte, een ander is muis. Gedurende het spel moet de ronde stille staan. De muis staat in 't midden. De katte staat aan den kant in de ronde. De katte telt tot drie en dan vlucht de muis, kronkelend rond de spelers die in de ronde staan. De katte moet de muis nauwkeurig volgen. Mist zij of kan zij de muis niet krijgen, dan moet er een nieuwe katte gekozen worden. Kan zij de muis er aan slaan, dan moet deze terug in de ronde gaan staan. De oude katte wordt dan muis en er moet een nieuwe katte gekozen worden. Dit geschiedt aldus: de oude katte of de oude muis wordt geblinddoekt en moet binnen de ronde een der spelers kunnen

grijpen en herkennen. Ondertusschen draait de ronde en zingt bovenstaande liedje. Zie voor gelijkaardige spelen De Cock en Teirlinck, Kinderspel en Kinderlust, 1e deel, blz. 172 e.v.

KATERPIERIG (Lapscheure), gezeid van een kattin. Elders kattepierig. Bij De Bo: kattepier = kater, kattepierig = slecht gezind.

KATIJVIG (Knokke): gezeid van een katte die bedorven en verteeuweld is en daarom niet en deugt. Ook gezeid van verteeuwelde kinders. Katijvig beteekent eigenlijk armzalig, vuil en vervallen (blijkbaar in gansch W. Vl.).

KATJE LANGS DE ZEE. Wij hebben hier (1929 blz. 383) een dansliedje meegedeeld, dat wij te Dudzeele gehoord hebben: 't liep een katje langs de zee...

De zevende regel is daar weggevallen. De lezer gelieve hem toe te voegen:

6 - Koekeloere mijn haantje is dood.
7 - Mijn haantje met zeventien jongen.
8 - Hij heeft er al over gezongen.

enz.

(*'t Vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

Een merkwaardig geval van plaatsnaamverhuizing.

DIKWIJLS geschiedt het, dat colonisten uit hun voormalige woonstreek niet enkel taal en zeden maar ook plaatsnamen mede verhuizen. Dit verschijnsel heet in de toponymie plaatsnaamverhuizing of migratie[1].

Wanneer wij nu de plaatsnamen der Oostelijke met deze der Westelijke kustvlakte vergelijken, moet ons onmiddellijk een merkwaardige overeenstemming treffen:

Knokke (Knoka in 1227, Knocken in 1252) op de Oostkust; Cnoc, een verdwenen plaats ten O. van Nieuwpoort, vermeld in de 13e en de 14e eeuw.

Koudekerke, voormalig verdronken Heist, oudste vermelding in 1221; *Koudekerke* op het verdronken eiland Wulpen; *Koudekerke* op het eiland Walcheren; *Koudekerke* bij Duinkerke (oudste vermelding in 1067).

(1) Zie K. de Flou, Kon. Vl. Ac., Versl. Med., 1925, blz. 138.

Coxye, Coxie, Coxyde, voormalige havenplaats op de verbindingsgeul (Coxyesche Gat) tusschen het Zwin en den Braakman, verdronken in 1587 toen de dijken tijdens den oorlog tegen Spanje doorgesteken werden; *Koksijde*, badplaats op de Westkust.

Greveninge, voormalige plaats op den linkeroever der Sincfala waaraan de Greveningeschorre, de Greveningedijk en de Greveningepolder hun naam ontleenen (in pago Rodaninse in loco qui dicitur Greveningas. 811-870[1]; *Grevelingen* (Fr. Gravelines), vroeger Greveninge, Graveninga, stad in Fransch-Vlaanderen.

Wulpen, dorp op het eiland Wulpen, verdronken in de 16e eeuw; *Wulpen*, gemeente in Veurne-Ambacht (Wulpis in 961, Wulpam in 1106); *Oppy* in Frankrijk uit Wulpia[2].

Mikkem, een oude heemstede te Oostkerke bij Brugge. (Michem, Micheem, Mickem, Mickeem in 10e, 11e en 12e eeuw); *Mikhem*, voormalig leengoed te Sint Omaars (Michem in 1148, Mickehem in 1220)[3] en mischien ook *Meckem* (Michem in 1393, Mickem in 1440)[4], eveneens bij Sint Omaars.

Ramskapelle bij Heist; *Ramskapelle* bij Veurne.

Mogen wij aan deze lijst toevoegen *Oostkerke* (oorspronkelijke vorm misschien Ooskerke - Waaskerke[5]) bij Brugge en *Oostkerke* bij Diksmuide?

Deze verschillende overeenstemmingen zijn te talrijk en te systematisch om door louter toeval te kunnen ontstaan zijn. Wanneer verschillende plaatsen een gelijken naam hebben, dan kan dit zijn oorzaak vinden hetzij in de migratie, hetzij door eenzelfde taalverschijnsel dat zich op verschillende plaatsen heeft voorgedaan. Wij zijn sterk geneigd om hier aan de migratie de voorkeur te geven, wanneer wij denken aan het groote ontginningswerk, dat gedurende eeuwen in het Oostelijk kustland door de abdijen van Citeaux, ter Duinen, Vaucelles, Sint Quintens ten Eilande, Sint Bertinus (Sint Omaars) verricht is geweest. Laten wij wijzen b.v. op Koudekerke (Heist) en Koudekerke bij Duinkerke, die allebei van Sint Bertinus afhankelijk waren[6].

JOZEF DE LANGHE.

(1) Cart. S. Petri, I, f. 14.
(2) K. de Flou, Med. Vl. Top. Ver., 1930, blz. 20.
(3) K. de Flou. Woord. Top., d.X, col. 635.
(4) K. de Flou. Wioord. Top., d.X, col. 396.
(5) J. De Langhe. Biekorf, 1930, blz. 81.
(6) Daarop wordt reeds gewezen door K. de Flou. Woord. Top., d.V, col. 761.

Boekennieuws

† J. Adriaanse en L.M. van Werveke. *Verzameling van Akten der Schepenen van Hulst* 1226 1499, verschenen in het Jaarboek van den Oudheidkundigen Kring 'De Vier Ambachten' te Hulst, 1938, blz. 23-559.

Ten einde de geschiedenis van de Vier Ambachten te kunnen schrijven, hadden de HH.J. Adriaanse, stadsarchivaris te Hulst en L. van Werveke, rijksarchivaris te Brugge, het plan opgevat om al de onbekend gebleven oorkonden van de Vier Ambachten op te zoeken en uit te geven, tot aan het jaar 1500. De oogst was echter overvloediger dan verwacht werd en de uitgevers moesten zich voorloopig beperken tot de schepenakten van de stad Hulst. Door het overlijden van den heer Adriaanse, zijn er geen geschiedkundige en toponymische nota's bij het werk kunnen gevoegd worden.

Het lijvig boekdeel bevat 298 stukken. van af het jaar 1226 tot het jaar 1499. De oudste Vlaamsche akte is van Juni 1271.

Deze stukken berusten te Parijs, Brugge, Gent, Hulst en Kortrijk; enkele ervan werden reeds in andere verzamelingen gedrukt.

Vermelden we de korte maar hoogst belangrijke inleiding over de taal, de zegeling en vooral de dateering van de stukken. Te Hulst werd de paaschstijl gebruikt tot rond 1320, en daarna de nieuwjaarstijl.

Op het einde van het werk is er een beschrijving van de zegels der schepenen van Hulst, een chronologische lijst van de schepenbanken van de stad Hulst gedurende de behandelde periode, alsook een algemeene index.

Het werk is een zeer goede bijdrage tot de geschiedenis van de stad Hulst, die ons door den heer V.W. geleverd werd. Slechts mannen van het vak weten hoeveel moeite een uitgave van archiefstukken vraagt, als ze, zooals hier, tot in de puntjes verzorgd werd.

J.D.S.

R. Vandenberghe. *Damme*. Guide illustré. Uitgegeven door den Gidsenbond Brugge. 56 bl., 25 ill.

Deze keurige gedrukte en geïllustreerde uitgave is een vertaling van het Vlaamsche gidsje van denzelfden schrijver, dat reeds twee uitgaven beleefde.

Het werkje bevat naast een historische inleiding over de stad Damme, een reeks nota's over de merkwaardigheden van de stad, waaronder vooral het stadhuis, het St. Janshospitaal en de O.L. Vrouwkerk uitvoerig behandeld worden. Twee bijlagen over Tijl Uilenspiegel en Jacob van Maerlant besluiten het handige boekje.

Deze uitgave komt te gelegener tijd; nu er een goede autobaan Damme met Brugge verbindt, gaan er veel vreemdelingen een bezoek brengen aan de oude Brugsche voorhaven.

Alwie eenigszins van het Vlaamsche en vooral van het Brugsche verleden houdt, zou Damme moeten bezoeken, na de lezing van het goede werkje van den heer R. Vandenberghe, dat in beide uitgaven slechts vier frank kost.

J.D.S.

Om binnen kort te verschijnen ‘BRUGGHE 'N SPIEGHEL’ uitgegeven door het katholiek Oudstudentengild ‘De Uylenspieghels’.

Een verzameling onuitgegeven bijdragen over de folklore, de toponymie, de schilderkunst, de bouwkunst, de letterkunde en het economisch leven te Brugge in vroeger eeuwen en ten huidigen dage.

Inschrijvingsprijs 18 fr. op postrekening 3376.32 van M. Casteleyn, Karel de Stoutelaan, 114, te Brugge.

Mengelmaren

Weverslied.

Zit ik op m'n weversstoel
Tiek, tak, tiek
Zie daar vliegt de radde spoel
Tiek, tak, tiek
Heel mijn huis is vol gedruisch
En schoone klinkt 't muziek:
Tiek tak, tiek tak, tiek tak tiek.

Weef ik aan een kleurig stik
Tiek, tak, tiek
Zie dan krijg ik mijnen tik
Tiek, tak, tiek
En dan zing ik blij van zin
En schoone klinkt 't muziek:
Tiek tak, tiek tak, tiek tak tiek.

Lever ik mijn doeken in
Tiek, tak, tiek
En betaalt den baas 't gewin
Tiek, tak, tiek
Heel mijn huis is vol geluk
En nog schooner klinkt 't muziek:
Tiek tak, tiek tak, tiek tak tiek.

***

't Liedje wordt gezongen in de Leiestreek door 'n ouden zijdewever maar is afkomstig van 'n ouden lijnwaadwever die thuis wrocht.

Uit 't zelfde geweste komt een weversdeun dat klinkt:

Bazinne tapt maar nog 'n keer
En haast U maar 'n beetje meer
Laat ze zorgen
Die ons borgen
Wij 'n geven aan niemand niet!
Want trouwen is houden
Waar is mijn vreugd'?

G.P. BAERT.

Zantekoorn.

TWEEKNECHT: de tweede knecht. Hij staat op het hof onder het gezag van den opperknecht, doch heeft gezag over den derden knecht of *drieknecht*.

VLUCHTER: vluchtduif, speelduif. Die duivemelker 'n heeft geen kweekduif op zijn kot, 't zijn al vluchters.

BLOKDUIF: kort gestuikte, zwaarlijvige duif. minder geschikt voor de vlucht.

MESCHNAT: kletsnat, zoppenat, zuipende, gietende nat zijn, stratenat.

LAPLEER: leder om er lappen uit te snijden. Vleesch dat taai is lijk lapleer.

PLATTEKOEK: heetekoek, pannekoek, palulle. Als den oest binnen is, dan bakt de boerinne plattekoeken bij den voere.

TROETELING: een pak slagen. Iemand een troetelinge draaien: een toekteringe, een vergâringe geven.

STREPPER: een koe die niet veel melk geeft. Men zegt ook: strippelare. Beste koeien kunnen strippelaars worden door de plage.

KLUITEDOOD: morsdood, gruisdood, zoo dood of een eerdekluit.

J.C. OOSTKERKE.

[Nummer 10]

De schole van 't Kouterke.

> ‘So it might, perhaps, be a tenable doctrine that it would be needless, and even tyrannous, to make education compulsory in a sparse agricultural population, living in abundance on the produce of its own soil’.
> HUXLEY.

ZE staken ons van de Marulletjes in de parochieschole onze oppermeester heette Mijnheere Pol.

Had die vent nog moeten leven na den oorloge 't ware nen geweest voor den Boerenbond.

Mijnheere Pol was agent van verzekering, landmeter, handelaar in landvette, vertrouwensman en schoolmeester. Hadde 't van de schoolmeesterij niet geweest, hij had nog veel meer gedaan voor 't goed van de menschen, maar hij had te veel tijdverlet met zijn schole.

't Was nen schoolmeester uit de duizend en - rechtuit gezeid - de klunten die bij hem zaten waren alzoo nen

schoolmeester verre van weerd, want van zoo zaan hij 'n poosje uit de schole wipte voor d'een of ander zake zaten ze te tempeesten dat 't al en te vele schol.

Zat hij te spreken in d'ander klasse over 't inleggen van de beeten of 't instekken van den pulp of van de kenmerken van 'n goede melkkoe, zoo waren er die onder de banken kropen en in de beenen nepen, lagen wortels t'eten op den laatsten bank of zaten achter den rugge van hunnen vóórmaat appels te knarspen, houtluizen in 'n speekselrondetje te doen rondloopen of vogelpik te spelen met 'n halve schrijfpenne op 'n papiervleêre.

Dat 'n kost al te gare Mijnheere Pol niet schelen; - daar 'n was geen perijkel af.

Hij gaf zijn lesse voort en wrocht 'n beetje naar den trant van de Jezuieten. Hij 'n trok hem maar de besten ter herte en liet d'andere schieten met den leegsten dienst.

Hij gaf goeden raad, maar wierd hij geware dat 't op 'n aande regenen was, dan 'n had hij geen ziere compassie meer met de bomhoofden.

Was er in de rekenlesse een aan 't spelen met 'n meikever, ‘Kom aan 't bord, Moeykens!’ riep hij.

‘Hoeveel vingers staan er?’ en hij toonde eenen.

‘Een’, zei Moeykens.

‘En hoevele staan er nu?’ en hij toonde er twee.

‘Twee’ zei Moeykens.

‘G'hebt voldaan, ga maar naar je plaatse. 't Is al genoeg om de peisterkoeien te tellen waarmee je naar den elskant moet. Je kunt genoeg voor g'heel je leven. Je zijt volleerd man’, zeid' hij.

Naar nen speelvogel 'n had hij maar te wenken en te zeggen: ‘Baron, naar je kot’ of de jongen trok al sleepsteertend achter 't bord staan.

Waren er leêggaards, kluitspelers of wiestergaaien die 't te verre dreven, zoo 'n keek in zijn hand niet om ze 'n wisse op de braân van de beenen te leggen, 'n taaie wisse van langs den Brasput.

BRASPUT: put waar een beekje ontstaat dat Petegem-Stad van Drongen-leen scheidde en Grooten Driesch van Kleinen Driesch.

Maar met d'andere, en vooral de jongens van de kortwoners die later van tijd geen werk 'n zouden vinden thuis, hield hij hem neerstig bezig.

Hij zag ze geerne en leerde hun wat in hem gerijpt was bij rijke levensondervinding.

Hij trok den vierkantswortel, verklaarde de bepalingen van de verzekeringspolis tegen brandgevaar, ging met de jongens naar 't nieuw kerkhof - dat nog veugelweê lag - om het af te palen en uit te meten van ends tot ends en hij liet de vrachtbrieven en de scheepspapieren ontleden als er 'n schip in de Leie lag met maïs, want 'k heb ommers gezeid dat Mijnheere Pol handel dreef in landvette en veevoeder.

Hij leerde de jongens prijzen en rekenen dat ze toekwamen maar zonder woeker. Toen hij 't Spookkasteel gekocht had op den Molenhoek en 't liet afbreken, waren het de jongens die d'eiken balken naar 't Kouterke sleepten om ze daar op te scheren en er zijn graanmagazijn mee t'helpen optrekken.

Klaagde er een dat hij moe was, zei de meester:

‘Hut-tut-tut; 't en zijn al die zeven stuivers niet; 't is leeren mensch worden dat we moeten doen’.

Ofschoon handelaar in landvette, toch was Mijnheere Pol 'n vriend van de boeren.

Elk jaar trokken wij op schoolreize.

Gingen we naar Oostakker en scholden Gentsche fabriekwijven ons uit voor boeren, zoo handhaafde ze onze meester tot ze beschaamd wierden. Te Oostende ging hij 'n Madam te keere omdat ze lachte met den kleinen Grymonprez die op zijn paaschbeste stond en zijn eerste communieschoentjes aan had met peerlemoenen knopjes erop. Jan Klosse gaf den meester gelijk en zei: ‘Meester, da' 'k hier 'n jaar moest bij die bende weunen, 'k ben zoo dood of 'n luis’.

't Jaar nadien, te liegem, was 't veel beter;- daar mochten wij zitten aan de bronne bij Sint Arnoldus en naar de pauwen kijken en naar ‘Vijve en Vichte

torens' en vandaar naar Kaster trekken en onzen eersten berg zien.

O! die schoolreizen van vóór den oorloge!

En de schooltijd?

Na den eerdappeltijd, met 't begin van 't schooljaar, zat de klasse vol, en 't ging wel tot met den Meie. maar dan was 't verre gedaan.

De jongens van den 'Weitynckx-hoek' en van de 'Leerze' haalden en brachten meikevers met volle eemers. 't Was teten voor de kiekens van Mijnheere Pol. 't Wierd beloond met 'n toeslag van den staat en 't was 'n frank per eemer voor den spaarboek.

Met de gulde was 't kersentijd - den heiligsten tijd van 't jaar, zei vader, omdat de boeren dan paternosters afgaan - en de leerlingen vielen zeere weg.

Met den vlastijd 'n zaten we maar met ons gevieren meer; al d'andere waren aan 't werk bij slijten en pootjes aangeven op den Oostkouter.

De schole liep leeg naar gelang 't oogsten van de vruchten te velde...

Toen trok de meester naar Roomen met Pastoor Verscheurke, zaliger gedachtenisse.

Want het was door 's pastoors toedoen dat hij meester geworden was in den schoolstrijd, zonder al zijn jaren uit te doen in de Normale.

Zwijgt ervan; 't waren al de beste. De jongens zoûn hem ten hemel gereekt hebben.

Hij 'n was geen man van groote woorden en ijdele

VIJVE- EN VICHTE TORENS: woordspelling op 55. Van op Tiegem-berg 'n ziet men geen vijf en vijftig torens zooals 't de schalkaard belooft aan den voet van den berg, maar men ziet, onder meer, de torens van Vijve en van ter Vichten, zoodat de leidsman - in Tiegemschen tongval - de waarheid zegt, hoewel hij liegt.

WEITYNCKX HOEK: hoek van den boschkant te Petegem waar Burgemeester Weitynckx woonde.

LEERZE: herberg aan 't Jagerke. Verg. Schoen: in de meerschen, scheiding, sloot.

zinnen, maar 'n man die zijn beste deed om in volle oprechtheid te leven naar 't kristelijk beginsel.

Gij zult er misschien mee lachen, maar dat was daar 'n schole zonder weergâ.

Alles wat hij zei was schoone ofte wel geestig en gewoonlijk was 't schoone en geestig te gelijk. Hij had er 'n hand van weg om de jongens te leeren zooals 'n groote schole dat niet 'n kan en nooit 'n zal kunnen.

Die 't geluk had van bij hem te zitten en op te letten wat er omme ging, 'n kunt je geen fouten doen schrijven in 't Vlaamsch.

Dààr zijn mannen uitgekomen; en werk viden dat ging gelijk 'n liere op nen stok, en de voorlichting bij beroepskeuze 'n bestond nog niet.

't Was al sof ze de schoone posten uit 's duvel gats haalden.

't Is 'n rote te lang om te melden. Zoons van kortwoners zijn groote mannen geworden. Er zit een te Geneve die onderhandelt met Engelsche lords. Er kwamen er van den oorloge als officier, blinkend van 't goud en de linten. Andere wierden burgemeester in Michigan en Illinois in Amerika.

Ze kenden nog meer dan zonder fouten schrijven.

Ze hadden geleerd van Mijnheere Pol hun werk goed doen en het doen met innerlijke vreugde gelijk de rechtvaardige kruidemer die alleen gezonde winkelware wil verkoopen of de dorpsmid die er 'n eer in stelt deugdelijk snijwerk te smeden voor slachter of voor boer.

Zoo hield Mijnheere Pol bij ons den effenare in 't schole van 't Kouterke.

Kom binnen, zeere, en trek de deure toe, dat 'k voort vertelle...

G.P. BAERT.

In de oude Madeleene te Brugge.
Een eigenaardig gebruik of misbruik in de devotie tot Sint Quinten. 1620.

SINT QUINTEN, die onder de West-Vlaamsche volksheiligen mag gerekend[1], wordt gediend tegen allerhande kwalen maar vooral tegen de Kinkhoest en 't Water. De reden van die dubbele specialiteit? Voor de kinkhoest moeten we niet ver gaan zoeken: ‘Quinte’ is de eigen benaming van een geweldigen hoest. Maar voor 't water zijn we niet zoo zeker; misschien mogen we verwijzen naar de legende, waar er verteld wordt, dat het lichaam van den martelaar in de Somme geworpen, een goe halve eeuw later gaaf werd opgevischt en buigzaam in de letten[2].

Sint Quinten was vroeger vereerd te Brugge in het godshuis *ten Magdaleenen*. Edward de Dene getuigt daarvan in zijn Testament Rhetoricael rond 1560:

> De kercke houd icker wel gherepareert zynde,
> zoo ick bevynde,
> verchiert met *Sint Quintins*, sint Victors capellen,
> deene *heere vanden watre*, en dander vanden wynde[3].

De leprozerij van de Madeleene werd met den Geuzentijd afgebroken (1578) en de stichting werd overgebracht naar Ten Nazarette op de Garenmarkt. In het

(1) Hoe is de devotie tot den heilige naar Vlaanderen gekomen? Over Doornik? Daar staat nog een aloude Sint-Quintenskerk, die volgens de overlevering, gebouwd werd door Sint Elooi. Sint Elooi deed de tweede verheffing van Sint Quintens' relikwiën en zou ze gelegd hebben in een kostbaar schrijn dat hij eigenhandig had gemaakt. Of misschien kwam deze devotie naar Vlaanderen langs de abdij van Sint Quintenten-Eilende, die zoo belangrijke bezittingen had in 't Noorden van Brugge, bezittingen waarvan de kern gevormd wordt door de aloude moederparochie Oostkerke. Sint Quinten wordt thans nog vereerd te Oostkerke (Br.), te Brugge (Sint-Janshospitaal en Magdalenakerk); te Kortrijk (Sint-Josephshospitaal); en te Ieper (Zwartzusters).

(2) Het brevier van Sint-Donaas (1520) heeft een eigen officie van Sint Quinten, waarvan de lessen eindigen als volgt: ‘Aqua autem fuit illi tumulus annis circiter quinquaginta et quinque.’

(3) Biekorf 1935, bl. 278

begin der jaren 1600 werd Sint Quinten aldus gediend in 't hospitaal van Sinte Magdalena op de Garenmarkt te Brugge, vooral door de menschen die geplaagd waren met 't water. We vinden er een eigenaardig gebruik, nl. het zoogezegde ‘opwegen’, de zieke liet zich wegen tegen tarwe of graan dat aan den heilige geofferd werd. Dit gebruik - of misbruik - werd verboden en afgeschaft in 1620.

We zeggen ‘gebruik of misbruik’, want op deze eigenaardige en soortgelijke devotiepraktijken mag de oude zegswijze toegepast: ‘de intentie maakt het werk’. Het ‘opwegen’ tegen allerhande naturalia (waaronder edelmetaal, graan en was wel de voornaamste zijn) die dan aan God of zijne heiligen worden geofferd, is een oeroud gebruik dat op rechtskundig-symbolische beschouwingen steunt en tot de vóór-kristelijke tijden teruggaat. In de kristelijke letterkunde vinden we het gebruik voor 't eerst vermeld bij Gregorius van Tours († 594) en, noch deze heilige, noch de vroegste getuigen hebben er een woord van afkeuring voor over, wel integendeel. Het opwegen was in de hooge middeleeuwen zeer verspreid in de Duitsche landen, in Frankrijk en Italië; we vinden het in de volksdevotie tot allerlei heiligen, en de liturgische boeken hebben nog een reeks gebedsformulieren bewaard die bij het ‘opwegen’ over den zieke werden gesproken(1).

(1) Zie hierover SCHREIBER, *Wallfahrt und Volkstum* (1934), bl. 239; FRANZ, *Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter* (1909) II, 459 467, waar benevens talrijke wetenswaardigheden over ons gebruik nog een uitgebreide bibliografie gegeven wordt. Franz vermeldt voor onze landen slechts Saint-Quentin (Fr.) en Geel. KUYL, die in zijn werk ‘*Gheel vermaerd door den eeredienst der H. Dimphna* (1863) het plaatselijk gebruik beschrijft (bl. 67) geeft ons nog een ander voorbeeld in de beevaart naar Sint Gommaar te Lier. Nog een wordt voor Holland vermeld door P. Dr WILLIBRORD LAMPEN in zijn *Alcmaria Eucharistica* (1929) in de beevaart van het H. Bloed te Alkmaar; maar hier worden enkel pas geboren kinderen gewogen (bl. 37). Franz kent onze West Vlaamsche voorbeelden niet: het gebruik te Adinkerke, in de beevaart tot Sint Cornelis (zie *Rond den Heerd*, V 331) dat tot in 1740 in gebruik bleef, en ook niet ons Brugsch gebruik, waarover het hier gaat, en ineen ik, tot nog toe nergens werd vermeld.

Al vinden we het ‘opwegen’ bij het dienen van allerlei heiligen, voor de volksvereering van Sint Quinten heeft het een bijzondere beteekenis daar het nog in de late middeleeuwen als een voorrecht werd erkend van het kapittel der collegiaal te Saint-Quentin-en Vermandois. Te Kamerijk en te Rouen had men deze gewoonte ingevoerd, maar een beslissing van paus Innocentius VIII (1484-92) kwam dit verbieden en het ‘opwegen’ als een privilege der kanunniken erkennen(1). Deze beslissing mag tegelijk beschouwd als een impliciete goedkeuring van het gebruik.

Het ‘opwegen’ kan soms wegvallen, maar het offeren van graan blijft weerom iets kenschetsends voor de volksvereering van Sint Quinten. le Sint-Kwintens-Lennik, waar onze heilige gediend wordt door de ‘waterzuchtigen’, offerde men kousen gevuld met graan. Waterzuchtigen hebben dikke beenen; men begrijpt waarom hier kousen in aanmerking komen, Zulke kous-ex-voto's ziet men afgebeeld op het pelgrimsvaantje dat in de jaren 1600 in gebruik was te Sint-Kwintens-Lennik. In 't portaal van de kerk staat een offerblok met het opschrift: ‘Hier offert men graan’. Volgens het gebruik moet de pelgrim het offergraan gebedeld hebben, en wel op zeven of negen verschillende parochies. Ook te Impde-bij-Wolvertem en in Sint-Quintenskerk te Leuven offert men graankousen aan onzen heilige; te Impde moet het graan gebedeld worden op drie verschillende parochies; te Leuven bij drie gebuurs: de eerste vult den kousevoet, de tweede het kousebeen tot halverhoogte, de derde geeft de rest. In de kerk wordt het graan uitgegoten op een plank die boven een soort trog staat. Valt het graan dadelijk van de plank in den trog, dan mag men zich aan een spoedige genezing verwachten; valt het slechts traag, dan moet de zieke geduld hebben, maar de genezing komt zeker; blijft het op de plank liggen, dan mag

(1) Ibid., bl. 462.

men alle hoop op beternis van kant stellen[1]. Hier hebben we ongetwijfeld superstitie, zoowel in 't bedelen op onderscheiden plaatsen als in het lezen van de toekomst in 't vallen van 't graan. Maar ook deze superstitie kan beschouwd als een verwording van gezondere inzichten. Het bedelen van de offergaven kan oorspronkelijk bedoeld zijn als een vernedering van den beeganger[2]. En het toekomst-lezen heeft waarschijnlijk zijn geschiedkundig antecedent in het feit dat bij het 'opwegen' dikwijls gevraagd werd genezing of verlossing door den dood[3].

Alles samengenomen blijkt het dat reeds tegen het eind der middeleeuwen bijgeloovige bedoelingen en praktijken een vroeger aanbevelenswaardig of ten minste rechtgeloovig gebruik hadden overgroeid en onkennelijk gemaakt. Ook is het niet verwonderlijk dat van katholieke zijde onomwonden afkeuringen werden uitgesproken, onder meer door onzen Dionysius Rickel of den Karthuizer, die het 'opwegen' onder de blootsuperstitieuse praktijken rangschikt[4].

Ook te Brugge had het 'superstitieuse' zijn schaduw geteekend op het devotie-gebruik: de zieke die zich liet 'opwegen' droeg in de eene hand het 'zeinsel' of de relikwiehouder van den heilige, en in de ander een gewijde kaars. Typisch was het in elk geval, echt middeleeuwsch, en ja, laat het ons maar bekennen, schilderachtig, maar op de eerste plaats een dankbaar onderwerp voor een caricaturist die eens goed wou afgeven op 'paapsche bijgeloovigheden'. En juist in die dagen waren de kunstenaars van dit soort vrij talrijk.

We begrijpen dan heel goed dat bisschop Triest het 'opwegen' in onze oude Magdalena kordaat afkeurde en verbood.

M. ENGLISH.

(1) VAN HEURCK, *Les drapelets de pèlerinage* (1922), bl. 250.
(2) Er ligt misschien wel een andere - superstitieuse - reden aan den grond der zaak: heel dikwijls mag, het heilmiddel niet 'gekocht' worden om werkelijk krachtig te zijn.
(3) Zoo te Prüfening en te Tengernsee. Zie: FRANZ, bl. 461.
(4) 'Ad superstitionem pertinet ponderatio hominum ad aequalitatem siliginis contra morbum caducum' Contra vitia superstitionum, cap. 9.

Bewijsstukken.

§ I. - 21 Nov. 1620.

Zijn Eerweerdicheit verstaen hebbende dat inde capelle van het hospitael vande Heylighe Marie Magdalene, alwaer rusten de reliquien vanden Heylighen Quintinus martelaer, ghebruyckt werden sommighe superstitieuse ceremonien aende watersuchtighe ende andere siecke menschen die daer commen om ghenesen te worden door de intercessie vanden voors. heylighen Quintinus, heeft verboden ghelyck hy by provisie verbiet mits desen, dierghelycke superstitieuse ceremonien meer te ghebruycken tot dat hy daeraf volcomelyck gheinformeert zynde, ordoneren sal gelyck dat behooren sal, op peyne van interdictie ende andere arbitraire. Laetende niettemin toe dat, ter eere van voors. heylighe sullen mogen missen ghecelebreert ende andere gebeden gelesen worden, behalvens dat niet en sal moghen gheobserveert worden een seker nomber der selver.

Acta Episcoporum Brugensium, XII, 34.

§ 11. - 5 December 1620.

Voor myn Eerweerden Heere ende mijne heeren vicarissen generael soo is ghecompareert Mr Laureyns Carpentier, Meester vanden Godtshuyse vande heylighe Magdalene binnen Brugghe, dewelcke ghevraecht wesende ofte inde selve kercke rusten de reliquien vanden heylighen Quintinus ende ofse besocht worden vande watersuchtige ende andere siecke menschen, ende wat ceremonien datmen aldaer ghebruyckt, heeft gheantwoort dat hy binnen de voors. Godtshuyse ghewoont heeft den termijn van 36 jaeren, ende datmen van ouden tyde aende watersuchtighe menschen die den heylighen Quintinus in hunlieden sieckte hebben commen besoucken ghebruyckt heeft de naervolghende ceremonien, te weten: dat de priestere aldaer ghewoon is te wyden broot, water ende keersen voor de voors. watersuchtighe ende siecke menschen, dewelcke eens worden geweghen, hebbende in deene hant de reliquien van voors. heylighe ende in dandre eene ghewyde keerse, ende inde teghen-balance leghtmen soo vele terve ende wat wasch als van noode is tot het ghewichte vande ghone die gheweghen wort, segghende: inden naeme des vaders des soens ende des heylich gheest, sonder iets anders; alhoewel sy neghen daeghen commen hun devotie doen ende lesen by sekeren ghetaele den Pater Noster.

Daeromme zyn Eerw^{t} vantgene voorschreven is gheinformeert synde, heeft verboden de voors. ceremonien van het weghen meer te ghebruycken, ghelyck hy opden 21 November lestleden tselve by provisie oock verboden hadde.

Ibid, XII, 36^{v}.

Allerzielennacht.

van JOS. IMPE.
KORTRIJK.

Juiste lijk het op den toren
d'ure sloeg van middernacht,
rezen uit hun kille graven,
en in witte kleederdracht,

Al de dooden... en ze droegen
in d'een hand nen bloemenkrans,
en in d'andre een lange keerse
flikkerend met nen hellen glans.

Stoetsgewijze, kinderen voor en
oudbejaarden achteraan,
trokken zij al treurig zingend,
trage weg, van laan tot laan.

En hun wandel, heen en weder
't weidsch gepinte kerkbofland,
duurde tot hun rilde keerse
tenden was en uitgebrand.

Op de klamme doodeneerde
wierpen zij hun bloemen neêr,
en ze keerden, altijd zwijgend,
iedereen naar zijn grafsteê weêr.

Van 't jaar '30 te Brugge.

(*Vervolg van bl. 213*).

MAAR, Netje, hoe, op de wereld van God, hoe was dat al mogelik; waren er daar geen schâbeletters of haremutsen om de vagebonden in toom te houden?

- Ja, maar bah 't doet, jongen, maar 't was alzoo en beetjen al opgeraapte bende, al brave pattutters, door de Heeren voor negen-stuivers-en-half als lokkebrood, opgevischt om met een pijke rond te loopen. En 'k vrage je... wat kosten die arme dutsen gaan uitrechten tegen alzoo een honderd peerdekriminele dronkaards. E' ze speelden zijnder e' beetje soldatje, en dat was toen de burgerwacht. Ze wandelden de strate op en nêre... als alles vreedzaam en stille was. Maar als 't begost aan te branden hier of daar, ze slibberden weg al e' stretje om den anderen kant van stad te bewaken. Wal Heere, Fageltje droeg ook 'en pijke, en 't was e' ventje van de broertjes, je kan peizen!

'Je ziet dat van hier, zei 't mannetje, dat m'ons vele ruze aantrokken. Moordenaars en plunteraars dat is a'zo e' volkstje-speciol; omdaar meê overeen te komen 'n kun'-je dat nooit op geen zijde leggen, 't en is daar geen rechter kant aan te krijgen en 't is altijd entwatsche gesnul.'

Zoo Fagel en z'n maten lieten vechten da' vocht en kwamen achterna bij om ze op te rapen. 'En 'k zou 't ik percies ook alzoo gedaan hebben, loech Netje. Je zou gij schoone jen letten laten breken, en je zou ze toen nog meugen zelve feestelik thoope vagen... maar wien zou ze toen betalen?... Aaa!'

- En hoe is dat dan vergaan, Netje? 't moest daar toch 'en keer een einde aan komen.

- Ja bah jaa't, vertelde 't ratje voort, 't kwam toen al met e' keer een zekeren Pontalanson van onder de aarde gekropen, alzoo een fransche koopman in stuifregen met 'en aanzichte lijk e' proces-verbol, en met een g'heel leger jonge springers meê, die vele meer op leute uitwaren dan op vechten; en ze sleepten een kanon achter hunder g... Zoo ze trokken al te gare de markt op, en vaneigen alleman liep kijken. En om de menschen benauwd te maken schoten ze toen een kanonbolle of zesse in de lucht... en 't was gedaan. Als 't alzoo is, zeiden de Bruggelingen, me gaan mijnder naar huis en schiet gijnder aleene... De markt was seffens gevaagd.

De menschen 'n moesten er niet van weten, en de franschaards die er in 't eerste rondflodderden... even min. 't Waren ook eerste smeerb..., slokops die nooit genoeg 'n hadden. 't Was alsan maar van: *payei, payei, komptàn payei!* en zijnder nietenduivel *payei*!!... Ze kwamen zijnder hier hunder handen wasschen met onze beste zeepe. Daar 'n was met die vuilaards op strate geen plaatse voor een eerbare dochter. Zoo de menschen waren er duivel op, had 't niet geweest van dat kanon, zij zeker... die schavuiten zouden hier een leelike pijpe gesmoord hebben.

Eén dingen enja, de schoelies van stad wierden afgehaald één voor één, en in de kaze gedraaid, dat was een grooten doorn uit den voet.

Vader Mandes heeft toen ook moeten vóór 't gerecht kompareeren en getuige spelen. Maar vader heeft altijd gezeid dat me mochten gerust van herte zijn, dat hij de peure-zuivere waarheid gesproken had en niet anders of de waarheid. Hij had er drie beticht, drie, dat hij wel met z'n eigen oogen gezien had, als zijnde de hevigste en de nijdigste geweest in 't vechten:[+] entwat-

+ *Pontalanson* voor Pontécauland. Netje die spellewerkege was en de *point d'Alençon* kende, miek er toch entwat van om dien name te onthouden.
Franschaard die aardt naar Frankrijk. De echte oude naam van fransquillon.

schen Strooizeele, en toen die Spoonszeune en nog 'en Sissen, maar z'n achtername had hij vergeten. Den dien 'n had wel niet gevochten bij Lybaert's, maar hij had lijk een bezetene, al dat hij grijpen kost brokke vaneen geslegen en alles door de ruiten gesmeten.

En 't is toen verhoor geweest vanal die schurken, ze waren wel met vichtig; en wat dat die kerels daar gelogen hebben, 't was hemeltergend; ze klapten zoo-één-zooal alsan maar rond en nevens den pot!...

'Ja, zei Menheere de Zuze, 'k hoore 't wel, je schart gelir alsan maar waar dat 't niet 'n jeukt.

En wien hên me daar ten besten? Kom' vóór de pinne, Strooizeele... Ha' je nog e' goe beetje aan den geniever gezeten, mensch'?

'Ik? antwoordde dat scheuvel met veel verwonderinge, ik?... Da' 'k er tot aan m'n mond inzate, 'k en stake nog m'n tonge niet uit! Officieel waar!... Wat dinge'! Jaaa 'k wete 't wel, 'k wete van zoo e' goe' part dat ze alle slag van kwaad vertellen van me, dat ze alsan maar op m'n affronten uit zijn... Maar mag ekkik e' kir m'n geval uiteendoen? 'k Rappeleere 't mij nog gheel goed, op dien zelfsten eigensten dag, m'n eten 'n wilde lik niet teren, en m'n hoofd draaide, en m'n buik draaide, en 't draaide al dat aan me was;... en 'k zegge aan de vrouwe: 'k gaan ik naar m'n bedde, nievers beter of daar;... en 'k zijn der in gekropen voor g'heel den dag, nè... officieel waar. En de strate 'n heb ik niet gezien'.

'Oei gij leelike leugenare'! riep vader Mandes luidop te midden al die Heeren van 't Hof. Jamaar... vader den brave man was zoo voor 't recht, gooo!...

'Strooizeele, je liegt! zei de rechter, daar zijn duizende getuigen tegen je, en zet je maar zeere nêre'.

En 't was toen dien fameuze Spoonszeune met z'n verdimmeleerde kneukels die moest voren komen. Den dien babbelde dat 't schuim langs z'n kinne liep en[+]

+ Die *Sissen* was volgens den akt van beschuldiging, een zekere Frans Simoens.

't was wel honderd keeren 't zelfste van: uit reden innewor enfing. Hij lag op die dagen dikke van 't water! - zeid hij - en hij 'n had daar juiste mor enfing van verre e' mor e mor enfing e' beetje staan kijken en verluchten! mor hij stelen?! hij scheefslaan?! e' mor enfing vo' wien neem je gij mijn dè, Menheere? e' mor, e' mor, e' mor enfing! een treffelik mens moet naar 't tribbenol kommen, zie enfing, om in 't diepte diep van zen repetatie gekwetst te kunnen worden. E' mor enfing, je moe' gijnder durven'!

'Tut tut tut! zei de Wetheere, en dien hand daar en die slunsen... van wat is dat? En weet je wat dat hij dorst antwoorden? zei Netje.

'E' mor enfing, waarvan da' je gij nu van klapt! E' werkmensch, Menheere, komt al 'en kir 'en schampschote tegen op ze' werk, innewor enfing? Maar als ik wil juiste zijn op àl z'n poonten, hoe dat kik daaraan gewaaid zijn? 'k Moên bekennen da' 'k da' vergeten hên'.

'Ja, zei de rechter daarop, 'k hoore 't al je memorie wordt òòk zochte, da' jen achterste af koste je zou 't ook vergeten, e' wor enfing? Zet je dààr maar bij den hoop. 't Hangt aaneen lijk droog zand àl da' je zegt. Den volgenden!

En 't was toen die Sissen hoe heet hij daar!... ook een éérste bietje! en zegt de Menheere:

''k Zie hier op m'n boeken da'-je geschoten hebt.

''t Is de rechtveerdige waarheid, zegt den anderen met z'n effen gezichte, dat komt ervan en dat gaat alzoo. 'k Was ik 'en beetje besnoven, 'k en steke da' nie weg lijk de andere; maar in alle nuchterschap gezeid ei: 't en is ik nie', 't zijn de andere die 'en pistole in m'n handen staken... en, wat wil'-je, 't kwaad heeft macht, Menheere, en e'ja 't schot ging af eer da' 'k het wilde... Maar 'k zijn tons zeere zeere weggeloopen'.

'A ja, zei de Wetman, j'onsteekt gij 't vier en als 't brandt je maak'-je uit de voeten... Dat den duivel geen uitvluchtsels 'n had... hij wierd uit d'helle genukt'.

En zoo kwamen ze al vóór de vierschare, maar niemand die van entwadde kwaads wist op z'n geweten. En de rechter keerde hem naar de andere Heeren van 't Hof, en zegt hij alzoo:

'Maar Heere der Heeren zegt hij... al dat rooven en dat plunderen dat moet van 's zelfs gebeurd zijn... 't en is daar geen twijfelen aan. We zijn wij'der leelik gemist, 't zijn al brave zieltjes en geloovige kristenen die we gevangen hebben. Ze hebben er al een eed op gedaan van eer en deugd en deftigheid... Maar alla, 'k geloove dat m'algelijk niet slecht 'n zouden doen van er hier alzoo een dertig van die Zeezetjes in 't drooge te steken. Met leugens 'n kunnen ze algelijk geen kerken verzetten. De deugdelike getuigenesse die we over die gekende nestendraaiers ontvangen hebben... 'n is niet weerleid geweest. Hebben ze de rapen uitgetrokken, ze gaan mogen de putten vullen. Geen pardonnacie!

't Verhoor was t' enden en de dertig grootste sloebers wierden naar Gent gezonden, met 't kanon en een brandende lonte derachter. En 't schijnt te zijne dat ze toen goed mostaard geëten hebben met groote pollepels!

.....

- En de koning, Netje, is dat waar dat hij in Oostende zat te wachten tot dat hij 't gat schoon had om z'n zwaai te pakken? Hoe is hij toen in Brugge gerocht en naar Gent vertrokken?

- Van Oostende gekomen? Hoe... e'... lijk alleman zeker? Vader 'n heeft me daar nooit van gesproken, en alzoo 'k en kan ik daar alzoo niet gheel en gansch dat knoptje van vertellen. Maar als we naar Lijtens gingen van Oostende, we kwamen van ginder weg met de barge van ten zevenen bij zomeravond. En... dat... was... toch... zòo geestig zie! Wal!... En g'hadt daar te minsten plaatse op die banken, je kost er alzoo schoone profijtig jen rokken opheffen en openspreên om ze niet te frompelen. 'k Zie me daar nog zitten, zoo bevallig, met een knappig, lief en deftig zwart

kleedtjen aan, en met al groene bolletjes op 't was lijk en erweetbeddetje. En de menschen waren toen zòo gedienstig en zòo bezettig, zi! 't waren lijk al broers en zusters thoope; en me zongen toen zoo geestig, m'haalden ons hert op met 't liedtje van Zonia,... màar dat was toch geestig! dat was toch geestig!

Zoniaatje Muizeluis,
Zoniaatje haad 'en hondtji,
en dat hondtji kwam nor huis
ol met a' zoo e' kontji!...
't Haad twee plekstjes ol ip z'n buik,
z'n oogtjes liepen uit.

...en toen al te gare:

Awal Heere da' beestje!...
't waschtte z'n neuze en zen oogen uit
in de eerste grippe de greedste!

En alzoo hadden wij ons verzet, en den tijd ging voorbij in alle treffelijkheid.

Aan ‘Stalhillebrugge’ gekomen gingen de paanders open en 't koud kiekstje kwam voor den dag, en me peuzelden daar aan lijk de keuntjes. Aan ‘Niewege’ hân me ton e' frans' broodtje met e' schalletjen hespe of e' tijtje koas; en tegen dat me aan ‘Speie’ waren, was alles smakelik binnen gespeeld, en al den afval wederom in de doeken gedraaid. Niemand mocht e' snibbertje papier over boord smijten. Kareltje Potters, de kaptin, 'n wilde dat niet hên. De vaart moest zuiver en netjes liggen.

‘Dat 's hier m'n huis, zei Kareltje, 't zoud' er lief uitzien dat alleman hier z'n vuiligheid liet vlotten’!

Aan ‘Schipstollebrugge’ stepten me of.

En 't is waar, om naar Oostende weg en wêre, m' had toen ook nog de diligencie in den ‘Gouden Aap’ bij Schomminkeltjes. Ma ar als Pol de Keuning wilde z'n verstand gebruiken, 'k peize dat hij wel de barge ga' verkozen hên. Dat 'n was maar een arm dingen op die kariole; verre van een mompe te eten, je 'n hadt nog geen plaatse om te asemen, je zat genepen om

dood en jen kleeren 'n geleken geen mensch meer als je afstaptet; en 't was van schokkerdeschok de derms uit je' lijf, put uit put in, draf op draf neêre.

E' wel, en om naar Gent te gaan 't was 't zelfste; me 'n hân mijnder geen treins van doene om te kunnen reizen zeê, wa zou'n me wel. Je ging' gij toen naar de Markt ten tienen-half 's nuchtends, en de karre van Gent stond gereed bij Bussauwtjes. Of die liever den boot pakte, ging 's avonds aan de herberge ‘De Berrie’ staan ook op de Groote Markt, en Van Torreborre's z'n koetse aar, en je moest gi] joen maar nêrezetten. Je wierdt gij gevoerd tot achter ‘Kalkhove’ buiten de Kathelijnepoorte en je nam daar de nachtbarge van 's avonds ten tienen. 'k En hebbe dat maar één keer gedaan; en nooit meer, 'k was geleerd. 't Was hertezomer ommers, en 't laaide van de hitte. 'k Zeg aan Leocadie van uit de ‘Bakkersrente’ en aan-Maatje Seys uit den ‘Bonten Hond’ op de Vrijdagmarkt, twee van m'n beste vriendinnen, 'k zegge: ‘maar dat me dat e' kee' lapten al over nacht, voor de aardigheid’. Zoo e'ja me deden mijnder dadde... maar als me 's anderdags te Gent aankwamen... 'k wil' ha'-je ons gezien! Me 'n geleken geen kristene menschen meer, me waren beschaamd van malkaar... 't waren lijk moengsters die aankwamen; ons hoofd was één bubbel van de meziebeten! 'k En hebbe maar een gheel aardig gedacht bewaard van die nacht' barge. Om slim te spelen, gaat de Keuning wel de barge van 's achternoens ten drieën genomen hebben, peis ik.

- Waarschijnlik wel, Netje, of 't en ware dat hij de Bierschuite zou gepakt hebben.

- Aa... 't is ook mogelik, antwoordde Netje. Ja, en nog entwat, de menschen riepen vaneigen al dat ze roepen konnen van: Leve de Keuning; en als de fotteure met zes witte peerden aan ‘'t Mandetje’ kwam. stak hij e' kee' z'n hoofd buiten om te weten zeker:+

+ *Meziebeten*, mezie- of muggebeten.

of 't goe' jacht was. En alleman zei seffens van ja. En a'zoo is hij toen gerust van herte voortgegaan.

En Adèle, 't vischwijf van Blankenberge die ook was komen kijken, had dien dag een dibbe meegebracht voor moeder, en een groote tonge die van weerskanten over vaders telloore hong. Vader Mandes 'n had dat nog nooit geproefd; en op ze' sterfbedde was hij nog met die tonge bezig! Maar 't was 'en schoone ook.

- Maar, Netje, waarom was dat nu eigentlik, al dat geweld en gheel die roerte in 't land?

- 'k En wete het niet, zei Netje, maar vader, God z'n ziele, zei altijd dat de menschen wilden Bals zijn... en a'zo zijnme mijnder Bals geworden, besloot Netje, en ze nam e' snuiftje.

K. DE WOLF.

Na den beloken tijd te Reningelst.

PIETER Cuvelier vertelt verder in zijn *Memoriael* (zie hierboven bl. 138) hoe de Beloken Tijd ten einde liep. Pastor van Alstein overleed enkele maanden na zijn terugkeer; de koster is uitvoerig in zijn levensbericht over den aardigen ‘pastor-eremijt’ van Reningelst.

.....

Den 27 February (1801), begraven Jgnatius Camerlynck ouden maire; den grooten dienst is gedaen geweest in het sterfhuys vanden overleden, en het was den eersten keer dat ik als koster daer by gevraegt geweest hebbe. Den hr. cappellaen Cousin dede alle dusdaenige diensten overal gevraegt zynde met Yvo Camerlynck. Het post-officie en alle de ceremonien vande begravinge wierden in 't huys gedaen, en daer naer wiert het lyk een weynig naer de kerke gedraegen, en naer een weynig+

+ *Dibbe* een soorte pladys al 2 kanten zwart.

vertoeft en gebeden te hebben, begraeven in het kerkehof.

.....

Den 9 Juny (1801) is weergekeert den hr. pastor van Alstein, naer eene absentie van dry jaeren; hy dede alles ruymen in het pastorye-huys, en is er thuys gegaen. Adriaen Bartier die magteloos geworden was, bewoonde daer van een deel en hy dede hem wegvoeren.

Van dan voort dede men de diensten in de groote camer; daer wiert eenen autaer gemaekt, en het sacrificie wiert gerustelik gedaen zonder singen. De uytvaerden wierden ook al gelesen, en dese wierden bykans al gedaen in elke respective woonste vanden overleden, zomtydts met vier messen, als in den uytvaert van Josepha Minne, lest weduwe van Jgnaes Camerlynck, begraeven den 26 Augst 1801.

Prysie van de effecten van de kerke.

Den 11 7bre 1801, zyn alhier gekomen zekeren Lieverman ende Cornette, iprenses, om de effecten vande kerke en vande sacrystie te pryzen, die beliep op 120 francs; de autaeren en zyn niet gepresen geweest, nog communiebanck, preekstoel, nog biecht-stoel, nog boyzerye, nog vonte, nog orgel, nog clocken.

Het tabernakel was gepresen 6 frs, het baldequin 20 frs, met eenige andere saeken als wierookvat, gewyd- water-vat, etc[a]; men sloot vele dingen in de sacristye, en men zegelde de deure. Zy vraegden my of ik wilde daer af den gardien zyn: geen officien my behaegende, hebben ook te vreden geweest. In vele plaetsen aenveyrden dit de kosters en zy hebben een quart d'écu daegs ontfangen, twelcke voor sommige nog gemaekt heeft 70 a 80 croonen.

.....

Den 17^{en} 9bre (1801) is overleden den seer eerweerden ed elen heer van Alsteyn, onsen pastor, naer eene siekte van acht dagen, zynde ses maenden dat hy was weergekeert van Gend, alwaer hy ontrent ses maenden

had gedoken geweest by syne vrienden. Hy heeft met volle overgevinge van synen wille in den Wille Gods, de dood sien naderen, en sig oodmoedelik onderworpen als eenen alderchristeliksten man, en zoo in synen doodstryd gevallen van 's avonds ten 6 uren tot 's morgens ten vier uren, en alsoo heyliglik ontslaepen.

Wy hebben al die hem bystonden seer gestigt geweest in syne lydsaemheyd en andere christelikke deugden.

Hy heeft alhier de pastorye bedient sedert den 25 Junius 1781; 20 jaeren en vier maenden, comende van de pastorye van Bixschote, dewelke hy genomen hadde door den weg van Loven.

Hy was zorgvuldigen herder; een weynig aerdig en wonderlik in manieren. Hy dede een vat bier op van 14 a 15 stoop, meest altyd gemeene bier, en mingelde dit nog met water. Als hy ginck eten de maerte diende alles met eenen keer, en liet hem geworden, vertrok naer haeren keuken, alwaer hy den voet niet en settede. Zy mogte geen water gebruyken om syne camer te wasschen, hy zoude se weggejaegt hebben. Nam geen verkeer, was altyd op syne camer, self bezig met syne coussen te stoppen. Gaf eens of tweemaal 's jaers eten, en was vroeylik en aerdig, en 's anderdaegs nog eens eremyt, en nood hebbende hem te gaen spreken, ontfing hy u al rechte staen, en presenteerde geenen stoel.

Vanalle canten, bezonderlik van 't omliggende alwaer hy gestaen hadde, quamender gesonden ofde persoonen selve om geholpen te zyn van zoo genaemde tooverye, vremde quaelen in menschen ende beesten; men sag van tyd tot tyd sulke pelgrims, en sy waeren altyd wel ontfangen. Hij kreeg daer door eenen grooten naem onder het gemeene volk, en my dunkt dat men begon tooverye te maeken van alles dat een weynig wonderlik scheen. Ik hebber zommige naer toe geleyd, eensdeels uyt nieuwsgierigheyd; naer dat sy alles vertelt hadden, den gentenaer seyde hun: g'moet wel leven, zulken dag uwe devotie houden, 'k zal ook voor u bidden. De ambassadeurs vertrocken daer mede, en meynden dat hy wonderheden ginck doen. God lof met d'andere

pastors zyn die bedevaerden zoo vermindert al of er geen tooverye meer en waere.

Hy was ryk en magtig van goede, men schattede dat hy naer liet seventig of tachentig duyzend guldens.

Den 19^{en} dito wiert hy begraven, men miek twee autaeren in de pastorye, alwaer misse gelesen hebben hh. pastor en cappellaen van Dickebusch, cappellaen van Kemmel en de Clytte, d'hr de Coester cappellaen van Westoultre, m. Verhelst, onsen cappellaen Cousin, den pastor en cappellaen van Vlamertinge en Locre, den dienst gedaen en gepredikt door den deken Fruyt tot O.L.V. tot Poperinghe.

20 pond wasch wiert er gebesigt; eene schoone maeltyd ten huyse vande weduwe Pieter Jacobus Camerlynck; vier sacken koorne in de kercke gedeelt.

Alle de prochiaenen waeren ten uytvaerde genoot, en daer was te dryncken in alle de herbergen.

Den 5 December is alhier aengekomen M. Maekereel als pastor onser prochie, geweest hebbende onderpresident van het Seminarie van Ipren.

Mengelmaren

Levende Folk-lore.

- ‘Je zijt 'n ooge kwijt, bij dat 'k zie?’

- ‘Ja 'k, Mijnheere.’

- ‘'n Ongeluk?’

- ‘'k Ben z'uitgesmeten veertig jaar geleên - 't zal morgen veertig jaar zijn - t'Assebroeke op 'n Zondag avond. 'k En was maar twintig jaar. 'k Kwam van 'n boompje te kaarten. 't Was helledonker en toch heb ik den aanrander verkènd.’

- ‘Werd hij aangehouden en gestraft?’

- ‘Hier niet. Hij is naar Vrankrijk gevlucht en ginder kapot gemalen in 'n beetenslekke.’

- ‘Wat is dat: 'n beetenslekke?’

- ‘Dat is in de suikerfabriek, de slekke die de beeten meeslokt in den meulen...’

'k En ben 't niet altijd eens met de liefhebbers van den goeden ouden tijd omdat het een slechten tijd was voor dezen die er moesten in leven.

De folklorist die jaren verliest met zoeken naar de beteekenis van eenige regels die beter onverklaarbaar blijven, 'n zou geen vijf minuten luisteren naar den schamelen man met één ooge die mij zoo levendig vertelde van zijnen vijand die ginder in Vrankrijk den dood vond in 'n ‘beetenslekke’.

G.P. BAERT.

Oude spreekwoorden met rerijmden uitleg.

In een zeldzaam boekje: *Lot van Wijsheid ende Goed Geluck* van P. Jan David (Donaes Idinau), uitgegeven te Antwerpen, in de Plantijnsche Drukkerij, bij Jan Moerentorf, anno 1606, lezen we de volgende berijmingen op spreekwoorden; de spraakveerdige Westvlaming (Jan David was geboortig van Kortrijk) weet dikwijls den slotregel tot een nieuw spreekwoord te slaan. Vgl. Biekorf 1936, bl. 134.

Te seer snuyten, doet bloeden.

Te seere snuyten, dat doet bloeden:
Dat seght men van straffe, te hardt van woorden.
Die iemandt wilt helpen ende behoeden,
Die en moet hem niet schijnen te willen vermoorden.
Daer een draeyken ghenoegh is, waartoe de koorden?

Hierom en daerom gaen de gansen baervoets.

T'is hierom en daerom datmen de gansen
Siet baervoets gaen, in dorpen en steden:
Omdat men de wereldt wel siet verhansen,
Maer gheen hernemen de beste seden.
Een ghebroken herte breekt oock de leden.

Niet lijden dat de son in 't water 'schijnt.

De sommighe en konnen niet ghelijden,
Dat de sonne erghens in t'water schijnt:
Als men yemandt deught doet, sy dat benijden;
En eens anders welvaert hen quelt en pijnt.
Sulck bijt van binnen die van buiten grijnt.

De katte den kaes bevelen.

Sulcke menschen de katte den kaes bevelen,
Die den onghetrauwen iet gheven te bewaeren;

Hoe soudet een dief schoonder soecken om stelen,
Dan als hy zijn saken met eeren magh klaren?
Die qualijck geschept is, en kan niet wel varen.

Oude honden leeren in banden gaen.

T'is quaedt oude honden in banden leeren gaen,
Van ioncks is sulcks al licht om leeren.
Leert kinders van ioncks tot deught bestaen,
So werdt ghy saligh, en komt tot eeren.
Die qualijck kan knapen, kan qualijck heeren.

T'is quaet met groote heeren kriecken eten.

T'is quaet met groote heeren kriecken eten,
Want kiest ghy de meeste, op u vingheren sy kloppen:
En sy schieten met de steenen onverweten;
Soo aen groote brocken hen veel verkroppen.
Die luttel smouts heeft, maeckt magher soppen.

Zantekoorn.

Iemand die met *klutter geld*, kleengeld betaalt, hij betaalt ‘in duizend gelden en een kleentje’. Koekelare.

Poets, wederom-poets: ‘Manse heeft me vaste gehad, maar 'k heb heur ook goed *heure pander gevuld*’. Harelbeke.

Van een luiaard, een onverschilligaard hoort men: ‘Hij 'n zal maar wakker worden, als hij *het zeer in zijn kijten* zal voelen.’ Brugge.

‘Liete, gaat ge mee naar Mansens gaan *gebeuren*?’ d.i. 's achternoens bij een gebuur of kennis op bezoek gaan. Stalhille.

Water slaan: water pitten. Gewoonlijk ploft men den eemer met het gat naar boven in den regenbak of steenput. Den eemer duikelt met een plof, loopt vol en men trekt hem op: dat is *water slaan*. Oudenburg.

A.V.W.

[Nummer 11]

De Inteekeningen hernieuwen voor het Jaar O.H. 1939.

BIEKORF gaat zijn vijftigste jaar in! 't Vijftigste jaar van zijn geboorte. En ware 't niet van den oorlog geweest, hij zou nu ook voor zijn vijftigste drukjaar staan.....

't Is vijftig jaar geleden dat onze Stichters de peerden inspanden. In die halve eeuwe dat de wagen loopt, heeft de een na den anderen 't kordeel moeten houden en 't gespan vast in 't speur achter 's Heeren strate leiden. Of dit een groote voermanskunste was? Neen 't toch. De voermans 'n hebben nooit vele moeten dijselen, zij wisten en weten genoeg op welke prochies dat ze voeren, 't staat in groote letters op het dekzeil. En de vracht lag altijd gereed. 't Was laden en lossen, 't was opvangen en thuisleveren. En zooveel handen waren telkens veerdig en gereed om hunnen duw en hun steekte te doen, om klein en groot goed mede te

geven en de neringe in 't land te houden. Is 't wonder dat Biekorf trouwe klandizie heeft? Hij mag en hij moet er zijn, zoo roept het stille taaie werk van vijftig jaar verre. Hij moet er zijn, om voort den klank van ons echt en eigen Vlaamsch te laten hooren, ons levend Vlaamsch, dat het vonnis uitspreekt tegen al die doode stijfpap-taal waarmede 't land overgoten wordt. Biekorf moet er zijn om in het verleden en de overleveringen van onzen hoek te delven en te zoeken, en ‘ons eigen schoon’ onvervalscht aan het licht te brengen en in eere te houden.

Dat Biekorf zijn wagen zoo vaste rolt, zonder kraken, zonder gletsen, en blijft rollen, zonder dat de boevers luide moeten kletsen en schreeuwen, dat is Uwe schuld, goede Medewerkers en Lezers. Volhardt, believe 't U, in deze zalige boosheid weerom in het naaste jaar en in veel navolgende.

'T BEREK.

- B.L. Uwe *vijf-en-twintig frank* (buiten 't land 6,50 belga) voor het jaar **1939** storten en overschikken op de Rekening 2335.37, zooals aangewezen onder onzen Blok, dien vele vrienden wel zullen goedgunstig zijn.

Verschrikkelijke bedreigingen.

- 'n Komt hier niet omtrent of 'k sla je dood en 'n oog uit!

- Zwijg, of 'k zette j' 'n hoofd tusschen twee ooren!

(*Van n metser*). - Blijf van mijnen moortel of 'k kome van de stelling' en 'k kappe hulder allemaal 'n hazemuile met mijn truweele!

Deze drie dreigementen hoorde ik tijdens mijn kinderjaren. Vergelijk hiermede ‘Liefkozende bedreiging’ van Watou. Biekorf 1932, bl. 328.

Dat is toch rijker en sappiger dan de geestelijke armoede die uit de moderne weekbladen druipt onder een of ander gezagwekkend opschrift, bij voorbeeld: ‘Humor uit het Buitenland’.

G.P.B.

Voor de Brugsche vierschaar.
Losse aanteekeningen over het strafrecht in de XVIe eeuw.

DE straffen die vroeger in het graafschap Vlaanderen toegepast werden, heeft de zestiendeeuwsche Brugsche rechtsgeleerde, Joost De Damhoudere, in zijn 'Practycke in Criminele Saken', ingedeeld in twee reeksen:

De eerste reeks bevat de 'ordinaire capitale punitiën', namelijk de doodstraf, met of zonder verbeurte van goed; de verminking, die evenals het brandmerken, diende om de veroordeelden overal op het eerste zicht te doen kennen; de openbare geeseling met verbanning; de eeuwige verbanning met verlies van goed; en eindelijk, de openbare tentoonstelling aan de schandpaal.

De tweede reeks bestaat uit de 'ordinaire criminele punitiën civile', namelijk geldboeten en bedevaarten(1).

De verbanningen waren onderverdeeld in: verbanning buiten de stad; binnen de stad, voor degenen die beter onder toezicht stonden dan langs het land te loopen; en eindelijk, de *confinia*, of de verbanning in bepaalde plaatsen, o.m. de eilanden Rhodus en Cyprus in de Middellandsche zee, Portugal, Hongarije en elders nog.

Bij het doorloopen van de twee oudste registers van vonnissen van het Brugsche magistraat, die op het Stedelijk archief bewaard worden(2), vinden we bijna

(1) Zie: D. Drossaert. Strafbedevaarten uit Brugge, 1490-1550 in Biekorf, 1936, bl. 1-10.
(2) Verluytboecken I, 1490-1537; II, 1537-1555. De Romeinsche cijfers verwijzen naar het deel. de Arabische naar het blad van de Verluytboecken.

al deze straffen terug; meest echter bevat de veroordeeling een dubbele straf.

In de strafuitvoering, en soms daaropvolgend, werd voor het noodige vertoon gezorgd om aan de toeschouwers een heilzamen schrik voor het misdrijf in te boezemen.

Anderzijds werd aan vele bannelingen klaar voor oogen gesteld, wat er hun te wachten stond wanneer ze te vroeg durfden terugkeeren; die niet mocht terugkeeren op straf van de galg, werd tentoongesteld, gebonden aan een galg met een strop rond den hals; en wie gebannen was op den put (levend begraven), kreeg een graszode vóór hem met een spade erin geplant.

Eindelijk om aan de toeschouwers duidelijk te maken waarover de straf ging, kregen de veroordeelden, die aan de schandpaal gebonden waren, bepaalde uiterlijke teekenen boven hen gehangen of nevens hen gesteld[1], zooals we hier verder zullen zien.

Om te beginnen enkele doodvonnissen:

Op 26 Januari 1491, wordt de dief en brandstichter Willem Heylaert uit Pittem, veroordeeld om, op een wagen geplaatst, gevoerd te worden op den Burg, de Markt, vóór de Beurs (Schouwburgplaats) en op de St. Jansbrug (Jan van Eyckplaats), en op ieder dezer plaatsen met een gloeiend ijzer op zijn naakt lijf gestreken te worden (waarschijnlijk omdat hij brand gesticht had); ten slotte zou hij op den Burg onthoofd worden, waarna zijn lichaam op het Galgestick bij Tillegem, op een wiel zou tentoongesteld worden. 1, 2.

Jacob Costers, had een broeder van het St. Trudoklooster vermoord; hij werd op 8 Juni 1492 veroordeeld om op een wagen rondgevoerd en gegeeseld te worden met roeden, op den Burg, de Markt, vóór de Beurs en op de St. Maartensplaats; daarna zou hij op

(1) Zie: E.I. Strubbe. Weerspiegeling van het misdrijf in de middeleeuwsche straf, in Biekorf, 1928, bl. 170-173.

den Burg onthoofd worden, en zijn lichaam tentoongesteld, op een wiel, langs den Kortrijkschen heerweg te Steenbrugge, niet ver van het St. Trudoklooster. 1, 5.

Dirk van Beerendonc uit Zaltbommel, had zich schuldig gemaakt aan sodomie, en werd op 10 September 1494 veroordeeld om levend verbrand te worden (metten viere ende stake ter doot). I. 15.

Met dieven en landloopers sprong men niet zacht om. De dief Filips de Deckere uit Roeselare werd op 30 Augustus 1511 aan de galg geknoopt, zonder biechten, (1, 66), en de beurzesnijdster Glaudine Malengiene (een voorbestemde naam!) uit Rouanen, werd op 7 Februari 1514 levend begraven (gerecht metten pit ter doot). Deze vrouw was een oud bekende van het Brugsche gerecht, op 24 December 1510, was ze reeds openbaar tentoongesteld op den Burg op een ton en daarna drie jaar gebannen uit Vlaanderen, met de bedreiging van haar beide ooren afgesneden te worden wanneer ze vóór tijd durfde terugkeeren. Ze was namelijk medegetrokken met een bende dieven, en dan nog in manskleedij, wat volgens de schepenen 'contrarie der eerbaerhede van allen vrauwen was' (I. 59 en 75). Moesten onze vroede schepenen nu eens terugkeeren in de zomermaanden, ze zouden veel vreemde 'Glaudinen' op een ton moeten plaatsen op den Burg, omdat ze gekleed loopen 'contrarie der vrauwen eerbaerhede'.

Voor vrouwenmoorden wilde men het gespuis een heilzame vrees op het lijf jagen; zoo werd de vrouwenmoordenaar Filips Zeghaert, op 16 Februari 1543, onthoofd op den Burg, waarna zijn rechterhand afgehouwen en samen met het zwaard van de moord op den Burg aan een schavot gehangen werd, terwijl zijn lichaam tentoongesteld werd op het Galgestuk op een wiel. II, 94 v.

Nevens de doodvonnissen, geven de registers ook vonnissen van verminking.

Een driedubbel vonnis werd op 16 Maart 1527 uitgesproken tegen Coppin Hubrechtszone, die zich schuldig

gemaakt had aan dieften en banbreuk. Hij werd op een wagen geplaatst met een galg boven hem en een strop rond den hals, en gegeeseld op den Burg, de St. Jansbrug, vóór de Beurs en op den hoek van de Vlamingstraat op de Markt, waarna hij buiten de Smedenpoort gevoerd en er nog eens gegeeseld werd; 'de reste van beede zyn hooren, die hy nog hadde' werden afgesneden, en hij werd vijftig jaar buiten Vlaanderen gebannen op straf van de galg. I, 183 v.

Op 24 Juli 1540 was het de beurt van de dievegge Clare Arents uit Brouwershaven; ze werd tentoongesteld op een schavot, met vóór haar een graszode waarin een spade geplant was, daarna werd een stuk van heur rechteroor afgesneden, en werd ze ook vijftig jaar buiten Vlaanderen gebannen, op straf van levend begraven te worden. II, 62 v.

Baltin van Heze was vóór tijd teruggekeerd uit de verbanning; hij werd op 7 Juni 1543 gegeeseld op zijn naakt lijf, het eerste lid van den kleinen vinger van zijn linkerhand, alsook zijn geheele rechterhand werden afgehouwen, en ten slotte werd hij voor tien jaar buiten Vlaanderen gebannen op straf van de galg. II. 99 v.

De stadssurgienen of heelmeesters waren altijd aanwezig bij de verminking, om de gestrafte te 'cureirne' na de uitvoering, ze werden ervoor door de stad '5 schellinghen grooten van elcken persoon' betaald(1).

Op 17 April 1545 wordt de twister en dief Jacop vande Cole op een schavot gesteld met een rooden lap voor hem, daarna gegeeseld op zijn naakt lijf, zijn tong doorstoken met een els, omdat hij wat te veel scheldwoorden gebruikt had, en eindelijk vijftig jaar verbannen buiten Vlaanderen op straf van onthoofding. II, 130 v.

Andries Dondasse uit Schotland had valsche aflaatbrieven verkocht, hij werd op 31 Januari 1512 veroordeeld om, behangen met zijn aflaatbrieven, een uur

(1) Zie de Stadsrekeningen van Brugge over de jaren 1523-1524, f° 122 v. en 1533-1534, f° 86.

lang op den Burg op een schavot tentoongesteld te worden, waarna hij met roeden zou gegeeseld worden, en gebrandmerkt op zijn beide wangen ‘met een gloeyende prente’ (waarschijnlijk een gekroonde b) en tien jaar uit Vlaanderen gebannen op straf van onthoofding. I, 67 v.

Een bijzondere straf voor sodomieten en tooverheksen was het afbranden van het hoofdhaar, om hun een voorsmaak te geven van het helsche vuur.

Aldus werd Hannekin Rousee van St. Omaars, den 8 Januari 1508, op een schavot gegeeseld in den Burg, daarop een deel van zijn hoofdhaar afgebrand, en vijf jaar uit Vlaanderen gebannen op straf van onthoofding.

Op 10 Juli 1514, was het de beurt van Maertyne Adriaens; ze was gegeeseld op den Burg in de Loove, waar de schout zetelde, waarna heur hoofdhaar afgebrand werd; ze werd tien jaar buiten Vlaanderen gebannen op straf van onthoofding. I, 81.

Katelijne Oubaert, weduwe van Bouden Beernaert, uit Westkapelle, die zich schuldig gemaakt had aan superstitie en verdacht was van tooverij, werd op 26 Augustus 1538, op een schavot tentoongesteld op den Burg, met vóór haar al het noodige om levend verbrand te worden, namelijk een schoof stroo, zes bondels rijshout en een pan met vuur; daarna werd haar een vlassen pruik op het hoofd gezet en verbrand ‘mits dat ze gheen haer en heift’, en werd ze vijftig jaar buiten Vlaanderen gebannen, op straf van ‘gerecht te zyne met den viere ende stake’ (levend verbrand). II, 11.

Een onteerende straf, was het afscheren van haar en baard; bij het volk is daar nog iets van overgebleven, want na het aftrekken van de Duitsche bezetting op het einde van den oorlog, werd hier en daar het haar afgesneden van de vrouwen die al te gemeenzaam met Duitsche soldaten omgegaan hadd en.

Jan Schuerman, bedelaar, dief en tuisscher, werd op 12 Februari 1522, zijn haar afgeschoren, op een wagen rondgevoerd en gegeeseld op den Burg, de St. Jansbrug, vóór de Beurs, op den hoek van de Vlamingstraat en buiten de Smedenpoort; hij moest dan zes jaar gaan wonen in een van de hoofdsteden van het eiland Cyprus, en een bewijs van verblijf medebrengen wanneer hij terugkeerde. I, 120.

Nikolaas Rachet uit Geneve, bedelde verkleed in priester, en bedroog het volk met beeldekens; den 21 Februari 1545, werd hij op een schavot gesteld, behangen met de sanctjes die hij verkocht, zijn haar en baard werden afgeschoren, hij werd gegeeseld en tien jaar uit Vlaanderen gebannen op straf van de galg, II, 127.

Andere misdadigers werden enkel gegeeseld en verbannen.

De veertienjarige Adriaen Oblyc, die ‘orrible eeden’ gezworen had, werd gegeeseld in de Loove, op 11 Mei 1510, en één jaar buiten de stad verbannen; indien hij vóór dien tijd terugkwam, zou hij in 't openbaar op een schavot geplaatst worden, en met een gloeiend ijzer door zijn tong gestoken worden. I, 54 v.

Jan Mussche werd erger gestraft; hij had om een wedding in de herberg den Gapaerd ('t Apertje), langs de vaart tusschen Brugge en Damme, een man met zijn oor aan een staak genageld. Hij werd op 6 November 1501, met zijn oor aan een staak genageld op den Burg, en zes jaar uit Vlaanderen verbannen, met last van te gaan wonen op het eiland Rhodus. I, 29 v.

Een barbier, waarzegger en kwakzalver uit Rijsel, Hacquinet de Bailleul, had zieke menschen bedrogen, door te beweren dat hij de pokken genezen had te Napels; hij werd op 23 Juli 1502, gedurende één uur op een schavot gesteld, met een bard vóór hem, waarop zijn misdaad geschreven stond, daarna werd hij een jaar buiten Vlaanderen gebannen, en moest gaan wonen in een van de Italiaansche steden, Florence of Bologna; bij zijn terugkeer moest hij een bewijs van verblijf

medebrengent op straf van onthoofd te worden. 1,33.

Pieter Weyts, die zijn zuster mishandeld had, werd, op 15 September 1520, gebonden aan de traliën van het Steen (de gevangenis) en er gegeeseld; hij moest daarna drie jaar gaan wonen te Palermo in Sicilië. I, 116 v.

Rogier Roest, die zijn moeder en zijn stiefvader mishandeld had, werd anders gestraft; op 7 Februari 1517, werd hij in 't gevang op water en brood gezet zoolang als het de schepenen zou believen; na deze straf moest hij in zijn hemd, met een kaars in de hand, tusschen twee schadebeletters, naar het huis van zijn ouders gaan en er vergiffenis vragen, en vandaar naar de H. Bloedkapel om er zijn kaars offeren; hij moest daarenboven twaalf pond geven in aalmoes en één jaar binnen de stad blijven, op straf van één lid van een zijner vingers te verliezen. I, 97.

Een prachtig voorbeeld van een straf waar het misdrijf heel duidelijk aangegeven wordt, is het vonnis uitgesproken tegen den overspeler Joos Dierix uit Assche, van 15 Januari 1552. Hij werd op een schavot tentoongesteld met twee spinrokken voor hem, daarna werd hij gegeeseld op zijn naakt lijf, en zes jaar gebannen uit Vlaanderen op straf van de galg, II, 221.

Het keizerlijk edikt van 4 December 1554 bracht de dwangárbeid in voege in onze streken. De keizerlijke vloot werd voorzien van snelvarende galeischepen met twee masten en aan ieder boord 25 tot 50 riemen, waardoor deze schepen onafhankelijk werden van den wind. Ieder riem werd door drie man bediend. Om kostelooze roeiers te hebben, besloot de keizer de zwaargestraften als roeiers op de galeien te doen dienen. Vandaar nog de huidige naam *galeiboeven* voor de misdadigers die tot dwangarbeid veroordeeld worden.

De moordenaar en buitendrinker Colyn du Flou uit Kamerijk, werd op 12 Januari 1555 veroordeeld om zijn leven lang op de galeien te dienen. II, 277.

En nu tot slot, een vonnis dat ons herinnert aan de straf van Jan Reingoot te Veurne in 1558[1].

Claeys de Camont was naar den buiten gaan drinken, omdat de drank er goedkooper was, daar er geen stadsrechten op geheven werden; aan de Boeveriepoort was hij in opstand gekomen tegen de schadebeletter die er de wacht hield en had zijn mes getrokken. Op 28 Januari 1553, werd hij door de schepenen veroordeeld om in zijn hemd 'blootshoofts ende barbeens' in de vierschaar vergiffenis te vragen aan den burgemeester van den courpse, die het hoofd van de politie was, met een kaars van drie pond in de hand, in hetzelfde gewaad mis te hooren op zijn beide knieën; daarna moest hij nog eens vergiffenis vragen aan den burgemeester, en er de kaars ter eere Gods laten. Binnen de zes weken moest hij in de vierschare leveren 'een motalen vuust weghende 12 pond, met een plate van latoene, inhoudende de cause waeromme ende by wien dat die daer ghestelt es'. Hij moest ook drie jaar binnen de stad bl ijven, op straf van zijn vuist te verliezen. II, 251,[2].

R. VERPOMPE.

Winter.

'My mirth and good-humour
are coin in my pouch'.
ROBERT BURNS.

WINTER is de tijd van de stilte.

De huizen schijnen doodsch. Al 't slaaflijk werk gebeurt in schuur, stal of zwingelkot. 't Haantje kraait en krijgt bescheid van 'n hanemaat uit 't naaste gehuchte.

De zwarte kraaien strijken op den toegevrozen akker.

(1) Zie: E.I. Strubbe. De opstand van Jan Reingoot, in Biekorf, 1938, bl. 169-178.
(2) Over het Brugsche strafrecht, zie ook nog: C. Everaert. De eerste protestanten te Brugge, in Biekorf, 1928, bl. 97-104.

Geruchte buitenshuis is letter t'hooren.

Op den karreweg ronkt en zoeft 'n zwingelmolen en er zijn entwaar vlegels aan 't ploffen. Je kunt bescheedelijk zeggen waar.

Twee vlegels ploffen bij Dekens. 't Zijn vader en zeune die derschen.

Te Zeuntje Zoetelaar's is 't met zijns gedriën. Ze kennen de mate wonderwel en 'n vallen er nooit uit. Ze derschen daar in drie tonen: Zeuntje op 't dunste deel van 't koren en de vlegel klinkt holde; Modest slaat in 't midden en de jongste werkt slinks op de dikke schooven en geeft alzoo den dooven slag.

De Zoetelaars waren de mannen die de klokluiders gingen lesse geven in 't geweste, daar waar ze met hun's gedriën de klokken luiden den avond vóór de kermisse, gulde of Sint Sebastiaansfeeste.

De Djels 'n derschen op verre na zoo zuiver niet. Dat komt door Miel - den oudsten van de Djels - die 'n beetje kreupel staat.

't Enden den lochting hooren we den ratel en 't geklak van 'n getouwe waarover de wever gebogen staat.

Kom maar nader en kijk over d'hage.

Daar is 't getouwe waarrond de platte kinders zitten of schuiven om te leeren loopen, 't getouwe dat daar wijd-beende lijk nen dwingeland den broodwinner staat te spelen en lijk 'n drake de ruimte en de lucht opslokt in 't klein huizeke van den kortwoner en zijn groote keutelbende.

Kijk, de wever heeft zijn keunharen mutse op en komt hem warmen aan den vierpot. Hij legt profijtiglijk zijn half-uitgedorschen pruimke op het pijprek, trekt 't venster open, speekelt sprietelinge tusschen de tanden en asemt ne keer goed deure.

Je peinst hij zit flenteloos en zonder sencie, maar hoort hem zingen dat 't galmt over den kalen lochting:+

+ FLENTELOOS: Ontzenuwd.

Er zouden vier wevers ter botermarkt gaan,
De boter was al te diere.
Maar als de markt was gedaan,
Zij kwamen met vier pateelen.
Smijt de spoele
van Pater Spignoele
van hokse, van flokse,
van slijper dondeine.
Ze kwamen met vier pateelen,
Tireliere, klitsklets, poefpaf
Dat gaat hier de wevertjes aan!

Ze sloegen daar 'n weverschen raad
En kochten nen stul met vieren.
Ze spraken het vrouwtje zoo liefelijk aan
En 't vrouwtje liet ze deelen.

Hoe zouden de wevers wel heeren zijn?
Ze 'n hebben noch huis noch erve.
Komt er 'n muizetje in de schapra,
Van honger moet het sterven.

De spoelder zat op zijnen spoelbank,
En ik zit op mijn getouwe.
k 'n zal niet weven mijn leven lank
'k 'n weve maar tot ik trouwe.

Die dat liedje heeft gedicht
Het was er 'n weversknape.
Hij 'n heeft van z'n leven den meester gezwicht
Al had hij in z'n huis geslapen.
Smijt de spoele
van Pater Spignoele
van hokse, van flokse,
van slijper dondeine.
Hij had in z'n huis geslapen.
Tireliere, klitsklets, poefpaf,
Dat gaat hier de wevertjes aan!

De Winter was voor ons 't seizoen van den heerd bij tante Wieze.[+]

+ LIED: verg. Chansons populaires flamandes. Lootens en Feys. Brugge 1879. Bl. 184.

't Was al om doen onder 't kaafberd waarop al tante Wieze's schatten te gare stonden: 't kruis Lieven Heere in koper, met den gewijden palmtak vaste gebonden met 'n rijgkoorde tusschen 't lijf van onz' Heere en 't kruise, de schoone Brugsche teelen, de koperen kandelaars, en in 't hoekje op den schouwmantel lagen de nieuwen Almanak van Snoeck, 't Allemansgerief, de grooten boek van Jan de Lichte met de sanctjes van de voetbranders. Daarneven stond de sulferpot met de Nazaretsche stekken.

Tegen den muur naast de voutedeure stond d'horlogiekasse en daarnaast hing nonkel's roer, altijd gereed geladen en elken avond meegenomen naar de voute, om - als 't nood of lijf deed - de keune- en kiekedieven ermeê omverre te blazen.

Onder 't kaafberd aan de note hingen de roe met de tangen, de ruifel en de schippe, den brandel en 't spit.

Daar lag ons speelrijk. We sneden uit d'oude keurslijfdooze 'n fijkerloot en deden hem dansen aan den nagel; wij gaven scherminkelinge met den koterare en de tange; - broere schudde 'n potflessche met twee koffielepels die rammelden in den hals; - zuster speelde muizelzak op nen ijzeren kam met boterpapier overtrokken en grootvader was aan 't reên van 'n zwijnsblaze voor nen nieuwen toebakzak.

Grootvader, die 'n beetje doof was, heette ons schabouwelijk kabeel de Duitsche vespers maar was 't zake dat hooren zien begost te vergaan, riep tante Wieze met d'handen in d'heupen en zoo dempig of nen veenmol: ‘Ge moet er haast beginnen uitscheên of 'k make hulder allemaal zwart!’

't Was nen eendelijken schruiel.

Allichte werd nen pampieren zak opgeblazen en werd hij met de vuist opengepoeft dat 't huis daverde. Dat was 't teeken van 't terugkeeren tot de stilte.

Dan kwamen de stille bezigheden.[+]

+ FIJKERLOOT: Nieuwjaarszotje of posternel.

Schaapwulle trekken en plukken voor tante, den hond vlooien, schaduwbeelden op den okergelen muur tooveren, vlaspezen vlechten of helpen aan 't keperen van postersnoer voor 't getouwe, en eer dat Klaas den vaak aankwam was 't vertellen.

't Was half donker toen tante riep: ‘Steek de lant' uit!’

Wij peuterden aan de wieke tot de klaarte van de lampe ineensmolt met de klaarte van 't smeulend vier in den heerd.

Ik mochte koteren met den brandel om 't weggevallen fasceel tegen den veurster te leggen en pikte met de tange het ongebrande rijst te gare om het op den hoop te leggen zoodat 't vier weerom spijze kreeg, en tante zei:

‘'t Is te laat om nog in 't vier te peuteren, jongens; 'k ware van hulder 'k zou van nood 'n deugd maken en van nu voorts naar Bethleem gaan. Komt alhier om 'n kruisje.’

Tante gaf ons 'n kruis en grootvader gaf ons al lachend 'n splinternieuw gevlochtene top-peze.

We zeiden: ‘Goên avond’, en trokken naar huis om ons te slapen te leggen.

Buiten was 't donker. Niets anders te zien dan de donkere gestalten van de keerspopulieren en de gedaanten van de lange vlasschuren in den Leihoek. Niet anders te hooren dan 'n bende kraaien die kraste al over de Leie vliegend, en onze hond die in de tonne bij 't ovenbuur lag en baste omdat hij ons aan 't voorhekken hoorde reutelen.

G.P. BAERT.

Postersnoer:

Dubbel getwijnd touw waar de kammen van 't getouwe aan hangen.

LANTE: Vlaamsche uitspraak voor Lampte, met afslijping van mp evenals kantoor, pront voor fransch comptoir, prompt. verg. De Bo.

De Sinte-Machuutskapel te Pollinkhove.

(*Vervolg en Slot van bl. 189*)

Herstellingswerken.

BENEVENS de gewone herstellingen, die regelmatig in de rekeningen geboekt staan, begon men in 1765 met ‘groot’ herstellingswerk. Het zijn deze werken waarvan ook de *Recueil* gewag maakt.

De aanbesteding van het metselwerk staat alzoo in de rek. 1765-66, f. 126 aangeteekend:

‘Met resolutie van den heer pastor, hooftman ende prochiaenen deser prochie, mitsgaeders met agreatie ende autorisatie van myne heeren van het magistraet der stede ende casselrye van Veurne (par appostille op requeste in daeten 31 Jully) heeft den rendant gedaen alle de noodighe indispensable reparatien ende restauratien, die waeren ontbreekende aende *meuren, timmerwerck* ende *daecken* deser cappelle, ende in consequentie dies op den 31 ougst 1766 publiquelick besteedt het handwerck van het *metsewerck* dat was ontbreekende aen de voorseyde cappelle volgens de conditien van besteedynghe aengenomen door Jacobus Hoenraet, die benevens Joseph Hoenraet synen vader alle de selve wercken hebben voltrocken’.

Dit metselwerk werd aanbesteed voor 90 pond.

Het *timmerwerk* werd aangenomen en uitgevoerd door Joannes Vermander voor 30 pond, en 24 p. 3 s. voor levering van hout.

De herstelling van het dak vermeldden wij hierboven bl. 188. De rekening boekt nog veel andere groote onkosten van lood en ‘duymbart’ waaruit blijkt dat geheel het dak in die jaren hersteld is geweest.

De *nieuwe vloer* of het ‘fraey pavement’ dat vernoemd is in de *Recueil*, werd ook in dit jaar gelegd.

Daarvoor had men betaald aan Jacobus De Seck te

Diksmuide 324 pond 14 s. ‘over den coop van 900 blauwe doornycksche tegels, ende 25 manden calck gelimploieert tot het nieuw leggen het pavement der selve capelle’. De tegels en kalk werden door den schipper Jacobus Borry aangebracht.

De kapel werd tevens geheel opnieuw *geplafonneerd*, zooals ook de *Recueil* vermeldt.

In dezelfde rekening lezen we dat aan Joseph Hoenraet betaald werd voor zijn ‘verschot van alle het bruyne en wit hair gelimploieert jn de plafonmoortel, 38 pond 9s.’ en verder nog ‘tot voltrecken van het plafonwerck.’

Nog was de herstelling niet volledig. Al de *vensters* werden vernieuwd. Rekening 1765-66 boekt den aankoop van het glas. ‘Tot het nieuwmaecken alle de venster deser capelle heeft men gecocht jeghens Joannes Ackenys tot een kasse glas tot acht 3/4 fransche croonen dat alhier gebrocht wort aen hem betaelt te wesene, doende in ponden pars. 57 pond. 3 s. 4 d.’

De vensters werden ingezet door Antoine Claeys, die betaald werd ‘over den arbeyt van het nieuw maecken alle de glasvensters deser capelle, inbegrepen de leveringhe van het loot, 52 pond. 7 s.’ (Rek. 1767-68, f. 132).

Deze eerste herstelling werd voltrokken met ‘het maecken van een nieuwen cooperen *haene* op den thoren’ geleverd door Andries Dumoulin. 't Haantje werd op den toren geplaatst door Jan Daele.

Een jaar later (1769-70) werd de kapel nog verfraaid met een nieuw ‘portael, nieuwe deure en bancken’. 't Was de meester-timmerman Balthazar Coucke die het werk uitvoerde voor 84 pond; de levering van hout beliep over de 110 pond. In 't poortaal plaatste men vier ‘fransche ruytten’.

In 1772 moest het dak weerom een volledige herstelling ondergaan. De rekening over dit jaar vermeldt de betaling gedaan aan de heeren Liebaert en Leep, ‘directeurs van de saegmuelens by Ostende, over

coope van deillen om schaeillebart van dese capelle, becommende over hondert plancken van achttien voeten'. Voor de dekking leverde 'd' heer Meynne, coopman tot Nieupoort' elf duizend schaliën, die gekapt en gereed werden door Staes De Groote. Het werk werd uitgevoerd in 1775-76, het timmerwerk door Carel d'Haene, de dekking door Anthone Gryole, meester schaliedekker.

De laatste herstelling en verfraaiing waarvan de *Recueil* spreekt, te weten: 'gelambriseert - nieuwe boiserie en autaer à la romaine' vinden we uitvoerig geboekt in de rekening over 1777-78.

Lambriseering. - 'Aen Carolus Dehaene timmerman over den aerbeydt van het lamberseeren deselve capelle met leveringhe van twintigh voeten almen courben, 68 p. 10 s. - Aen Francois Vanderwacht tot Elsendamme over leveringhe van geschropt deil tot maecken van deselve lamberserynge, 78 p. 8 s.'

Boiserie. - 'Aen denselven Caerel D'haene over het maecken eene nieuwe bouserie rontsom de selve capelle met leveringhe van ses stoopen peck ende terre, 145 p. 8 s. - Aen Winnocus Bachele tot Rousbrugge over leveringhe van daillien tot maecken deselve bouserie, 53 pond.'

Het altaar. - Men zal wel eerst van zin geweest zijn geen nieuw altaar te plaatsen, want in 1772 betaalde men aan 'Carolus Dehaene timmerman over eenige veranderyngen gedaen aen den autaer binnen dese capelle met de leveringhe van bart, 18 p. 15 s.'

Nochtans werd er in 1778 een gansch nieuw altaar geplaatst en wel 'à la romaine' zooals de *Recueil* zegt. De rekening f. 171 spreekt er uitvoerig over:

'By octroy van myn Edele heeren van het magistraet der stede ende Casselrie van Veurne, verleent op requeste van daeten 29 July 1778, ond^{t} als raedtgreffier J.A. Deruescas, heeft heer ende meester Petrus Josephus Walwein, pastor deser prochie van Pollynchove, ende Sextus Laurentius Demerre, Cappellemeester geconve-

nieert met .....[1] Gryson meester schrynwercker, wonende binnen de stede van Loo tot nieuw maecken eenen autaer à la romaine in deselve capelle by requeste vermeldt, in de forme ende gouste van het plan daernevens gevought[2], soo over handtwerck, beldesnyderie ende leveringhe van het noodigh hout voor de somme van veertigh ponden grooten Vlaamsch courant, den welcken moet gedaen ende gesteld wesen inde selve capelle jegens de naeste cappellewydinge te celebreeren in July eerstcomende, soo alles breeder is uytwysende deselve conventie van daeten 30 July 1778 door partien onderteekent alhier'. De prijs der aanneming beliep 480 pond[3].

Vernieuwen van het Kapellegoed.

Werd er zorg gedragen voor het gebouw, ook het kapellegoed werd nu en dan vernieuwd, maar dit gebeurde soms op bevel van 'den heer landtsdeken' of na zijn bezoek.

In 1732-33 kocht Bartholomeus De Breuck te Ieper 'diversche stoffien ende lyndt tot 't maecken van een casule, een dobbel stoile, een dobbel maniple, een autaercleedt, vyf pachetten, een kilckdouck ende twee autaercussens'. (f° 8-9).

In 1757-58 leverde 'Sr Philippus De Coene, meestere silversmidt tot Ipre, een nieuwen silveren kelck met patene ten dienste van dese cappelle wegende 25 oncen 10 1/2 engels.' Hij kreeg ervoor '156 guld. 7 s. 9 d. waerop hij heeft laeten vallideeren 47: 1: over de weerde vanden ouden kelck' (f° 110).

In 1770 deed de 'heer landtdecken syn visite' en

(1) Niet ingevuld.
(2) Dit plan ontbreekt.
(3) De *Recueil*, begonnen in 1797, spreekt van deze herstellingen als 'geleden 14 jaeren'. Blijkbaar heeft de schrijver zijn aanteekeningen overgenomen uit een geschrift dat over de kapel handelde, zonder rekening te houden met het jaartal.

toen gaf hij bevel een nieuw kasuifel, twee stolen en manipels te doen maken. Dit werd vervaardigd bij de Zwarte Zusters te Veurne, want men betaalt ‘aen Suster Agnes Vaillant, moeder van de Swarte Susters tot Veurne over de leveringhe ende 't maecken van een nieuwe casule, twee stolen ende manipels voor de capelle tot céllebreeren van de missen aldaer by ordonnantie van den heer landtdeeken (f° 140).

Den 27 Juli 1772 deed de Deken nog eens zijn bezoek en weerom gaf hij bevel een ‘tunique, stole ende manipel’ te doen maken (f° 146-147). In 1775 kocht men ‘een nieuwe authaerdwaele aen Joffr. Bertram, vier cooperen gedreven candelaeren staende op den authaer aen Sr Van Cuyck’ en ‘een canon met vergulde caders aen Sr Agonias Walwein tot Ypre’.

In 1789-90 deed men ‘den kelck, plattyne en lepelken doreeren ende schoonmaecken aen den silversmet De Kerle tot Ypre’ (f° 210).

De Kapelmeesters van Sinte-Machuut 1732-1795.

1732-33	Jacobus Provoost.
1734-35	Jacobus Vrambout.
1736-39	Benedictus Hendryck.
1740-41	Joannes Ghynebeire.
1742-43	Pieter Couwe.
1744-45	Pieter Antonie Morlion.
1746-48	Jan Bap^{te} Du Croucq.
1749-50	Pieter Boonifaes.
1751-52	Jacobus Lepreiter.
1753-54	Jan Fr. Dequeecker.
1755-56	Pieter Wenis.
1757-58	Jacobus Coulier.
1759-60	Joseph Vrambout.
1761-62	Pieter Frans De Gans.
1763-64	Joseph Vuylsteke.
1765-66	Pieter Boets.
1767-68	Pieter De Byser.
1769-72	Joannes Neudt.
1773-74	Jan Bap^{te} Morlion.
1775-82	Laureins De Merre

1783-86	Pieter Markey.
1787-88	Rogier Pieter Decroos.
1789-90	Christoffel Bolluyts.
1791-93	Philippus De Swarte.
1794-95	Pieter Leeman.

C. DENORME.

De verdwenen retabels van Jabbeke. 1680.

DEN 26 Maart 1680 zond de pastoor van Jabbeke, Louis de Tilly[1], een verzoekschrift naar den bisschop te Brugge om de boomen te mogen verkoopen die op 't kerkhof stonden. Boomen verkoopen was destijds de gewone toevlucht voor pastoors en kerken die de geldpijne hadden. Er was natuurlijk altijd een soliede reden voor: die boomen waren volgroeid, ‘op geen verwas staende’, of dreigden uitgeworpen te worden door den wind, en kerk en kerkhofmuur ‘grootelijks’ te beschadigen. De bisschop die zijn volk kende, nam dat niet voor klinkende munt, hij zond den landdeken, en als de deken oordeelde dat er niet te veel gelogen was, gaf de bisschop zijn toestemming, altijd op voorwaarde dat men jonge boomen zou planten in plaats van de oude.

Pastoor de Tilly had ook zijn ‘goede redenen’. Die boomen namen licht en lucht en maakten zijn kerk donker en vochtig. En daarbij hij had geld noodig. Hij vond dat de retabel van 't hoogaltaar niet was wat hij moest zijn: ‘synde de selve niet anders als drye schilderyen, by malcanderen gewrocht, slicht ghenouch, sonder fatsoen van een autaer.’[2]

We laten dat ongunstig oordeel voor de rekening

(1) Zijn curriculum vitae en zijn grafschrift bij TANGHE: *Paroehieboek... van Jabbeke*, bl. 57.
(2) Acta Episcoporum Brug,. Reg,. 38, f. 29 30.

van den pastoor; wat voor ons belangrijk is, is de beschrijving: de retabel was een geschilderde drieluik. In 1600 werd de kerk in brand gestoken door de soldaten van Maurits van Nassau, en in de kerkrekeningen van 1611 voort zien we dat de herstelling werd aangevat. Dan werd ook een nieuw hoogaltaar gemaakt met een houten 'verhemelynghe' erboven. Den 1 Juli 1642 kwam Mgr de Haudion dit altaar consacreeren onder de aanroeping van Sint Blasius(1).

Met de opgave van de kerkrekeningen bij de beschrijving van de Tilly te voegen, kunnen we dus een tamelijk volledige voorstelling maken van wat deze retabel was: een drieluik zeer waarschijnlijk gevat in een dezer vroeg-renaissance omramingen, waarvan we nog een paar goe voorbeelden vinden in O.L. Vrouwkerk te Brugge(2); met erboven een hangend of uitstekend berd, de 'verhemelynghe', in gelijken trant opgevat, en dat de Noordsche tegenhanger is van het Italiaansch baldachino door de liturgische wetten voorgeschreven. Men beweert doorgaans dat die liturgische overhuiving der altaren in onze gewesten nooit in gebruik is geweest, maar beweren en bewijzen is twee. We kunnen integendeel wel bewijzen dat, in de jaren 1600, de altaaroverhuiving de algemeene regel was in Vlaanderen. Dat blijkt uit de kerkrekeningen(3), uit de bisschoppelijke en dekenale bezoeken, en men kan ook hetzelfde zien op de talrijke schilderijen van kerkinterieurs van dien tijd.

Te Jabbeke stond er ook zoo'n retabel tot in 1680. Wat pastoor de Tilly in de plaats stelde, weten we niet juist; waarschijnlijk een dezer hooge barok-retabels die zoo schilderachtig en schoon kunnen zijn. Maar toen ze in 1871 de oude kerk te Jabbeke afbraken, werd alles kapot geslagen of verkocht en de retabel van

(1) Ibid. Reg. 23, f. 87.
(2) De Aanbidding der Herders (Pourbus, 1574) in den Noordelijken kooromgang, en Triptiek van Diego de Villegas in den uitersten Zuidbeuk.
(3) Talrijke voorbeelden bij WEALE, *Églises du doyenné de Dixmude*.

1680 verdween. Wat ze in de nieuwe kerk als retabel boven 't hoogaltaar stelden, is zoowat in den armen trant van 't gebouw, en om pastoor de Tilly na te schrijven: ‘slicht ghenouch’ en ‘sonder fatsoen’.

M. ENGLISH.

Westvlaamsche Zanten.

(*Vervolg van bl. 228*)

KAZAKKE. Volgende zegswijze te Dudzeele: ‘'t Is hier koud in die kamer. Hierneffenst (= hiernaast) is 't warmer. 't Schilt een kazakke.’

KEERZELARE. Te Westkapelle: een keerzelare maken = een tuimelette maken.

KELDER. Te Dudzeele schertsend gezegd tot een kind, dat een puf (boer) laat: ‘de kelder valt in!’.

KELEPIT (Knokke): keelput, plaats tusschen adamsappel en borstbeen.

KERREWEE (Heistsche visschers, uitspr. met zachtlange ee), onz.: zeepluimen, naam gegeven aan sommige pluimvormige zeewieren: vooral de *Chorda tomentosa*, een bruinwier (Phaeophyceae), lange, slanke, olijfkleurige pluimen, die één meter lang kunnen worden; soms ook de *Bryopsis plumosa*, een groenwier (Chlorophyceae) dat hoogstens een 15 cm. groot wordt.

De visschers zetten een duts (tuil) droog kerrewee thuis op de kommode om 't weere te voorspellen. Als er belletjes aan 't kerrewee hangen, gaat 't regenen. Het zout dat op deze pluimen uit het zeewater is achtergebleven, trekt immers bij vochtig weere het water uit de lucht aan.

Het eigenaardig woord *kerrewee* blijkt verwant te zijn met den plantnaam *karwij* (Carum carvi), een schermbloemige met uitgesnipperde (dubbel geveerde) bladeren. In het kustland hebben wij de karwij of komijn nooit in 't wilde gezien. Zij werd vroeger gekweekt als geneeskrachtige plant. Het gebeurt dikwijls dat namen van laudplanten en landdieren op zeeplanten en zeedieren overgedragen worden. Wij hebben daarvan

al menig, voorbeeld gegeven: kakkerlakken (Biek. 1932, bl. 263), kaartebollen (Biek. 1930, bl. 17).

Het is nochtans moeilijk aan te nemen dat kerrewee rechtstreeks uit karwij zou voortgekomen zijn. Ten eerste is het woord karwij in W. Vl. volledig onbekend. Ten tweede het zou hier karwi (Fr. carvi) luiden, waaruit nooit kerrewee kan ontstaan. Het is bijna zeker dat kerrewee ontleend werd aan den Engelschen naam der karwij, nam. caraway. Wij hebben nochtans niet kunnen achterhalen of de zeepluimen door het Engelsche zeevolk ook caraway geheeten worden.

KETJE (Knokke): wisselvorm van katje, kinderspel. Misschien wel de oorspronkelijke naam. Verg. ketten = slaan (De Bo). Zegswijze in het katjespel te Knokke:

> ‘Ketje weere
> 'n is geen peere’ (zachtlange ee)

d.w.z. Katje weere en telt niet. De speler die laatst het katje geweest is, mag er niet dadelijk opnieuw aangeslegen worden, zoolang hij b.v. geen tien stappen gedaan heeft.

KETTERS. Te Knokke: vechten lik de ketters. Men zegt ook: vechten lik de katers.

KEUNEWEGELTJES zijn wegeltjes in de duinen door de keuns gebaand en waar de stroopers hun stroppen zetten. De keunewegeltjes komen uit op plekken waar de keuns spelen, kerpenten en hun beiers leggen.

KIELROCHE (vr.): te Heist de naam der Raja radiata, Ned. keilrog. Deze roche is bleeker, gladder en grooter dan de gemeene doornroche (Raja clavasa), die niet zooals bij De Bo met de keil- of kielroche mag verward worden. Op de Vlaamsche kust heet deze roche ook *keelroche* (keel uit keil) en *koeiroche* (omdat zij grooter wordt dan de doornroche).

Het *gleddertje* of *gledde roche* van onze visschers is de Raja maculata, terwijl de *schate* de Raja oxyrhynchus (Ned. scherpsnuit) en de *vlete* of *vlote* de soms reusachtige (100 kg,!) Raja batis is.

KIEVELS (Westkusk, b.v. Koksijde): kieuwen. Ook *kavels*.

KIP. Te Dudzeele en te Knokke in de uitdrukking: in zijn kip slaan - binnenslaan, opsmullen. Kip beteekent hier dus: binnenste.

KIPPER of MOLLEKIPPER (Knokke): een toestel om mollen te vangen. Een mol kippen = een mol vangen. Een mol uitkippen - een mol uitslaan wanneer hij steekt door met

een houwe den grond om te kappen. Kippen is verwant met Eng. keep.

KLAAITJE (De Panne): een zeevogel, dien men mij beschrijft als ‘zwart op wit gespikkeld, witte borst en korte nekke’. Dit is te weinig om na te zien over welken vogel het gaat. Wie kan er op de Westkust eens nader hooren?

KLAKKEBEIERS (Knokke): de sneeuwbes (Symphoricarpus racemosus). De welbekende struik, die tegen den winter groote witte bessen vormt. Deze bessen doen de kinders tusschen hun vingers openspeiten, openklakken. Vandaar de namen klakkebeiers en speitebeiers (Westkapelle). Dit gewas is uit Noord-Amerika afkomstig.

KLAKKE NAT. Te Knokke - kletsnat, meschnat. Een klak water is een klets water.

KLAKKERTJES (Knokke, Heist) zijn de luchtblazen van sommige wieren (Fucus), die op de hoofden (baarbrekers) onder de voeten klakken.

KLAKKERTJE TEGEN DEN MUUR. Kinderspel te Westkapelle. De voorspeler A staat tegen den muur. De andere spelers staan op een schreve op tamelijken afstand van A. Deze laatste slaat met zijn handen op de muur zoo vlug en zoo dikwijls als hij wil. Ondertusschen komen de andere spelers vooruit. Wanneer A zich plots omdraait, mag hij niemand meer zien bewegen. Deze die hij ziet bewegen, moeten opnieuw aan de schreve herbeginnen. De spelers moeten trachten dicht genoeg te geraken om A er te kunnen aanslaan. Wie daarin lukt, wordt voorspeler.

KLAKMARIAGIE (Dudzeele). Is in het kaartspel troef zeven met troef acht.

KLAKSCHE of PITJE ROLLEN (Veurne-Amb.) = bal in den hoed. Kinderspel (Biek. 1937, bl. 234). Aldaar is er geen keerse. Wie zes steentjes in zijn klakke heeft, moet tegen den muur staan.

KLEVERKE (Knokke, Dudzeele, Heist, klemtoon op er): omslag. De kleverke van een boek. Uit het Fr. couvercle.

KLIBBERARE (Knokke): den klibberare hebben = klibberen, bibberen.

KLINKEBAND (Knokke). Uitdrukking: klinkeband voor apesteert verstaan, d.w.z. keeraafsch verstaan. 't Moet eigenlijk zijn hamersteert (De Bo).

- *Verbetering*. Op bl. 227 KOPPEN door KAPPEN vervangen.

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

Zwarte Pier.

van JOS. IMPE.
Kortrijk.

Door weide en veld, door bosch en heuvelstreek,
zoo liep alom de blijde mare rond,
dat Zwarte Pier, het felste roer van 't land,
thans ook zijn levenskeers was uitgebrand,
dat hij die hertloos met zijn moordend schroot,
voor 't wild de brenger was van ramp en dood,
in 't aardsche dal zijn rol had uitgespeeld,
en nimmer meer, bij nachte of vespergrauw,
zijn zeker schot de lucht doordaveren zou!
Geen wonder dan dat 't wild, weer groot of klein,
aan 't vieren ging...
verlost voortaan van al den druk en 't leed
die Pier daar, lang reeds, op hem wegen deed.
.....
Zoo gauw de navend over land en woud
zijn deemsterend hulsel spon, trok stout en boud,
het feestend volk naar 't hutje waar ontzield
de jager leî, tot schaden onbekwaam,
op 't voutje bij 't geblinde vensterraam.
.....
En haze en keun en sneppen en patrijs,
ze vielen dan aan 't schelden lijk om prijs,
en riepen spottend naar den braven doôn:
ei schurk! we weten 't wel
thans brandt uw ziel in 't diepste van Gods hel!
Doch schielijk rukt de wind, met fellen slag,
het blindhout open, en de bende zag
den jager nu op 't reeuwbed uitgestrekt,
met pekzwart haar en mager aangezicht,
bestraald door 't laaiken van een kandelaarslicht!
Zijn bedde aanzijds, hong 't al wat voor zijn stiel
van noode was... de muts, de lange kiel,
patroonen en kardoes,... en hooger nog,
aan 't balkhout vaste met een leêren snoer,
zijn blinkend tweelooproer!
Een vreemde schrik beviel de wilde schaar!
de schuwe diertjes vreesden weêr 't gevaar;
de doode jager joeg den angst op 't lijf,
en bevend, door de killige avondlucht,
zoo sloegen z'allen op de vlucht!

De Franschen in Stavele. (1793).

IN een der doopregisters van Stavele, bewaard op het Gemeente-Secretariaat, vinden wij, na een akte van 8 September 1793, een latijnsche ‘nota pro futura rei memoria’ waarvan wij hier een vertaling geven. Zij werd geschreven door Frater Carolus Quentin, religieus van de Sint-Niklaasabdij te Veurne en sedert 1775 pastoor der parochie.

‘Na den veldslag bij Hondschoote, geleverd tusschen het Fransche leger en dit van Hannover samen met de keizerlijke troepen, moesten onze mannen op de vlucht slaan. De Franschen vernielden en plunderden met zulke woede in Veurneambacht dat de geestelijken, vooral de pastoors en onderpastoors de vlucht moesten nemen. Nochtans bleef ik op mijn parochie vanaf 8 September, dag van den veldslag, tot 11 September toen de Franschen om 4 uur in den namiddag Stavele binnenvielen. Onmiddellijk begaven zij zich naar de pastorij die zij gedeeltelijk plunderden en waar zij het overgebl even huisgerief vernielden. 's Anderendaags, 12 September, en gedurende de tien volgende dagen plunderden ze heel de parochie. Ze scheurden de ornamenten in de kerk, ontvoerden paarden en koeien, zelfs spaarden ze noch ouderlingen noch vrouwen. In deze ellendige omstandigheden vluchtte ik naar Diksmuide[1] en mijn onderpastoor[2] naar Westvleteren bij zijn broeder, onderpastoor aldaar. Ik bleef in Diksmuide van 12 September tot 19 October. Gedurende dezen tijd bleef de parochie beroofd van alle geestelijke hulp; alleen de

(1) Carolus Quentin, was immers geboortig van Diksmuide (1730).
(2) Philippus Reyphins was onderpastoor in Stavele sedert 1784. Zijn broeder Josephus Reyphins was deservitor van Westvleteren. Beide werden in Maart 1798 gevangen genomen en naar de Fransche Guyana verbannen. Philippus stierf onderweg den 22 Oogst van hetzelfde jaar.

zieken werden des nachts bediend door den eerw. onderpastoor die in een aanpalende parochie verbleef.

Gedurende heel dien tijd werd er in de kerk van Stavele geen enkele mis gelezen, zelfs niet op de Zon- of Feestdagen; de parochianen waren aldus gedwongen naar Crombeke of Westvleteren te gaan. De pas-geboren kinderen werden in Crombeke of in Westvleteren gedoopt, zooals ge zult zien in de geboorteakten die volgen. Uit de overlijdensakten blijkt dat de overledenen, zoowel communiceerende als kinderen, door den putmaker op het kerkhof begraven werden.

Vernomen hebbende dat de Franschen wat minder brutaal te werk gingen en dat het gevaar verminderd was, keerde ik op 19 Oktober naar Crombeke terug waar ik verbleef bij Mijnheer Hosdey. Daar diende ik de Sacramenten toe aan mijn parochianen en begraafde er twee overledenen die ik gedurende den nacht berecht had. Iedermaal dat wij, de pastoor van Crombeke en ik, moesten vluchten, keerden wij denzelfden avond nog terug. Ik bleef in Crombeke tot den 9 November, den dag waarop ik naar Stavele terugkeerde en er bij den koster mijn intrek nam. Acht dagen later betrok ik de pastorij, waar ik met veel gevaar en vrees mijn pastoreele bediening uitoeferide.

Voor zooveel het mogelijk is, heb ik alle doopakten van kinderen in dezen tijd geboren en elders gedoopt, bijeengebracht en overgeschreven in dezen doopregister; hetzelfde deed ik voor de overlijdensakten. Zoodat deze akten als echt moeten aanvaard worden, juist alsof doopsel of begrafenis door mij of den onderpastoor werden verricht. Het eerstvolgende gedoopte kind is uit Leysele. Geschreven in mijn residentie den 6 December 1793.'[1]

A. DESCHREVEL.

(1) Of C. Quentin later den eed van haat aan het koningdom atlegde weten wij niet: eenerzijds komt hij niet voor op de lijst der priesters uit de omliggende parochiën, die tot de ballingschap verwezen werden. Anderzijds weten wij dat hij te Stavele overleed op 19 Maart 1798 (25 Ventose de l'an six), dit is enkele dagen na de gevangenneming van den onderpastoor en de 5 priesters uit de grensparochiën.

Boekennieuws

J. Filliaert. *De Dood van Nieupoort*. 1938. 178 bl. Te verkrijgen bij den Schrijver te Nieupoort. = Fr. 17.

- 't Zal, in 1939, 25 jaren geleden zijn dat de oorlogsgruwel Nieupoort vernielde. Wie weet er nog iets af van al de gebeurtenissen die toen plaats vonden, en in menig opzicht toch belangrijk genoeg zijn om van de vergetelheid gespaard te blijven?

'De Dood van Nieupoort' verscheen als mengelwerk in *De Belgische Standaard* in 't jaar 1915. 't Werd toen in één gulp geschreven. De verzamelingen van dit blad zijn vrijwel nergens meer te vinden en van verschillende zijden werd aangedrongen om het verhaal van deze oorlogsfeiten in boekvorm vast te leggen. -

Dit werk is een echt 'document'. Schr. heeft de gebeurtenissen meegeleefd en doorleefd, zijn geest en zijn hart spreken voortdurend mede, luide, uitbundig, overstelpend soms. 't Is waarlijk geschreven 'in één gulp', doch juist die gespannen en overdadige schrijftrant van 't jaar 1915 slaat zijn echten stempel op de oorkonde. Vele van onze lezers zullen dit boeiend oorlogsboek willen lezen, en bezitten om het nog te herlezen.

J.A. Van Houtte. *Economische Geschiedenis*. De historische wording van de hedendaagsche wereldeconomie. N.V. Standaard-Boekhandel, 1938. In-8, 238 bl. = Fr. 35.

Dit werk richt zich niet enkel tot de vakmannen op het gebied der geschiedenis. Het steunt weliswaar op een uitgebreide en grondige geleerdheid, maar de stof is verwerkt tot hoofdstukken die vlot lezen. De uitvoerige behandeling der Middeleeuwen is zeer verdienstelijk: op dit leerzame 'tweede deel' willen wij bijzonder de aandacht van onze belangstellende lezers vestigen. De plaats van Vlaanderen in het geheel der wereldeconomie komt heerlijk tot haar recht. Over deze zijde van onze Vlaamsche geschiedenis mogen we van den Schr voorzeker nog veel uitstekende studie verwachten.

A. O'Flanders. *Uit de Iersche Wonderwereld*. Tongerloo, Abdij, 1938. 174 bl. = Fr. 10. Te verkrijgen bij den Schrijver, Abdij Tongerloo (Antw.).

Onze bekende O'Flanders is onvermoeibaar in zijn pogen om Ierland dichter bij Vlaanderen te brengen, dat 'Ierland met zijn heiligen, dat een wereld op zijn eigen is'. Deze 'legenden en vizioenen van de V^{e}-IXe eeuw' zijn een vervolg op de *Iersche Legenden* alhier 1932, bl. 29 besproken. Schr. heeft een paar duizend levens van Iersche heiligen doorpluisd om er de kruim der legenden uit te halen ten bate van den Vlaamschen lezer. Meestal heeft hij het vervelende van den Ierschen trant ter zijde gelaten, om een reeks boeiende vertellingen aaneen te rijgen. Opmerking verdient de bibliographische *Bijlage* (bl. 165-170) over Christen Ierland in de Legenden-Literatuur.

De Weg. Gebedenboek samengesteld uit onze geestelijke schrijvers van de XVIe en de XVIIe eeuw. Antwerpen, Franciscaansche Standaard, 1938. 158 bl. = Fr. 10.

Deze bloemlezing is een handig boekje; de keur is smaakvol en afgewisseld; het wil bruikbaar en gebruikt zijn, daarom is het oud Vlaamsch in moderne spelling overgezet, met behoud van den oorspronkelijken stijl en trant. Aanbevolen.

Zonnewijzer 1939. Almanak voor het katholieke gezin. Uitgeverij Het Spectrum Utrecht. = Fr. 15; te verkrijgen in de Vlaamsche boekhandels.

Een degelijk en stevig boekwerk, waaraan geen zorgen en geen kosten werden gespaard. Het omvat 416 bladzijden druks, 225 illustraties in zwart en 8 in kleur. Dit alles onder een oprecht feestelijken linnen band. De inhoud is er even degelijk en stevig als de uitvoering: een Tijdkrans in dicht en ondicht, onderhoudend en beleerend. Op zijn geheel, eerder een Jaarboek dan een Almanak in de volksche opvatting van het woord; er is te weinig afwisseling, te weinig klein goed. Het werk, bestemd voor Nederland, zal ook bij ons gaarne ter hand genomen worden. Misschien zullen de volgende Zonnewijzers wel echte en gepaste Vlaamsche medewerking vinden. Wij wenschen dit doelbewuste Jaarboek een zegenrijke en zegerijke loopbaan.

V.

Vanwege de uitgeverij Herder, Freiburg im Breisgau, de volgende werken die in den boekhandel alhier met 25% afkorting te verkrijgen zijn.

Jan Hendrik Eekhout. *Warden, ein König*. Roman aus Flandern. Vertaald door Georg van Poppel. In-8°, 242 bl. Linnen = RM. 3,80.

Het jongste werk van den bekenden Schrijver uit Sluis is al vroeg in het Duitsch overgezet. En 't is verdiend. Het werk is stevig gebouwd, boeiend en innig verteld, het ademt

een gezonden en edelen geest. Voor den Vlaamschen lezer is dit verhaal bijzonder aantrekkelijk. Het is een innerlijk grootsch epos van den eenzamen schaapherder, die met zijn kudde doolt over de voorlanden van Groede en de schorren van het Zwin, een schijnbaar verloren man die naar het levensgeluk niet durft verlangen. In reine liefde en volhardend dulden wordt hij geheven in zijn gedroomd koningschap: Warden, een vader...

Ida Friederike Görres. *Der Regenbogen*. Ein Buch für Mädchen In 8°, 332 bl. Linnen = RM. 4,80.

De Schrijfster is gunstig bekend door haar oorspronkelijke meisjesboeken *Der Kristall* en *Die Quelle*; dit nieuwe werk is een vervolg daarop. Zinnebeeld van deze verzameling boeiende vertellingen en edele beschouwingen is de regenboog, teeken van verscheidenheid, van schoonheid. En waarlijk, Schr. heeft met hare verschillende medewerkers een schoon en glanzend geheel tot stand gebracht. Het menschelijk hart en de christelijke liefde staan in het midden van al de bladzijden, al mogen deze in verre landen en in verre tijden den achtergrond van hun tafereel gaan zoeken. Milde levenswijsheid vertelt, in stemmigen tooi, van eigen ervaring: zij verzwijgt haar zwakheid niet, maar wijst op de bronnen waar zij, in uren van vertwijfeling, sterkte en levensmoed mocht putten. Zulke lezing is oprecht aanmoedigend en bezielend voor jonge menschen die op den drempel van 't leven staan.

Hubert Göbels. *Das kunterbunte Geschichtenbuch*. Met teekeningen. In 8°, 198 bl. Halflinnen = RM. 3,60.

Een hartelijk korfje vertellingen, sprookjes, spreuken, gedichtjes, raadsels in bonte afwisseling opgeschud tot nut en vermaak van de lustige jeugd. De schat der folklore van kinderspel en kinderlust wordt niet als een verzonken schat beschouwd: Schr. haalt deugdelijk goed weer boven en brengt het in omloop. Volkskunde wordt dienstbaar gemaakt voor de opvoeding van het kind. Dezen weg zouden wij hier t'onzent ook wel meer mogen bewandelen.

Dr K.R.

Mengelmaren

Het Raadhuis van Biervliet.

Wij lezen in een Nederlandsche krant:

'Het oude raadhuis der gemeente Biervliet (Zeeuwsch-Vlaanderen) dat reeds geruimen tijd niet meer in gebruik was, is thans verkocht. De nieuwe eigenaar heeft er nu een café in gevestigd, en raadzaal en kantoorruimte vormen thans de gelagkamer.

De voorgevel met den arduinen pui en het torentje, de bezienswaardigheden van dit uit het jaar 1739 dateerende bouwwerk zullen, mede dank zij de tusschenkomst van Monumentenzorg, geheel in den ouden toestand gehandhaafd worden.

In de vorige eeuw was de pui van het raadhuis nog met enkele beelden versierd, welke, jammer genoeg, voor het stadje verloren gingen. De draak versiert thans het belfort van Gent, en de vier koppen hebben op een der pleinen van Brugge een plaatsje gekregen. Alleen de haring op den toren herinnert nog aan den verren glorietijd van het oude stadje en aan den meest-bekenden burger: Willem Beukels, den uitvinder van het haringkaken.

De plannen, om het oude raadhuis tot Oudheidskamer in te richten, stuitten af op de hooge kosten.'

Kan een lezer ons verder inlichten over deze vier koppen die op een der pleinen van Brugge een plaatsje gekregen hebben. Welke plaats is dat? Wat stellen deze koppen voor?

W.B.

Volksgeloof. *Van den eeuwigen Kruwer.*

KRUWEN (kruien) d.i. geernaars vangen te lijve (in plaats van te peerde) namelijk als men in zee gaat met een kruinet dat men voor zich voortstoot.

't Volk aan de Westkust weet te vertellen van 'den eeuwigen Kruwer'. Een man die beweert den eeuwigen Kruwer gezien te hebben (rond 1880) zei me: Het was een man met een lanteern op de borst die geernaars ving met een klein steeknet. Hij ging zeer rap en niemand kon hem volgen. Allen die op zee waren, waren benauwd en zeiden: 't Is den eeuwigen Kruwer!

Een oude vrouw zei me integendeel dat de eeuwige Kruwer het kindje Jezus is dat wandelt op de 'zeeberme'.

Wie weet er meer over?

M.R. ADINKERKE.

Kinderliedjes.

Van de Sinxenbruid.

Sinxenbruid, de leegaard uit,
Had-je wel eerder opgestaan,
j'hadde kunnen eerder na' schole gaan.
j'het de krone gestolen
toe Veuren in de schole.

- Wordt gezongen te Veurne in de bewaarschool der blauwe Zusters den Zaterdag vóór Sinxen, terwijl de kinders, getooid met een bloemkroontje, een tochtje maken door de stad. Sinxenbruid is het meisje dat op dien dag het laatst in de school komt.
- Vgl. Biekorf XIV, 1903, bl. 248.

Van den Wijtewagen.

Wijtewagen, kermeswagen,
Wanneer ga je deure?
Als al de koeken en taarten op zijn
Met de wagen van Veuren.

- Dit liedje werd gezongen voortijds (ik hoorde 't van een man van rond de zestig jaar) op het feest van Moeder Overste der blauwe Zusters te Veurne, als de kinders per wijtewagen naar de Panne reden.

M.R.

Dit zijn kwinkslagen van een kluitspeler van Cuurne die oude Vlaamsche geestigheid verkoopt in eender welk gesprek:

Geven.

- ‘Mijn vader is dood van geven’.
- ‘Van geven?’
- ‘Ja; snikken. Van den laatsten te geven was hij dood,’ OP BEZOEK.
- ‘Je moet geen ruize doen. Zet 'n telloore bij en daarmee doef’.
- ‘Wiens ruize? 't Is hier lijk anders. Alle dagen twee soorten vleesch’.
- ‘Ba, ja. Vet en mager’.

Peinzen.

- ‘'k Zitte alzoo te peinzen’.
- ‘Pas maar op dat ge niet te veel 'n peinst. Pretje's ezel is dood van peinzen’.
- ‘Van peinzen?’
- ‘Hij lag tusschen twee schelven hooi te dubben en 'n wist niet van welken schelf genomen. 'n Week en 'n stuk nadien lag hij verhongerd. Hij peinsde dat hij geëten had. Zoo hij is dood van peinzen’.

G.P.B.

[Nummer 12]

De Yden der Vlaamsche Kust.

Hun ontstaan en verdwijnen.

MENIGMAAL vindt men in de oude schriften het woord YDE, nu nog alleen bewaard in sommige dorpsnamen langs de kust gelegen, zooals Raversyde, Lombartsyde en Coxyde.

De beteekenis van het woord wordt door de taalkundigen gevonden in het angelsaksisch *hyd*; in het oud engelsch vindt men *hithe* of *hythe* met de beteekenis van haven; ook kleine landingsplaats in eene rivier (J. Mansion). Twee geschiedschrijvers hebben dit klaar bewezen, namelijk E. Vlietinck, en vooral J. Vannérus. Integendeel, J. Vercoullie beweert dat het woord afstamt van den ouden Frieschen vorm *ie*, met de beteekenis van water, kreek.

Maar hoe dan uitgelegd dat in al de oudere teksten het woord geschreven is *hyde* of *yde*? en enkel in de jongere teksten de vorm *ie* aanneemt? In Coxyde bij

Veurne, is de oude vorm zelfs bewaard gebleven, en nooit door- het volk vervormd geweest tot Coxie.

Er is enkel één plaatsnaam die begonnen is met *ie*, het is Lombardie, die enkel vanaf 1408 de vorm Lombartsyde aanneemt.

Maar wij meenen dit te kunnen uitleggen door de studie der oude topographie. Lombardie lag eerst langs den breeden noordelijken arm der Ysermonding, die ten Noorden van het stadje lag. Na de XIIe eeuw, door het verzanden van dezen arm, ontstond er een yde, ten Zuidwesten van Lombardie, in den zuidarm van den Yser, alsdan reeds de belangrijkste geworden; van deze yde zijn er nog belangrijke overblijfsels te vinden.

De inwoners van Lombardie vonden het dus geraadzaam hunne verzande haven te verlaten, en deze nieuw gevormde yde te gebruiken als nieuwe haven (zie de kaart in Biekorf 1937, bl. 169). Deze yde werd dus eigenlijk genaamd naar den naam van het stadje, Lombartsyde.

Vroeger bestond er geen reden om deze naam aan te nemen, aangezien Lombardie bij geen yde lag, maar wel langs de breede Ysermonding. Welnu, de breede riviermondingen werden nooit *yde* genaamd. (zie Biekorf 1937, bl. 299).

Er zijn ten andere nog bewijzen in de archieven, dat Lombardie in de XIIIe eeuw een haven bezat die gelegen was langs de haven van Nieupoort. Er bestaat in het archief van Nieupoort eene kopij van een charter van 1296, overgeschreven in een privilegieboek van 1502, fol. 8, waar er sprake is van het regelen der betrekkingen tusschen Lombardie en Nieupoort, aangaande de visscherij en het gebruik der haven. In artikel V zegt men dat de haven geheel aan de stad Nieupoort moet behooren zooals het tot heden altijd geweest is: ‘V. Et si doit tous li havenes demorer entirement a la ville de Noefport, tout ainsi comme il lont manye et tenu iuskes ce iour dui’. Er kan hier van niets anders sprake zijn dan van de Yde die zich gevormd

heeft na de verzanding van den noordelijken Yserarm, en waarvan het laatste overblijfsel heden nog te zien is in de monding der kreek van Lombardie, die dan reeds sedert eenigen tijd als haven gebruikt werd door de inwoners van Lombardie.

J. Johnston geeft voor Engeland de vorm *Hydde* op reeds vóór het jaar 700. J. Vannérus haalt een tekst aan van het jaar 1100 'in Londone... juxta portum qui vocatur Etheredishythe'. De beteekenis van het woord was nog bewaard gebleven in de XVIIe eeuw, aangezien J.B. Gramaye schrijft in 1612, aangaande het woord yde: 'Yde... beteekent zekere plaatsen van voldoende diepte, gelegen langs de kust, en geschikt door de natuur of door kunstmatige middels, voor het binnenvaren der schepen. Flandria Franca, bl. 30'.

Dat de yden inhammen waren van eene zekere diepte is bewezen door een tekst van P. Heinderycx in zijne Jaarboeken van Veurne (vóór 1685). Sprekende van een schip dat gereed lag om te vertrekken naar het Heilig Land om deel te nemen aan den kruistocht in 1248, zegt hij: 'Het schip lach tot Oostduynkercke in de Ryde aen den mont van den Ysere'. Heinderycx schrijft soms ter Yde of de Yde, soms de Ryde.

Maar hoe kan men uitleggen dat deze inhammen of schuilhavens zich konden vormen langs onze zandige kust, waar de getijstroomen, toenmaals zoowel als heden nog, alle inhammen der kust in korten tijd verzanden, zoodanig dat de kustlijn nagenoeg naar eene rechte lijn streeft? Langs zulke kust kunnen de inhammen zich enkel vormen en behouden daar waar eene rivier of kreek ligt, waarvan de monding de yde vormt. Het waren deze geulen in de duinen die de schuilhavens der Middeleeuwen vormden. Deze kreken of waterloopen, door de gedurige strooming van het water dat er doorliep, zoowel bij stijgende als bij dalende tij, bleven vrij van verzanding gedurende menige eeuwen.

Er is nochtans een geschiedschrijver (E. Vlietinck) die beweert dat een yde het platte strand is, waar de kleine visschersbooten konden aanlanden bij hoogtij. Maar in

dit geval, waar was dan de schuilhaven? Schrijver steunt enkel hierop, dat er, volgens hem, nooit geen haven geweest is te Coxyde en te Wendune! Wel nu, men spreekt nochtans van de Yde van Wendune in de archieven... Inderdaad, maar men spreekt er ook van de loodsen van dit dorp, alsook van het betalen van kaaigeld, hetgeen wel een bewijs is dat er daar een haven was. De oude kaarten toonen ten andere ook nog een waterloop of kreke naar zee loopende op korten afstand van Wendune, maar de monding is reeds verzand.

Voor wat Coxyde aangaat, de toponymie toont de plaats aan van twee yden; aldus ook de geologie en de huidige topographie, zooals wij beschreven hebben in ons werk *La Région des Dunes*, 1932. Daarbij, er is nog eene oude kaart, uitgegeven te Parijs in 1638, volgens eene kaart geteekend rond 1520, die een yde van Coxyde toont ten Oosten der Duinenabdij. Deze yde is gevormd door de monding van een waterloop komende van de Groote Moere langs Veurne.

Wanneer men de andere yden der Middeleeuwen bestudeert, dan vindt men altijd een waterloop uit de kustvlakte die ze gevormd en van snelle verzanding bevrijd heeft. Zoo is het geweest voor La Hyte, Oost bij Duinkerke; voor Nieuwe Yde en Ter Yde ten Westen van Nieupoort (zie Biekorf 1936, bl. 187); voor Walravensyde bij Middelkerke; voor Mariakerke en Oostende; voor Blutsie ten Oosten van Oostende.

Maar hoe verdwenen de yden? Wij weten dat men de eerste dijken begon te maken in de IXe eeuw, namelijk *de Oude Zeedijk*, loopende van Oostduinkerke tot aan den Yser bij De Cnocke, die een groot gedeelte van Veurnambacht buiten den Ysergolf bracht.

De bedijking ging rap vooruit, bijzonderlijk in de XIe en XIIe eeuw. Het maken van sluizen ging samen met de bedijking. De sluizen werden verder en verder geplaatst naarmate de dijken de zee naderden. Het bestuur der wateringen was reeds goed ingericht in de XIIe eeuw (Cart. de Dunis, bl. 166-260 enz,). Al deze

werken hadden een zeer nadeeligen invloed op de yden. Steeds minder water kon er door loopen, bijzonderlijk eens dat er sluizen gemaakt werden. In droge tijden werden deze dicht gehouden, en geen scheurwater zuiverde nog de yden, die in betrekkelijk korten tijd moesten verzanden, door het aangespoelde zand, bij elke tij aangebracht.

Zoo waren er yden die reeds verdwenen op het einde der XIIe eeuw. Andere, alhoewel ten deele verzand, bleven nog bestaan tot in. de XVIe en XVIIe eeuw. Zoo vinden wij nog op de oude kaarten de Yde van Raversyde, van Mariakerke, van Coxyde. Uit de archieven weten wij dat Wendune nog een yde bezat in de XVIe eeuw. De haven van Nieuwe Yde bestond nog in de XVe eeuw. Maar geheel dikwijls bleef er, na het verdwijnen der kreek door verzanding, nog langen tijd een inham bestaan in de duinen, diep genoeg om nog te dienen als schuilhaven. Dit was het geval met de yde van Zuidcote, in Fransch Vlaanderen.

Op eene naamlooze kaart van het einde der XVIe eeuw, *Castellania Furnensis*, ziet men een belangrijke inham in de duinen; een vuurtoren staat er nevens. Op deze plaats staat nu het Sanatorium; de visschers noemen nog deze panne *de oude haven*. Van de oude kreek die er naartoe liep, vindt men nog belangrijke sporen; een waterloop komende van de Groote Moere, en loopende juist in de richting van deze panne, wordt nu nog genaamd *het oude haven leet*. Heden vindt men ook nog eene geule in de duinen, Oost van Coxyde, en genaamd *het Schipgat*; 't is het laatste overblijfsel van de Yde.

Wij spraken hierboven van de yden van Mariakerke en Oostende; wij vinden ook nog op oude kaarten de oude kreken die ze vormden. Eene kreek kwam van Snaeskerke, liep dicht voorbij Steene, ten Oosten van het dorp, splitste zich dan in tweeën een weinig verder; een arm liep tot aan de zee bij Mariakerke, ten Oosten van het fort Albert, en staat nog geteekend op kaarten

der XVIIe eeuw. De tweede arm liep naar Oostende, en kwam terecht in de zee ten Westen der stad. Daar lag de eerste natuurlijke haven van Oostende, vóór de bedijkingen.

Ten westen van Breedene bij de grenspalen van Oostende-Breedene, lag het gehucht Blutsie of Blutsyde. Wij vonden overblijfsels van het gehucht op het strand in 1920 en 1929 (zie Biekorf 1936, bl. 33). Wij vinden sporen van den ouden waterloop die kwam van het Houtland, en liep ten Westen dicht bij Oudenburg; verder ten Westen van Plasschendaele en van Breedene tot aan de zee bij Blutsie. Het is waarschijnlijk deze kreek die aan Breedene haar naam gaf, vroeger geschreven Breedenee, dus breed water of kreek. Dit zou dus eene bevestiging zijn van de veronderstelling van C. Loontiens, in zijne Toponymie.

Zooals hierboven vermeld in de beschrijving der yden door J.B. Gramaye, kon men ook kunstmatig gevormde yden vinden. Dit was het geval met eene yde die langs de Yser lag, halfweg tusschen Nieupoort en de zee, langs den Westkant. Na de bedijking van de Ysermonding, en vóór de XVe eeuw, had men eenen waterloop gegraven van West naar Oost, uitmondende in de Yser bij de Cleene Vierboete; deze yde is nog verbeeld op een plan van 1725 (Rijksarchief Brugge) en verdween waarschijnlijk maar in 1818 (zie Biekorf, 1937, bl. 172). Men spreekt er van in 1414, tijdens het bouwen der Cleene Vierboete. Dit was eene kleine schuilhaven die langs de rivier lag, op 1400 m. van de zee. Zij werd tweemaal blootgelegd door havenwerken, hetgeen ons toeliet er de juiste ligging van te kennen.

Coxyde, Oktober 1938.

K. LOPPENS.

Bronnen.

P. HEINDERYCKX. Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht 1685; uitg. van 1853.

J. JOHSNTON. The Place names of England and Wales. London, 1914.

J. VANNÉRUS. Nieuwe yde. Bull. Soc. anthropol. Bruxelles, t. 37-1922; t. 38 1923.
E. VLIETINCK. De Yden van Vlaanderen. Antwerpen 1936.
J. VERCOULLIE. L'Orthographe en Toponymie. Acad. Royale Bull. classe des lettres, 1923.
J. MANSION. De voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche plaatsnamen. Brussel, 1935.

Ons werk nog in handschrift ‘L'Evolution du littoral des Flandres à travers les siècles, 1937’.

Oude kaarten en plans, alsook opzoekingen ter plaats.

En waar de sterre bleef stille staan...

O sterre, o sterre,
ge moet er zoo stille niet staan.
ja we moeten naar Bethlehem gaan
van Bethlehem naar eene stal
waar dat Maria m'haar kindeke zat.
We hebben gezongen, we hebben hier g'had
schrijf dat hier op een leliablad
een leliablad op een ingelenziel
daarom loopen we hier.

Zoo hoorde ik dat liedje zingen, 't is een paar jaar geleden. De manier hoe ik er aan geraakte is eigenaardiger dan het liedje zelf!

Op Kerstdag kwamen hier drie ‘snotneuzen’ uit een kunstekot met een sterre rond. Ze zongen hun liedje op een raar toontje, ze steunden wel op *hier* en zeiden dat ze 't nog eens zouden zingen als ze iets kregen. Dat ‘leliablad’ was ook wel ongewoon.

'k Ben dan 's anderendaags naar dat kunstekot geweest, een heel kleine wagen, waar er maar één stoel, een tafel, een stoof en een koffer stond. 'k Moest me zetten op den koffer, en heel 't nest jongens kwam rond me staan: ze waren met zeven kinders. De vrouw was heel tevreden van me te zien, zei ze; de vent, een bultenaar, was niet thuis. Dan hebben die jongens daar gezongen dat 't wagentje daverde. Ze stonden daar allemaal in hun sleppe ('t was te zessen 's avonds) te zuigen aan de spekken die ik meegebracht had. Dan moesten ze van hun moeder bidden voor ze naar bed gingen; ze konden maar den Weesgegroet en Onzevader, en dan nog een deel aanroepingen, bijzonder tot den armen broeder Franciscus. En dan moesten ze gaan slapen. De oudste dicteerde me dan nog de woorden van hun liedje... zooals ze hierboven staan.

Wat zijn er toch rare dutsen van menschen op de wereld.

P.V. LOO.

Boudewijn van Nieuwpoort.

IN verschillende kronijken en oude werken, die den oorsprong en de geschiedenis van Nieuwpoort behandelen, is er sprake van een zekeren Boudewijn, 'burggraaf' van die stad. Te Nieuwpoort, vertellen ze, zou sedert onheugelijke tijden een oude burg bestaan hebben waarvan die Boudewijn in de XIII^{de} eeuw een der meest fameuze 'kasteleinen' zou geweest zijn(1).

Wat moeten we daarvan gelooven?

Het schijnt wel dat er te Nieuwpoort een grafelijke burg is geweest, maar deze dagteekende niet uit den tijd van Boudewijn met den IJzeren Arm, zooals de legende beweert, maar uit het midden der XIII^{de} eeuw. Een opstand der visschersbevolking tegen de geestelijke overheden waarbij twee priesters werden gedood en een klerk zwaar gewond werd, zou de onmiddellijke aanleiding tot de oprichting ervan geweest zijn. De scheidsrechters, die naar aanleiding van deze feiten het vonnis velden, veroordeelden in 1236 de stad tot het bouwen of het bekostigen van een grafelijken dwingburcht, waarvan de grachten door de poorters zelf gegraven moesten worden(2).

We weten niet hoe die vesting er uitzag, maar het staat vast dat ze slechts weinige jaren dienst kan hebben gedaan, vermits reeds in 1241 de graaf van

(1) EDM. CROISSANT. Antiquités Nieuportoises, in La Flandre, X, 1879, pag. 61-77.

(2) '...facient fortalitiam Dominae Comitissae de mille libris in villa de Novoportu, ut a talibus factis de extero arceantur; vel si Domina Comitissa maluerit eam facere fieri, dabunt illi mille libras ponendas ibidem, et insuper facient illi de villa propriis corporibus fossata quae pertinuerint ad fortalitiam antedictam'. PAUWEL HEINDERYCX, Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht. Deel I, blz. 236, bijlage IV. Stuk van 13 September 1236.

Vlaanderen afstand deed van zijn recht Nieuwpoort onder dwang te houden[1]. Wat na 1241 met den burg gebeurde is evenmin geweten. Vermoedelijk werd hij gesloopt of aan zijn lot overgelaten. De plaats nochtans waar hij zou gestaan hebben, bleef grafelijk bezit en droeg nog verschillende eeuwen den naam 'burg' of 'burgwal'[2].

Wie was de militaire bevelhebber van die versterking? Was het 'Balduinus de Novo Portu' zooals de legende het beweert? Dien naam treffen we aan in verschillende dokumenten uit de eerste helft der XIII^{de} eeuw. In December 1199 vinden we een 'Balduinus' of 'Boidinus de Novo Portu' als leenman in dienst van Mathilde van Portugal, gravin van Vlaanderen[3]. In 1214 een 'dominus Balduinus de Novo portu' in dezelfde hoedanigheid[4]. Vervolgens

(1) ED. LE GLAY. Histoire de Jeanne de Constantinople, comtesse de Flandre et de Hainaut, pag. 214. Dokument van September 1241.

(2) 'La place où fut le Burgt retint ce nom jusqu'à nos jours, et maintenant elle est enclose entre la cour de l'hôtel du Perroquet, et celle des maisons faisant le coin du marché et de la rue Potter...' EDM. CROISSANT, op. cit., pag. 73.
'Ou parc appelle le bourg, joignant les murs de la ville vers zuud extendant jusques au marchie des pourcheaulx'. Kadaster van 's gravenlandschuld te Nieuwpoort van 1440-1447.
Rijksarchief te Brussel, Rekenkamer, n^{r} 45975, pag. VII.
De plaats waar vroeger de burg stond werd door den hertog van Boergondië verpacht aan de Nieuwpoortsche boogschutters: 'Les archiers de la ville de Neufport pour le gardin appellé le bourgwal, gisans entre les murs de la dite ville et la dite drayplace, appartenans à mon dit seigneur, contenant deux lines vintcinq verges de terre...' Ibidem.
De benamingen 'burg' en 'burgstraat' vinden we voor het eerst in het kadaster van 's gravenlandschuld van 1313. Zie R. de Beaucourt de Noortvelde. Nieuport, Documents historiques, tome II, pag. 121. De naam werd nog gebezigd na 1772 voor een gedeelte der stad. Ibidem, pag. 34.

(3) A. PRUVOST. Chronique et cartulaire de l'abbaye de Bergues Saint-Winnoc, tome I, pag. 165. Uitspraak van koningin Mathilde, gravin van Vlaanderen, in een geding betreffende het bezit van een zeker tiend te Hoymille.

(4) C.L. CARTON. Cronica abbatum monasterii de Dunis, par Ad. de Budt, tome II, pag. 491. Transactie tusschen de abdij der Duinen en Tristan, familielid van Balduinus de Novo Portu.

in hetzelfde jaar een ‘chevaliers Bauduin de Nuefport’ in dienst van Ferrand van Portugal, graaf van Vlaanderen[1].

Daarna verstrijken een twintigtal jaren vooraleer we dien naam opnieuw aantreffen. In 1238 vinden we een ‘Wilhelmus filius dompni Balduini de Novo Portu militis’, die feodale gronden koopt in de parochie Oostduinkerke[2]. In 1240 een ‘dominus Johannes miles filius domini Balduini de Novo Portu militis’, die een ‘werf’ bezit in voornoemde parochie aan den rand van de stad Nieuwpoort[3]. Eindelijk in 1241 nog eens ‘Wilhelmus filius dompni Boidini de Novo Portu militis’, van wien gezegd wordt dat hij bezittingen had in de parochie Ramskapelle[4].

Vermoedelijk hebben we in deze beide reeksen teksten te doen met één en denzelfden Balduinus, maar terwijl er in de eerste reeks sprake is van hemzelf, maakt men in de tweede slechts gewag van zijn zonen Johannes en Wilhelmus, zonder dat we uit het zinsverband kunnen afleiden of hij nog in leven is of niet. Zelfs in de veronderstelling dat hij toen nog leefde is het feit, dat zijn naam vernoemd wordt precies tijdens de periode gedurende dewelke de dwingburcht te Nieuw-

(1) ‘Bauduins de Neufport, qui fut eslius a aler ou message le conte en Engleterre...’ M.G.H., S.S., XXVI, pag. 707. Ex Historiis ducum Normanniae et regum Angliae.

(2) F. VANDE PUTTE et C.L. CARTON. Chronica et cartularium abbatiae S. Nicolai Furnensis, pag. 188. De octo mensuris terre dompni Balduini de Novoportu militis ad nos non pertinentibus.

(3) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN. Coutumes de la ville et du port de Nieuport, in Coutumes des Pays et Comté de Flandre, quartier de Furnes, tome V, pag. 156, n° VIII. Stuk van Februari 1240 betreffende de begrenzing der parochiën Oostduinkerke en Nieuwpoort.

(4) F. VANDE PUTTE et C.L. CARTON. Chronica et cartularium abbatiae S. Nicolai Furnensis, pag. 97. Summa et confirmatio Thome comitis et Johanne comitisse de bonis et libertatibus nostris. Zie ook pag. 107, zelfde vermelding in een stuk van 1269.

poort bestond, geen bewijs dat hij ‘castellanus’ was. Wel draagt hij den titel van ‘miles’, d.i. ridder of leenman met militaire verplichtingen, maar nergens vinden we hem als ‘burggraaf’ of ‘castellanus’. Zelfs indien hij bevelhebber was van den Nieuwpoortschen dwingburcht, is hij daarom geen ‘castellanus’ geweest. Het is inderdaad niet voldoende bevelhebber te zijn over een gravelijk kasteel; het ambt van ‘castellanus’ sluit ook een veelzijdig gezag in over een ‘kasselrij’. Balduinus de Novo Portu heeft dit gezag nooit uitgeoefend, vermits het te Nieuwpoort in handen was van een baljuw(1).

Er is dus geen kwestie te Nieuwpoort van een ‘burggraaf’ Boudewijn, noch van een ouden burg, ten hoogste wordt gewag gemaakt van een kleinen dwingburcht waarvan de bevelhebber niet gekend is.

R. DEGRYSE.

Op t'hinnen-ey sien, en t'gansen-ey laten varen.

Op t'hinnen-ey sien, t'gansen-ey laten loopen;
Dat seghtmen op sulcke, die hen selven bedriegen;
Die 't groot profijt veur een kleynken verkoopen,
En de vroe-schap deur vroedtheydt laten belieghen.
Het is quadt slapen, en sy selven wieghen.
- Vgl. Oude spreekwoorden, hierboven bl. 255.

Zooeven gehoord van een ouden Bruggeling bij een vlage:

- 't Regent dat 't klavettert...

Van een leugenaar die rischiert gepakt te worden voor zijn leugen:

- Hij springt op glazen krikken.

J.B.

(1) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN. Op. cit., pag. 156. Zelfde stuk van Februari 1240: ‘...dunarum ballivie Noviportus’.
- F. VANDE PUTTE et C.L. CARTON. Op. cit., anno 1241: Privilegium Johanne Comitisse de debitoribus nostris pandandis: ‘...balivis et scabinis officii et ville... Novoportus’.
- WARNKOENIG-GHELDOLF. Histoire de la Flandre, t. III, p. 282: ‘Le mot “baillivia” est employé parfois en Flandre au XIIIe siècle comme synonyme de châtellenie...’

Missionaris Henri Blancke van Wonterghem.

TENDEN de noesche wegeling die van Wonterghem-dorp naar de Vondelmeerschen en Grammene loopt, rechts, en wat innewaard, lag d'hofsteê van Romaan Blancke-Vandecasteele, (naderhand bewoond door Konstant de Neve). Daar waren negen kinders, waaronder twee geestelijk: *Henri*, geboren in 1840, en dochter *Kamiela*: zuster Agnes in 't klooster tot Heestert. d'Heilige Agnes was de schutsheilige of patroonesse van Wonterghem.

***

Henri leerde zijn eerste latijn in 't Klein-Seminarie te Rousselare, en trok met Bisschop Bernard naar de Zendinge van 't Noorden als geloofsbode of missionaris.

Hij verbleef op de Feroë-eilanden, ging naar Christiania (nu Oslo), en vertoefde in verschillige streken van Noorwegen.

Hij was van ijzer en staal.

Kortgestuikt, onvermoeibare werker, immer blijmoedig en bedienstig; ook wierd hij van alleman geren gezien, tot van de protestanten toe.

Hij hield voordrachten waar d'aanwezigen mochten opwerpen. Hij stelde boekskes op in 't Deensch, (d'hooge tale toen in Noorwegen), en gaf bij die onderrichtingen bondigen en helderen uitleg over de Roomsch-Katholieke Kerk van Christus.

Overal bekend, zoo kwam er hem menigen brief toe, met voor enkelen thuiswijs of adres: *Pastor Blancke, Noorwegen*.

***

Bisschop Bernard zond missionaris Blancke naar 't vreemde om geld in te zamelen voor de Missie.

Hij doorliep Belgenland, Westfalen, Holland en Noord-

Amerika. 't Waren lastige tochten, en de man kwam vele tegen.

In Holland wierd hij, als bedrieger, voor drie dagen in 't kot[1] gesteken, en, bij 't ontvangen van èn draadmare uit Noorwegen, wederom los gelaten.

Te Chicago hield hij èn toesprake voor de Polen.

'Ja, kozijn, zei hij mij, 'k heb daar in 't poolsch gepreekt, zonder dat ik e woord poolsch kende'.

'De gave van talen?... en hoe hebt ge dat aan boord geleid?...'

'Luistert: Daar bestond e fransch klooster, en 'k zegge aan den oversten: Hier is mijn aansprake in 't fransch, vertaalt dat a.u.b. in 't poolsch, *maar geschreven op zijn fransch*, Ik overzag dat 2-3 maal...'

De kerke was vol;... en met èn stemme lijk èn klokke, liet hij, bij 't lezen, den inhoud schonderen over d'hoofden van de toehoorders.

Nooit 'n heeft hij zoo wel gevaren, en sommige vrouwen leîn hun gouden armbanden in 't pateel. Na 't sermoen, naar de sakristije, maar... eenige Polen gingen achter om den zegen te vragen, en e koutertje te slaan.

Pastor Blancke zag de doeninge... snapt zeere zijnen brevier, gaat al lezen overentweêre, en voor den eersten die zijn hoofd toogt. legt hij zijne vinger op zijn lippen, en wandelt voort. - Dien eersten zegt tegen d'achterkomers: 'Niet binnen, de Vader bidt' ...en alzoo, zonder poolsch te moeten spreken, had de Vader hem uit de slag getrokken!

***

Missionaris Blancke kwam naderhand, en voor goed, naar zijn Vaderland terug, Hij wierd door Hoog Eerw. Bisschop Stillemans tot pastor-proost benoemd op den DoNCK (Baarledonck) in de streke van Beerlare, Overmeire, Calcken en Zele. 't Waren daar ingoede, godsdienstige menschen; de kapelle stond op d'hoogte, en wat verder blonk het meer of 't water van den Donck. Alles lag nog in zijn oorspronkelijk wezen, en lijk

(1) Gevang.

weggesteken in Gods schoonheid. 'k Heb daar ook, bij kozijn Blancke, menigen dag verbleven. Sedert dien is den Donck merkelijk veranderd. Vreemdelingen kwamen er hun zomerhuizeke bouwen of huren, kwamen jagen, varen, visschen of wandelen in de stille pracht van dat klein aardsch paradijs.

***

Na zijn proostschap, weêr naar Gent.

Pastor Blancke had zijn weunste op Sint Michiels, waar hij, ten dienste van 't volk, en dagelijks, op vastgestelden tijd, in die kerke zijn messe las.

Hij wierd begraven te Wonterghem. 'k Was met eenige vrienden tegenwoordig.

***

Links den wegel die van de kerkdeure naar de pastorije loopt, ligt dien brave man zonder kruis noch gedenksteen.

.....

Wakkere Missionaris, gij die de wereld doorliept, o die wereld zit in 't plekske nu, waar g'hem niet meer zien 'n kunt, en waar ge, mettertijd, alhoewel in stof en asschen vergaan, de trompette zult hooren van Gods algemeen oordeel.

Dierbare kozijn, over die wereld, altijd voort nog, vloedt en ebt ons menschdom:

Duizende hoofden die spannen,
waar 't uwe van kommer bevrijd is;
duizende herten die jagen;
waar 't uwe nu rust en voor altijd;
duizende handen die zwoegen,
waar d'uwe den arbeid gestaakt hên;
duizende voeten die moe zijn,
waar d'uwe de reize voleindden[1].

***

(1) Uit *Evangeline* van *Longfellow*.

Eerweerde bloed verwant,
op uw graf zal 't blomke bloeien,
zal het gers zijn zaadje telen,
zal de geluwe loover vallen,
zal de winter sneeuw doen spelen.
.....
Later, uit Gods hemelzalen,
zal uw ziele, uw *blanke* ziele hier,
weêr heur heerlijk kleed gaan halen!...

Kortrijk.
A. MERVILLIE.

Fransch tooneel te Oostende op het einde der XVIIIe eeuw.

IN de registers ‘sententiën op requesten’ van het stedelijk magistraat van Oostende, zien we dat deze stad, op het einde van de XVIIIe eeuw een tooneel bezat, waar ieder jaar een andere groep optrad.

De eerste vermelding vinden we op 21 November 1783: ‘Francois Des Roziers, directeur des spectacles, dernièrement à Aix-la-Chapelle’ was op aanraden van den baljuw van Oostende, naar deze stad gekomen met zijn tooneelgroep, hij vroeg er ‘le privilège exclusif tant pour les opéras, comédies, tragédies, bals et redoutes publiques, également que les concerts’ tot Vastenavond (24 Februari 1784). Zijn eerste opvoering zou hij geven op Zondag 23 November in de ‘salle de spectacle ordinaire’.

Dit werd hem toegestaan; in zijn privilegie waren niet begrepen ‘les bals et concerts que les serments ou de sociétés particulières sont dans l'usage ou pourraient être dans le cas de donner et sans y comprendre les danses autorisées des cabarets’. Zijn vertooningen moesten voor iedereen toegankelijk zijn mits een in-

komgeld van drie, twee en een schelling. Voor iedere opvoering moest hij de huur van de zaal bekostigen en één kroon betalen voor de armen en voor het hospitaal. Iedere vertooning moest om vijf en half uur 's avonds beginnen, tusschen de twee stukken mocht er geen te lange rustpoos zijn, want alles moest op een betamelijk uur (une heure honnette) eindigen.

Er mocht slechts één redoute per week gegeven worden, en voor ieder bal dat hij zou inrichten moest hij een bijzondere toelating vragen. Zoo werd hem op 26 Februari 1784 de toelating verleend om op Zondag 29 Februari een gemaskerd bal te geven. Het inkomgeld werd vastgesteld op een halve keizerlijke kroon; waarschijnlijk om alle vechtpartijen tusschen stedelingen en buitenlieden te voorkomen, werd hem verboden het bal buiten het stadsgebied van Oostende aan te kond igen. Hij moest vier Louis d'or betalen, twee voor de armen en twee voor het hospitaal.

Op 14 April 1784, zijnde de Woensdag na Paschen, werd hetzelfde privilegie voor een duur van acht maanden verleend aan de ‘entrepreneurs des spectacles de la ville de Gand’; ze moesten voor iedere vertooning één keizerlijke kroon betalen ten voordeele van de armen en van het hospitaal, en een borgsom storten van dertig Louis d'or.

Op 23 September 1785, ontving de Brugsche dansmeester, Jean Baptiste Durant, het uitsluitend voorrecht, om tot aan Vastenavond (3 Februari) 1786, iederen avond een ‘bal dit redoute’ te geven; het inkomgeld mocht niet meer bedragen dan drie schellingen wisselgeld per persoon. Voor iedere redoute moest een halve kroon gestort worden voor de armen.

Op 23 Juni 1786 werd een overeenkomst gesloten met den ‘sieur Dorfueille, directeur de spectacle à Br uges’, die te Oostende vertooningen moest geven, den dag dat hij er te Brugge geen moest geven; voor iedere vertooning moest een kroon betaald worden voor de armen, het inkomgeld werd vastgesteld op drie, twee en één schelling.

In 1794 werden er te Oostende vertooningen gegeven door ‘Madame Fleury avec sa troupe de jeunes élèves’, ze zou Oostende verlaten in Juni. N. Mole, ‘directeur de spectacles de la ville d'Anvers’, had dit vernomen, en vroeg reeds op 27 Maart, om met zijn groep vertooningen te mogen geven te Oostende gedurende de maanden Juli, Oogst en September. Voor de tooneelspelers waren het voorzeker slechte tijden ten gevolge van den oorlog tusschen Frankrijk en Oostenrijk, Mole vroeg om niet meer dan één kroon te moeten betalen per vertooning; te Gent betaalde men zes Louis d'or 's jaars, te Brugge en te Antwerpen niets, en te Brussel bijna niets.

Zijn verzoek werd toegestaan, op voorwaarde dat hij zich zou gedragen volgens ‘de gewoonelyke politique’ der stad. Voor iedere vertooning op zon- en heiligdagen moest één kroon betaald worden ten voordeele van de armen.

Deze toelating is het laatste stuk dat in het register opgeteekend staat. De vertooningen van N. Mole zullen wel niet doorgegaan zijn, uit oorzaak van de tweede bezetting van Oostende door de Fransche republikeinen op het einde van Juni(1).
J.D.S.

Rijksarchief te Brugge. Vrije, reg. n^{r} 17.156, f° 40, 67, 77, 150 en 197; en n^{r} 17.158, f° 29.

Rocken dat een ander spinnen moet.

Dien rockt, dat een ander spinnen moet,
Die deur zijn schult een ander doet lijden.
Beter andere verschoont, uyt liefden soet;
Goed-ionstighe d'een den anderen verblijden.
Weerdt zijn de nooselen, op een vlake te rijden.
(Vgl. hierboven bl. 299).

(1) De waarde van de munten volgens de omrekening van 1797 is de volgende: één schelling = fr. 0,63; één kroon = fr. 5,81; één Louis d'or = fr. 27,69.

Adeste.

van JOS. IMPE.
Kortrijk.

Helder zoet, lijk tikkend glas,
klingelen door den killigen nacht,
haastig, met gemeten snokskes,
hoor! de vroegontwaakte klokskes
van het kerksken langst de veste.
ADESTE.

Heimelijk weg, zoo vlokt de snee
vlekkeloos blank door 't zwarte ruim,
en ze weeft heur maagdelijk laken
op de vochtige schaliedaken
van het kerksken langst de veste.
ADESTE.

Op een hoopken hooi en strooi,
blinkend in den keersensching,
hier ne strek en daar e lintje,
prijkt ons goddelijk kribbekindje
midden 't kerksken langst de veste.
ADESTE.

't Zingt èn stemme, streelend zacht,
voor het kindje e welkomlied;
vreedzaam, bij dien God van vrede,
rijst de vrome vlaamsche bede
uit het kerksken langst de veste.
ADESTE.

De stedelijke bloedputten.

IEDERE stad in West-Europa bezat in de middeleeuwen een bloedput, die buiten het bewoonde deel van de stad lag. Daar moesten de barbiers en aderlaters, 't is te zeggen de voorloopers van onze huidige heelmeesters, het bloed storten dat ze aan hun patiënten afgetapt hadden.

Te Brugge vinden we drie achtereenvolgende bloed-

putten vermeld. De oudste lag buiten de stad, tusschen de Boeverie- en Smedenpoorten, bij het gasthuis van St. Maria Magdalena; in 1336 werd deze put gevuld, en vervangen door een nieuwen bloedput gegraven in een gemet land ‘upt velt van S. Andries bi den bussche van Tilleghem’, dat door den abt van Sint-Andries aan de stad Brugge geschonken was. Later, in de XVIe eeuw, lag de Brugsche ‘bloedpit’ op de stadsvesting, aan het uiteinde van de Beenhouwersstraat, ‘bi den roompot meulen’. Deze plaats heet nu nog bij het volk ‘den bloepit’[(1)]. Wij vinden nog bloedputten vermeld te Kortrijk-buiten (1553), te Monikerede (1550) (nu nog een waterput), te Diksmuide, te Damme[(2)] en te Blankenberge; deze laatste lag in de duinen[(3)].

De bloedput was een behoedmiddel tegen het overdragen van ziekten, het was een zimperput waar het bloed van de zieken moest gestort worden.

Te Brugge moesten de barbiers en aderlaters het bloed van hu nne klienten iederen dag voor de deur zetten, ze mochten het niet langer in huis houden ‘dan toter rechter noene’, tenzij in den vasten, wanneer ze het mochten bewaren ‘tote datmen vighelie luut’. Het mocht nergens anders gestort worden ‘danne ter plaetsen ghecostumeirt buten der stede’. Om te beletten dat het elders gedragen werd, was iemand door het ambacht der barbiers aangesteld, die all een het bloed bij de barbiers mocht afhalen en naar den bloedput dragen. Voor iedere overtreding van de voorgaande bepalingen werd de zware boete van drie pond parisis opgelegd[(4)].

(1) GILLIODTS VAN SEVEREN. *Inventaire des Archirves de la Ville de Bruges*. I, bl. 477 en K. DE FLOU. *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen*. II, col. 163-164. XVIII, col. 998.

(2) K. DE FLOU. *Woordenboek*, II, col. 163-164, XVIII, col. 998.

(3) R. DEWITTE. *Catalogue des Cartes et Plans de la Collection K. Mestdagh*. Tongres, 1935, bl. 15, n^{r} 71.

(4) *Rijksarchief te Brugge*. Brugsche Ambachten, n^{r} 1. Register van de Keuren van de Brugsche Ambachten, f° 308 v, Keure van de Barbiers, XIVe eeuw) art. 7-10.

De varkens waren van ouds aanzien als overbrengers van gevaarlijke ziekten, daarom mochten de barbiers of aderlaters er geene houden op de boete van drie pond parisis, omdat ze soms hu nne varkens zouden mesten met menschenbloed; de melaatschen mochten ook geen varkens houden, om door het varkensvleesch hun ziekte niet te verspreiden. De vleeschhouwers die varkens kochten aan deze personen, werden op zes pond parisis geboet(1).

Om ziekten te verhoeden, was het ook overal verboden menschenbloed in de waterloopen te storten, ten einde de baders en den visch niet te besmetten(2).

De bloedputten werden gebruikt tot in de XVIIe eeuw.

J.D.S.

Boekennieuws

Emiel Huys. *Geschiedenis van Gheluwe*, 2^{e} uitgaaf. Kortrijk [1938]. 420 bl., 8 ill. Prijs: 30 fr. vrachtvrij, te bestellen bij den schrijver, Mellestraat, 14, te Heule.

Dit boek is geen alledaagsche dorpsgeschiedenis. Schr., een bekend figuur onder de Westvlaamsche historici, gaf vóór 46 jaar liet eerst de geschiedenis van zijn gemeente in 't licht (zie Biekorf IV, 1893, bl. 14-16).

Gedurig spoorde hij nieuwe gegevens op, om eindelijk, op zijn levensavond, de prachtigste geschiedenis van een buitengemeente uit te geven, die ik ooit te zien kreeg.

Het eerste deel bevat een algemeen overzicht: aardrijkskunde, bevolking, landbouw en nijverheid, burgerlijk bestuur, arm- en kerkbestuur, kerk (waarvan veel meubels gered werden onder den oorlog) en scholen, alsook de genootschappen.

Het tweede deel behandelt de geschiedenis van Geluwe onder den vorm van jaarboeken, die beginnen in de eerste helft van de XIIe eeuw en doorloopen tot aan het einde

(1) *Ibidem*, f° 380 v. en J. GAILLIARD. *De Ambachten en Neringen van Brugge*. Brugge, 1854, 2^{e} deel, bl. 91-98. (Keure van de Vleeschhouwers van 1377, 1405 en 1629, art. 6).

(2) E. GAILLIARD. *De Keure van Hazebroek van 1336*. Gent, 1894-1905, II, bl. 176-177. Zie ook: I, bl. 229-230.

van den wereldoorlog. Schrijvers grondige kennis van de groote en kleine archiefkamers, heeft hem toegelaten veel bijzonderheden over de geschiedenis van zijn gemeente bijeen te brengen, wat bij soortgelijke werken meestal niet het geval is.

Zijn hoofdstuk over den Wereldoorlog zal door vele menschen die zich niet het minst om geschiedenis bekommeren, met de meeste belangstelling gelezen worden. Het is waarlijk een kijk uit de hoogte op de gebeurtenissen te Geluwe, zonder eenige overdrijving, gesteund op plaatselijke overleveringen en aanteekeningen, op eigen ervaring en op een grondige studie van Engelsche, Fransche en Duitsche bronnen; al de belangrijke officiëele en andere oorlogsboeken waar er over Geluwe gesproken wordt, heeft hij uitgepluisd; alles wat te Geluwe voorviel, werd in het kader van de groote gebeurtenissen geplaàtst, waarvan op zijn gemeente de weerslag gevoeld werd. Zoo wordt behandeld: de eerste slag van Ieper in 1914, de tweede slag in 1915, drie jaren Duitsche bezetting, de derde slag van Ieper in 1917 met de ontruiming van Geluwe, en eindelijk de bevrijding en de terugkeer van de bevolking. Voor geen enkele gemeente uit de frontstreek bezitten we zulk een gedocumenteerde studie over den oorlog.

Het derde deel van zijn werk behandelt de leenroerigheid en hier valt er voor den plaatselijken geschiedvorscher veel, zoo niet alles te leeren. Schr. toont hoe Geluwe, zooals de meeste Vlaamsche parochiën, doorweven was met leenen en heerlijkheden, die rechtstreeks of onrechtstreeks afhingen van het Kasteel van Kortrijk, de Zale van Ieper, den Ouden Burg van Gent, den Steenen Man van Oudenaarde, de heerlijkheid van Ooigem en nog andere leenhoven. Wie weten wil hoeveel rechtsgebieden op een onzer parochiën te vinden waren onder het oud regiem, kan er zich ten volle rekenschap van geven. Nog iets wat we in zulke mate voor geen enkele andere Westvlaamsche gemeente bezitten.

Het vierde deel behandelt den adelstand en de verschillende geslachten die te Geluwe een rol gespeeld bebben; wat dit deel aan opzoekingen gevergd heeft, kan slechts een vakman beseffen.

Het vijfde deel geeft de talrijke bijlagen.

Typographisch is dit werk uiterst verzorgd, de illustratie buiten tekst bevat een plan van Geluwe vóór den oorlog, kerk en dorpsplaats in 1910 en 1913, de puinen van het dorp en het gehucht Ter Hand in 1918, alsook de portretten van de gesneuvelden uit Geluwe.

Alwie belang stelt in de geschiedenis van de streek tusschen Ieper en Kortrijk, kan hier oneindig veel leeren.

En het is een bewogen groet dien ik hier richt tot den grijzen historicus, die, zonder veel lawaai, maar met een opoffering en een werklust die bewondering afdwingen, een werk geschreven heeft, zooals in onze streken maar weinig van de pers komen.

De Heer verleene hem nog lange jaren!

JOS. DE SMET.

Volksche Oorlogsliederen, verzameld door Leon Defraeye, Deerlijk.

Op 11 November 1937 besloot de heer L. Defraeye de oorlogsliederen te Deerlijk te verzamelen opdat ze niet verloren zouden gaan.

Hij geeft achttien van deze liederen in druk, die handelen over het frontleven, de Belgische bezetting in Duitschland, de hospitalen en krijgskerkhoven, alsook over den vliegenden Maandag, waar al het jong mannenvolk van uren ver op de vlucht sloeg tengevolge van een aanstekelijke paniek.

De latere geslachten zullen den heer Defraeye dankbaar zijn, omdat hij te Deerlijk trachtte te redden wat er van de volksliederen uit den oorlog overbleef. Hij sluit terecht zijn voorwoord met de vraag: ‘Wie volgt dit voorbeeld na?’

J.D.S.

Mengelmaren

Nieuwjaars- en driekoningenliedjes.

Onze bekende liedjes *leven* nog, getuige de immer nieuwe ‘varianten’ die ze onderweg opnemen. Ziehier hoe ik ze onlangs uit den mond van Brugsche schoolmeisjes opteekende:

1. 't Was op een nieuwjaaravond
   De bakker sloeg zijn wijf
   Al met de heete pale
   Zoo deerlijk op zijn lijf
   Wat gaan me den bakker geven
   Al voor zijn nieuwjaar
   Een kindje in de wiege
   Met schoon gekrinkeld haar
   Wie gaat er dat kindje wiegen
   Twee Spaansche vliegen
   Wie gaat er dat kindje douwen
   Twee Spaansche vrouwen
   Wie gaat er dat kindje kersten doen
   De pastor met zijn groote schoen
   En al zijn beste kleeren

Hoe gaan we dat kindjen heeten
Jan Baptiste
Suiker in de kiste
Suiker in de pot
Jan Baptiste is een groote zot.
(*Variante*).
Jan Baptiste
Suiker in de kiste
Jan moet naar de Bagijnen
De Bagijnen waren niet thuis
Jan moest naar van Gruzemus
Van Gruzemus was gesloten
Jan viel in de gote
De gote was gekrakt
Jan viel in de waterplas.

2. Nieuwjaarke zoete
't Verken heeft vier voeten
Vier voeten en een steert
Is dat geen centje weerd?
Is dat centje nog niet geboren
Geef ons dan een schepje kolen
Is dat schepje kolen nog niet verbrand
Geef ons dan een dikken flakrant (sic).

(Een meisje uit het Antwerpsche gaf het volgende op:)

Nieuwjaarke zoete
't Varken heeft vier voeten
Vier voeten en een staart
't Varken is geen duitje waard.

Nieuwjaarke ottentot
Mijn vader heeft een kale kop
Mijn moeder is een oud begijn
Ik zou er niet gaarne een kind van zijn.

3. De drie koningen die hier staan
Zouden ze niet mogen binnen gaan
Want zij komen van zoo ver
Door die klare manester.
Sint Josef vaagt zijn stalletjen uit
Hij vaagt zijn heerd, hij vaagt zijn vloer
Een schoon beddetje van hooi
Voor dat zoete kindje... frooi.
Kom maar binnen en kom maar in
Brengt de naam van Jesus in

Jesus, Jesus Heiligen naam
Hij is geboren en uitverkoren
Hij is geboren op kerstdagnacht.

4. Er kwamen drie koningen van zoo ver
Ze kwamen van mee en ze kwamen van ver
Ze kwamen den hoogen berg opgegaan,
Zij zagen de sterre zoo stille staan.
Ach sterre, gij moet er zoo stille niet staan,
Gij moet er met ons naar Bethlehem gaan!
Naar Bethlehem, naar die schoone stad
Waar Maria met haar klein kindetje zat.
Ze gaven dat kindje eenen zoen
Van wierook en zilver en roode figoen.

5. Op drie koningenavond
Dan sliep ik bij mijn vader
Mijn vader wilde 't niet hebbe'
Dan sliep ik in de krebbe
De krebbe was te diep
Dan sliep ik in het riet
Het riet was te rond
Dan sliep ik bij den hond
Den hond begost te grollen,
Ik pakte hem bij zijn krollen
De krollen waren uit
Daarmee is mijn liedjen uit.

M. CAFMEYER.

(Bijblad van Biekorf, 1938 t^k 12).

Bladwijzer van Biekorf
1938

A. Opstellen

De verkeersmiddelen in de kuststreek in 1822-1826	R. DUMON.	8
De veeten in het Brugsche Vrije, XVe eeuw	J.D.S.	14
Het zalig Kind Achas van Torhout	A. VIAENE.	22
De eerste convooien van West-Vlaanderen, Oogst, 1938	J. DE SMET.	33
Oude rijmgebeden uit de leerschool van Sint-Anna te Brugge	M. CAFMEYER.	42
Uit het Memoriael van Reningelst: Wat een koster lijden kan, 46. De Beloken Tijd van Reningelst en Omstreken, 138. Na den Beloken Tijd te Reningelst, 251.	P. CUVELIER.	
Spaansche Witte Donderdag in Vlaanderen	A. VIAENE.	57
Van een ‘gekleeden’ gekruisten Christus	M. ENGLISH.	77
De Engelsche Duinheer Thomas Gabytus	A. VIAENE.	81
Het stadhuis van Male	M. CAFMEYER.	95
Om een getijdenboek te schrijven vijfhonderd jaar geleden	J.D.S.	107
Het mirakel der Hallebedevaarders te Haringe en te Geeraardsbergen	A. DESCHREVEL.	120

Sluizen en vaarten van Nieupoort in de XVe eeuw	K. LOPPENS.	125
Zegwijzen in het kaartespel	M. CAFMEYER.	133
O.L. Vrouw van Lombardsyde	J. FILLIAERT.	135
Sint-Pietersgilde te Moere, 1738	M. ENGLISH.	145

H. Bloedprocessie en -spelen	J.J. ABSALON.	151
De vogels in volkszeg en spreuken uit de omstreken van Brugge	M. CAFMEYER.	161
De Brugsche guillotine	J. DE SMET.	166
De opstand van Jan Reingoot, het masker en de plaat te Veurne	E. STRUBBE.	169
De Sinte-Machuutskapel te Pollinkhove	C. DENORME.	184, 271
Een relikwie van S. Willem te Brugge	M. ENGLISH.	189
De briefwisseling van Pater Verbiest	J.D.S.	222
Een merkwaardig geval van plaatsnaamverhuizing	J. DE LANGHE.	228
In de oude Madeleene te Brugge. Eigenaardige devotie tot Sint-Quinten, 1620	M. ENGLISH.	238
Voor de Brugsche vierschaar. Losse aanteekeningen over het strafrecht in de XVIe eeuw	R. VERPOMPE.	259
De verdwenen retabels van Jabbeke	M. ENGLISH.	276
De Franschen in Stavele, 1793	A. DESCHREVEL.	282
De Yden der Vlaamsche Kust	K. LOPPENS.	289
Boudewijn van Nieuwpoort	R. DEGRYSE.	296
Missionaris Henri Blancke van Wonterghem	A. MERVILLIE.	300
Fransch tooneel te Oostende (18^{e} eeuw)	J.D.S.	303
De stedelijke Bloedputten	J.D.S.	306

Klein werk

Nog klokken van de Waghevens, 29. Gezelliana, 31. Een binnenlander in de straten van Ieper, 31. De pastorij te Caster in 1816, 51. Duvels jaargetide, 86. Mirakelbeeld te Bissegem in 1813, 87. Communicanten te Kortrijk, 88. Rookersmaatschappijen, 102. De parochiekerk van Caster in 1815, 183. De wet van Gresham in de taalkunde, 196. De Sint-Adriaanskapel te Damme, 197. De groote dierte te Ieper in 1586-87, 197. Pastoreel beneficie te Bavikhove in 1420, 198. Een wonderdier te Oostende in 1801, 198. Voorrechten van den heer van Opschote te Oedelem in 1643, 199. Sint-Pietersgilde te Hulste, 200. Oude en jonge Sint-Sebastiaansgilde te Kerkhove, 200. Oogstviering te Tiegem in 1815, 213. Levende folklore, 254. Het raadhuis van Biervliet, 286. Volksgeloof, 287. Sterreliedje in een kunstekot, 295.

B. Vertellingen

	G.P. BAERT.	
Corneel		1
Vinkenieren		89
Van den Baas uit de ‘Schietspoele’		113
Muziekpapier		179
Geboortegrond		214
De schole van 't Kouterke		233
Winter		266
	K. DE WOLF	
Hoe dat Broomes van Ommelenpompe voer		64
Van 't jaar '30 te Brugge.		201, 244
	A. MERVILLIE	
Sint Jansdag en Grammene-Gulde		157

C. Gedichten

	A. MERVILLIE.	
Ghislain		41
Missiegedicht		221
	J. IMPE.	
Allerzielennacht		243
Zwarte Pier		281
Adeste		306

D. Zakenwijzer

Op de opstellen en de mengelmaren.

Plaatselijke geschiedenis.

Adinkerke, 171. Bavikhove, 198. Bissegem, 87. Brugge, 33, 63, 80, 102, 166, 189, 201, 213, 238, 259, 306. Brugsche Vrije, 14. Brussegem, 29. Damme, 107, 197. Deerlijk, 53. Deinze, 30. Dentergem, 157. Desselgem, 53. Geeraardsbergen, 120. Gent, 59. Grammene, 157. Haringe, 120. Hulste, 200, 225. Ieper, 31, 53, 57, 168, 197. Jabbeke, 276. Kaster, 51, 183. Kerkhove, 200. Kortrijk, 61, 88. Lombardsijde, 135, 289. Male, 95.

Moere, 145. Nieuwpoort, 8, 62, 125, 296. Oostende, 11, 33, 198, 303. Pollinkhove, 184. 271. Reningelst, 46, 138, 251. Stavele, 281. Tiegem, 213. Veurne, 13, 60, 169. Vijve Sint Elooi, 53. Waregem, 53. Wielsbeke, 53.

Instellingen: Duinenabdij, 81. Ter Haghen (adbij), 82.

Plaatsnamen.

Lulleke, De Leerze, 4. Stokstorme, Bunderberg, 5. Biest, d'Helle, 7. Oud Lettenburg, 64. Ommelenpompe, Coopmanswalletje, 65. Maleleitje, 65. Roompotsmeulen, 72. De Duizend Perijkels, Jerusalem, 114. Vrouwkens Meulen, 115. Appelnoorden, 202. 't Groene op 't Zand, 205. Ze-Zangbrugge, 205. Veugelstrate, 205. Plaatsnaamverhuizing, 228. Brasput, 234. Weytyncx-Hoek, 236. Leerze, 236.

Folklore.

Aflezen van kwalen, 52, 55. Verschrikkelijke bedreigingen, 258. Communicanten-wijn te Kortrijk, 88. Duvels jaergetide, 86. Levende folklore, 254. Gebeden tegen de pest, 54. Goeden-Vrijdag kind te Ieper, 53. Krijgskreten tijdens de lotinge, 56. Biddende kruiers, 88. Van den eeuwigen kruwer, 287. Kwelspreuken, 56. Mirakelbeeld te Bissegem, 87. Oogstviering te Tiegem, 213. Rookersmaatschappijen, 102. St. Sebastiaansgilden te Kerkhove, 200. Vinkenieren, 89. De vogels in volkszeg, 161. Zegwijzen in het kaartespel, 137.

Heiligenvereering en -verbeelding.

Achas, 22. Adriaan, 197. Barbara, 225. Christus, 77. Cornelis, 146. Machuut, 184, 271. O.L. Vrouw, 87, 120, 135. Niklaas, 148. Pieter, 145, 200. Quinten, 238. Rembertus, 26. Sebastiaan, 148. Willem, 189.

Liederen.

Kinderliedjes, 287. Weversliederen, 231, 268. Nieuwjaars- en Driekoningenliedjes, 310.

Kinderrijmpjes,

29, 30.

Taalkennis.

Westvlaamsche zanten (Zie Biekorf, 1937, bl. 285 en de vorige).

Boeresoepe, Boele. Brakke, Buige, Buk over d'hage, 17. Bukkig, Bul, Bulte, Bulten, Burrel, Burrelen, Buschje kappen, 18. Buswachter, Butstekker, Commies, Complimenten, Dadelijk, Dallie slaan, Dertienhoeker, 19. Dijveren, Djabben, Djake, Djokken, Djude, Dobbeljongers, Doeffe, Doken, Dokke. Dokkeblaren, 20. Donkervent, Dolle, Dolletje, Dom, Doofd, Doom, 21. Duim, Duimpje, Duinroozetjes, Duinedistel, Duinepemen, Duinepriemen, Duinestekkers, 73. Duinetimoen, Duinezeeker, Duivel, Duivelsslag, Dullenhalf, Dulzaad, 74, Duts, Eenbalg, Ei, Electrieke roche, Elzentap, Erieken, 75. Euren, Ezelstronten, 76. Fasoefala, Feemelen, Fijkfak, Fijte, Fikke, 104. Fleister, Fleuke, Flokken, Fluppe, Flutse, Fokkedei, Foulie, Fouteren, Foutse, Franken buf, Futtel, Gaat ie, Gaat ie slaan, Galjaard. 105. Galle boven d'eerde, Galneute, Gaper, Garen, Garte, Gasblommetjes. Gaspier, 106. ter Gat, Gatje, Gazette, Gazzen, Geernare, 154. Geeraareiers, Gemalitioneerd, Genieën, Gent, Gerieken, Gezind, Giezen, Gilve, Glets, Gluien, Gorgelen, Gouden appeltjes, 155. Goudkammetje, Grauw, Grijzent, Grodder, Gruien, Groeze, Grondtrekken, Grondvuilte, Gruis, Gruislamenten, 156. Halve kei, Halve man, Hane gekocht, Hedeltje dikke, Helle, 192. Hennevette, Hertepit, Hertezakkinge, Hoest je, Hondelaren hout, Hondewulf, Hondig, Honger, Honte-bonte-konte-stronte kleur. Hooge zunne leege zeilen, 193. Hout, Hurde, Huttentutten, Inbeetelen, Inbeeten, Ingsel, Gazette, 194. Hemd, Jentje, Jok, Kak, Kalle, Kallen, Kalf, Kammelinge, Kankerblommen, 226. Kanten, Kappen, Kariol, Karpelen, Kas, 278. Ketje, Ketters, Keunewegeltjes, Kielroche, Kievels, Kip, Kipper, 279. Klaaitje, Klakkebeiers, Klakke nat, Klakkertjes, Klakkertje tegen den muur, Klakmariage, Klaksche rollen, Kleverke, Klibberare, Klinkeband, 280.

Vaktaal: Boom, Bete, Kam, Drom, 6.11 Postersnoer, 270.

Klankwoorden: 51, 118.

Zantekoorn.

Volkszeg over dorp en steê: Waregem, 111,

Spreekwoorden.

By quader hoede, 26. Zijn broodjen is gebakken, 52. Oude spreekwoorden met berijmden uitleg, 255, 299, 305.

Woorden en wendingen.

Berent, 1. Niet geletterd op geen O, Pulker, Drake, 2. Gelolde, Kadijsteren, Karreweg, Op strate wonen, Klinkseur, 3. Klinkemutsen, Baarloop, Gulde, 4. Samoizen, Besatze, 6. Schuiferluit, Bomhoofd, 8. Kachteleiers, 21. Spierluut, 27. Zeepe aan 't gat, 32. Hooihoesten, Spakoeste, 32. Uitgenoodigd, 32. Vorte suiker, 32. Butstekker, 50. Keelbeier, 69. Sint-Antoniuske, 88. Totetrekker, Smoeltrekker, Jezekesdieven, Schijnheiligaars, 106. Vasten, 't Kint de Nayer, 111. Een rechtzinnig mensch, Mutse scheef, Broekvager, Wullewantje, Natten en drogen bak, Jaknikker, 't Wierookvat kloppen, Haver en hooi krijgen, Sulferen, Slierte, Een panne ervan binnen hebben, De spa afvagen, Op het riem gaan, Zijn tonge wetten, 112. Spankeren, Doolaards bende verlaten, Kallemoeie, 114. Teenlap, Poepgaai, 116. 't Ezelke, 118. Grootheers, Een droge kele. 144. De Franschen zijn in Rijsel, 156. Siesta, 157. Schurre, Kluite, 158. Rad of, 159. Luie katte, Plaagsteerterij, 160. Spacierne ende wandelen, 178. Koordegoorde, 202. Een wrong sajette, Kaantjes, 204. Schoepen, 206. Sneêtjes, Kroptjes, Halfsteenebrood Slaper, 209. Trowakten, Halmêe, Pronkersbedde, 210. Twijfelare, Robbei, Larzan, 's Wijns, 211. Gesampierd, Verâre, 213. Gieregaard, 214, Brielmeersch en, Gareelen, Moerevel, 215. Tweeknecht, Vluchter, Blokduif, Merschnat, Lapleer, Plattekoek, Troeteling, Strepper, Kluitedood, 232. Pontalanson, Franschaard, 245. Meziebeten, 250. Kluttergeld, Pander gevuld, Gebeuren, Water slaan, 256. Flenteloos, 267. Fijkerloot, 269. Lante, 270. Geven, Op bezoek, Peinzen, 288.

Vragen en antwoorden.

Meester Klei van Walle (Kortrijk), 32. Butstekker, 50. Dominicus van Weydevelt, 63. Het zeerhoofdkapelleke te Meulebeke, 103. Opsluit van het octaaf, 124.

Doodmaren.

E. Vlietinck, 110.

VAN 'T BEREK. De inteekeningen hernieuwen, 257. Blok, 32, 56, 88, 112, 144, 168, 200, 232, 256, 288, 312.

Boekennieuws.

J. CORNELISSEN. Nederlandsche Volkshumor, VI, 27. G. GEZELLE. Vlaamsche Volksvertelsels, 27. L. VAN WERVEKE. Inventaris van het Archief van Nieuwpoort, 142. K. DE FLOU. Woordenboek der Toponymie, XVIII, 143. H. LEVECQUE. Herinneringen aan Nieuwpoort, 143. C. DENORME. R. Dupont als geschiedschrijver, 143. M. ENGLISH. Passiedevotie in West-Vlaanderen, 144. P. DE BRABANDERE en E. HUYS, Geschiedenis van Oyghem, 167. M. WATERSCHOOT. De Vlaamsche Kustvlakte, 194. J. ADRIAANSE en L. VAN WERVEKE. Akten der Schepenen van Hulst, 230. R. VANDENBERGHE. Damme, 230. Brugghe 'n Spieghel, 231. J. FILLIAERT. De Dood van Nieuwpoort, 284. J. VAN HOUTTE. Economische Geschiedenis, 284. A. O'FLANDERS. Iersche Wonderwereld, 284. De Weg, 285. Zonnewijzer 1939, 285. J. EEKHOUT. Warden, ein König, 285. J. GÖRRES. Der Regenbogen, 286. H. GÖBBELS. Geschichtenbuch, 286. EMIEL HUYS. Geschiedenis van Gheluwe, 308. L. DEFRAEYE. Volksche oorlogsliederen, 310.

Prenten.

In den tekst: Het stadhuis van Male, 99.

Buiten tekst:

De eerste Statie van Brugge, 38. Het stadhuis van Male, 98. Sluizen en vaarten van Nieupoort, 126. Het masker en de plaat te Veurne, 174. Pater Verbiest door Pepers, 224.

Aanvulling en Verbetering:

Bl. 300: Missionaris Blancke, geboren in **1838** (niet in 1840) - overleden te Gent in Oogstmaand 1912, en begraven te Wonterghem.